

E-ISSN: 2536 - 4464

**KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ**

**KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY
FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES JOURNAL**

Yıl/Year: 2018

Cilt/Volume: 08

Sayı/Number: 01

**KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ**

**KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY
FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES JOURNAL**

İmtiyaz Sahibi / Publisher

Prof. Dr. Niyazi CAN
Rektör / Rector

Editörler Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. İbrahim ÖRNEK (Baş Editör / Editor-in-Chief)
Prof. Dr. Seyhan TAŞ (Editör / Editor)
Doç. Dr. Burcu ERŞAHAN (Editör / Editor)
Doç. Dr. Hatice Seçil FETTAHLIOĞLU (Editör / Editor)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YILMAZ (Editör / Editor)
Dr. Öğr. Üyesi Osman AĞIR (Editör / Editor)

Sekreteryaya / Secretary

Arş. Gör. Sefa ÖZBEK

KSÜ İİBF DERGİSİ / KSÜ JOURNAL OF EASF

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Avşar Yerleşkesi
46100 KAHRAMANMARAŞ

Tel: (0344) 300 1528

Fax: (0344) 300 1532

<http://iibfdergisi.ksu.edu.tr>

iibfdergisi@ksu.edu.tr

E-ISSN: 2536-4464

Yayın Türü / Type of Publication

Online Süreli Yayın-Ulusal Hakemli Dergi
Online Periodical-National Peer-Reviewed Journal

Dizgi / Type Setting

Arş. Gör. Sefa ÖZBEK

**Haziran / June
2018**

DANIŞMA KURULU* / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. EriŐah ARICAN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Arthur T. Denzau	Claremont Graduate University
Prof.Dr. Mohammad Kabir HASSAN	University of New Orleans
Prof. Dr. Muhsin KAR	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Recep KÖK	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Majed R. Muhtaseb	California State Polytechnic University
Prof. Dr. Şaban NAZLIOĞLU	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Osman PEKER	Adnan Menderes Üniversitesi
Prof.Dr. Tony ROYLE	University of York
Prof. Dr. Murat TAŐDEMİR	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Muammer TEKEOĞLU	Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Harun UÇAK	Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Prof. Dr. Anarkul URDALETOVA	Kırgızistan -Türkiye Manas Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal YILDIRIM	Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Tayfur BAYAT	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. Hakan HOTUNOĞLU	Adnan Menderes Üniversitesi
Doç. Dr. Selim KAYHAN	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. İlhan KÜÇÜKKAPLAN	Pamukkale Üniversitesi

* İsimler unvan ve soyisim esas alınarak alfabetik sıraya göre dizilmiştir.

BU SAYININ HAKEMLERİ* / REFEREES

Prof. Dr. Yunus CERAN	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Seyhan TAŞ	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin AĞIR	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Doç. Dr. Haşim AKÇA	Çukurova Üniversitesi
Doç. Dr. Emrah ARIOĞLU	Çukurova Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa ÇOLAK	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Doç. Dr. Şakir GÖRMÜŞ	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. M. Mustafa KISAKÜREK	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Ünsal MEMİŞ	Çukurova Üniversitesi
Doç. Dr. Özgür UĞURLUOĞLU	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet TOP	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Rüstem YANAR	Gaziantep Üniversitesi
Doç. Dr. Selahattin YAVUZ	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Osman AĞIR	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AKBEN	Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Günay AKEL	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa BAYLAN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi M. Burhanettin COŞKUN	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman EKİCİ	İnönü Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Enver GÜNAY	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nalan IŞIK	Gaziantep Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi M. Akif KARA	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim ÖZMEN	Selçuk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hülya ÖCAL	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Serkan ŞAHİN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

* İsimler unvan ve soyisim esas alınarak alfabetik sıraya göre dizilmiştir.

ABOUT JOURNAL

- KSU Economic and Administrative Sciences Journal is a peer-reviewed online journal that is written Turkish or English and published 2 times in a year (June and December).
- With publication of journal, it is intended to increase communication and information sharing among researchers, professionals, academics and policy makers and to work financial and economic system effectively.
- All articles submitted to journal should not have been published or submitted for publication in other journals. Studies presented in scientific congresses and symposia can publish. Some types of submissions are original research, review articles, case report Project, presentation and book review (provided that article format).
- Firstly, Articles are assessed by editor. If articles deemed appropriate in terms of subject matter and content, editor sends them two referees. However, in case of disagreement between the two referees, article is evaluated by the Editorial Board and editorial board decides whether publish or not. In case of asking for correction, author has to send corrections within 15 days.
- All rights' of accepted articles belong to KSU Economic and Administrative Sciences Journal. Authors are responsible for thoughts and opinions mentioned in articles. Published articles can be used by quoting as authority.
- Articles should be e-mailed to iibfergisi@ksu.edu.tr
- The adres is **KSU Journal of EASF, Kahramanmaraş Sütçü İmam University Faculty of Economics and Administrative Sciences,Avsar Campus, 46100 KAHRAMANMARAŞ**

DERGİ HAKKINDA

- KSÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, iktisadi ve idari bilimlere ait bilim dalları ve bölümlere ilişkin Türkçe veya İngilizce yazılmış, literatüre katkıda bulunacak özgün makalelerin yer aldığı yılda 2 kez (Haziran ve Aralık) elektronik olarak yayınlanan hakemli bir dergidir.
- Derginin yayımlanmasıyla; akademisyenler, profesyoneller, araştırmacılar ve politika yapıcılar arasındaki iletişimin ve bilgi paylaşımının artırılarak, finansal ve ekonomik sistemin etkin çalışmasına katkı sağlanması amaçlanmaktadır.
- Yayımlanmak üzere gönderilen makalelerin başka bir yayın organında yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere gönderilmemiş olması gereklidir. Bilimsel kongre ve sempozyumlara bildiri olarak sunulmuş çalışmalar da yayınlanabilir. Dergide yayınlanması için gönderilecek çalışma türleri şunlardır: Özgün araştırma ve inceleme makaleleri, derleme makaleler, olgu sunumu, proje tanıtımı, kitap tanıtımı (Makale formatı olması şartıyla).
- Makaleler editörler tarafından konu, şekil ve içerik yönünden değerlendirilip uygun görülenleri iki hakeme gönderilir. Ancak, hakem raporları arasında görüş ayrılığı varsa, makale Editörler Kurulu tarafından değerlendirilerek, yayımlanması ya da yayımlanmamasına karar verilir. Düzeltme istenilmesi durumunda, yazarın ilgili düzeltmeleri yaparak en geç 15 gün içerisinde dergiye göndermesi gerekmektedir. Ampirik çalışmalarda gerekli görüldüğü hallerde yazardan kullandığı veri ve bilgisayar kodları istenebilir.
- Yayımlanması kabul edilen makalelerin bütün hakları KSÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisine aittir. Makalelerde belirtilen düşünce ve görüşlerin tamamından yazarları sorumludur ve söz konusu düşünce ve görüşler KSÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesini bağlamaz. Dergide yayımlanan makalelerden kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.
- KSÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisinde yayımlanmak üzere gönderilecek makalelerin, iibfdergisi@ksu.edu.tr adresine elektronik ortamda gönderilmesi gereklidir.
- Adres; **KSÜ İİBF DERGİSİ, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Avşar Yerleşkesi, 46100 KAHRAMANMARAŞ**'tır.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Bankacılık Sektörü Personelinin Çalışma Hayatlarına Bakışını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi: Osmaniye İli Örneği

Investigation Of The Factors Affecting Banking Sector Personnel's Attitudes Towards Their Working Life: The Case Of Osmaniye Province

1

Bülent ÖZ, Murat Deniz KENGER

Kayıtdışı Ekonominin Büyüklüğünün Tahmininde Kullanılan Yöntemler Ve Türkiye Kayıtdışı Ekonominin Tahmini

23

Methods To Estimate The Size Of The Underground Economy And Estimation Of Underground Economy In Turkey

Mustafa BAYLAN, Dilek ATILGAN, Emine SERİN, Erdal BOZDERE

İktisadi Düşünce Üzerinde Doğa Bilimlerinin Etkisi, Klasik Fiziğin İktisadi Alana İlk Uyarlaması: Fیزیokrasi

41

The Effectiveness Of Natural Sciences On Economic Thoughts, First Adaptation Of The Classical Physical Economic Field: Physiocracy

Enver GÜNAY, Sena TÜRKMEN, Sefa ÖZBEK

Tıbbi Görüntüleme Hizmetlerinin Gereksiz Kullanımı Ve Buna Karşı Çözüm Önerileri

67

The Improper Use Of Medical Imaging Services And Solution Recommendation Versus This

Cuma SONGUR

Uluslararası Muhasebe Standartlarının Ulusal Muhasebe Kültürüne Etkileri

87

The Effects Of International Accounting Standards On National Accounting Culture

Selami GÜNEY

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

İşletmelerin Mali Başarısızlık Tahminlemesi İçin Model Önerisi: Bist'te Faaliyette Bulunan İmalat İşletmelerinde Bir Uygulama	99
Model Proposal For Financial Failure Of The Business Forecasting: An Application In The Bist Engaged In Manufacturing Bussiness	
M. Mustafa KISAKÜREK, Öznur ARSLAN, Hüdaverdi BİRCAN	
<hr/>	
Kahramanmaraş Esnafının Sosyo Ekonomik Durumu ve Suriyeli Sığınmacılara İlişkin Görüşünün Belirlenmesi	115
Determination Of Kahramanmaraş Tradesman's Opinion In Relation To Syrian Refugees	
Muazzez HARUNOĞULLARI, Zeynep HATUNOĞLU, Yedigir POLAT, Mustafa KILIÇ	
<hr/>	

BANKACILIK SEKTÖRÜ PERSONELİNİN ÇALIŞMA HAYATLARINA BAKIŞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ: OSMANİYE İLİ ÖRNEĞİ

Bülent ÖZ *
Murat Deniz KENGER **

ÖZ

Günümüz iş ortamında çalışanların performanslarını verimli bir şekilde kullanabilmesi kurum içinde yaşadığı iş tatminine bağlıdır. Özellikle kurumsal yönetim, iş yaşam dengesi, iş sağlığı ve güvenliği gibi faktörler çalışanların algılarını doğrudan etkilemektedir. Bu çalışmada, bankacılık sektörü personelinin çalışma hayatına bakışını etkileyen faktörlerin demografik özelliklerine göre iş tatminlik dereceleri ölçülerek işe başlamayı düşünen aday/adaylara tavsiyede bulunulmaya çalışılmıştır. İlgili literatürden de yararlanılarak hazırlanan anket, Osmaniye ilindeki kamu ve özel sektör bankalarında çalışan personellere uygulanmıştır. Araştırma verileri SPSS 24 istatistik paket programı yardımıyla analiz edilerek, personellerin çalışma hayatına olan bakışları değerlendirilmiştir. Araştırma sonucundaki bulgulara göre geleneksel bankacılık alanında, kurumsal yönetim ile iş yaşam dengesi faktörleri göz önünde bulundurularak işe başlamayı düşünen aday/adaylara tavsiye etme konusunda katılım bankacılığı alanına göre nispeten olumsuz bir görüş yer almakta iken iş sağlığı ve güvenliği faktörü dikkate alındığında tüm bankacılık alanında olumlu yönde bir tavsiyede bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çalışma Hayatı, İş Tatmini.

---

* Doç. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İşletme Bölümü, Osmaniye

** Banka Personeli, Osmaniye

INVESTIGATION OF THE FACTORS AFFECTING BANKING SECTOR PERSONNEL'S ATTITUDES TOWARDS THEIR WORKING LIFE: THE CASE OF OSMANIYE PROVINCE

ABSTRACT

The ability to efficiently use the performances of employees in today's business environment depends on the satisfaction of the workplace. Factors such as corporate governance, work-life balance, occupational health and safety directly affect employees' perceptions. In this study, it was tried to refer candidates / candidates who are considering starting work by measuring the job satisfaction ratings according to the demographic characteristics of the factors affecting the working life of banking sector personnel. The questionnaire prepared by using the related literature was applied to the personnel working in public and private sector banks in Osmaniye province. The data of the research were analyzed with the help of the SPSS 24 statistical package program and the perspectives of the personnel on the working life were evaluated. According to the results of the research, in the traditional banking field, there is a relatively negative opinion on the candidates/candidates who are considering starting to work considering the factors of corporate governance and business life balance, while there is a relatively negative opinion on the field of participation banking. On the other hand, considering the occupational health and safety factor, a recommendation is made.

Keywords: Work Life, Job Satisfaction.

GİRİŞ

Günümüzde, küreselleşme sonucu artan rekabet şartları, işletmelerin piyasada varlıklarını devam ettirmelerini zorlaştırmıştır. Piyasada var olmak ve piyasayı etkileyebilmek için işletmelerin kendi kaynaklarından maksimum seviyede verim sağlamaları gerekmektedir. Bu kaynaklar içerisinde şüphesiz en önemli olanı insan kaynağıdır. İşletmelerin amaçlarına ulaşmasında en önemli unsur, yapılan işin kalitesidir ve işin kalitesi de insan faktörüne bağlıdır. Yapılan araştırmalarda örgütsel bağlılığı yüksek olan işgörenlerin, düşük olanlara göre işletme amaçlarına ulaşmada daha fazla çaba gösterdikleri, diğer işgörenler ile daha iyi ilişkiler kurdukları, iş tatminlerinin yüksek olduğu, devamsızlık ve personel devir oranlarının düşük seviyede olduğu görülmüştür (Emhan ve Gök, 2011: 158).

İşgörenlerin çalıştıkları örgütlere katkı sağladıkları duygusunu edinmeleri, güvenli bir ortamda yaşamlarını sürdürebilmek için gereksinimlerini karşılamaları, yeteneklerinin farkına varmaları ve yeteneklerini geliştirmelerine olanak yaratan ortamların sağlanması bakımlarından önemlidir. Bu nedenle işgörenlerin çalışma hayatını etkileyen faktörler, yaşam kalitelerinin artmasında ya da azalmasında önemli bir bileşendir. (Yüksel, 2004: 48).

Bugün borsa endeks tahmini, bonoların tasnifi ve buna benzer birçok finansal işlemde yapay sinir ağları ve bulanık mantık kullanılmaktadır.

Bu çalışmada, çalışma hayatını oluşturan işgörenlerin çalışma hayatına bakış açılarını etkileyen faktörlerin bankacılık sektöründeki kurumsal yönetim, iş yaşam dengesi, iş sağlığı ve güvenliği boyutları bakımından incelenmesi esas alınmıştır. Bu bağlamda, kavramsal tanımlardan sonra literatür araştırmasına yer verilerek, anketi tamamlayan katılımcıların demografik özelliklerine ve çalıştıkları kurumun niteliklerine göre çalışma hayatını etkileyen faktörler hakkında değerlendirmeler yaparak bankacılık sektöründe işe başlamayı düşünen adaylara tavsiye eder misiniz? Şeklinde tavsiyede bulunmaları istenmiştir.

1. İş Tatmini ve Çalışma Hayatına Olan Etkisi

İş tatmini kavramı, ilk defa 1920'li yıllarda incelenmeye başlanmış, ancak konunun önemi 1940'lı yıllarda tam olarak anlaşılmuştur. Çalışma yaşamı, çalışanlara işle ilgili deneyimler kazandırmasının yanında, her iş gününde yaşanan çeşitli duyguların birikimine de neden olmaktadır. Bu deneyimler sonucunda kişinin işe yönelik zihinsel ve duygusal olarak bir tutumu oluşmaktadır. İşe yönelik olumsuz birikimlerin söz konusu olması durumunda işinden ve iş yerinden memnun olmayan mutsuz çalışanlar ortaya çıkmaktadır. Gerçekte istenilen ve hedeflenen işe, çalışanların yaptıkları işten ve işe ilişkin koşullardan memnun olmaları ve sonuçta işle ilgili bir doyuma ulaşmalarıdır. Bir kişinin iş doyumunu, işle ilgili bir faktörden etkilenerek oluşmaktadır. İş ile ilgili faktörleri değerlendirme ve işe ilişkin bir tutum geliştirme ise tamamı ile kişinin kendisiyle ilgilidir (Eğinli, 2009: 36).

Çalışma hayatının doğrudan etkileyen iş tatminini çoğunlukla; işi sevme, işe bağlılık, işe kendini coşkuyla verme gibi tanımlamalar kullanılır. Bu anlamda iş tatmini, bir iş görenin işinden gerçekte "elde ettiği" ödüllerle, işinden "beklediği" ödüller arasındaki ilişki olarak tanımlanabilir. Bu iki faktör (elde edilen ve beklenen) karşılaştırıldığında elde edilen, beklenen ödülle eşit veya beklenenden fazlaysa, iş tatmininden bahsedilebilir. Buna karşılık, iş gören, işinden ve iş ortamından beklentilerinin yeterince karşılanmadığı algısına sahip olduğu takdirde, iş tatminsizliği ortaya çıkmaktadır. İş tatminsizliği, iş görenin işgücü verimliliğinin olumsuz etkilenmesine, işe bağlılığının azalmasına ve isteğe bağlı iş gücü devir hızının artmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda iş görenin sağlık durumu da iş tatminsizliğinden olumsuz olarak etkilenmektedir. Çalışma ortamında iş tatminsizliğinin neden olduğu sonuçlara bakıldığında ise özellikle; devamsızlık, performans düşüklüğü, sendikalaşma, işten ayrılma, ruhsal ve fiziksel sağlıkta bozulma, işe karşı bıkkınlık, isteksizlik ve kaçma duygusu hissetme, düşük işletme sadakati, yabancılaşma, stres ve makine ve tesislere zarar verme şeklinde olumsuz sonuçlar söz konusu olabilmektedir (Soysal ve Tan, 2013: 47).

2. Literatür Araştırması

Literatür taraması sonucunda çalışma hayatının değerlendirilmesi ile ilgili çalışmaların geneli bankacılık ve finans sektörü üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır:

Abou-Zaki ve Crossman (2003) bankacılık sektöründe çalışan personellerinin iş doyumunu ve çalışan performansı üzerine yaptıkları

çalışmalarında, Lübnan ticari bankacılık sektöründe iş doyumu, bireysel iş farklılığı, sosyo-demografik değişkenler ve iş performansı arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Araştırma sonucunda öne çıkan bulgulardan banka sektöründe çalışan bayan personellerin ücret politikası dışında çalışma hayatından yeteri kadar memnun olmadığı ve bankada çalışan personellerin eğitim seviyelerinin düşük olması ile paralel olarak iş tatmininin düşük olduğu gözlenmekte olduğu tespit edilmiştir.

Örücü vd., (2006) Balıkesir ili merkezinde görev yapan 83 banka çalışanı ile yapılan “Kalite Yönetimi Çerçevesinde Bankalarda Çalışan Personelin İş Tatmini ve İş Tatminini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesine” yönelik olan çalışmada SPSS programı ile analiz yapılmıştır. Çalışma neticesinde bankalarda çalışan personelin iş tatminini etkileyen faktörler ve bu faktörlerin önem derecelerinin saptanmasında değişkenler arasında regresyon, korelasyon analizleri yapılarak anlamlı ilişkiler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Göksu ve Öz (2008) Kahramanmaraş'ta KOBİ niteliğindeki tekstil fabrikalarında çalışan işgörenderin; etkin ücret yönetimi konusunda düşüncelerini ölçmek amacıyla 25 tekstil firmasında 285 işgörenden anket çalışması yapmışlardır. Bu çalışmada işgörenderin etkin bir ücret yönetiminin işletmeye sağlayacağı yararlaraya yönelik bakışlarının demografik faktörlere göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemeyi amaçlanmıştır. Elde edilen anket veriler doğrultusunda işgörenderin etkin ücret yönetimine bakışlarında anlamlı bir farklılığın olup olmadığı SPSS 11 paket programı ile frekansları, yüzde dağılımları ve varyans analizinden (ANOVA) yararlanılarak analiz edilmeye çalışılmıştır.

Taşdan ve Tiryaki (2008) Trabzon ilinde özel ve devlet okulu öğretmenlerinin iş doyumu düzeylerinin karşılaştırıldığı 151 kişilik bir anket çalışması yapmışlardır. Bu çalışma ile öğretmenlerin iş doyumu düzeyi toplam puanları; iş ve niteliği, ücretler, çalışma şartları, gelişme ve yükselme olanakları, birlikte çalışılan kimseler ve örgütsel yaşam alt boyut puanlarında anlamlı bir değerlendirme yapabilmek için t-testi, tek yönlü ANOVA ve Kruskal Wallis testleri SPSS 11 paket programı yardımı ile analiz edilmiştir.

Bashir ve Ramay (2010) Pakistan bankacılık sektörü çalışanları üzerindeki iş stresiyle iş performansı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada iş stresiyle mesleki performans arasındaki negatif korelasyonla sonuçların anlamlı olduğu ve iş stresinin bir şahsın performansını belirgin bir şekilde düşürdüğünü göstermiştir. Sonuçlar olarak çalışma ortamında destekleyici kültürün kolaylaştırılması gerektiğini ortaya koyulmaktadır.

Göksu ve Öz (2010) Kahramanmaraş'ta faaliyet gösteren bankalarda hizmet üreten çalışanların ücret tatmininin öncesi ve sonrası boyutlarına yönelik algılarını ölçmeye yönelik kurulan teorik modelin Eşitlik Modeli yardımıyla incelenmesini ve test edilmesi amaçlamışlardır. Bu sayede ücret yönetimine etki eden ve ücret tatmininden etkilenen faktörlerin belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma bulguları SPSS 15 paket programı yardımıyla elde edilmiş ve ücret tatmininin dağıtımsal adaletten pozitif yönde etkilendiği, örgütsel bağlılığı ve iş performansını da pozitif yönde etkilediği belirlenmiştir.

Erkuş vd., (2011) Ankara ilinde faaliyet gösteren özel bir bankanın merkez birimindeki ve şubelerindeki çalışan personeller üzerine 269 kişilik bir anket çalışması yapmışlardır. Araştırmada elde edilen veriler SPSS paket programı kullanılarak analiz edilmiş, standart sapmalar hesaplanmış ve değişkenler arasındaki korelasyon değerleri incelenmiştir. Veri sonuçları ile örgütsel adaletle ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkileri incelenirken, bu ilişkide içsel ve dışsal iş tatmininin aracılık rolü araştırılmıştır. Bu kapsamda bankacılık sektöründe iş yaşamlarına yönelik olarak yapılan incelemede, örgütsel adalet boyutlarında etkileşim adaleti boyutunun çalışanların örgütsel bağlılığını içsel ve dışsal iş tatmini aracılığı ile etkilediği tespit edilmiştir.

Kök ve Özcan (2012) Denizli ilinde faaliyet gösteren kamu ve özel banka çalışanları ile yapılan anket çalışmasında, örgüt kültürü ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkinin daha önce birçok akademik çalışma tarafından ortaya koyulan varlığının saptanmasının ötesinde, yoğun istihdam kaynağı olan bankacılık sektöründeki etkileri incelenmiştir. 277 kişiye yapılan anket çalışması ile işgücü dolaşımının yüksek olduğu bu sektördeki algılar açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Gerçekleştirilen alan araştırması sonucunda elde edilen bulgulara göre, güçlü bir örgüt kültürüne sahip örgütlerde, işgörenlerin örgütsel bağlılıklarının yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Soysal ve Tan (2013) Kilis il merkezindeki kamu ve özel bankalarda çalışan personelin iş tatminini etkileyen unsurlar ve bu unsurların sektörel olarak ne ölçüde birbirinden farklılaştıklarının belirlenmesine yönelik 100 kişilik bir anket çalışması yapılmıştır. Araştırma verileri SPSS yöntemi ile analiz edilerek regresyon ve korelasyon analizleri yapılmıştır. Ayrıca kurulan hipotezleri test etmede t-testi analizinden faydalanılmıştır. Çalışmanın sonucunda kamu ve özel banka personeli arasında iş tatminini etkileyen farklılığın özellikle; ücret, yönetim uygulamaları, terfi beklentileri ve kısmen bilgi ve yetenek konularında ön plana çıktığı belirlenirken; arkadaşlık ilişkileri ve iş ortamı konularında ise önemli bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir.

Ling vd., (2014) Malezya'da Sabah eyaletine bağlı Kota Kinabalu'daki banka çalışanları üzerindeki rol stres ve iş tatmini arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Çalışmada bankada çalışan personellerin yüksek performans standartlarını korumak zorunda oldukları ortamda gerginlik veya baskı karşı karşıya kaldıkları belirtilmektedir. Rol stres (bağımsız değişken) iş doyumunda çoklu regresyon ile (bağımlı değişken) test edilmiştir. Sonuç olarak, çalışmada iş doyumuna yönelik rol stresi arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ifade edilmiştir.

Elizabeth ve Zakkariya (2014) Hindistan'da Kerala şehrinde özel sektör, kamu ve yeni nesil bankalarda görev yapan çalışanlar arasında iş doyumunu ve işle ilgili stres farklılıklarının gösterip göstermediğini analiz etmeye çalışılmıştır. Araştırmada çeşitli bankalarda görev yapan 337 çalışana tasarım, yöntem ve yaklaşım anketi uygulanmıştır. Anket çalışmasında tek yönlü ANOVA yöntemi kullanılarak üç farklı sektördeki banka çalışanları arasında iş doyumunun ve işin stresle ilişkili olup olmadığını analiz edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlarda kamu bankalarında görev yapan personellerin, özel

sektör ve yeni nesil bankalarda görev yapan personellere nazaran daha düşük iş stresi yaşadığı ve iş doyumlarının daha yüksek olduğu belirtilmiştir.

Yukarıda verilen literatür özetlerinden hareketle, günümüzde gelişen ve değişen yaşam şartları dikkate alınarak banka personellerinin çalışma hayatına olan bakışlarını etkileyen faktörlerin değerlendirilmesine yönelik yapılan bu çalışmada yerli literatüre katkı sunacağı ve araştırmacılara faydalı olacağı temenni edilmektedir.

3. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Çalışmada, bankacılık sektörü personelinin çalışma hayatlarına bakışını etkileyen faktörlerin demografik özelliklerine ve çalıştıkları kurumun niteliğine göre farklılık gösterip göstermediği analiz edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın kapsamını Osmaniye ilinde kamu ve özel bankacılık sektöründe çalışan yaklaşık 300 personel oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini, belirlenen sektörde rastgele seçilen bankacılık sektöründeki 162 personele uygulanan anket çalışmasından eksik ve hatalı kısımların çıkartılması sonucu geriye kalan 127 katılımcı oluşturmaktadır.

Anket formu, 10'u demografik ve 11'i beşli likert ölçeği ile ölçülen bankacılık sektörü personelinin çalışma hayatlarına bakışını etkileyen değişkenleri içermek üzere 21 sorudan oluşmaktadır. Bu ölçek; "1: Hiç Katılmıyorum", "2: Katılmıyorum", "3: Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum", "4: Katılıyorum" ve "5: Tamamen Katılıyorum" şeklinde kodlanmıştır. Verilerin analizinde SPSS 24 istatistik paket programı kullanılmıştır. Anket önermelerine yönelik genel değerlendirme yapabilmek için tanımsal istatistikler verilmiş, daha sonra açıklayıcı faktör analizi yardımıyla birbiriyle bağlantılı değişkenlerden yeni faktörler türetilmiş ve son olarak demografik özelliklere göre bu faktör ortalamalarının farklılık gösterip göstermediğini belirleyebilmek için varyans analizi yapılmıştır.

Anket formunun son bölümünde, ankete katılan personellerden çalışma hayatını bir bütün olarak değerlendirilmesi istenmiş ve işe başlayacak aday/adaylara tavsiye eder misiniz? Şeklinde bir önermede bulunmaları istenmiştir.

4. Ölçeğin Güvenilirliğinin ve Geçerliliğinin Belirlenmesi

Araştırmada ankete katılan 127 katılımcıdan alınan bilgiler neticesinde, ölçeğin güvenilirliği testleri cronbach alpha güvenilirlik katsayısı 0,855 olarak bulunmuş olup oldukça iyi sayılabilecek bir orandır. Ölçeğin güvenilirliği belirlendikten sonraki aşamada, veri indirgeme amacıyla açıklayıcı faktör analizi kullanılmıştır. Böylece aralarında yüksek korelasyon ilişkisi belirlenen değişkenler tek bir faktör altında toplanarak daha az sayıda değişkenle çalışılması mümkün hale gelmiştir.

Elde edilen verilerin faktör analizine uygunluğunu belirlemeye yönelik iki test, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örnek yeterlilik ölçüsü ve Bartlett's küresellik testi olarak Tablo 1'de verilmiştir. KMO değişkenlerdeki varyansın, türetilen faktörler tarafından ifade edilen kısmını göstermekte olup 0,60 üzerindeki değerler kabul edilebilir sayılmaktadır. Bartlett's küresellik testi de korelasyon matrisinin değişkenler arasında benzerlik olup olmadığını ifade

eden bir birim matris olduğu hipotezini test etmektedir. 0,05'in altında bir anlamlılık düzeyi değişkenler arasında anlamlı ilişkiler olabileceği şeklinde yorumlanmaktadır. Tablo 1 incelendiğinde her iki ölçünün de verinin faktör analizine uygun olduğu görülmektedir.

Tablo 1: Verinin Modele Uygunluğu Testi

Kaiser-Meyer-Olkin Örnek Yeterlilik Ölçüsü		0,821
Bartlett's Küresellik Testi	Yaklaşık Ki-Kare	575,756
	Serbestlik Derecesi	55
	Anlamlılık	0,000

Üretilen faktörler ve bu faktörler tarafından ortaya çıkan varyans oranlarına da Tablo 2'de yer verilmektedir. Özdeğer, her bir faktörün toplam varyansa katkısını gösteren bir değerdir ve uygulamalarda genellikle 1 ve üzerinde özdeğere sahip olan faktörler modelde kullanılabilir değişkenler olarak tanımlanmaktadır. Tablodan da ifade edilebileceği gibi toplamda 3 faktör bu koşulu sağlamakta olup tüm değişkenlerdeki toplam değişkenliğin yaklaşık %66,96'sı bu faktörler tarafından açıklanmaktadır.

Tablo 2: Faktörler Tarafından Açıklanan Varyans Yüzdeleri

Yapılar	Özdeğer		
	Toplam	Varyans %	Kümülatif %
1	4,618	41,985	41,985
2	1,671	15,189	57,174
3	1,076	9,785	66,960

Tablo 3'de döndürülmüş yapı matrisi verilmiştir. Burada, faktörler tarafından açıklanan varyans yüzdeleri ile elde edilen faktörlerin hangi değişkenlerle bağlantılı olduğu verilen korelasyon katsayıları ile gösterilmektedir.

Tablo 3: Döndürülmüş Yapılar Matrisi

	Faktörler		
	1	2	3
Çalıştığım kurumda başarılı olma durumunda saygı ve takdir yönünden teşvikler verilmektedir.	0,817	0,244	0,057
Çalıştığım kurumun eğitim ve kariyer olanakları yeterlidir.	0,793	0,076	0,119
Çalıştığım kurumum fikir ve görüşlerime verdiği önem tatmin edicidir.	0,786	0,209	0,090
Çalıştığım kurumun sosyal hayatıma olan katkısını yeterli buluyorum.	0,697	0,277	0,276
Çalıştığım kurumun ücret politikası tatmin edicidir.	0,585	0,298	-0,052
Çalıştığım kurumun mesai saatlerinden memnunum.	0,299	0,853	-0,071
Çalıştığım kurumdaki ücretli/ücretsiz izin haklarımı istediğim zaman dilimlerinde kullanabiliyorum.	0,180	0,827	0,179
Çalıştığım kurumda iş dışında kalan zaman diliminde kendime ayırabileceğim zaman yeterlidir.	0,492	0,671	0,111
Çalıştığım kurumda iş yaparken gerekli donanım desteğine ulaşabiliyorum.	0,161	-0,016	0,807
Çalıştığım kurumun sağladığı sağlık imkanlarını yeterli buluyorum.	-0,013	-0,033	0,781
Çalıştığım kurumda fiziksel çalışma şartlarına verilen önem yeterlidir.	0,155	0,378	0,717

Koyu renkle işaretlenen korelasyonlar, her bir değişkenin ilgili olduğu faktörle arasındaki korelasyonları göstermekte olup bu değişkenlerin tek bir faktörle ifade edilmesi şeklinde bir veri indirgemesinin yapıldığı görülmektedir. Bu aşamada yapılması gereken değişkenlerin ortak özelliklerini yansıtacak bir isimle faktörlerin adlandırılmasıdır. Tablo 4'te yukarıda ifade edilen işlemler gerçekleştirilerek faktörler nitelendirilmiş ve bunlara yönelik güvenilirlik ve geçerlilik analizleri yapılmıştır. Bu faktörler literatüre uygun bir şekilde birinci faktörden başlayarak sırasıyla kurumsal yönetim, iş-yaşam dengesi, iş sağlığı ve güvenliği olarak belirlenmesine karar verilmiştir.

Tablo 4: Türetilen Faktörlerin Adlandırılması ve Güvenilirlik-Geçerlilik Testi

Yapılar ve Onları Ölçen Önergeler	Güvenilirlik Analizi Alpha Katsayısı	Geçerlilik Analizi Varyans Analizi
Kurumsal Yönetim (KY)		
Çalıştığım kurumun eğitim ve kariyer olanakları yeterlidir.	0,835	0,845
Çalıştığım kurumun ücret politikası tatmin edicidir.		
Çalıştığım kurumda başarılı olma durumunda saygı ve takdir yönünden teşvikler verilmektedir.		
Çalıştığım kurumun sosyal hayatıma olan katkısını yeterli buluyorum.		
Çalıştığım kurumum fikir ve görüşlerime verdiği önem tatmin edicidir.		
İş-Yaşam Dengesi (İYD)		
Çalıştığım kurumun mesai saatlerinden memnunum.	0,826	0,708
Çalıştığım kurumdaki ücretli/ücretsiz izin haklarımı istediğim zaman dilimlerinde kullanabiliyorum.		
Çalıştığım kurumda iş dışında kalan zaman diliminde kendime ayırabileceğim zaman yeterlidir.		
İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG)		
Çalıştığım kurumda iş yaparken gerekli donanım desteğine ulaşabiliyorum.	0,693	0,661
Çalıştığım kurumun sağladığı sağlık imkanlarını yeterli buluyorum.		
Çalıştığım kurumda fiziksel çalışma şartlarına verilen önem yeterlidir.		

Kurumsal yönetim (KY), şirketlerin yönetiminde ve faaliyetlerinde değer yaratma, kar elde etme ve elde edilen karları pay sahiplerine dağıtma amacını taşıyan geleneksel yapının yanında, hissedarların ve diğer tüm çıkar gruplarının (çalışanlar, yöneticiler, tedarikçiler, kredi verenler, müşteriler, toplum) haklarının korunmasını ve bu çerçevede söz konusu çıkar gruplarının

aralarında ilişkilerin yapısını düzenlemeyi amaçlamaktadır (Öztürk ve Demirgüneş, 2008: 396).

İş yaşam dengesi (İYD), çalışma yaşamında kontrol sahibi olmak ile iş ve iş dışındaki aktiviteler üzerinde esneklik, sosyallik ve bireyselliği kapsamaktadır. Bir diğer tanım, bu dengenin bireyin iş ve iş dışındaki yaşamında üstlendiği roller arasındaki çatışmanın en alt düzeyde olmasıyla sağlandığını ifade etmektedir. Bireyin çalışma alanından ve ailesinin ihtiyaçlarından kaynaklanan taleplerin yanında kendi kişisel ihtiyaçlarının da uyumlu hale gelmesiyle sağlanmaktadır (Doğrul ve Tekeli, 2010: 12).

İş sağlığı ve güvenliği (İSG) ile işçiler, işverene ekonomik ve kişisel olarak bağımlı çalışmaktadır. Bundan dolayı işçiler, çalışma ortamlarında en temel hakları olan sağlık ve yaşam haklarını ihlal edecek birçok riskle karşı karşıya kalabileceklerdir. Bu risklerin en başında iş kazaları ve meslek hastalıkları gelmektedir. İş sağlığı ve güvenliği önlemleri, iş yerlerini bu risklerden arındırılmış, sağlıklı ve güvenli bir çalışma ortamı haline getirmeyi hedeflemektedir (Korkmaz, 2010: 25).

Faktörler belirlendikten sonra her bir faktörün güvenilirlik ve geçerlilik testleri yapılmıştır. Geliştirilen ölçeklerde güvenilirlik katsayıları 0,69-0,84 ve açıklanan varyans yüzdeleri yardımıyla hesaplanan geçerlilik katsayıları da 0,66-0,85 arasında bulunmuş ve bu testleri geçtikleri kabul edilmiştir.

5. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Anketi yanıtlayan banka personellerinin demografik özelliklerine ve çalıştıkları kurumun nitelik bilgilerine Tablo 5'te yer verilmiştir.

Tablo 5: Katılımcıların Demografik Özellikleri

		n	%			n	%
Cinsiyet	Kadın	50	9,4	Bankada Çalışma Süresi	1 yıl ve daha az	8	6,4
	Erkek	77	0,6		2-4 yıl	29	22,8
Yaş	23-27 yaş	25	9,7		5-7 yıl	52	40,9
	28-32 yaş	62	8,8		8-10 yıl	25	19,7
	33-37 yaş	24	8,9		11 yıl ve üzeri	13	10,2
	38-42 yaş	10	7,9		Geliriniz	1500-2000TL	16
	43 yaş ve üzeri	6	4,7	2001-2500 TL		19	15
Medeni Durum	Bekar	6	6,2	2501-3000 TL		21	6,5
	Evli	1	3,8	3001-3500 TL		22	7,3
Eğitim Durumu	Lise		,6	3501 TL ve üzeri		49	8,6
	Ön Lisans		,9	Mezun Olduğunuz Bölüm	Ekonometri	7	5,5
	Lisans	104	1,9		İktisat	30	23,6
	Yüksek Lisans / Doktora	16	2,6		İstatistik	3	2,4
Çalıştığınız Kurum	Kamu	58	5,7		İşletme	34	26,8
	Özel	69	4,3		Maliye	11	8,7
Çalıştığınız Kurumun Faaliyet Türü	Geleneksel Bankacılık	109	5,8	Matematik	11	8,7	
	Katılım Bankacılığı	18	4,2	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	12	9,4	
				Diğer	19	15	

Tablo 5'e göre katılımcıların demografik özelliklerine bakıldığında; (%60,6)'sının erkek, (%48,8)'nin 28-32 yaşlarında, (%63,8)'nin evli olduğu, eğitim durumları bakımından (%81,9)'nun lisans öğrenimi gördüğü ve mezun oldukları bölüm itibari ile ağırlığın (%26,8)'nin işletme bölümünde mezun olduğu görülmektedir. Çalıştıkları kurum itibariyle (%54,3)'nün özel sektör, (%85,8)'nin geleneksel bankacılık alanında faaliyet gösterdiği, bankada çalışma süresi itibari ile (%40,9)'nun 5-7 yıl arasında yer aldığı ve son olarak çoğunluk olarak (%38,6)'sının 3501 TL ve üzerinde gelir elde ettiği görülmektedir.

6. Kamu ve Özel Bankacılık Sektöründe Çalışma Hayatına Bakışı

Tablo 6'da ankete katılan katılımcıların kamu ve özel bankacılık sektörüne göre çalışma hayatına olan bakışlarının tanımsal istatistikler ve varyans analiz (ANOVA) sonuçları verilmektedir. Tablonun satır bölümünde indirgemesi yapılan üç ayrı faktör yer almaktadır. Tablonun ilk iki sütununda kamu ve özel bankacılık sektörüne göre ortalama ve standart sapma değerlerini son sütunu ise bu iki grup arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını analizi yapılmaktadır.

Tablo 6: Kamu ve Özel Bankacılık Sektöründe Çalışma Hayatına Bakışı

	Kamu (n=58)		Özel (n=69)		ANOVA	
	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	F	Sig.
KY	2,52	0,898	2,63	0,89	0,457	0,500
İYD	2,78	1,185	3,07	0,90	2,542	0,113
İSG	3,74	0,655	4,00	0,80	3,812	0,053

Tablo 6 incelendiğinde KY, İYD ve İSG faktörlerinin kamu ve özel bankacılık sektöründe faaliyet gösteren koşullar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiş olup faktörler arasında değerlendirme şu şekildedir:

KY faktörü incelendiğinde özel bankacılık sektöründeki personellerin ortalamasının 2,63 ile kamu bankacılık sektöründeki personellerin 2,52'lik ortalamasına göre daha fazla olduğu gözlenmekle birlikte "katılmıyorum" anlayışının yüksek olduğu ifade edilmektedir.

İYD faktörüne göre, özel bankacılık sektöründeki personellerin ortalamasının 3,07 ile "ne katılıyorum ne katılmıyorum" görüşüne sahip olduğu ve kamu bankacılık sektöründeki personellerin ortalamasının 2,78 ile "katılmıyorum" görüşüne göre daha yüksek olduğu gözlenmektedir.

İSG faktöründe, özel bankacılık sektöründeki personellerin ortalamasının 4,00 ile kamu bankacılık sektöründeki personellerin ortalamasının 3,74'lük ortalamasına göre daha fazla olduğu gözlenmekle birlikte "katılıyorum" anlayışının yüksek olduğu gözlenmektedir.

7. Geleneksel ve Katılım Bankacılığı Sektöründe Çalışma Hayatına Bakış

Tablo 7’de ankete katılan katılımcıların çalıştıkları kurumun geleneksel ve katılım bankacılığı sektörüne göre çalışma hayatına olan bakışlarının tanımsal istatistikler ve varyans analiz (ANOVA) sonuçları verilmektedir.

Tablo 7: Geleneksel ve Katılım Bankacılık Sektöründe Çalışma Hayatına Bakış

	Geleneksel Bankacılık (n=109)		Katılım Bankacılığı (n=18)		ANOVA	
	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	F	Sig.
KY	2,48	0,87	3,15	0,81	9,208	0,003
İYD	2,92	1,06	3,05	0,97	0,244	0,622
İSG	3,84	0,76	4,12	0,63	2,219	0,139

Tablo 7 incelendiğinde KY faktörünün geleneksel bankacılık ve katılım bankacılığında çalışan personeller arasında $0,003 < 0,050$ anlamlı bir farklılık olduğu gözlenmekte olup İYD ve İSG faktörlerinin kamu ve özel bankacılık sektöründe faaliyet gösteren koşullar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Bu faktörler arasında değerlendirme şu şekilde yapılmaktadır:

KY faktörü incelendiğinde katılım bankacılığı sektöründeki personellerin ortalamasının 3,15 ile “ne katılıyorum ne katılmıyorum” anlayışına sahip olduğu ve geleneksel bankacılık sektöründeki personellerin ortalamasının 2,48’lik “katılmıyorum” görüşüne göre yüksek olduğu gözlenmektedir.

İYD faktörüne göre, katılım bankacılığı sektöründeki personellerin ortalamasının 3,05 ile geleneksel bankacılık sektöründeki personellerin ortalamasının 2,92’lik ortalamasına göre daha fazla olduğu gözlenmekle birlikte “ne katılıyorum ne katılmıyorum” anlayışının yüksek olduğu gözlenmektedir.

İSG faktöründe, katılım bankacılığı sektöründeki personellerin ortalamasının 4,15 ile geleneksel bankacılık sektöründeki personellerin ortalamasının 3,84’lük ortalamasına göre daha fazla olduğu gözlenmekle birlikte “katılıyorum” anlayışının yüksek olduğu gözlenmektedir.

8. Katılımcıların Yaşlarına Göre Çalışma Hayatına Bakış

Tablo 8’de ankete katılan katılımcıların yaşlarına göre çalışma hayatına olan bakışlarının tanımsal istatistikler ve varyans analiz (ANOVA) sonuçları verilmektedir.

Tablo 8: Banka Personellerinin Yaşlarına Göre Çalışma Hayatına Bakış

	2 3-27 (n=25)		2 8-32 (n=62)		3 3-37 (n=24)		3 8-42 (n=10)		4 3 ve üzeri (n=6)		AN OVA	
	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	F	Sig.
Y	2,22	0,66	2,53	0,89	3,00	0,82	2,72	1,27	2,7	0,70	2,58	0,041
YD	2,34	0,84	2,98	1,02	3,13	1,07	3,46	1,06	3,33	1,15	3,320	0,013
SG	3,97	0,70	3,77	0,66	4,05	0,75	3,76	1,24	4,22	0,72	1,107	0,357

Tablo 8 incelendiğinde KY ve İYD faktörlerinin banka personellerinin yaşlarına göre çalışma hayatına olan bakışları arasında sırasıyla $0,041 < 0,050$ ve $0,013 < 0,050$ ile anlamlı bir farklılık olduğu gözlenmektedir. Ancak İSG faktörünün banka personellerinin yaşlarına göre çalışma hayatına olan bakışları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı gözlenmektedir.

KY faktörü incelendiğinde 33-37 yaşlarındaki personellerinin ortalamasının 3,00 ile “ne katılıyorum ne katılmıyorum” anlayışına sahip olduğu ve 23-27 yaşlarındaki personellerin ortalamasının 2,22’lik “katılmıyorum” görüşüne göre yüksek olduğu gözlenmektedir.

İYD faktörüne göre, 38-42 yaşlarındaki personellerinin ortalamasının 3,46 ile “katılıyorum” anlayışına yakın bir değere sahip olduğu ve 23-27 yaşlarındaki personellerin ortalamasının 2,34’lük “katılmıyorum” görüşüne göre yüksek olduğu gözlenmektedir.

İSG faktöründe, 43 ve üzeri yaşlarındaki bank personellerinin ortalamasının 4,22 ile 28-32 yaşlarındaki banka personellerin ortalamasının 3,77’lik “katılıyorum” görüşüne göre yüksek olduğu gözlenmektedir.

9. Faktörlerin Korelasyon Analizi

Tablo 9’da ankete katılan banka personellerinin faktör analizi ile indirgenen değişkenlerden KY, İYD ve İSG faktörleri arasındaki ilişkiyi ölçmek için korelasyon analizi yapılmıştır.

Tablo 9: Faktörler Arasındaki İlişkiyi Ölçen Korelasyon Analizi

Korelasyon		KY	İYD	İSG
KY	Pearson Correlation	1	0,597**	0,279**
	Sig. (2-tailed)		0,000	,002
İYD	Pearson Correlation	0,597**	1	0,266**
	Sig. (2-tailed)	0,000		0,003
İSG	Pearson Correlation	0,279**	0,266**	1
	Sig. (2-tailed)	0,002	0,003	

KY faktörü ile İYD ve İSG faktörleri arasında sırasıyla pozitif yönde 0,597 ile 0,279 anlamlı bir ilişki vardır. Ayrıca İYD ile İSG arasında da pozitif yönde 0,266 ile anlamlı bir ilişki mevcuttur. Elde edilen verilerden de anlaşılacağı üzere, KY faktörü dikkate alınarak çalışma hayatını değerlendiren bir banka personelinin tatminlik derecesi arttıkça İYD ve İSG faktörleri üzerinde de bir artış olması sağlanacaktır.

10. Faktörlerin Frekans, Yüzde Dağılımları ve Önerme Analizi

Ankete katılan bankacılık sektörü personellerinin çalışma hayatlarına olan bakışlarını etkileyen faktörlerin değerlendirmesi adına 11 adet önermeden oluşan frekans ve yüzde dağılımları katılım düzeyine ait 5'li likert ölçeği analizi Tablo 10'da verilmektedir.

Tablo 10: Önermelerin Frekans ve Yüzde Dağılımları

	Frekans - Oran	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyo rum	Orta Katılım	İyi Katılım	Tamamen Katılıyorum	Toplam
Çalıştığım kurumun sağladığı sağlık imkanlarını yeterli buluyorum.	n	1	3	13	61	49	27
	%	0,8	2,4	10,2	48,0	38,6	100
Çalıştığım kurumun eğitim ve kariyer olanakları yeterlidir.	n	12	37	32	37	9	127
	%	9,4	29,1	25,2	29,1	7,1	100
Çalıştığım kurumun ücret politikası tatmin edicidir.	n	36	44	20	23	4	127
	%	28,3	34,6	15,7	18,1	3,1	100
Çalıştığım kurumun mesai	n	23	30	21	45	8	127

saatlerinden memnunuz.	%	18,1	23,6	16,5	35,4	6,3	100
Çalıştığım kurumda fiziksel çalışma şartlarına verilen önem yeterlidir.	n	7	14	3	5	8	27
	%	5,5	11,0	8,1	1,2	4,2	00
Çalıştığım kurumdaki ücretli/ücretsiz izin haklarımı istediğim zaman dilimlerinde kullanabiliyorum.	n	12	21	20	53	21	27
	%	9,4	16,5	15,7	41,7	16,5	100
Çalıştığım kurumda iş yaparken gerekli donanım desteğine ulaşabiliyorum.	n	4	10	19	59	35	127
	%	3,1	7,9	15,0	46,5	27,6	100
Çalıştığım kurumda iş dışında kalan zaman diliminde kendime ayırabileceğim zaman yeterlidir.	n	28	40	25	29	5	127
	%	22,0	31,5	19,7	22,8	3,9	100
Çalıştığım kurumda başarılı olma durumunda saygı ve takdir yönünden teşvikler verilmektedir.	n	26	45	30	23	3	127
	%	20,5	35,4	23,6	18,1	2,4	100
Çalıştığım kurumun sosyal hayatıma olan katkısını yeterli buluyorum.	n	24	36	19	43	5	127
	%	8,9	8,3	5,0	3,9	3,9	100
Çalıştığım kurumum fikir ve görüşlerime verdiği önem tatmin edicidir.	n	25	40	33	26	3	127
	%	19,7	31,5	26,0	20,5	2,4	100

Tablo 10 incelendiğinde katılımcıların büyük bir kısmının;

- %86,6 ile “Çalıştığım kurumun imkanlarını yeterli buluyorum.”
- %65,4 ile “Çalıştığım kurumda fiziksel çalışma şartlarına verilen önem yeterlidir.”
- %58,2 ile “Çalıştığım kurumdaki ücretli/ücretsiz izin haklarımı istediğim zaman dilimlerinde kullanabiliyorum.”
- %74,1 ile “Çalıştığım kurumda iş yaparken gerekli donanım desteğine ulaşabiliyorum.”, oranları arasında bu önermelere katıldıkları anlaşılmaktadır. Ancak bu önermelerde katılıyorum yüzdelerinin tamamen katılıyorum yüzdelerinden daha fazla olduğu göz ardı edilmemelidir.
- %25,2 ne katılıyorum ne katılmıyorum oranı dikkate alınarak %35,5 ile “Çalıştığım kurumun eğitim ve kariyer olanakları yeterlidir.”

- %62,9 ile “Çalıştığım kurumun ücret politikası tatmin edicidir.”
- %16,5 ne katılıyorum ne katılmıyorum oranı dikkate alınarak %41,7 ile “Çalıştığım kurumun mesai saatlerinden memnunum.”
- %53,5 ile “Çalıştığım kurumda iş dışında kalan zaman diliminde kendime ayırabileceğim zaman yeterlidir.”
- %55,9 ile “Çalıştığım kurumda başarılı olma durumunda saygı ve takdir yönünden teşvikler verilmektedir.”
- %15 ne katılıyorum ne katılmıyorum oranı dikkate alınarak %47,2 ile “Çalıştığım kurumun sosyal hayatıma olan katkısını yeterli buluyorum.”
- %51,2 ile “Çalıştığım kurumum fikir ve görüşlerime verdiği önem tatmin edicidir.”, oranları arasında bu önermelere katılmadıkları anlaşılmaktadır. Ancak bu önermelerde “katılmıyorum” yüzdelerinin “ne katılıyorum ne katılmıyorum” ile “hiç katılmıyorum” yüzdelerinden daha fazla olduğu göz ardı edilmemelidir.

11. Katılımcıların Çalışma Koşulları Çerçevesinde Tavsiyede Bulunmaları

Tablo 11’de ankete katılan katılımcıların demografik özelliklerine ve çalıştıkları kurumun niteliğine göre işe başlamayı düşünen aday/adaylara tavsiye eder misiniz? Sorusuna verilen analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 11: İşe Başlamayı Düşünen Adaylara Tavsiye Edip Etmemelerinin Analizi

			Evet	Hayır	Toplam
Cinsiyet	Kadın	n	26	24	50
		%	52	48	100
	Erkek	n	37	40	77
		%	48,1	51,9	100
Yaş	23-27 yaş	n	6	19	25
		%	24	76	100
	28-32 yaş	n	30	32	62
		%	48,4	51,6	100
	33-37 yaş	n	17	7	24
		%	70,8	29,2	100
	38-42 yaş	n	7	3	10
		%	70	30	100
43 ve üzeri yaş	n	3	3	6	

		%	50	50	100
Medeni Durum	Bekâr	n	16	30	46
		%	34,8	65,2	100
	Evli	n	47	34	81
		%	58	42	100
Eğitim Durumu	Lise	n	2	0	2
		%	100	0	100
	Ön Lisans	n	2	3	5
		%	40	60	100
	Lisans	n	52	52	104
		%	50	50	100
Yüksek Lisans/ Doktora	n	7	9	16	
	%	43,8	56,3	100	
Çalıştığınız Kurum	Kamu	n	26	32	58
		%	44,8	55,2	100
	Özel	n	37	32	69
		%	53,6	46,4	100
Çalıştığınız Kurumun Faaliyet Türü	Geleneksel Bankacılık	n	51	58	109
		%	46,8	53,2	100
	Katılım Bankacılığı	n	12	6	18
		%	66,7	33,3	100
Mezun Olduğunuz Bölüm	Ekonometri	n	4	3	7
		%	57,1	42,9	100
	İktisat	n	13	17	30
		%	43,3	56,7	100
	İstatistik	n	1	2	3
		%	33,3	66,7	100
	İşletme	n	14	20	34
		%	41,2	58,8	100
	Maliye	n	6	5	11
		%	54,5	45,5	100
	Matematik	n	6	5	11

		% 54,5	45,5	100
	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	n 8	4	12
		% 66,7	33,3	100
	Diğer	n 11	8	19
		% 57,9	42,1	100
Bankada Çalışma Süreniz	1 yıl ve daha fazla	n 2	6	8
		% 25	75	100
	2-4 yıl	n 12	17	29
		% 41,4	58,6	100
	5-7 yıl	n 23	29	52
		% 44,2	55,8	100
	8-10 yıl	n 18	7	25
		% 72	28	100
	11 yıl ve üzeri	n 8	5	13
		% 61,5	38,5	100

5. SONUÇ

Çalışmanın ilk aşamasında Osmaniye ilinde faaliyet gösteren bankacılık sektöründe çalışan personellerin çalışma hayatlarına etkileyen faktörlere ait önermede bulunarak demografik özelliklerine ve çalıştıkları kurumun niteliğine göre aralarında anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin analizi yapılmaya çalışılmıştır. Çalışmaya katılan personellerin çoğunluğunun özel sektör geleneksel bankacılık alanında görev yapan, 28-32 yaşları arasında, işletme lisans mezunu, en az 5 yıl çalışma süresine sahip, 3501 TL ve üzeri maaş alan evli erkeklerden oluştuğu görülmektedir.

Çalışma hayatını etkileyen faktörleri değerlendiren personellerin, %86,6 ile çalıştıkları kurumun sağladıkları sağlık imkânlarından, %74,1 ile iş yaparken gerekli donanım desteğine ulaşılabilmesinden, %65,4 ile fiziksel çalışma şartlarından ve %58,2 ile ücretli/ücretsiz izin haklarını istedikleri zaman dilimlerinde kullanabilme önermelerine katıldıkları, %62,9 ile ücret politikasından, %55,9 ile saygı ve takdir yönünden teşvikler verilmesinden, %53,9 ile kendime ayırabileceğim zaman yeterli olmasından, %51,2 ile fikir ve görüşlerime verilen önemin yeterli olmasından ve %15 ne katılıyorum ne katılmıyorum oranı dikkate alınarak %47,2 ile sosyal hayatıma olan katkısının yeterli olması önermelerine katılmadıkları görülmektedir. Ayrıca çalışma hayatını etkileyen 11 adet faktörün veri indirgemesi yapılarak yeniden düzenlenmiştir. Bu faktörler literatüre uygun bir şekilde birinci faktörden başlayarak sırasıyla kurumsal yönetim (KY), iş-yaşam dengesi (İYD), iş sağlığı

ve güvenliği (İSG) olarak belirlenmiştir. Belirlenen faktörler arasındaki ilişkiyi ölçmek için korelasyon analizi yapılarak faktörler arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Genel itibari ile çalışma hayatını etkileyen faktörleri değerlendiren personellerin, kurumsal yönetim ve iş yaşam dengesi faktörleri alanında çalıştıkları kurumun hizmetlerinden pek memnun olmamalarına karşın iş sağlığı ve güvenliği alanında oldukça memnun oldukları gözlenmektedir. Elde edilen veriler neticesinde özellikle geleneksel bankacılık alanında KY ile İYD faktörleri göz önünde bulundurularak işe başlamayı düşünen aday/adaylara tavsiye etme konusunda katılım bankacılığı alanına göre nispeten olumsuz bir görüş yer almakta iken İSG faktörü göz önünde bulundurularak tüm bankacılık alanında olumlu yönde bir tavsiyede bulunmaktadır.

Sonuç olarak Tablo 11'den elde edilen verilere göre; kadınların %52'si tavsiyede bulunmuş olup erkeklerin %51,9 tavsiye etmemişlerdir. Aynı şekilde medeni durumu bekâr olanların %65,2 tavsiyede bulunmayarak, evli olanların %52'si tavsiyede bulunmuşlardır. Kamu alanında çalışan banka personellerinin %55,2'si tavsiyede bulunmamış olup özel bankalarda çalışan banka personellerinin %53,6 tavsiye etmişlerdir. Katılım bankacılığında çalışan personellerinin %66,7'si tavsiyede bulunmuş olup geleneksel bankacılıkta çalışan personellerinin %53,2 tavsiye etmemişlerdir. Ayrıca bankalarda çalışan personellerin yaşları ve çalışma süreleri arttıkça tavsiye edilme oranları artmaktadır. Elde edilen verilere göre ankete katılan banka personellerinin %49,6'sı tavsiyede bulunurken %50,4'ü tavsiye etmemişlerdir.

6. KAYNAKÇA

- Abou-Zaki, B. and Crossman, A.. (2003). Job Satisfaction and Employee Performance of Lebanese Banking Staff, *Journal of Managerial Psychology*, Vol. 18, No: 4, pp. 1.
- Bashir, U. and Ramay, I. M.. (2010). Impact of Stress on Employees Job Performance a Study on Banking Sector of Pakistan, *International Journal of Marketing Studies*, Vol. 2, No: 1, May, pp. 1.
- Doğrul, B. Ş. ve Tekeli, S.. (2010). İş-Yaşam Dengesinin Sağlanmasında Esnek Çalışma, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2, ss. 12.
- Eğimli, A. T.. (2009). Çalışanlarda İş Doyumu: Kamu ve Özel Sektör Çalışanlarının İş Doyumuna Yönelik Bir Araştırma, *Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 3, ss. 36.
- Elizabeth, G. and Zakkariya, K. A.. (2014). Job Related Stress and Job Satisfaction: A Comparative Study Among Bank Employees, *Journal of Management Development*, Vol. 34, No: 3, pp. 1.
- Emhan, A. ve Gök, R.. (2011). Bankacılık Sektöründe Personel Memnuniyeti ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkilerin Araştırılması, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Temmuz, s. 158.
- Erkuş, A., Turunç, Ö. ve Yücel, R.. (2011). Örgütsel Adalet ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkilerde İçsel ve Dışsal İş Tatmininin Aracılık Rolü: Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Nisan, 6(1), s. 1.
- Göksu, N. ve Öz, B.. (2008). Etkin Ücret Yönetiminin İşletmeye Sağlayacağı Yararlar Konusunda İşgören Algılamaları: Bir Alan Çalışması, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Konya, Sayı: 20, s. 1.

- Göksu, N. ve Öz, B.. (2010). Banka Çalışanları İçin Ücret Tatminin Belirleyicileri ve Sonuçlarına Yönelik Teorik Bir Modelin İncelenmesi: Kahramanmaraş Örneği, İktisat ve İşletme ve Finans 25 (296), s. 1.
- Korkmaz, F.. (2010). İş Sağlığı ve Güvenliği, İş Hukuku, Atatürk Üniversitesi, s. 25.
- Kök, S. B. ve Özcan B.. (2012). Örgüt Kültürünün Oluşumunda Etkili Olan Faktörler ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi: Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 2, s. 1.
- Ling, W. A., Bahron, A. and Boroh, P. R.. (2014). A Study on Role Stress and Job Satisfaction Among Bank Employees in Kota Kinabalu, Sabah, International Journal of Research in Management & Business Studies, Vol. 1, Issue: 2, April, June, pp. 1.
- Örücü, E., Yumuşak, S. ve Bozkır, Y.. (2006). Kalite Yönetimi Çerçevesinde Bankalarda Çalışan Personelin İş Tatmini ve İş Tatminini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma, Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yönetim ve Ekonomi, Manisa, Cilt: 13, Sayı: 1, ss. 13.
- Öztürk, M. B. ve Demirgüneş, K.. (2008). Kurumsal Yönetim Bakış Açısıyla Entelektüel Sermaye, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:19, s. 396.
- Soysal, A. ve Tan, M.. (2013). İş Tatminini Etkileyen Faktörlerle İlgili Hizmet Sektöründe Yapılan Bir Araştırma: Kilis İli Kamu ve Özel Banka Personeli Örneği, Niğde Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2, ss. 1-47.
- Taşdan, M. ve Tiryaki, E.. (2008). Özel ve Devlet İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin İş Doyumu Düzeylerinin Karşılaştırılması, Eğitim ve Bilim Dergisi, Cilt: 33, Sayı: 147, ss. 1. (Erişim: 14 Kasım 2017):
<http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/687>
- Yüksel, İ.. (2004). Çalışma Yaşamı Kalitesinin Tipik ve A tipik İstihdam Açısından İncelenmesi, Doğu Üniversitesi Dergisi, 5 (1), s. 48.

KAYITDIŞI EKONOMİNİN BÜYÜKLÜĞÜNÜN TAHMİNİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER VE TÜRKİYE KAYITDIŞI EKONOMİNİN TAHMİNİ

Mustafa BAYLAN*
Dilek ATILGAN**
Emine SERİN***
Erdal BOZDERE****

ÖZ

Kayıtdışı ekonominin büyüklüğü tam olarak ölçülemezse de doğrudan yöntemler ve dolaylı yöntemler kullanılarak tahmin edilebilir. Bu çalışmada kayıtdışı ekonominin büyüklüğünün tahmininde kullanılan yöntemler ve bu yöntemlere göre 2005-2017 yılları arası Türkiye’de kayıtdışı ekonominin büyüklüğü ortaya konulmuştur. Bütün yöntemler birbirinden farklı sonuçlar vermiştir. Ancak sonuçlar incelendiğinde Türkiye’de kayıtdışı ekonominin düşme eğiliminde olduğu, 2008 ekonomik krizinin Türkiye’de kayıtdışılığın artmasında önemli rol oynadığı ve kayıtdışılığın büyüklüğüne göre Türkiye düşük gelirli ülkeler arasında yer aldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kayıtdışı Ekonomi, Türkiye, Anket Yöntemi, Vergi Denetimi Yöntemi, Gelir Yöntemi, İstihdam Yöntemi, Parasal Yöntem Makroelektrik Yöntem.

---

*Dr. Öğr. Üyesi Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat bölümü, e-posta: m_baylan@ksu.edu.tr

** Yüksek Lisans Öğrencisi Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, e-posta: atlgndilek@hotmail.com

*** Yüksek Lisans Öğrencisi Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, e-posta: emineserin90@hotmail.com

**** Yüksek Lisans Öğrencisi Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, e-posta: alibozdere46@gmail.com

METHODS TO ESTIMATE THE SIZE OF THE UNDERGROUND ECONOMY AND ESTIMATION OF UNDERGROUND ECONOMY IN TURKEY

ABSTRACT

Estimating the size of a Shadow economy can be done by using direct approaches and indirect approaches. In this paper, various methods forestimating the size of the underground Economy and the size of the underground economy in Turkey between the years 2005-2017 according to this method. The findings of these methods differ from each other. However, when the Results are analyzed as in the informal economy's downward trend in Turkey, the economic crisis in 2008 has played an important role in increasing informality and by the size of informality Turkey takes place among low-income countries.

Keywords: Underground Economy, Turkey, Survey Approach, Tax Auditing Approach, Income Approach, Labor Approach, Monetary Ratios Approach, Makro Electricity Approach.

1. GİRİŞ

Kayıtdışı ekonomi farklı isimlerle anılsa da dünya ekonomilerinin ortak problemidir. Günümüzde dünya genelinde kayıtdışı ekonomi, dünya kayıtlı ekonominin yüzde otuzundan fazla bir değere ulaşmıştır. Kayıtdışı ekonomi milli geliri, kamu gelirini, büyümeyi, istihdamı, gelir dağılımını ve politik etkinliği etkilemektedir. Bu nedenle kayıtdışı ekonominin büyüklüğünün tahmin edilmesi ekonomi politikalarının etkinliğinin artırılması açısından önemlidir.

Kayıtdışı ekonominin büyüklüğünü kesin olarak bilmek imkânsızdır. Bu nedenle kayıtdışı ekonominin büyüklüğünü tahmin etmek için bazı yöntemler kullanılmaktadır. Ancak yöntemlerin dayandığı temeller farklı olmasından dolayı elde edilen sonuçlar da farklı olmaktadır.

Bu çalışmada kayıtdışı ekonominin büyüklüğünün tahmininde kullanılan yöntemler ve bu yöntemlere göre Türkiye’de kayıtdışı ekonominin tahmini büyüklüğü ortaya konulmuştur. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde, kayıtdışı ekonomi kavramı, nedenleri ve sonuçları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, dünyada kayıtdışı ekonominin büyüklüğü yer almaktadır. Dördüncü bölümde, kayıtdışı ekonominin büyüklüğünün tahmininde kullanılan yöntemler ve bu yöntemlere göre Türkiye’de kayıtdışı ekonominin büyüklüğü ortaya konulmuştur.

2. Kayıtdışı Ekonomi Kavramı, Nedenleri ve Sonuçları

1980’li yıllara kadar pek önemsenmeyen ve Türkiye ekonomi literatürde kayıtdışı ekonomi olarak bilinen bu iktisadi soruna illegal, ikinci, informal, nakit, yeraltı, paralel, kara, gölge, gri, görünmez ve gizli ekonomi de denilmektedir. Kayıtdışı ekonominin tek bir nedeninin olmaması, birden fazla isim almasına ve aynı zamanda birden fazla tanımın yapılmasına neden olmaktadır. Gutmann (1977) kayıtdışı ekonomiyi “kaydedilmemiş ve vergilendirilmemiş iş ve gelir” olarak görmektedir. Feige (1979) ise kayıtdışı ekonomiyi “kaydedilemeyen ve hesaplanamayan ekonomik aktiviteler” olarak tanımlamaktadır. Kaufmann ve Kaliberda (1996) ise birey ya da firmaların

kasıtlı olarak kaydettirmedikleri veya kaçındıkları katma değer olarak tanımlamaktadır. Schneider ve Buehn (2016)'da kayıtdışı ekonomiyi "kaydedildiğinde GSYH'yi artıracak ekonomik faaliyetlerin tümü" olarak ifade etmektedir. Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere kayıtdışı ekonomi hem yasal hem de yasal olmayan ekonomik faaliyetleri kapsamaktadır. Tamamen ya da kısmen kayıtdışı ekonomiye katılma kararı kayıtdışı ekonomiden elde edilen hasıla ile kayıtdışı ekonominin maliyeti arasında kesin olmayan bir seçenektir. Kayıtdışı ekonomi faaliyetleri (KDE) yakalanma ihtimali (p) ve kayıtdışılığa uygulanan ceza miktarı (f) ile negatif bir ilişki içindedirler, geriye pozitif olarak kayıtlı ekonomide kalmanın fırsat maliyeti (B) kalmaktadır. Fırsat maliyeti vergi yükü (T) ve yüksek işçilik maliyeti (W)- kayıtdışı ekonomiden elde edilen bireysel gelir genelde işçilik geliri olarak sınıflandırılır ve pozitif şekilde bağlantılıdır. Dolayısıyla, vergi yükünün ve işçilik maliyeti daha yüksek olan bir ortamda, bireyler genelde bu tür maliyetlerden kaçınmak amacıyla kayıtdışı ekonomiyi tercih ederler. Yakalanma ihtimali (olasılık tespit) (p) vergi dairesinin yasaları uygulayabilmeleri ile bağlantılı ve kayıtdışılığı gizleme imkânı, araç gereçleri (F) ise bireyler tarafından kayıtdışı faaliyetlerinin tespitini zorlaştırmak ile ilişkilidir. Bu bağlanmada kayıtdışı ekonomi ile ilgili aşağıdaki eşitlik elde edilir:

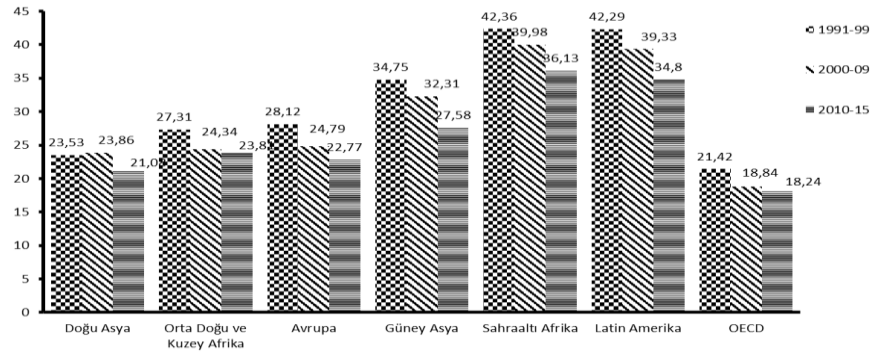
$$KDE = KDE[p^-(A^+, F^-); f^-; B^+(T^+, W^+)]$$

Bu eşitlikten hareketle kayıtdışı ekonomi nedenleri şöyle sıralanabilir: dolaylı ve dolaysız vergileri ödememek, sosyal güvenlik katkı paylarının ödememek, çalışana asgari ücretin altında ücret ödemek, çalışana azami çalışma süresinin üzerinde çalıştırmak, güvenlik standartları gibi bazı yasal emek piyasası standartlarının altında çalıştırmak ve bazı idari prosedürlere uymaktan kaçınmak (Schneider ve Buehn, 2016: 4). Diğer yandan ekonomide kamu kesiminin büyüklüğü yani ekonominin kıt kaynaklarından devletin ne kadar kullandığı, bürokratik etkinsizlik, işsizlik, enflasyon ve dışa kapalılık kayıtdışı ekonominin varlık nedenleridir (Savaşan, Yardımcıoğlu, v.d., 2016: 166-168).

Kayıtdışı ekonominin sonuçları incelenirken genelde olumsuz etkileri ele alınsa da, bir takım olumlu etkilerinin de olduğu göz ardı edilmemelidir. Kayıtdışı ekonomi vergi gelirlerinin azalmasına (Güloğlu, Korkmaz v.d., 2003:58), kayıtdışı çalışan bireyin sosyal güvenlik sistemi kapsamına alınmamasına (Mahiroğlu; 2017:559), işletmelerin potansiyel pazarlarını genişletememesine ve büyüme kapasitelerini kendi elleri ile sınırlandırmalarına (Aslanoğlu, 2008: 2002), vergi ve sigorta primi ödeyenler aleyhine haksız rekabet yaratmasına (Karaaslan; 2010:146) neden olmaktadır. Tüm bunlara karşın, kayıtdışı ekonominin olumlu yönleri vardır. Bunlar genelde hızlı işgücü artış oranına, yüksek işsizlik oranına ve rekabet gücü zayıf sektörlerle sahip ekonomilerde görülmektedir. Kayıtdışı ekonomi yoksul, vasıfsız ve okuryazar olmayan ayrıca yüksek maliyetlerden dolayı kayıtlı ekonominin istihdam edemediği işgücüne istihdam olanağı sunmakta ve gelir sağlamaktadır. Bu durum işsizlik oranında belli düzeyde azalma meydana getirirken çalışabilen nüfustaki yoksulluğu azaltmaktadır (Barbour ve Llanes, 2013: 26; Sarılı, 2002:44).

3. Dünya’da Kayıtdışı Ekonomi

Tüm ülkeleri kapsayan ve kayıtdışı ekonominin nedenlerini, sonuçlarını ve büyüklüğünü ölçmeye yönelik birçok çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda kayıtdışı ekonomi sadece yoksul ülkelerin sorunu olmadığı açıkça görülmektedir (Schneider ve Klinglmaier, 2004; Elgin ve Öztunalı, 2012; Schneider ve Buehn, 2016). Dünya genelinde kayıtdışı ekonominin büyüklüğünü tahmin etmeye yönelik çalışmaların en son yapılanı Medina ve Schneider (2017)’e aittir. Bu çalışmaya göre 1991-2015 arası 158 ülkenin kayıtdışı ekonomilerinin GSYH’larına oranlarının ortalaması %32.3’tür. Ortalama medyan %32.7’dir ve her iki değerin birbirine oldukça yakın olması güçlü bir sapmanın olmadığını gösterir. Kayıtdışı ekonominin en yüksek olduğu üç ülke %60.6 ile Zimbabve, %62.3 ile Bolivya ve %64.9 ile Gürcistan’dır. En düşük olduğu üç ülke ise %9 ile İsviçre, %9.4 ile Amerika Birleşik Devletleri ve %9.9 ile Avusturya’dır. Ayrıca bu çalışmada Türkiye için tahmin edilen kayıtdışı ekonominin en küçük değeri %27.3 ve en yüksek değeri ise %36’dır.

Şekil 1: Bölgelere Göre Kayıtdışı Ekonomi (GSYH’nin Yüzdesi, Ortalama) (Medina ve Schneider, 2017)

Şekil 1’de görüldüğü gibi bölgelere göre kayıtdışı ekonominin 2010-2015 arası en yüksek olduğu bölge %36.13 ile Sahraaltı Afrika bölgesidir. En düşük olduğu bölge ise %18.24 ile OECD bölgesidir. Avrupa bölgesinde kayıtdışı ekonominin büyüklüğü %22.77’dir. 2000-2009 arasında Sahraaltı Afrika bölgesinde bu oran %39.98, OECD bölgesinde %18.64 ve Avrupa bölgesinde ise %24.79 idi.

Ülkeler gelir düzeyine göre sınıflandırıldığında kayıtdışı ekonominin 2010-2015 arası en yüksek olduğu ülkeler %38.84 ile düşük gelirli ülkelerdir. En düşük olduğu ülkeler ise %17.90 ile yüksek gelirli ülkelerdir. Yani, Elgin ve Öztunalı (2012)’nin belirttiği gibi kayıtdışı ekonomi ile kişi başına düşen milli gelir arasında ters yönlü bir ilişki vardır.

Bu sonuçlara bakıldığında kayıtdışı ekonominin tahmin edilen dünya ortalaması küçülse de halen çok yüksektir. Kayıtdışılığın azalması veya ortadan kalkması için hükümetler kayıtdışı ekonomide çalışmayı daha az çekici hale getirmek ve böylece kayıtlı ekonomide çalışmayı daha cazip hale getirmek için etkin teşvik odaklı politika önlemlerini almak mecburiyetindedirler.

4. Kayıtdışı Ekonominin Büyüklüğünün Tahmininde Kullanılan Yöntemler ve Türkiye Uygulaması

Tabiatı gereği kayıtdışı ekonominin boyutunu tahmin etmek zor iştir. Bu zorluk, öncelikle ekonomik gelişmeleri takip etmeden, gelişmeleri istatistiklere yansıtılmaktan ve kayıtdışılığın “gözlenemeyen” bir değişken olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak, kayıtdışılık gözlenemese de piyasalarda iz bırakmaktadır. Bu izler sürülerek kayıtdışı ekonominin büyüklüğünü tahmin etme amacıyla yöntemler geliştirilmiştir (Savaşan, Yardımcıoğlu, v.d., 2016: 168). Literatürde kayıtdışı ekonomiyi ölçmek için temelde doğrudan ölçüm yöntemleri ve dolaylı ölçüm yöntemleri kullanılmaktadır.

4.1. Doğrudan Yöntemler

Doğru yöntemler, anketler ve vergi denetimini içeren mikro ekonomik yaklaşımlardır.

4.1.1. Anket Yöntemi

Kayıtdışı ekonomiyi tahmin etmek için iyi tasarlanmış anketler yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu yöntemin başlıca dezavantajları, tüm anketlerde var olan kusurlardır. Örneğin, hassasiyet ve sonuçlar katılımcıların işbirliği yapma isteğine büyük oranda bağlı olması, kayıtdışı çalışmaların miktarını bir anketle ölçmenin zorluğu, ankete katılan kişilerin kayıtdışı iş yaptıklarını inkar etmesi, yanıtların güvenilirliğinin şüpheli olması, tüm ekonomiye uygulanamaması ve kayıtlı olmayan işlerin büyüklüğünü parasal olarak tahmin etme zorluğu yöntemin başlıca dezavantajlarıdır. Bu yöntemin en büyük avantajı ise kayıtdışı ekonominin yapısı hakkında ayrıntılı bilgi elde edilmesidir. Feld ve Larsen (2009), Haigner vd. (2013), ve Enste and Schneider (2006) anket yöntemini kullanarak Almanya için kayıtdışı ekonominin büyüklüğünü tahmin etmişlerdir (Schneider ve Buehn, 2016: 9). Bu yöntemle göre Türkiye’de 2013 yılında kayıtdışı çalışanların oranı %36.3, 2012 yılının başında bu rakam %38.4 iken, 2011 yılında % 39.2, 2010’da %41.99, 2009’da % 43 ve 2008 yılında % 41.77 olarak gerçekleşmiştir (Oğuztürk ve Ünal, 2017: 327).

4.1.2. Vergi Denetimi Yöntemi

Yüksek vergi oranlarının iktisadi ajanların kayıtlı çalışma arzusunu azalttığı ekonomi literatürünün genel kabullerinden biridir. Kayıtlı ekonomide elde edilen vergi öncesi kazanç ile vergi sonrası kazanç arasındaki fark ne kadar büyük olursa, kayıtdışı ekonomide çalışmak dürtüsü o kadar büyük olur. Böylelikle, ülke yüksek nüfus artış oranına sahip olsa bile kayıt dışılıktan dolayı ekonomideki mükellef sayısında azalmayla birlikte beyan edilen matrihta düşüş yaşanabilir.

Kayıtdışı ekonominin büyüklüğünü tahmin etmede kullanılan vergi denetimi yöntemi, vergilendirilmesi gereken veya beyan dışı bırakılan kazançların tahminine dayanmaktadır. Diğer bir ifade ile mükelleflerin beyan etmediği gelir tutarı ele alınmakta ve böylelikle kayıt dışı ekonominin boyutu

tahmin edilmektedir. Mükelleflerin yapmış olduğu beyanların incelenmesi sonucu ortaya çıkan yanlışlıkların düzeltilmesi bu yöntemde çıkış noktası olan matrah farklılıklarını ortaya çıkarmaktadır. GSMH büyüklüğü içinde yer alan fakat vergilendirilmeyen iktisadi faaliyetler vergi denetimi yönetimin içinde yer almamaktadır (Işık ve Acar 2003:8). Beyan dışı veya vergi dışı gelirler başka kaynaklardan hesaplanıyorsa GSMH hesapları içinde kapsanmış olabilir. Bunların ayrıştırılması gerekir. Bu sebeple, mevcut GSMH büyüklükleri veri alınarak hesaplanan kayıtdışı ekonomi ile tanım içinde olmasına rağmen mevcut GSMH içinde kapsanmadığı varsayılan kayıtdışı ekonomi birbirinden farklıdır (İlgin 2003: 147).

Diğer yöntemlerin olduğu gibi vergi denetimi yönteminde avantajları ve dezavantajları vardır. Yöntemin en önemli avantajı basit ve anlaşılır olmasının yanı sıra yöntemde kullanılan verilerin ulusal vergi makamlarından alınmasıdır. Vergilendirme yönteminin dezavantajları ise yöntem vergi idaresinde kaydı bulunan ancak ticari faaliyetlerinin bir kısmı defter ve belgelerinde yer almayan mükelleflerin beyanlarını kapsamaktadır. Ne var ki, ticari faaliyette bulunduğu halde vergi idaresine kayıtlı olmayan mükellefleri kapsamamaktadır. Bu sebeple iradi olarak vergi dışında yer alanlar hesaba dahil edilememektedir. Bunun yanında, kayıtlı mükelleflerin tümü incelenememektedir. Örneğin; 2016 yılında Türkiye’de mükelleflerin ancak %1.36’sı incelenmiştir (Gib, 2016:168). Diğer önemli bir nokta ise vergi incelemeleri yolu ile kayıtdışı ekonominin büyüklüğünün tahmininde GSYH hesaplamalarında yer alan tüm faaliyetlerin vergilendirildiği varsayımı vardır. Ancak, bazı faaliyetler vergilendirilmediği halde milli gelir büyüklüğü içerisinde yer alabilir. Ayrıca, matrah farklılıkları kayıtdışı ekonominin büyüklüğünün tespitinde yetersiz kalabilir.

Çalışmanın bu kısmında Türkiye için vergileme yöntemi ile kayıtdışı ekonominin büyüklüğü tahmin edilmiştir. Bunun için şu eşitlikten faydalanılmıştır:

$$KDE/GSYH = [((İM/MF) * (GV + KV + KDV))/(TVG/GSYH)]$$

Burada KDE kayıtdışı ekonomiyi, İM incelenen matrahi, MF matrah farkını, GV gelir vergisini, KV kurumlar vergisini, KDV katma değer vergisi tahsilatını, VK vergi kaçağını ve TVG toplam vergi gelirlerini göstermektedir. Ekonomide sadece gelir vergisi, kurumlar vergisi ve katma değer vergisi (KDV) olduğu varsayılmıştır. Yapılan vergi incelemelerinin tamamı bu üç vergiye aittir. Bundan dolayı da incelenen matrah ve matrah farkları bu üç vergiden oluşmaktadır. Matrah farkı, mükelleflerin kendi beyanına dayanan ve daha önce üzerinden vergi ödediği matrah ile inceleme elemanının tespit ettiği ve asıl üzerinden vergi ödenmesi gereken vergi matrahi arasındaki farktır. Matrah farkı oranı ise matrah farkının incelenen matrah miktarına oranlamasından elde edilmiştir. Bu oran sadece bildirilen matrah ile bildirilmesi gereken matrah arasındaki farktan kaynaklanan kayıtdışılık göstergesi olarak kabul edilmektedir. Tablo 1’e göre 2005-2016 yılları arasında en yüksek matrah farkı oranı kriz yıllarında, en düşük oran ise 2012 yılında ortaya çıkmıştır. Söz konusu kayıtdışılığı ekonominin tümüne yansıtabilmek için vergi kaçağının ne kadar olduğu tespit edilmiştir¹ ve vergi yükü² ile çarpılmıştır. Kayıtdışı

¹Vergi Kaçağı ise matrah farkı oranı ile gelir vergisi, kurumlar vergisi ve KDV tahsilatlarının çarpılmasından elde edilmiştir.

ekonominin büyüklüğü ise hesaplanan kayıtdışı ekonominin GSYH oranı ile tahmin edilmiştir (Kök ve Şapçı, 2005:8).

Tablo1: Vergi Denetimi Yöntemi ile 2005-2016 Arası Türkiye’de Kayıtdışı Ekonominin Tahmini

*www.gib.gov.tr

Yıllar	MF (Bin TL)*	MFO (%)	VK (Bin TL)	KDE (Bin TL)	KDE/GSYH (%)
2005	9864	44	31792	179610	26.7
2006	9695	36	34005	177414	22.5
2007	16138	28	30221	155517	17.7
2008	61969	24	29190	152847	15.7
2009	25461	56	71097	361869	36.2
2010	180054	19	28206	138828	12.0
2011	371416	25	45804	224517	16.1
2012	310564	08	16424	81272	5.2
2013	249141	30	77062	379467	21.0
2014	294180	13	32547	165653	8.1
2015	540735	41	121314	609831	26.1
2016	216829	23	78764	388194	14.9

Tablo 1’den de görüldüğü üzere vergi denetimi yöntemine göre 2005 ile 2016 yılları arasında en düşük KDE/GSYH oranı 2012 yılında ve yüksek KDE/GSYH oranı 2009 yılında hesaplanmıştır. 2008 yılı için inceleme (denetim) birimlerinde bulunan matrah farkının matrah değerinden büyük olduğu tespit edilmiştir. Kök ve Şapçı (2005)’da aynı tespiti 2001 yılı için yapmışlardır. 2008 ve 2009 yıllarının bu yönleri ile öne çıkmasından dolayı ekonomik krizlerin kayıtdışı ekonominin büyüklüğü üzerinde pozitif etkisi olduğu söylenebilir. Yine, 2016 yılı için matrah farkı oranı %23 olarak bulunmuştur. Gelir vergisi, kurumlar vergisi ve KDV tahsilatı toplamı 339129627 (Bin) TL ve vergi kaçağı ise 78764 (Bin) TL olarak hesaplanmıştır. Söz konusu yıl için toplam vergi gelirleri 529263765 (Bin) TL ve GSYH da 2608526 (Bin) TL olduğundan vergi yükü ise %20.29 olarak bulunmuştur. Kayıtdışı ekonomi büyüklüğü 2016 yılı için 388194 (Bin) TL ve kayıtdışı ekonominin GSYH’ya oranı %14.9olarak hesaplanmıştır.

Kısaca, vergi denetimi yöntemine göre Türkiye’de KDE/GSYH oranı dalgalanma göstermesine rağmen büyük bir azalış göstermemiştir.

4.2.Dolaylı Yöntemler

Gösterge yaklaşımları olarak da adlandırılan bu yöntemler, çoğunlukla kayıtdışı ekonomi ile ilgili makroekonomik göstergeleri kullanmaktadırlar. Ilgın (2002)’ye göre bu yöntemlere dolaylı yöntemler denilmesinin nedeni, başka amaçlar için hazırlanan milli gelir, istihdam ve parasal büyüklükler gibi verilerin ve bu verilerdeki gelişmelerin analiz edilmesi esasına dayanmasıdır. Bu yöntemlerdeki en önemli sorun hatalı ölçümlerden kaynaklanan

² Vergi yükü, toplam vergi gelirlerin GSYH’ya oranıdır.

yanlılıklardır. Dolaylı yöntemler, gelir yöntemi, istihdam yöntemi, parasal yöntem, Makroelektrik yöntemi ve modelleme yönteminden oluşan makroekonomik yaklaşımlardır.

4.2.1. Gelir Yöntemi

Kayıtdışılığın olmadığı ekonomilerde, üretim, gelir ve harcama yöntemleriyle hesaplanmış milli gelir rakamları arasında farkın olmaması gerekir. Bu üç farklı yöntemin de aynı sonuçları vermemesi halinde aralarındaki fark kayıtdışılığı ifade etmektedir. Özellikle, gelir-harcama yöntemlerinin farkına dayalı bu yöntem, kayıtdışı ekonomide çalışanların gelirlerini gizleyebileceği fakat harcamalarını gizleyemeyeceği varsayımına dayanır (Medina ve Schneider, 2017:8). Harcama tarafındaki tüm bileşenler hatasız ölçülürse, bu yaklaşım gerçekten kayıtdışı ekonominin büyüklüğünü iyi tahmin edecektir. Ancak, milli gelir-harcama arasındaki fark ölçüm hatalarından veya kayıtdışı ekonomi ile ilgisiz nedenlerden kaynaklanabileceği için kesinliği şüphelidir. Her ne kadar ulusal hesaplama yöntemlerinde revizyona gidilip veri kalitesi artırılmış olsa da gelir rakamlarına ulaşmakta yaşanan sıkıntılardan dolayı harcama yöntemine göre elde edilen sonuçlar gelir yöntemiyle elde edilen sonuçlardan daha yüksek çıkmaktadır (Kesikoğlu ve Akalın, 2007:75). Diğer önemli bir nokta ise gelirin herhangi bir finansal hareketlilik yaşamaması, elde edilen gelirin tasarruf amaçlı döviz kuru ya da altın cinsinden elde tutulması gelir yöntemiyle kayıtdışılığı hesaplamasının en zayıf noktasıdır (Acar ve Işık, 2003:123). Ayrıca, gelir yöntemiyle ölçülen kayıtdışı hesaplamalarında yastık altı tasarrufların kayıtdışı rakamlarını büyük oranda saptırabilir, hatta sonuçların negatif çıkmasını neden olabilir (Us, 2004: 46).

4.2.2. İstihdam Yöntemi

Çalışma arzusu içinde olanlar, ülkedeki mevcut istihdam koşullarında kendilerine çalışabilecek iş bulamadıklarında kayıtdışı ekonomiye doğru bir hareket gerçekleştirmektedirler. Kendi veya başkası adına çalışanlar özellikle vergi, sigorta primi vb. mali yükümlülüklerden kaçınmak, bürokratik işlemlerden kurtulmak gayesiyle kayıtdışı ekonomik faaliyette bulunmakta ve elde ettikleri geliri kayıt dışında tutmaktadırlar (SGK, 2017). Bu sebepten dolayı istihdam yaklaşımı, kayıt dışı ekonominin büyüklüğünü tahmin etmede kullanılan elverişli yöntemlerden biridir (Tütüncü ve Zengin, 2016:201). İstihdam yöntemi işgücü arzı ile istihdamın zaman içerisindeki değişimini esas alır (Işık ve Acar, 2003:123). Bu bağlamda işgücüne katılım oranlarındaki azalış ya da diğer ülkelerle kıyaslandığında düşük katılım oranı, işgücünün kayıtlı bir ekonomiden kayıtdışı ekonomiye doğru yön değiştirdiğinin önemli bir göstergesi olacaktır. Yani, toplam işgücüne katılma oranının sabit olduğu varsayılırsa, kayıtlı işgücüne katılım oranındaki düşüş, kayıtdışı istihdamın artması olarak yorumlanabilir (Çetindaş ve Vergil, 2003: 23).

İstihdam yönteminin en büyük üstünlüğü kolay hesaplamalara dayanmasıdır. Bununla birlikte yöntem birkaç dezavantaj içermektedir. İlk başta, bu yaklaşım ikinci iş sahiplerini kapsamamakta ve ölçmemektedir. İnsanlar hem kayıtlı hem de kayıtdışı çalışabilirler. Ancak istihdam yaklaşımı

bu noktayı düşünmemektedir. İkincisi, istihdam oranlardaki değişikliklerin nedeni sosyal nedenler olabilir. Örneğin, kırsaldan kente göç veya çalışan kadın sayısının artması gibi. İşgücüne katılım oranındaki dalgalanmanın, iş döngüsündeki pozisyon, iş bulma zorluğu, eğitim ve emeklilik kararları gibi başka birçok açıklaması olabilir, ancak bu tahminler kayıt dışı ekonominin boyutunun doğru tahmin edilmesinde işi zorlaştıran nedenlerdir (Öğünç ve Yılmaz, 2000:10).

Tablo 2: Kayıtdışı İstihdam Yöntemi ile Kayıtdışı Ekonominin Büyüklüğü

Yıllar	Kurumsal Olmayan Nüfus (Bin)	Kayıtlı İstihdam (Bin)	Kayıtdışı İstihdam (Bin)	Kayıtdışı İstihdam / Kayıtlı İstihdam (%)
2000	46211	21.581	10.925	50.6
2001	47158	21.524	11.382	52.8
2002	48041	21.354	11.133	52.1
2003	48912	21.147	10.943	51.7
2004	47544	19.632	9.843	50.1
2005	48358	20.066	9.666	48.1
2006	49174	20.423	9.593	46.9
2007	49994	20.738	9.423	45.4
2008	50772	21.194	9.220	43.5
2009	51686	21.277	9.328	43.8
2010	52541	22.594	9.772	43.2
2011	53593	24.110	10.139	42.0
2012	54724	24.821	9.685	39.0
2013	55608	25.524	9.379	36.7
2014	56986	25.933	9.069	34.9
2015	57854	26.621	8.937	33.5
2016	58720	27.564	9.530	34.5
2017	59819	28.645	10.021	35.0

İstihdam yönteminin zayıf yönleri olmasına rağmen en çok başvurulan yöntemlerden biridir. Contini (1981), Del Boca (1981), ve O'Neil (1983) bu yöntemi kullanan öncü çalışmalardandır. İstihdam yöntemi ile kayıtdışı ekonominin büyüklüğünün tahmin edilmesinde kayıtdışı istihdamın toplam nüfusa oranı (Öğünç ve Yılmaz, 2000:17), kayıtdışı istihdamın kurumsal olmayan nüfusa oranı (Tütüncü ve Zengin, 2016:202) veya kayıtdışı istihdamın toplam istihdama oranlarından (TUİK, 2017; Mahiroğulları, 2017: 551) biri tercih edilebilir.

Bu çalışmada, Türkiye için istihdam yöntemi ile kayıtdışı ekonominin büyüklüğünün tahmin edilmesinde kayıtdışı istihdamın kayıtlı istihdama oranı kullanılmıştır. Bunun için gerekli olan veriler Türkiye İstatistik Kurumundan (TUİK) ve Mahiroğulları (2017)'den alınmıştır.

Kayıtdışı istihdamın kayıtlı istihdama oranı Tablo 2'de gösterilmiştir. Buna göre 2000-2017 yılları arasında kayıtdışı istihdam oranının en yüksek olduğu yıl 2001'dir ve bu oran %53 olarak gerçekleşmiştir. Kayıtdışı istihdam

oranının en düşük olduğu yıl ise 2015 ve 2016 yıllarıdır. Bu oran %34 olarak gerçekleşmiştir. 2000-2017 yılları arasında kayıtdışı istihdam oranının ortalaması %43 olarak hesaplanmıştır³.

Türkiye’de kayıtdışı istihdam oranında 2001’den beri peyderpey bir azalma meydana gelmiştir. 2000-2017 yılları arasında 2008krizineve kayıtdışı çalışanların sayısının artmasına rağmen kayıtdışı istihdam oranında azalma trendi bozulmamıştır. Genel itibari ile kayıtdışı istihdam oranının azalmasında KOBİ'lere makine teçhizat alımı için faizsiz ya da düşük faizle kredi imkânının sağlanması, iş ve SGK müfettişleri sayılarında artış ve buna bağlı olarak bu müfettişlerle işyerleri denetimlerinin sıklaştırılması, sigorta prim oranlarının düşürülmesi, ortalama firma ölçeğinde büyümenin yaşanması, eğitim seviyesinin artması, işsizlik sigortasının (başkasının nam ve hesabına çalışanlar için) 2002’de uygulanmak üzere yürürlüğe girmesinin önemli etkisi olduğu söylenebilir. Bunlara ek olarak 2006’dan itibaren ikişer yıllık aralarla başlatılan "Kadim" (Kayıtdışı İstihdamla Mücadele Projesi) ve 2010’dan itibaren uygulamaya konulan "KİTUP" (Kayıtlı İstihdamı Teşvik ve Teknik Destek Projesi) projelerinin olumlu sonuçlar verdiği söylenebilir (Mahiroğulları, 2017: 552; Kalaycı ve Kalan, 2017:25).

4.2.3. Parasal Yöntem

Kayıtdışı ekonominin boyutunu ölçmek için kullanılan parasal yaklaşım, iktisadi birimlerin resmi kayıtlardan gizlemek istedikleri ticari faaliyetlerinde nakit kullandıkları varsayımına dayanmaktadır. Bu varsayımı geçerli kılan gerekçe ise ticari faaliyetlerde nakit para haricindeki diğer ödeme araçları finansal kuruluşlarda kayıtlı olup, kullanıldıklarında kolaylıkla kaydedilmekte ve böylece kolaylıkla denetlenmesidir (Ahumada, Alvaredo, v.d., 2009:1069). Parasal yöntemde, ticari faaliyetlerde ödemelerin nakit para ile yapıldığı ve parasal büyüklüklerin kayıtdışılıktaki değişimlerden etkilendiği varsayılmaktadır. Bu etkilerinin analiz edilmesi ile kayıtdışı ekonominin boyutu hakkında tahminler yapılmaktadır. Yapılan tahminler, sadece para ile yapılan işlemleri kapsamakta diğer mübadeleleri kapsamamaktadır (Ilgın, 2002: 147).

Henry (1975), Gutmann (1977) ve Feige (1979) parasal yöntemi kullanan öncü çalışmalardır. Tanzi (1982, 1983) ise bu yöntemi ekonometrik araçlarla geliştirmiştir. Henry (1975) kayıtdışı ekonomik aktiviteler ile ekonomide kullanılan banknot miktarın arasında bir ilişki kurmuştur. Henry’e göre dolaşımdaki nakit para kompozisyondaki değişme kayıtdışı ekonominin büyüklüğünü verir. Ancak bu yöntem iki açıdan eleştirilmektedir. Birincisi, yüksek enflasyon yaşayan ülkelerde paranın satın alma gücünde meydan gelen azalış ülke parasındaki sıfırların sayısını artırmaktadır. Dolayısıyla yüksek enflasyon yüksek kayıtdışılık anlamına gelmemektedir. İkincisi ise ülke

³Kayıtdışı istihdamın/kurumsal olmayan nüfus değerleri de hesaplanmıştır. Pek tabii olarak iki oranın değerleri aynı değildir, ancak her iki oranda yıllar itibarıyla aynı trende sahiptir. Kayıtdışı İstihdamın kurumsal olmayan nüfusa oranı en yüksek olduğu yıl %24 ile 2000-2001 yılıdır. Bu oranın en düşük hesaplandığı yıl %15 ile 2015 yılıdır. 2000 ile 2017 arasındaki ortalaması %19 olarak gerçekleşmiştir.

vatandaşları başka ülkelere yanlarında yüklü para götürmek istediklerinde büyük değerli banknotları tercih edeceklerdir. Diğer bir ifade ile başka ülkelerin para ikamesi yaşaması durumunda büyük değerli banknotlara ihtiyaç duyulacaktır. Bu nedenlerden kaynaklanan nakit para kompozisyonundaki değişme kayıtdışılığın ölçülmesinde sağlıklı sonuç vermeyebilir (Tanzi, 983:286).

Gutmann (1977) yüksek vergileri ve hükümet düzenlemelerini kayıtdışı ekonominin nedeni olarak görmektedir. Ayrıca kayıtdışı ekonomide sadece nakit kullanıldığını, nakit tercih oranındaki (Dolaşımdaki Nakit/Vadesiz Mevduat=C/D) değişmelerin sadece vergiler ve düzenlemelerden etkilendiğini ve geçmişte kayıtdışılığın olmadığı bir an olduğunu varsaymaktadır. Gutmann, kayıtdışılığın olmadığı zamandaki nakit tercih oranı sabit kabul etmektedir. O'na göre nakit tercih oranındaki artışlar kayıtdışı ekonomide kullanılan ekstra nakit para ile doğrudan bağlantılıdır. Gutmann bu yöntemde, paranın gelir dolaşım hızının (v) ve kayıtlı ve kayıtdışı ekonomi için eşit olduğunu kabul etmektedir. Vergi artışı veya hükümet müdahaleleri sonrasında nakit tercih oranı, kayıtdışılığın olmadığı kabul edilen dönemdeki nakit tercih oranının üzerine çıktığından bu iki oran arasındaki fark kayıtdışılığın büyüklüğünü vermektedir (Gutmann, 1977:25-27). Diğer bir ifade ile kayıtdışı ekonominin büyüklüğü ekstra nakit para miktarı ile v'nin çarpımına eşittir (Ahumadavd. 2009: 1072). Ancak, Gutmann'ın yöntemi kayıtdışılığın olmadığı dönemdeki nakit tercih oranını uzun süre geçerli bir nedene dayandırmadan sabit tutması ve nakit tercih oranındaki artışın sadece C'deki artıştan değil aynı zamanda D'deki azalıştan kaynaklanabileceğini göz ardı etmesinden dolayı eleştirilmektedir (Tanzi 983:285-287).

Feige (1979)'nin parasal yöntemi miktar kuramının Fisher denkleminde ($MV=PT$) dayanmaktadır. Feige analizinin temel taşı PT/py oranıdır. PT , bir ekonomideki kayıtlı ve kayıtsız toplam işlem değerini; py ise sadece kayıtlı ekonomiyi içeren gözlenen geliri göstermektedir. Bu yöntemde PT/py zaman içinde sabit kaldığı ve kayıtdışılığın olmadığı bir dönem olduğu varsayıldığında, herhangi bir dönem için toplam nominal gelir tahmini yapılabilir. Tahmini toplam nominal gelir ile gözlenen nominal gelir arasındaki fark, kayıtdışı ekonominin büyüklüğünü vermektedir (Feige, 1979:8).

Feige (1986) tarafından geliştirilen basit parasal oran yaklaşımı ise önceki tüm parasal oran varsayımlarını kapsayacak kadar genel niteliktedir. Yöntemde kullanılan değişkenler aşağıdaki gibidir:

$$\begin{aligned}C &= Co+Cu \\D &= Do+Du \\ko &= Co/Do \\ku &= Cu/Du \\Vo &= Yo/(Co+Do) \\Vu &= Yu/(Cu+Du) \\β &= Vo/Vu\end{aligned}$$

Burada C dolaşımdaki toplam para miktarı; Co kayıtlı ekonomide kullanılan nakit para miktarı; Cu kayıtdışı ekonomide kullanılan nakit para miktarı; D toplam vadesiz mevduat; Do kayıtlı ekonomide kullanılan vadesiz mevduat miktarı; Du kayıtdışı ekonomide kullanılan vadesiz mevduat toplamı; ko kayıtlı ekonomide nakit para / vadesiz mevduat oranı; ku kayıtdışı ekonomide nakit para / vadesiz mevduat oranı; Vo kayıtlı ekonomide paranın

gelir dolaşım hızı; Y_0 kayıtlı nominal milli gelir seviyesi; V_u kayıtdışı ekonomide paranın gelir dolaşım hızı; Y_u kayıtlı nominal milli gelir seviyesi; β kayıtlı ekonomi dolaşım hızı/ kayıtdışı ekonomi dolaşım hızını göstermektedir. Değişkenler yerine koyularak denklem dzenlendiğinde aşağıdaki eşitlik oluşur:

$$Y_u = 1/\beta \cdot Y_0 \cdot [(k_u+1) \cdot (C - k_0 D)] / [(k_0+1) \cdot (k_u D - C)]$$

Bu denklem Y_0 'nun C ve D gibi kayıtlı gızlenebilen değişkenler ile birlikte β , k_u ve k_0 gibi parametrelerin bir fonksiyonu olduğunu ifade etmektedir. Bu yzntemin kullanılması için oluşturulan varsayımlar Şu Şekildedir:

1. Kayıtdışı ekonomideki gerçekleştirilen ekonomik faaliyetler nakit para ile yapılmakta ve başka bir zdeme aracı kullanılmamaktadır. Ayrıca mevduat hesaplarından da zdeme gerçekleŐtirilmemektedir. Bu durumda $D_u = 0$, $k_u = \infty$ ve $D = D_0$ olmaktadır.

2. Paranın dolaşım hızı kayıtlı ve kayıtdışı ekonomide aynıdır. Yani $V_u = V_0$ olduğundan $\beta = 1$ dir.

3. Dolaşımdaki paranın vadesiz mevduatlara oranı C/D, kayıtdışı ekonominin boyutundaki değişiklikler hariç sabittir. Yani $k_u = k_0$ bützün dzenimler için aynı olduğundan $k_u = k_0 = C_0/D_0$ bützün dzenimler için sabittir. Bu varsayımlar altında parasal model tekrar yazıldığında aşağıdaki eşitlik elde edilir:

$$Y_u = Y_0 \cdot (C_0 - k_0 \cdot D) / (k_0 + 1) \cdot D$$

Yukarıdaki eşitlikten faydalanarak 2005-2015 yılları arasında altı aylık dzenimler dikkate alınarak Tzrkiye'de kayıtdışı ekonominin bzyzklęz tahmin edilmiştir.

k_0 'nun en dzyőz olduğu dzenim 0.699 ile 2013 yılının ilk dzenimidir. Bu dzenimde kayıtdışı ekonomi olmadığı varsayımı altında yapılan hesaplamalar sonucu diğer dzenimler için kayıtdışı ekonominin bzyzklęz **Tablo 3'te** gzsterilmiŐtir. Kayıtdışı ekonominin kayıtlı ekonomiye oranı en dzyőz 2016'nın ikinci yarısında %0.45 olarak ve en yzksz 2006'nın ikinci yarısında %19.34 olarak hesaplanmıştır. Seçilen dzenimde yani 2013-S1'de kayıtdışılığın olmadığını kabul etmek bu yzntemin en belirgin zayıf yzndzdir. Genel olarak Tablo 3 değerlendirildiğinde, sz konusu dzenimler arasında kayıtdışılık 2008 krizinden iki dzenim znce ne iki dzenim sonra yzksz olarak yaşandığı ve ayrıca zzellikle 2006-S2'den sonra kayıtdışılığın bzyzklęz yıllar itibarıyla azalan bir seyir izlediği tespit edilmiştir.

Tablo 3: Parasal Yöntem ile Kayıtdışı Ekonominin Büyüklüğü

YILLAR	Yo* (BİN TL)	Co* (BİN TL)	Do* (BİN TL)	ko=Co/Do	Co=ko*Do	Vo	Yu (BİN TL)	Yu/Yo (%)
2005-S2	185766662	18203299	24531406	0.742	17149703	16893	4695722.8	2.53
2006-S1	161135993	21659425	24936339	0.869	17432789	29281	16074516.3	9.98
2006-S2	193081373	24589947	23967479	1026	16755467	27120	37350509.9	19.34
2007-S1	217039426	23158394	25686546	0.902	17957252	35521	25865137.1	11.92
2007-S2	217970763	26072505	29427691	0.886	20572656	13241	23975960.2	11.00
2008-S1	189593408	27790336	30564953	0.909	21367706	23802	23447446.6	12.37
2008-S2	212565695	30468001	30403738	1002	21255002	43408	37909702.7	17.83
2009-S1	237359325	32137996	33660590	0.955	23531841	42095	35717160.8	15.05
2009-S2	240942452	34289353	44737540	0.766	31275645	42795	9552687.9	3.96
2010-S1	217948234	40121846	46164917	0.869	32273512	28522	21807301.3	10.01
2010-S2	249483189	44368280	59611531	0.744	41673929	16834	6636641.0	2.66
2011-S1	268726652	51099369	61777993	0.827	43188485	20486	20252803.1	7.54
2011-S2	258624783	49347189	65220312	0.757	45594982	12086	8757038.7	3.39
2012-S1	211255559	51142850	66135556	0.773	46234821	32143	9227061.4	4.37
2012-S2	241220605	54565770	75304164	0.725	52644519	32509	3622118.1	1.50
2013-S1	271840903	61609179	88127459	0.699	61609179	29952	0.0	0.00
2013-S2	274874782	67755894	94575852	0.716	66117197	25934	2803085.7	1.02
2014-S1	240272872	73072351	98509923	0.742	68867474	16072	6036166.9	2.51
2014-S2	278647853	77420141	105042324	0.737	73434221	20455	6223046.9	2.23
2015-S1	318732806	88114487	110903199	0.795	77531511	25204	17900851.2	5.62
2015-S2	322360447	92309443	125194596	0.737	87522509	18994	7254321.4	2.25
2016-S1	290610291	103986968	136222993	0.763	95232369	46023	10992082.7	3.78
2016-S2	336234140	111762364	158143756	0.707	110556994	45658	1508318.7	0.45
2017-S1	381898595	118493325	164438321	0.721	114957472	13516	4833061.7	1.27

(www.tcmb.gov.tr)

4.2.4. Makroelektrik Yöntemi

Makroelektrik yöntemi kayıtdışı ekonominin büyüklüğünü tahmin etmede kullanılan dolaylı yöntemlerden biridir. Makroelektrik yöntemi, elektrik tüketim yöntemi olarak ta bilinmektedir. Bu yöntemde enerji tüketimi ile ekonomik faaliyetler arasında güçlü bir bağ olduğu kabul edilmektedir. Buradan hareketle, elektrik tüketimi toplam ekonomik faaliyetlerin yaklaşık bir değeri olarak varsayıldığında, kayıtlı GSYİH'nın büyüme oranı ile tahmin edilen GSYİH'nın (elektrik tüketiminden) büyüme oranı arasındaki fark kayıtdışı ekonominin büyüklüğünü tahmin etmede kullanılabilir. Kaufmann ve Kaliberda (1996), Johnson vd. (1997), Eilat ve Zinnes (2002), Feige ve Urban (2003) ve Peters (2017) çalışmalarında kayıtdışı ekonominin büyüklüğünü tahmin etmede elektrik tüketimi yöntemini kullanmışlardır.

Bu yaklaşımda şu kabuller öne çıkmaktadır. Birincisi, kaçak-kayıp ve yanlış ölçümden dolayı elektrik üretim ve tüketimine ait verilerin güvenilirliği tartışmalı (Schneider ve Enste 2000: 26) olmasına rağmen elektrik tüketimi GSYİH'nın iyi bir göstergesidir ve elektrik tüketiminin gelir esnekliği birdir (Feige ve Urban. 2003: 8).

İkincisi, elektrik kullanımda verimliliğin artması, elektrik fiyatının artması, elektrik yoğun üretimden vazgeçilmesi, elektrik kullanımının gerçek miktarının kaydedilmemesi gibi nedenlerden dolayı ekonomik büyümeye rağmen elektrik kullanımı azalır veya azalmış görünür. Diğer yandan, elektriğin diğer enerji kaynaklarının yerine kullanılmaya başlanması, eksik kapasitede bile sabit bir elektrik kullanımının olması ve alt yapının yetersiz ve eski olmasından kaynaklanan elektrik kullanımında verimliliğin azalmasından dolayı ekonomi

küçülse bile elektrik kullanımı artar veya artmış gözükür. Tüm bunlara rağmen elektrik tüketimi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki doğru yönlü kabul edilir. Buna bağlı olarak ekonomik aktivitelerde bir değişme meydana gelirse kayıtdışı ekonomide de aynı yönde değişme meydana gelir. Üçüncüsü, kişisel hizmetler örneğinde olduğu gibi bütün kayıtdışı ekonomik faaliyetleri önemli miktarda enerji tüketimi gerektirmez. Dördüncüsü, enerji üretimi ve tüketimindeki teknolojik ilerleme ve verimlilikteki artışlar kayıtdışı ekonominin büyüklüğünü etkiler. Son olarak, elektrik/GSYİH'nın esnekliği ülkeler arasında ve zaman içerisinde önemli ölçüde farklılık gösterebilir (Kaufmann and Kaliberda. 1996: 11; Peters. 2017: 18).

Çalışmanın bu bölümünde makroelektrik yöntemi ile 2005-2015 yılları arasında Türkiye'de kayıtdışı ekonominin büyüklüğü tahmin edilmiş ve Tablo 4'de gösterilmiştir. 1998 yılı sabit fiyatlarla GSYH verileri ile gerçekleşen reel GSYH endeksi bulunmuştur. Bunun için 2009 baz yılında gerçekleşen GSYH değeri diğer yıllara bölünmüş ve elde edilen seri 100 ile çarpılmıştır. 2005-2015 döneminde milyon kwh cinsinden ifade edilen elektrik tüketimi serisinin yıllara göre olan artış hızı hesaplanmıştır. Bunun için cari yıl elektrik tüketimi ile bir önceki yıl elektrik tüketim değerini bir önceki yıl elektrik tüketimi miktarına bölüp 100 ile çarpılmıştır. Ekonomik faaliyetlerin artış hızının elektrik üretimi artış hızıyla aynı miktarda gerçekleşeceği varsayımı altında tahmin edilen reel GSYH endeksi bulunmuştur. Tahmin edilen Reel GSYH verilen yılın GSYH'si ile gelecek yılın elektrik tüketim artış hızına çarpımının sonucuyla 2009 baz yılı GSYH tutarına oranı ile bulunmuştur. Tahmin edilen GSYH endeksi ile gerçekleşen reel GSYH endeksi arasındaki farkla kayıtdışı ekonomi endeksi elde edilmiştir. Kayıtdışı ekonominin GSYH'ye oranı ise verilen yılın GSYH verisi gelecek yılın elektrik tüketimi artış miktarının çarpımı ve gelecek yılın GSYH'ye oranı ile bulunmuştur.

Tablo 4: Makroelektrik Tüketimi Yöntemi ile Kayıtdışı Ekonomi Büyüklüğünün Tahmini

Yıllar	Reel GSYH (Milyar TL)*	Elektrik Tüketimi** (Milyar kwh)	Gerçekleşen Reel GSYH Endeksi*	Elektrik Tüketimi Artış Hızı	Tahmin Edilen		
					Reel GSYH Endeksi	KDE Endeksi	KDE / GSYH Endeksi
2005	90.5	160.7	93	7			
2006	96.7	174.6	99	9	102	3	2
2007	101.2	190.0	104	9	109	5	4
2008	101.9	198.0	105	4	109	4	3
2009	97.0	194.0	100	-2	103	3	3
2010	105.8	210.4	109	8	108	-1	-1
2011	115.1	230.3	119	9	119	0	0
2012	117.6	242.3	121	5	125	4	3
2013	122.5	246.3	126	2	124	-2	-2
2014	126.2	257.2	130	4	131	1	1
2015	131.2	265.7	135	3	135	0	-1

* www.tuik.gov.tr

**www.enerji.gov.tr

Tablo 4'e göre KDE /GSYH endeksinin ortalama değeri 1.2 dir. 2007 yılı kayıtdışılığın en yüksek değere ulaştığı yıl olmuştur. 2010, 2013 ve 2015

yıllarında KDE/ GSYH değerinin eksi olması ve Türkiye’de 2016 yılı elektrik kayıp kaçak ortalaması yüzde 19 dolayında (Milliyet, 11.2.2016)) olması nedeniyle elektrik tüketim yönteminin Türkiye’de kayıtdışı ekonomiyi ölçmede yeterli bir yaklaşım olmadığını göstermektedir. Bundan dolayı elektrik üretim miktarı verileri kullanılarak aynı yöntemle aynı yıllar için tekrardan hesaplama yapılmıştır. Hesaplama sonucunda KDE/GSYH indeks ortalaması 1.1 olarak gerçekleştiği tespit edilmiştir. Üretim miktarı, tüketim miktarına nazaran daha düşük kayıtdışı rakamları vermekte ancak büyüklükler birbirine çok yakın ve değişimler hemen hemen aynıdır. Hatta 2010 ve 2013 yıllarında endeks tüketim yöntemiyle benzerlik göstererek eksi değer almıştır. Kısaca, tüketim ve üretim verileri ile elde edilen sonuçlar birebir aynı olmamasına rağmen yıllar itibarıyla eğilim aynıdır.

4.2.5. Modelleme Yöntemi

Modelleme yöntemi, kayıtdışı ekonominin sebepleri ve etkileri üzerinde odaklanır. Gözlenemeyen değişkenleri tahmin etmek için gözlenebilir göstergelerden faydalanmaktadır. LISREL (Linear Interdependent Structural Relationship) modeli analitik faktör yaklaşımının bir örneği ve MIMIC (Multiple Indicators and Multiple Causes) modeli de LISREL modelinin özel bir halidir. En genel şekli ile LISREL modeli doğrusal bir yapısal denklemler sisteminden meydana gelmektedir. Denklem, doğrudan gözlemlenen değişkenler ve gözlemlenen değişkenle bağlantılı olan ama ölçülemeyen (teorik) değişkenlerden oluşabilir. Model, ölçüm modeli ve yapısal denklem modeli olmak üzere iki bölüme ayrılmaktadır. Ölçüm modeli gözlemlenen değişkenlerin ölçüm özelliklerini (güvenilirliğini ve geçerliliğini) belirlemektedir. Yapısal denklem modeli ölçülemeyen değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerini ortaya koymakta, nedensel etkileri tanımlamakta ve açıklanan/açıklanmayan değişkenleri belirlemektedir. LISREL modeli doğrusal, yapısal denklem kümesindeki bilinmeyen katsayıları tahmin etmektedir. Diğer bütün yaklaşımlardan farklı olarak temel avantajı, kayıtdışı ekonominin çok yönlü sebepleri ve çok yönlü göstergelerinin nispi rollerini eşanlı olarak analiz edebilmesidir (Çetintaş ve Vergil, 2003: 24). Türkiye için Savaşan (2002, 2003, 2009), Schneider ve Savaşan (2007), Elgin (2011) ve Savaşan vd. (2016) kayıtdışılığın büyüklüğünü MIMIC yöntemi ile tahmin eden çalışmalar vardır.

Tablo:3 Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi (Zaman Serisi Modelleri 1990-2013) (Savaşan, Yardımcıoğlu v.d.,2016: 172)

YILLAR	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
KDE/GSYH	31,5	30,9	30,4	29,2	32	32,9	31,3	26,3	27,7	26,4

Savaşan vd. (2016)’ne göre 2004 ile 2013 yılları arasında kayıtdışılık yumuşak iniş sergilemektedir. 2004’de yaklaşık % 32’lerden %26’lara düşmüştür. Küresel ekonomik krizin Türkiye’de kayıtdışılık üzerinde etkili olduğu görülmektedir.

Sonuç

Kayıtdışı ekonominin büyüklüğünü tam ve doğru olarak ölçmek mümkün görünmemektedir. Kayıtdışı ekonominin hacmini tahminde birçok yöntem kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu yöntemlerden elde edilen sonuçlar hiçbir zaman aynı olmamaktadır. Bu çalışmada kayıtdışı ekonominin büyüklüğünün tahmininde kullanılan doğrudan ve dolaylı yöntemler ve bu yöntemlere göre Türkiye’de kayıtdışı ekonominin büyüklüğü ortaya konulmuştur. Yöntemler farklı sonuçlar verse de ortak çıkarımlara sahiptirler. Bunlardan birincisi, 2005’den sonra Türkiye’de kayıtdışı ekonomi küçülmektedir. İkincisi, 2008 krizi Türkiye’de kayıtdışılığın artmasında önemli rol oynamıştır. Üçüncüsü, kayıtdışılığın büyüklüğüne göre Türkiye düşük gelirli ülkeler arasında yer almaktadır. Diğer önemli bir noktada ise Türkiye’de kayıtdışı ekonominin büyüklüğünü gelişmiş ülkelerdeki kayıtdışılık düzeyine kadar düşürmek mümkün görünmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahumada, H. Alvaredo, F. Canavese, A.. (2009). “The Monetary Method to Measure the Size of the Shadow Economy A Critical Examination of its Use”, <https://www.cairn.info/revue-economique-2009-5-page-1069.htm>
- Barbour, A. ve Llanes, M.. (2013). “Supporting People to Legitimise Their Informal Businesses”, Joseph Rowntree Foundation, York. <https://www.jrf.org.uk/.../supporting-people-legitimise-their>
- Contini, B.. (1981). “Labor Market Segmentation and the Development of the Parallel Economy- The Italian Experience”, Oxford Economic Papers, New Series, 33(3) : 401-412
- Çetintaş, H. ve Vergil H.. (2003). “Türkiye’de Kayıtdışı Ekonominin Tahmini”, Doğu Üniversitesi Dergisi, 4 (1) :15-30.
- Del Boca, D.. (1981). Parallel Economy and Allocation of Time Micro-economics, 4(2): 15-18
- Eilat, Y. ve Zinnes, C.. (2002). “Shadow Economy in Transition Countries: Friend or Foe? A Policy Perspective”, World Development, CAER II Discussion Paper No. 83.
- Elgin, C.. (2009). Vergiler ve Kayıt dışı Ekonomi: Bir Değerlendirme Ve Türkiye Örneği, 5-19
- Elgin, C. Öztunalı, O.. (2012). “Shadow Economies around the World: Model Based Estimates
- Erdem, Ş.. (1997). "Mali Piyasalarda Sistem Riski, Politika ve Önlemler", Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi, 15 (2) : 61-70.
- Erkuş, H. ve Karagöz, K.. (2009). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergi Kaybının Tahmini, Maliye Dergisi, 156 : 6-13
- Enerji ve Tabii Kaynakları Bakanlığı, (2017), <http://www.enerji.gov.tr/>
- Feige, E. L.. (1979), “How Big Is The Irregular Economy?” *Challenge*, 22(5):5-13, <http://www.jstor.org/stable/40719809>
- Feige, E.L. ve Urban, I.. (2003). “[Estimating the Size and Growth of Unrecorded Economic Activity in Transition Countries: A Re-Evaluation Of Electric Consumption Method Estimates and Their Implications](#)”, William Davidson Institute Working Paper, No. 636

- Feige, L.E.. (1986). "A Re-Examination of the "Underground Economy" in the United States: A Comment onTanzi", Staff Papers (International Monetary Fund), 33(4) : 768-781
- Feld, L. P. ve Larsen, C.. (2009). "Undeclared Work in Germany 2001–2007 – Impact of Deterrence, Tax Policy, and Social Norms: An Analysis Based on Survey Data", Springer.
- Gelir İdaresi Başkanlığı, (2005). İstatistikler Vergi Matrahı, <http://www.gib.gov.tr/>
- Gutmann, P.M.. (1977). "The Subterranean Economy", Financial Analysts Journal, 33(6) : 26-27
- Güloğuz, T. Korkmaz, A. ve Kip M.. (2003). Türkiye’de Kayıtdışı istihdamın Gerçeğine Bir Bakış, Sosyal Siyaset Konferansları, 45. Kitap İstanbul
- Haigner, S. Jenewein, S. Schneider W.. (2013). "Driving Forces of Informal Labour Supply and Demand in Germany" , International Labour Review, 152 (3-4) :507–524.
http://www.enerji.gov.tr/Resources/Sites/1/Pages/Sayi_15/mobile/index.html#p=20
<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>
- Ilgın, Y.. (2002). "Kayıtdışı Ekonomiyi Tahmin Yöntemleri Ve Türkiye’de Durum" www.kalkinma.gov.tr/Documents/ilgin.pdf
- Işık, N. ve Acar, M.. (2003). Kayıt Dışı Ekonomi: Ölçme Yöntemleri, Boyutları, Yararları, ve Zararları Üzerine Bir Değerlendirme, Erciyes Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi, 21 : 117-136
- Johnson, S. Kaufmann, D. Shleifer, A.. (1997). The Unofficial Economy in Transition, Brookings Papers on Economic Activity, Washington, D.C. 159-239.
- Kalaycı, C. Ve Kalan, E.. (2017). Türkiye’de Kayıtdışı İstihdamla Mücadele Politikalarının Analizi, Uluslararası İşletme ve Politika Dergisi, 1(1) : 25
- Kaufmann, D. ve Kaliberda, A.. (1996). "Integrating the Unofficial Economy into the Dynamics of Post-Socialist Economies: A Framework of Analysis and Evidence", World Bank Policy Research Working Paper No. 169.
- Kayıt dışı Ekonominin Ulusal ve Uluslararası Boyutu ve Çözüm Öneriler, <https://www.ekodialog.com/Konular/KayitdisiEkonomi.html>
- Kencebay, B.. (2006). Kayıtdışı Ekonominin Boyutları, <http://www.kayitliekonomiyegecis.gov.tr>
- Kök, R. ve Şapçı, O.. (2006). "Kayıtdışı Ekonomi ve Türkiye Ekonomisindeki Büyüklüğünün Tahmin Edilmesi", Uluslararası Ekonomi Konferansı, Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara
- Mahiroğulları, A.. (2017). " Türkiye’de Kayıtdışı İstihdam Ve Önlemeye Yönelik Stratejiler", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22 (2) : 547-565.
- Medina, L. ve Schneider, F.. (2017). "Shadow Economies Around the World: New Results for 158 Countries over 1991-2015" <https://ideas.repec.org/p/ces/ceswps/6430.html>
- O’Neill, David M.. (1983). Growth of Under-ground Economy 1950:81, Some evidence from the current population survey, study for the joint Economic Committee, 98-122
- Öğünç, F. ve Yılmaz G.. (2000). Estimating the Undergroup Economy in Turkey, The Central Bank Of the Republic of Turkey, Ankara

- Özel, S.. (2012). Kayıt Dışı Ekonominin Vergi Gelirleri Üzerine Etkileri ve Alınması Gerekli Önlemler, <http://www.vmhk.org.tr/kayit-disi-ekonominin-vergi-gelirleri-uzerine-etkileri-ve-alinmasi-gerekli-onlemler/>
- Peters, A.. (2017). “Estimating the Size of the Informal Economy in Caribbean States ,I.Inter-AmericanDevelopmentBank,
- Sarılı, A. M.. (2002). Türkiye’de Kayıtdışı Ekonominin Boyutları, Nedenleri, Etkileri ve Alınması Gereken Tedbirler, Bankacılar Dergisi, 41: 44
- Savaşan, F. Yardımcıoğlu, F. Demir, İ.. (2016) “Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi: Zaman Serisi ve Panel Veri MIMICTahminleri”, Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 4(4) : 2
- Schneider, F. ve Enste, D.. (2000). “Shadow Economies: Size, Causes, and Consequences” Journal of Economic Literature, 38 (1):77-114
- Schneider, F. ve Klinglmar, R.. (2004). “Shadow Economies Around The World: What Do We Know?” IZA Discussion Paper No. 1043.
- Schneider, F. ve Buehn, A.. (2016). “Estimating the Size of the Shadow Economy: Methods, Problems and Open Questions” IZA DP No. 9820, 1-39.
- Sosyal Güvenlik Kurumu, (2017). Kayıtdışı İstihdam, www.sgk.gov.tr
- Sugözü, İ.H.. (2008). Kayıt Dışı Ekonomiye Önlemede Vergi Politikaları (1980 – 2004 Türkiye Örneği), 26-23.
- Tanzi, V.. (1983). “The Underground Economy in the United States: Annual Estimates, 1930-80”, Staff Papers (International Monetary Fund), 30(2) : 283-305
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2017), Kayıtdışı İstihdam, www.tuik.gov.tr
- Tütüncü, A. ve Zengin, H.. (2016). “Türkiye’de Kayıtdışı Ekonominin Boyutunun Tahmini” Doğu Üniversitesi Dergisi, 17 (2) : 195-209
- Us, V., 2004. “Kayıtdışı Ekonomi Tahmini Yöntem Önerisi: Türkiye Örneği”, Türkiye Ekonomi Kurumu, 30-36
- www.ekonomikyorumlar.com.tr/dergiler/makaleler/612/sayi_612_makale-06

İKTİSADİ DÜŞÜNCE ÜZERİNDE DOĞA BİLİMLERİNİN ETKİSİ, KLASİK FİZİĞİN İKTİSADİ ALANA İLK UYARLAMASI: FİZYOKRASİ

Enver GÜNAY*
Sena TÜRKMEN **
Sefa ÖZBEK***

ÖZ

Modern bilimin farklı alanlarda gelişimi 18.yy'dan sonra gerçekleşmiştir. 18.yy'a kadar fizik ve astronomide sürekli keşifler yapılmıştır. Bu dönemlerde yapılmış olan en büyük keşif 17.yy'da yapılan Newton fizik kanunlarıdır. Skolâstik felsefenin hâkimiyeti döneminde bile doğa bilimleri dinsel bilgiye dayanarak sosyal alana uyarlanmış ve sosyal bilimler üzerinde de etkisini göstermiştir. On sekizinci yüzyılda iktisat bilimi açık bir biçimde fizikten etkilenmiştir. Newtonun açığa çıkardığı fizik kanunları Johannes Kepler, Nicolaus, Copernicus ve Galileo Galilei çizgisinde gelişen dünya merkezli kâinat anlayışıyla uyum içinde gelişmiştir. Bilimsel bilgide ilerleme fizik alanıyla sınırlı kalmamış, bütün bilimler fiziğin yeni bilimsel keşfinden etkilenmiş, bilimsel yöntem ve sistem bakımından, klasik fiziği model almışlardır.

İktisat bilimi bilimsel yöntem ve sistem olarak fizikten etkilenerek ilk liberal doktrini olan Fizyokrasiyi geliştirmiştir. Fizyokrasi; tarımı öne plana çıkararak bozulan siyasal ve sosyal dengeleri yeniden kurmayı amaçlamıştır. Bu çalışmanın amacı, iktisadi düşünce üzerinde doğa bilimlerinin etkisini incelemek ve klasik iktisadi düşünceye ilham veren Fizyokrasiyi derinlemesine irdelemektir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomi, fizik, fizyokrasi

---

* Dr. Öğr. Üyesi Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Kahramanmaraş / Türkiye

** Arş. Gör. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Kahramanmaraş / Türkiye, sena_dgn01@hotmail.com

*** Arş. Gör. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Kahramanmaraş / Türkiye, sefa3358@gmail.com

**THE EFFECTIVENESS OF NATURAL SCIENCES ON ECONOMIC THOUGHTS,
FIRST ADAPTATION OF THE CLASSICAL PHYSICAL ECONOMIC FIELD:
PHYSIOCRACY**

ABSTRACT

The development of modern science in different fields took place after the 18th century. Up to the 18th century, discoveries were made in physics and astronomy. The greatest discovery made during these periods is the Newtonian physics laws of the 17th century. Even at the time of the domination of the scholastic philosophy, natural sciences were adapted to the social field based on religious knowledge and had an impact on social sciences. In the eighteenth century, economics was explicitly influenced by physics. The laws of physics that Newton unfolded developed in harmony with the world-centered understanding of the universe that developed in Johannes Kepler, Nicolaus Copernicus, and Galileo Galilei. Progress in scientific knowledge has not been limited to the field of physics, but all the sciences have been influenced by the new scientific discovery of physics and have taken the classical physics model in terms of scientific method and system.

Economics has been influenced by physics as scientific method and system and has developed the first liberal doctrine of physiocracy. The Physiocracy; aimed at restoring the political and social balances that had been distorted by bringing agriculture to the forefront. The aim of this study is to examine the effects of natural sciences on economic thought and to deeply examine the physiocracy that inspires classical economic thought.

Keywords: Economy, Physics, Physiocracy.

1.GİRİŞ

Bilim, toplum ve bireyde ortaya çıkan olguların nedenlerini açıklamak, mantıksal tutarlılık içinde, nedenlerdeki değişimin, olgulara nasıl yön vereceğini ortaya koymak olarak tanımlanabilir.

Tarihçiler tam olarak ne zaman başladığı konusunda fikir birliği içinde olmasa da, modern bilim çağının Galileo Galilei, Reine Descartes ve İsaac Newton'un çizgisinde gelişmiştir. O günlerde gökbilimsel ve yeryüzüyle ilgili verilerde bulunan görüntüler, evrende olup biten her şeyin dikkatle akıl yürüterek ve matematiksel çözümleme yoluyla anlaşılabilir bir düzeni olduğunu, giderek daha açık hale getirmiş ve yeni bilimsel düşünce biçimi iyice yerleşmiştir. Modern bilimsel düşüncenin ilk öncüleri, evrendeki olayların yalnızca açıklanabilir olmakla kalmayıp aynı zamanda öngörülebilir olduğunu ifade etmişlerdir (Greene, 2011: 8). Bu bilimsel çabalar sadece dünyanın ve kâinatın keşfi gibi ya da evrenin sırlarının çözülmesi gibi bir amaca hizmet etmemiştir. Evrenle ilgili atılan her adım ve her yeni bilgi aynı zamanda toplumsal algıların değişmesine yeni siyasal, ekonomik ve felsefi fikirlerin doğmasına yol açmıştır. Bilim tarihine bakıldığı zaman sosyal, siyasal ve ekonomik dönüşümlerde, doğal bilimlerdeki gelişmelerin özellikle de fiziğin öncü rolü çok açık bir biçimde görülmektedir. Klasik fiziğin doğuşuna kadar skolâstik felsefe bilimsel düşünce üzerinde ağır bir baskı kurmuştur. Skolâstik felsefenin etkin olduğu dönemde bilginin sınırı vardı. Bu sınır insanı aşan bir varlık tarafından, yani Tanrı tarafından çizilmiştir. Bu düşüncede Tanrı kaynaklı bir bilim söz konusu olup,

gerçeğe akıl ya da bilimle ulaşamazdı. Aklın ve bilimin sınırlarını aşarak gerçeğe daha fazla yaklaşmak, ancak hikmet ile mümkün olabilirdi. Evrendeki her şey ancak Tanrı ile vardı ve bu nedenle Tanrının varlığını dışlayan bir bilgi değer göremezdi. Modern bilimin ilk çıkışı skolâstik felsefenin tahakkümündeki dönemde gerçekleşti. Dinsel bilgi ve sezginin (hikmet) dışında hiçbir bilginin değer görmediği bu ortamda, deney ve gözleme dayanan yeni bilgiler üretildi. Doğanın gözlem ve deney yapmaya uygun bir ortam sağlaması nedeniyle bilimsel bilginin ilk defa doğa bilimlerinde astronomi ve fizik alanlarında doğduğunu görüyoruz. Ancak yeni bilimsel yöntemlerle elde edilen bilgiler skolâstik felsefenin söylemiyle uyuşmuyordu. Bu nedenle kilise tarafından modern bilime karşı çok katı bir tutum alındı, engizisyonda yargılamalarla yeni bilimsel bilgiyi savunan bilim adamlarına ağır cezalar verildi.

Modern bilimin muhalefet ettiği dinsel bilgiyi, Aristoteles ve Batlamyus'un genel çerçevesini çizdiği dünya merkezli fizik alanı oluşturmuştur.

Aristo her türlü hareketin kuvvetle mümkün olduğunu düşünmekteydi. Bir cismin hareket edebilmesi için ona kuvvet uygulanması gerekmektedir. Nitekim kristal kürelere çakılı olduğunu düşünülen gök cisimlerini de, Tanrı hareket ettirmektedir. (Topdemir, 2010: 87). Aristo dünyanın sabit merkez olduğunu, bütün gezegenlerin yıldızların, güneşin ve ayın dünya çevresinde döndüğünü savunmaktadır. Daha sonra Batlamyus Aristo'dan aldığı mirası kullanarak başka bir model kurmuştur. Bu modelde de dünya merkezli ve gezegenler dâhil her şeyin dünyanın etrafında döndüğünü kabul edilmektedir.

Aristo'nun ve Batlamyus'un dünya merkezli ve Tanrı destekli evren modeli kiliseye büyük bir güç kazandırmaktadır. Bu kâinat anlayışı çok güçlü bir dini felsefeye destek çıktığı gibi önemli siyasal sonuçlarda yaratıyordu. Bütün fizik evren Tanrı kontrolündedir, güneş, dünya ve yıldızlar Tanrının bilgisi dışında hareket edemezler ve ancak ona tabi olarak hareket edebilirler. Bu kâinat anlayışının doğal sonucu, fizik evrende iktidar Tanrı kaynaklı olduğundan, kendi mülkü üzerindeki olaylarda, sosyal alanda da iktidar Tanrı kaynaklıdır. Bu nedenle de yeryüzünün, dünyanın, insanların ve her şeyin sahibi Tanrı'dır ve siyasal iktidar da Tanrıya ait olmalıdır. Mülkiyet ve iktidar arasında sıkı bir bağ kuran bu felsefe Tanrıdan seçilmiş insanlara doğru inen bir siyasi ve toplumsal iktidar alanı açtı. Ortaçağ mülk devleti anlayışının doğal sonucu olarak mülk kime aitse iktidarda ona ait olacağından siyasal iktidar hakkında da Tanrı karar vermelidir. Tanrının yeryüzündeki temsilcisi papa olup, papa bu iktidarı dünyevi yöneticilerle paylaşmalıdır. Bu nedenle kâinatın iktidarı ve mülkü Tanrıya ait olduğundan, din adamları da yeryüzünde Tanrının temsilcisi olduğundan, kilisenin dünya iktidarında payı vardı. Ortaçağ doğa bilimlerinin yol açtığı öğretisi, yalnız siyasi alanda hâkim bir doktrin kurmadı, kilisenin fikirleri diğer alanlarda da kutsal öğretiler oldu. Ortaçağın iktisadi düşüncesindeki baskın dini yorumun nedeni doğa bilimlerinin dini sosyal alana üstün kanaat olarak taşımasıyla ilgiliydi. Doğa bilimlerinin ışık tuttuğu skolâstik felsefe her biliminin üstünde üstün kanaat oldu ve din biliminin yerine geçti. İktisadi düşünce, siyasal düşünce ve diğer bütün bilimler, skolâstik felsefenin sınırları içinde kaldıkları sürece kabul gördüler. Dünya merkezli kâinat

anlayışının siyasal alana, sosyal bilimlere ve diğer bilimlere uyarlanması Hıristiyanlığın bürokratik dünya iktidarına hizmet etti. Bu nedenle her yeni fikir, dünya merkezli kâinat anlayışı üzerine kurulu, siyasal, sosyal ve ekonomik sistemleri değiştireceği kuşkusuyla şiddetle reddedildi, geleneksel bilgiye aykırı düşünceler Tanrıya karşı gelmek ve dinsizlikle cezalandırıldı.

Ancak Nicolaus Copernicus (1473-1543), dünya merkezli kâinat anlayışına itiraz etti. Copernicus'un modern bilim adına attığı bu ilk adım sadece dünyayı ve kâinatı keşfetmek gibi bir bilimsel sonuç yaratmadı siyasal, düşünsel ve toplumsal zihniyetin değişimini başlattı. Copernicus güneş merkezli kâinat anlayışını ortaya koyarak, yeni bir doğal yasa ortaya koyuyordu, dünya merkezli fiziğin oluşturduğu düşünsel, siyasal, sosyal, dini ve ekonomik yapıyı sarsıyordu. Bu yeni bilgi kilisenin kâinatın işleyişi konusunda yanıldığını, bunda yanıldığı gibi her şeyde de yanılabilceğini ortaya koyuyordu.

Papanın yeryüzündeki rolünü hatta Tanrının rolünü sorguluyordu. Bilimsel bilgi değiştikçe eski alışkanlıklar ve eski inançlar değer kaybetmeye ve gözden düşmeye başladı. Kilisenin Tanrı ve dünya merkezli görüşünün Hıristiyanlığın görüşüymüş gibi sunulması nedeniyle yüz yıllarca kimse bu sisteme karşı gelememişti. Kilise engizisyon, aforoz ya da enterdi gibi yöntemlerle otoritesini güvencede tutuyordu. Ancak Copernicus yasaları bu otoriteyi sarsmaya başladı. O, dünya yerine; güneş her şeyin merkezi yapıldığında, bu sistemin gözlenen evrenle daha uyumlu olacağını ortaya koydu. Buna göre evrenin merkezi dünya değil güneşti ve dünya diğer gezegenlerle birlikte güneşin etrafında dönmekteydi (Orhun ve Tanışlı, 1998: 141). F.Bacon Kopernik ve diğer düşünürlerin başlattığı yeni bilgiler ışığında, Tanrı evren ve insan arasındaki ilişkilere yeni açıklamalar getirildi, böylece doğa bilimlerindeki yasalar değiştikçe, bilimin diğer alanlarında da bilimsel yasalar değişti.

Galileo, Aristoteles'in basit günlük deneyimine ve sağduyuya dayanan fiziği yerine, kurgulanmış derslerden elde edilen niceliksel ölçümler ve olgusal ilişkilerin geometrik nitelikleri üzerinde durarak, fiziğin matematikleşmesinde ve modern biçime kavuşmasında önemli bir rol oynadı (Yılmaz, 2010:7). Galileo, kurgulanmış deneylerden ve seçilmiş gözlemlerden elde edilen sonuçlarla, güneş merkezli dünyayı keşfetti. Akli kullanan, gözlem ve deney yapan her bilimsel çaba aynı sonuçlara ulaşıyordu ve yeni bilimsel keşifler arttıkça fiziğe hayranlık artıyordu. Fiziğin kâinata ilişkin başarılı açıklamaları matematiğe, gözleme ve deneye dayanıyordu bu nedenle bütün disiplinler için matematik, gözlem ve deney, tek geçerli bilimsel yöntemler olmaya başladı. Kilisenin bilim üzerindeki otoritesi bu süreçte sarsıldı. Protestanlık hareketinin sarsıntısı bu süreçle birleştiğinde kilisenin güvencesindeki felsefe önemini yitirdi ve gücünü kaybetti. Dolayısıyla bu sürecin sonunda bilim için artık daha özgür bir ortam doğdu. Doğa bilimlerindeki keşifler, siyaset bilimi, felsefe ve iktisat bilimi gibi sosyal bilimlerde yeni fikirlere yol açtı.

Artık düşünce Tanrının mülkü inancından hareketle vesayet altında değildi. Doğal bilimlerinde uygulanan yöntemler sosyal bilimlerde de mantığın, matematiğin, deney ve gözlemin kullanılmasına yol açtı. Bu yeni bilimsel açıklama uğraşı Isaac Newton'un çekim yasasıyla, F.Bacon'un deney yönetimiyle modern bilime dönüştü, daha sonra bilimde patlamaya yol açan aklın devrimi olarak kabul edilen aydınlanma hareketi gelişti. Bu uzun tarihsel

sürecin günümüze kadar gelen gelişmelerinde fizik biliminde iki büyük devrim doğdu. Bunlardan ilki görünür doğanın mekanik işleyişine ışık tutan Newton fiziğiydi. Newton fiziği Descartes'in mantığıyla bütünleşerek insanlığı sanayi devrimine taşıdı. İkinci büyük devrim Albert Einstein'ın kuantum fiziğiydi. Kuantum fiziği kâinatı yeniden açıklayarak bu defa insanlığı bilgi toplumuna taşıdı.

2. Fiziğin Kendi Alanında Yarattığı Dönüşüm: Deney ve Gözleme Dayanan Bilimsel Metodun Yükselişi

İktisat biliminin fiziğe hayranlığı 15.yy'da coğrafi keşiflerle başlamıştır. Coğrafi keşifler, ticaretin gelişmesine ve ekonomik faaliyetlerin artmasına neden olmuştur. Dünyanın keşfi, fizik dünyanın işleyişini açıklayan her doğru bilgi zenginlik ve servet artışına neden oluyordu. Bu nedenle doğa bilimlerinden özellikle fiziğin kullanıldığı bilimsel yöntemler iktisadı da etki altına almıştır. "Modern bilimsel yaklaşımda bilimin evreni anlama ötesinde çözümlemelerinin ekonomik sistemle uyumlu çıktılar oluşturması anlayışı, metodolojik içerikliydi (Yanık, 2012: 80). Modern bilim iktisadı metodolojik olarak etkilemişti bu etkileşim günümüze kadar devam etse de siyaset bilimi dışındaki, diğer alanlarla ilişkisinde iktisat hep sömürülen taraf olmuştur (Eren, 2012: 3).

Descartes dünyayı yöneten matematik kurallar ve yasalardan hareketle dünyayı düşünmek için bir temel inşa etti. Doğa yasaları matematikle düşünüldü. Bu kavrayışla birlikte doğa yasalarının ezeliyeti ve değişmezliği yönünde bir kanaat oluştu... Descartes'in yaklaşımı felsefi alanla sınırlıydı ve bilimsel alanla desteklenmeliydi. Isaac Newton bir sonraki adımı attı. Bilimsel araştırmalar hakkında modern metodu geliştirdi ve klasik fizik kuramını keşfetti. Newton'un mekanik doğa yasaları yaklaşımı, Descartes'ten farklı olsa da Newton, Descartes'in felsefenin dünyanın doğası hakkında, bir kavrayış vereceği şeklindeki umudunu yerine getirdi (Batak, 2009: 25)

Newton fiziği mekanik bir dünya modeli sunmuştur. Buna göre kâinat tam bir makinadır. Bu dev makina, makinayı oluşturan parçaların davranışlarını gözlemleyerek ve deneye tabi tutarak, açıklanabilir. Bu gözlemlerin sonucunda evrende olup biten her şeyin bir nedene bağlı olması ve bu nedenin kesin bir sonucu meydana getirmesi, doğal bir kuraldır. Newton mekanik dünyanın doğal yasalarının temelini açığa çıkararak fiziğin kendi alanında devrim gerçekleştirmesine neden olmuş ve kendisinden önceki bilim adamlarının kısmen açıkladığı fizik evreni, bütünlüklü bir açıklamaya taşımıştır.

Newton'un dalından düşen elmayı gözlemlemesi ona evrensel çekim yasasına ulaşmasını sağlayan, düşünce zincirinin ilk halkasını kurma fırsatını verdi. Newton çiftlik evinin bir odasını karanlık haline getirip, güneş ışığıyla yaptığı deneylerle de ışığın doğasını ilk kez doğru olarak açıklamayı başardı. Modern bilimin iki önemli aracı olan gözlem ve deney aracılığıyla başarıya ulaşan Newton, geometri yoluyla da yeni bir madde ve hareket anlayışının düşünsel temellerini kurdu (Topdemir, 2010: 87). Modern bilimin kullandığı yöntemlerin, gözlem, deney ve matematiğin Newton tarafından kullanılması ve bunda da başarılı olması Newton'u modern bilim devriminin öncüsü yapmıştır.

İlk bilimsel çalışmalar günlük hayatta görebileceğimiz veya

yaşayabileceğimiz türden şeylere odaklanmıştı. Galileo, eğri bir kuleden aşağı ağırlık atıyor ve eğik bir düzlemden aşağı yuvarladığı topları gözlüyordu. Newton, elmanın düşüşünü ve ay yörüngesini inceliyordu... Pek çok kahraman bu hızlı ve etkileyici ilerlemeye katkıda bulunmuştu... Newton elindeki az sayıda denklemle yerdeki ve gökteki hareketlerle ilgili bilinen her şeyi bir araya getirdi ve böylece sonradan klasik fizik olarak bilinen bilimi kurdu. Newton, izleyen yıllarda çalışmalarını geliştirdi, kullandığı denklemleri detaylı matematiksel sistemlere dönüştürdü. Böylece hem kapsamları, hem de uygulamadaki kullanımları çok genişledi. Klasik fizik olgun bir bilimsel disiplin haline geldi. Bugün Newton'un denklemleri fizik derslerinde, uzay araçlarının yörüngelerinin hesaplandığı NASA uçuş planlarında hala kullanılmaktadır (Greene, 2011: 9).

Newton'un belirlediği önemli fizik kuralları evrensel çekim yasası ve kütle çekim yasasıdır. Yeryüzünde bir cisim serbest bırakılınca düşme hareketi yapar. Böyle ivmeli hareket ancak sabit bir kuvvetin etkisi ile olabilir. Bu kuvvet yerin cisme uyguladığı çekim kuvvetidir ve cismin ağırlığı adını alır. Serbest düşme yasaları bulunduğu tarihte henüz yerin cisimleri çektiği bilinmiyordu. Yerin cisimleri veya genel olarak kütlelerin birbirlerini çektiklerini keşfeden Newton'dur. Newton'u bu buluşa yönelten "Gezegenler kepler yasalarına göre dolandıklarından güneş bunlara nasıl bir kuvvet uygular" sorusu olmuştur. Newton önce ayın dünyaya uzaklığını ve dünya etrafındaki dolanımını hesapladı. Eğer ay dünya tarafından çekilmeseydi doğrusal hareketini sürdürürdü. Oysaki düzgün dolandığı görülüyordu. Bunun nedeni ayın dünya tarafından çekilmesiydi... Newton bu düşüncelerinin sonucunda kütle çekimi yasasına ulaştı. "Evrendeki her parçacık başka bir parçacığı, kütlelerin çarpımıyla doğru orantılı ve aralarındaki uzaklığın karesiyle ters orantılı bir kuvvetle çekiyordu"(Orhun ve Tanışlı, 1998: 142).

Newton'un Principia adlı kitabının girişinde yer alan cümlelerden, onun yeni bilim anlayışını ve bilimin görevinin ne olması gerektiği konusundaki düşüncelerini çıkarmak mümkündür. "Olgulardan doğanın kuvvetlerini keşfetmek sonrada bu kuvvetler yardımıyla diğer olayları açıklamak"(Topdemir, 2010: 87)

Newton'un doğa yasaları bakımından geliştirdiği yöntem, modern bilimin paradigması haline gelecekti. Buna göre bilimsel bir araştırma gözlem, deney ve kuramdan oluşmalıydı, yani önce uygulama olmalı, sonra teori kurulmalıydı. Newton önce gözlem yaparak ve sonra gözlemini test ederek (deney), doğal yasaları, yerçekimi ve kütle çekimi gibi yasaları açığa çıkardı. Bu yasalara matematiği uygulayarak bilimsel bir kesinlik kazandırdı. Modern bilimin Newton'dan sonraki paradigması bu (önce gözlem-deney sonra teori) olacaktır. Fizikteki bu buluşlar bir ayrıntı gibi gözükse de evreni kavrayışımız dünyayı ve kendimizi algılayışımızı değiştirdi. Fiziksel gerçekliğin doğasını kavradıkça sosyal olayları algılamamız değişime uğradı. Newton'dan sonra insan ya da doğa kurala göre değil, kural, insan ve doğaya göre oluşacaktı.

2.1. Newton Fiziği ve Mekanik Dünyanın Açılımı

Newton'un otomatik saat gibi işleyen evren tasarımında Tanrının müdahaleciği evrene ilk hareketi vermekle sınırlıdır. Bundan sonra evrenin saat gibi işleyen mekaniği değişmez doğa yasaları tarafından sağlanır. Evren kendiliğinden düzene ulaşmıştır. Artık evrene herhangi bir müdahale söz

konusu değildir (Yanık, 2012: 80). Dünyanın kendi etrafında dönüşü gece ve gündüzü, dünyanın belli bir eğime göre güneş etrafında dönmesi, mevsimleri meydana getiriyordu. Bu, birbiri ardına gerçekleşmesi gereken doğal olaylar, hiçbir aksama olmadan milyonlarca yıl devam etmekteydi. Bu mükemmel işleyişi sağlayan yerçekimi kütle çekimi ya da bilmediğimiz diğer doğal kurallardı. Newton'a göre her şey bir sebebe dayanırdı ve sebep doğduğunda sonuçtan kaçınılamazdı. Dünyanın mekanik açılımı doğal kanunlara güveni artırmıştır, bütün disiplinlerde doğal kanunları keşfetme çabasını başlatmıştır.

2.2. Küçük Evrenle Büyük Evreni Bir Arada Tutan Yapı: Uzaya Kadar Uzanan Bütünleşik Sistem

Newton'a göre doğa matematiksel niteliklere sahip bölünemez küçük parçacıklardan yani bir takım atomlardan yapılmıştır. Doğadaki her şey, oluşan her değişim bu atomların birleşmesi ve dağılmasıyla oluşmuştur (Topdemir, 2010: 88). Atomlardan oluşan küçük ve büyük kütleler birbirlerine çekim uygular. Dünyanın yüzeyinde bulunan canlı ve cansız her şey çekim yasasına tabidir. Bu yasa dünya yüzeyinde bulunan canlı ve cansız her şeyin uzayın boşluklarına savrulmasına ya da dünyanın alt tarafındaki bölümlerinde yaşayanların düşmesine engel olmaktadır. Küçük evren, yerçekimi yasasının sonucunda yaşanabilir bir yer olmaktadır. Büyük evrende yıldızlar, gezegenler ve güneşin dengesi kütle çekimi yasasıyla sağlanmaktadır. Bu çekim nedeniyle küçük kütleler, kütle çekiminin etkisinden kurtulmak için, kendi eksenleri etrafında dönmektedirler. Örneğim dünya hızlı dönse güneşten uzaklaşıp buz kesecek, yavaş dönse güneşe yaklaşp yanacaktır. Doğal yasalar bu dengeyi koruyarak dünyayı dengede tutmakta ve bu nedenle de yaşam devam etmektedir. Dünyanın güneş karşısındaki bir diğer hareketi güneşin etrafında dolanmasıdır. Buda mevsimlerin oluşmasına ve yaşamın zenginleşmesine neden olmaktadır.

Küçük evrenle büyük evreni bir arada tutan yapı dünyanın güneşten yararlanmasına dünyada mükemmel bir yaşamın oluşmasına neden olmaktadır. Bütün zıtlıklara rağmen doğal kanunların oluşturduğu ahenk, mükemmel sonuçlar vermektedir. Dünyanın bu mekanik işleyişi bütün bilimlerde zıtlıklardan yararlanma, tezatların zenginlik yaratabileceği düşüncesine temel oluşturdu ve bütün bilimler bu ilhamdan faydalanarak, zıtlıklar arasında uyum sağlayacak doğal yasaları benimsediler.

2.3. Newton Fiziğinde Mekanik Kâinatı Kuran Tanrının Rolü: Modern Bilimin Tanrı Görüşü

Felsefede Tanrının rolü en tartışmalı konulardan birisi olmuştur, bilim felsefesinde ya Tanrı merkezdedir, ya da hiç yoktur. Skolâstik felsefede ve Newton'un bilim felsefesinde Tanrı tam merkezdedir. Ancak sosyalist felsefede Tanrıdan yola çıkarak varılan yargıların bilimle çatıştığı kabul edildiği için bir yargıya varmak için yalnızca akıl ve bilim esas alınır, yine Darwinizm'de evrenin gelişim sürecinde Tanrının rolü yoktur. Skolâstik felsefe ve Newton'un bilim felsefesi Tanrı merkezlidir, ancak skolâstik felsefede Tanrı yetkilerini yeryüzündeki temsilcilerine devretmiştir. Newton'un bilim felsefesinde ise

İktisadi Düşünce Üzerinde Doğa Bilimlerinin Etkisi, Klasik Fiziğin İktisadi Alana İlk Uyarlaması: Fizyokrasi

Tanrı gücünü doğal yasalarla hissettirmektedir. Skolâstik felsefenin düşünce sistemindeki Tanrı inancı, bir sınıfın dünyevi iktidarına meşruiyet kazandırmıştır. Aristoteles fiziği, evrende dünyayı güneşi ve yıldızları bir arada tutan Tanrıyı göstermişti. Bu bilgiden hareketle Kiliseye göre, evrenin mutlak hâkimi yeryüzünün de hâkimiydi ve Tanrı dünya hâkimiyetini yeryüzündeki temsilciler aracılığıyla (papa ve din adamları) kullanmaktaydı. İktidarın kiliseye devrinden sonra din düşünürleri bir daha gökyüzüne bakmadılar ve bilimin gözünün evrenin işleyişine kaymasına da izin vermediler. Buna gerek de yoktu çünkü eşyaya Tanrı bir gövde vermişti, elma o yüzden yere düşüyor, ateş o yüzden yukarı çıkıyordu. Bilimin görevi eşyaya Tanrı tarafından verilen gayesel nedeni aramaktı, dolayısıyla bilim; ancak hikmetle açıklanabilen, eşyanın gayesel nedenini onaylamak yerine hikmete ters düşen amaçlar peşine düşemedi. Aristoteles fiziği kiliseye bir iktidar vermişti, kilise iktidarı kendine veren Aristoteles fiziğini enterdi, aforoz ve engizisyon mahkemeleriyle daima korudu ve bilim üzerinde dini baskı kurdu. Newton'un Tanrı merkezli bilim felsefesi ise kilisenin dünyevi iktidarını yıktı. Engizisyon tehdidiyle bile savuşturulamayan yeni bilimsel bilgi fizik âlemin iktidarını Tanrıya, sosyal iktidarı da doğadan ilham alan insana bırakıyordu

Newton buluşların çoğunu 1665 yılından başlayarak iki yıl boyunca Avrupa'nın önemli kısmını etkileyen veba salgını dolayısıyla Cambridge'den uzakta yaşamak zorunda kaldığı Woolsthorpe'taki çiftlikte gerçekleştirmişti (Topdemir, 2010: 87). Bu nedenle Newton dini baskıyı hissetmedi, Galileo gibi Vatikan kilisesi tarafından yargılanmadı. Teorilerini geliştirdiği zaman taşrada olması, Protestanlık mezhebinin muhalefeti nedeniyle Katolik kilisesinin etkinliğinin azalmış olması, Newton'un kendinden önceki bilim adamlarının maruz kaldığı baskıyla karşılaşmasını engelledi.

Newton fiziğinde her şey bir nedene dayanıyordu. Bu nedenler oluştuğunda kaçınılmaz fiziksel sonuçlar doğuyordu. Bilimin amacı gayesel nedeni aramak değil, fizik olayların işleyişini sağlayan doğal kanunları bulmaktı. Newton fiziğinde Tanrı vardı ancak Tanrı eşyanın işleyiş kurallarını, kanunlarını belirliyordu. Newton fiziğinde Tanrı müdahalesi eşyaya ilk hareketi vermekle sınırlıydı ve doğa ile ilgilenen Tanrının, yeryüzündeki iktidarı gösteren bir işareti yoktu. Newton fiziğinde Tanrının rolü, Teizm inancı etkisindedir. Teizm, Tanrının dünyaya doğal yasaların yanı sıra fiilen de müdahale edeceğini kabul eden bir inançtır. "Teist inançta Tanrı doğa yasaları vasıtasıyla dünyaya düzen verdiği gibi mucizelerle fiilen fizik âleme müdahalede bulunabilir, ayrıca Tanrı insan âlemine peygamberler ve kitaplar göndererek de onlarla sürekli ilişki içerisindedir. Deizm ise Tanrıya akıl yoluyla ulaşılabilen ilkesini esas alan ve Tanrıyla dünya ilişkisini kainatın ilk yaratılışından sonra, Tanrıya nötr bir rol vererek açıklayan bir başka görüştür. Deizm dünyayı yaratan, doğanın işleyişini sağlayan yasaları koyan, ayrıca insanlığa ve evrene müdahalede bulunmayan; doğruları keşfetmeleri için insanlara akıl veren bir Tanrı inancıdır. Deistler bu doğrultuda evreni; Tanrı tarafından tasarlanan, hareketi başlatılan; dışarıdan müdahale olmadan doğa kanunlarına uygun şekilde işleyen bir bütünlük olarak görürler. Deist inançta Tanrı insan âlemine peygamberler ve kitaplar göndererek yön vermez. Tanrı insanın kendisine bahşedilen akılla doğruya ulaşmasını bekler.". Deizme göre Tanrı dünyayı kendisinin varlığına ve müdahalesine ihtiyaç hissetmeden varlığını devam ettirecek bir şekilde yaratmıştır. Doğa yasaları Tanrı tarafından ortaya konulmuştur. Dünya

Tanrının sürekli müdahalesine ihtiyaç hissetmeden Tanrının ona bahsettiği, kendisini destekleyen bir tasarıma sahiptir. 18 yy da etkili olan bu düşünce, Tanrıyı saatçiye, dünyayı bir saate benzetmiştir. Deist dünya görüşünde Tanrının rolü doğanın tabi olacağı yasaları bahsetmek ve onun işleyiş mekanizmasını harekete geçirmekten ibarettir (Batak, 2009: 24). Newton'a göre Tanrı evrendeki yasaları yaratıp çekilmemiştir, hala aktiftir ve evrene müdahale etmektedir. Newtonun yerçekimi teorisine göre bütün cisimler birbirini çekmektedir. Doğal olarak Newton'un aklına şöyle bir soru gelmektedir. Neden her şey bir noktada birleşmiyor ve evren sabit duruyor. Newton'a göre bunun olmasını Tanrı engelliyordu. Devamlı olarak gökcisimlerini birbirinden uzakta tutuyordu. Dolayısıyla Newton hem Tanrının var olduğunu hem de aktif olduğunu kabul ediyordu. Newton'a göre incilin de gösterdiği şey buydu. İncil, evrene devamlı müdahale eden onu yöneten Tanrıdan bahsediyordu ve bilim yasaları bu konuda incille aynı şeyleri söylüyordu (Doko, 2011: 19). Dolayısıyla Newton Teist inanca daha yakındı. O halde Tanrı fizik kanunları koymanın ötesinde mucizeler göstererek sisteme müdahil olmaktadır.

Deistik görüş aydınlanma çağında Descartes'te olgunlaştı ve ateist görüşe bir ölçüde kapı araladı. Descartes akıl yürüterek Tanrıyı bulmuştu. Descartes, İnsanda var olan sonsuzluk düşüncesinin insan aklına, ancak sonsuzluğa sahip olan bir kudret tarafından konulacağını ve eğer insan insanı yaratmış olsaydı, bu bilgiyi kendisinden esirgemeyeceğini, kabul etti ve buradan hareketle insanın, başka bir kudretten yaratıldığı gerçeğine, yani Tanrıya ulaştı. Descartes'in deist dünya görüşüne göre Tanrı doğal yasalarla evrene müdahale etmekteydi doğal yasalar dışında bir müdahale Tanrının kendi koyduğu kuralı ve bilimin ilan ettiği yasaları ihlal etmesi anlamına gelirdi. Descartes doğanın; adeta kapalı devre bir sistem gibi çalıştığını düşünüyordu ve Tanrının sistemin dışında ancak sistemi kuran irade olduğunu kabul ediyordu.

Ateizm deist inançtan hareketle doğal yasaları aşamayan ve doğal yasaların işleyişine müdahale edemeyen iradenin nasıl Tanrı olacağını sorguladı, deistik fiziği de buna kanıt gösterdi. Ateist bilim, evrenin kapalı devre bölümüne kendisini kaptırdı ve tekrar eden alışkanlıkların yarattığı bir eğilim ve gelişme olarak evreni ele aldı ve Tanrıyı göz ardı etti. Ateist bilimi sosyal bilimlerde sosyalizm, fen bilimlerinde de Darwinizm geliştirdi. Ancak Descartes gibi deist bilim adamlarının amacı asla bu değildi. Descartes kanıtlanmamış bilginin doğruluğuna inanılmayacağını düşünüyordu. Descartes'e göre doğruluğu kanıtlanmayan bilgi bir kenara bırakılmalıydı Tanrının evrene müdahale ettiği bilgisi böyle bir bilgiydi. (Botak, 2009: 25).

2.4. Deney ve Gözlemin Bilimsel Yöntem Olarak Kabulü

Klasik fiziğin bilimsel araştırmada izlediği süreç analiz (gözlem), sentez (deney) ve kuram aşamalarından oluşmaktadır (Topdemir, 2010: 88). Bu bilimsel yöntem modern bilim felsefesini doğurmuştur, bu yeni felsefede bilim gözlem yaparak doğal yasaları keşfetmeli, doğal yasaları test etmeli (deney) ve kuralı koymalıdır. Yani bilim Tanrı yerine geçerek kural koymamalıdır, Tanrının koyduğu kuralı bulmalıdır. Bu bilim felsefesi; önce gözlem sonra teori

ya da önce uygulama sonra kuram biçiminde tanımlanabilir. Newton'un bilim felsefesi Kartezyen akılcılıkla birleşerek bütün bilimleri bu yönde etkilemiştir. Pozitivist bilim felsefesi; Kartezyen akılcılığı ve Anglosakson deneyimciliğini klasik ya da modern mantık yardımıyla birlikte kullanarak bütün disiplinlerdeki, bilgi üreticilerine "bilimsel yöntem" adı altında tek bir yöntem önerisi sunmuştu, bu aslında fizik bilimden türetilen modelin bütün bilimlere evrenselleştirilmesiydi (Yanık, 2012: 80). Ancak bu yöntem sorunsuzda değildi. "doğa bilimleri ile sosyal bilimlerin çalışma yöntemleri olayları ele alışları, varsayımlarını test etmeleri arasında birçok farklılıklar bulunmaktaydı. Fen bilimlerinin deney ve tekrara uygun sorunlarına karşın, sosyal bilimler temel olarak özünde değişken olan insanı ve insanın oluşturduğu sosyal yapıları ele almaktaydı (Sonüstün ve Gül, 2012: 37).

Doğa bilimlerinde yöntemlerin uygulandığı olguların tekrarlanabilir olması ve gözlemlerin test edilebilmesi ortaya çıkan bilgiyi güvenli kılıyordu. Ancak sosyal bilimlerde bilimsel yöntemlerin uygulandığı insanlar arasında büyük farklar vardı bir kere insanın kendisi bir diğerine göre değişkendi. İnançlar, kişilik faktörleri, gelenekler ve yerleşik kurumlar, insan davranışlarının bir kurala oturtulmasını zorlaştırıyordu. Dolayısıyla sosyal bilimlerde sebepler aynı olsa da aynı sonuçlar gözlenemeyebiliyordu. Bunlara rağmen, Newton fiziğinin bilimsel yöntem anlamında, bilimlere özellikle de sosyal bilimlere mirasını birkaç başlık altında ifade edebiliriz.

- Bilimde uygulamanın teorisinin öne geçmesi, önce uygulama (gözlem ve deney) sonra kuram yaklaşımı
- Din ve bilimin uyumu, din ve bilim arasında yüzyıllardır var olan çatışmayı sona erdirmesi. Bu onun modern bilime felsefi anlamda en büyük hediyesidir.
- Aklın bu denli yaygın kullanımını, felsefe dışındaki bir alanda başarmış olması.
- Kendiliğinden işleyen doğal düzene karşı diğer bilimlerde merak uyandırması
- Fizik kanunlarının bir yansıması olarak toplum kanunları ve doğal hukuk anlayışına yol açması
- Düşüncelerini matematiksel kanıtlara dayandırarak matematiği bilimsel ispat aracı olarak kullanılması ve matematikle bilimi birleştirmesi.
- Metafiziği kullanarak, bilimsel açıklamalarda Tanrının rolünü açığa çıkarması

2.5. İnsan Aklına Güvenin Artması

Newton Descartes'le birlikte akılcı hareketin kurucuları arasında sayılır. Descartes felsefede, Newton fizikte akılcı sistematik olarak kullanmıştır. Descartes felsefede, Newton da fizikte akıl yürütmüştür. Her iki düşünür akılcı kullanmaya odaklanmış ve her ikisi de bilimi matematiğe yansıtmıştır. Descartes ile Newton'un doğal yasalar ve doğal sistemde Tanrının rolü gibi konularda ihtilafları olsa da, aklın rolü konusunda ittifakları vardır. Newton ve Descartes felsefesi akla güveni artırmıştır ancak akıl bu güveni, doğal yasaların sınırına kadar taşımıştır.

Newton'un insan aklına duyduğu güven, doğal yasaların sınırına kadar tamdır, ancak somut gerçeğin bir metafizik boyutu vardır ve somut gerçeğin oluşumu metafiziğe dayandığından, akıl metafizik alanda yürütülemez. Newton'a göre bilimin görevi evrenin işleyişini sağlayan doğal yasaları (metafizik tarafından belirlenen) fizik yasalarını bulmak ve fizik yasalarının işleyişini anlamaktır. Dolayısıyla Newtonun kullandığı akıl, insana doğal yasaların sınırına kadar sınırlı bir ölçüde eşlik etmektedir.

Burada anlaşılması güç bir durumu açığa çıkarmak gerekmektedir. Descartes akli felsefede en iyi kullanan filozof olduğu için rasyonalizmin kurucusu olarak kabul edilir. Newton'da akıl yürüterek klasik fiziği kurmuş ve modern bilimin temellerini atmıştır. Ancak her iki bilim adamı da akli mutlak bir değer olarak görmemiştir. İnsan aklını sınırlı bir değer olarak kabul etmişler ve aklın doğal yasaları keşfedip ona uyum sağladığı ölçüde başarılı olacağına inanmışlardır. Bu yaklaşım ortaçağın tarım devrimi toplumlarının doğaya uyum başarı getirir biçimindeki, algılamalarına benzese de, arada fark vardır. Ortaçağın doğaya uyumu, insan aklını devre dışı bırakarak, insanın doğayla ilişkisini dinin ve geleneğin etki alanına terk ediyordu, modern bilim ise insanın doğayla ilişkisinde akli devreye alıyordu.

Newton'un insan aklına sınırlı güveni, kâinatın mekanik işleyişini açıklarken açığa çıkmaktadır. Newton kâinatta her şeyin bir nedene dayandığını ve nedenlerin kaçınılmaz sonuçlara yol açtığını akılla gözlemledi ve test (deney-matematik) etti. Dolayısıyla evrenin kurulu bir sistem olarak, doğal yasalara dayanarak işlediğini ve Tanrı dışında evrenin işleyişine hiç kimsenin müdahale edemeyeceğini ortaya koydu. Bu mekanizmada insan belirleyici değildir, doğal yasaların etkisinde edilgendir. Aklın başarısı doğal yasaları keşfetmekle sınırlıdır, akıl ve bilim kural üretmek kâinatı teorik kalıplara yerleştiremez, akıl ve bilim, üst iradenin yerine geçerek yasa koyamaz. Aklın sınırlılığı fiziğin en parlak döneminde kabul edildikten sonra hiçbir bilimde aklın doğal yasalara müdahale etme yeteneği gelişmedi, iktisatta, fizikte ve biyolojide kendiliğinden işleyen mekanizmalara değer verildi ve akıldan doğal sistemlere uyum beklendi.

3.Fiziğin İktisadi Alana İlk Uygulaması: İktisatta Doğal Düzen, Fizyokrasi

Fiziğin bilimsel metotlarının iktisadi alana ilk uyarlanması François Quesnay tarafından 1756 ve 1758 de yayınlanan bir çalışmayla başladı. Quesnay fizyokratlar olarak bilinen okulun kurucusuydu. Fizyokratik doktrin fizik ve biyoloji biliminden ilham alıyordu.

Fiziğin iktisadi doktrinler üzerindeki etkisinin kanıtı, Newton fiziğinden sonra yükselişe geçen doğal düzen anlayışının, Fizyokratik düşüncede bir iktisat teorisine dönüştürülmesidir. Newton'un başyapıtının adı Doğa felsefesinin matematiksel ilkeleri (Philosophiae Natüralist Principia Mathematica, 1687) idi. Liberal Kapitalizmin ilk doktrinini adı da doğal düzen (Fizyokrasi-Physiocracy-1756-1758) oldu. Bu yeni doktrin diğer takipçileri Anne Robert Jacques Turgut, Dupont de Nemour, Nicolaus Baudeau ve Mercier de Riviere, Etienne de Condillac, Sebastian Vauben, Marki Mirabeau'dır (Aktan, 1995: 3).

Ancak bunlar arasında Franous Quesnay ve A.R.Jaques Turgot daha çok tanınmışlardır.

İktisat terminolojisinde iktisadi doktrinler öğretilirken, doktrinlerin ortaya çıktıkları dönemin sosyal ekonomik ve siyasal şartlarını yansıtıkları, doğdukları çağın eğilimini taşıdıkları anlatılır. Yeni ticaret çağında, ulaşım teknolojisinin yarattığı fırsatlar, ticaretin gelişmesine neden olmuştu ve feodal yapı ticareti sınırlayan bir özellik taşıyordu. Merkantilist doktrin tam da bu çağın ihtiyaçlarına karşılık veren bir doktrindi. Ticaretin üstünlüğünü savunuyordu, feodalizmin dayandığı tarımı küçük görüyordu ve monarşiyi yüceltiyordu.

Fizyokrazi de bu anlamda kendi çağının beklentilerini karşılayan bir doktrindir ve Fransa'da doğmuştur. Fransa'nın 18.yy'da yaşadığı sosyal, siyasal ve ekonomik sorunlarını karşılamaya çalışmıştır.

Fransa'da tarım ağır sorunlar yaşıyordu. İngiliz tarımının gelişmesine rağmen Fransa'da tarım ilerlememiş hatta Colbertin sanayileşme çabaları nedeniyle (sanayinin finansmanı için tarıma ağır vergiler yüklenmesi) gerilemişti. Fransa Merkantilizmi, sanayileşmeyi zenginleşmenin ve kalkınmanın bir aracı olarak görmü ve tarımı ihmal etmişti. Gümrükler ve tarımsal ihraç yasakları tarımı ihmal etmişti, tarımda üretim artışını önlemişti. 1660-1715 dönemi nüfusun % 20, tarımsal üretim % 50 azaldığı yıllar olmuştu. Köylüler ve kiracı çiftçiler ağır vergi yükü altında kalmış, orta derecede verimli topraklar üzerinde dahi vergi yükü tarım gelirinin % 80 ine ulaşmıştı. Köylüler bir yandan da yollarda angaryaya koşuluyordu, ayrıca tarım üreticileri kiliseye ve hala Fransa'da yaşayan feodal lordlara vergi ödemek zorundaydılar. Tarımın Fransa'da gelişmesini engelleyen sorunlar vardı. Soylular, kral ve kilise vergiden muaftı, bu sınıfların köylüyü sömürüyor olması, Fizyokrasinin pek sivri görüşlerinin nedeni ve tarımı merkezileştiren bu okulun niçin Fransa'da doğduğunun açıklamasıdır. Fakir köylünün ağır vergi yükü, öte yandan vergi gelirlerinin yetersizliği, devlet ve saray masrafları ve sömürge savaşlarının giderlerini karşılamak için spekülatör'lere, mali sermaye sahiplerine büyük çapta borçlanılması söz konusu grupları zenginleştiriyordu. Sahip oldukları servetleri spekülasyonlarda kullanıyor ya da iddihar ediyorlardı. Bunların yanında çok geniş bir tüccar sınıfı da ülkenin zenginliğinden pay alıyordu (Kök, 1999: 57). Fransa'da sosyal denge bozulmuştu, köylüler fakirleşmiş ve tüccarlar ve mali sermaye sahipleri zenginleşmişti. Siyasal sistemin dayandığı soylu sınıfının geliri, tarıma dayandığından soylu sınıf (yönetici sınıf) ekonomik olarak zayıflamış ve siyasal sistem zaafa uğramıştı. Devletin gelir kaynakları ve harcamaları azalmıştı. Fizyokratlar bu şartlar altında Fransa'da mali baskı kuran tüccar sınıfa ve ticarete karşı çıktılar, tarımı sistemin merkezine alan bir ekonomik model kurdular ve zenginliği tarıma dayandırarak tarımı ihya etmeye kalktılar. Fizyokrazi tarımı ihmal eden Merkantilizme karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Merkantilizm, ticari kapitalizmin ve yeni gelişen mutlak monarşilerin iktisadi düşünce sistemini yansıtıyordu (Torun, 2003: 188). Fizyokratlar François Quesnay'n öncülüğünde ülkeyi feodalizmden ve müdahaleci kapitalizmin dar kalıplarından kurtarmaya çalışmışlardır. Tarımsal üreticiyi destekleyerek Fransa'yı reforme etmeye çalışmışlardır (Pıçak, 2012: 128). Fransa'daki krallık rejimi de fizyokratlar tarafından benimsenmişti. Basitliği dolayısıyla krallık sisteminin en iyi olduğuna inanan fizyokratlar, ferdi çıkara

dayanan toplum düzeninin krallık sistemi ile gerçekleşeceğine inanıyorlardı (Güriz, 1993: 193). Dolayısıyla Fizyokrazi ihmal edilen tarımı ve ağır baskı altında bulunan üretici köylüyü destekleyerek, tarımı geliştirmeyi ve mali sermaye sahipleri lehine bozulan ekonomik dengeyi yeniden kurmayı, siyasal sistemin dayandığı soylu sınıfının gelirlerini artırarak ve krallık sistemini destekleyerek, siyasal dengeyi yeniden kurmayı amaçlamıştır.

Fizyokrat terimi Yunancada doğa anlamına gelen Physis ve kuvvet yahut düzen anlamına gelen kratos kelimelerinin birleştirilmesinden meydana gelmiştir. Doğa kuvveti veya doğa düzeni anlamına gelen Fizyokrazi iktisat literatüründe çoğunlukla doğal düzen anlamında kullanılır (Eskicioğlu, 1995: 29). Fizyokratik doktrinin esasları doğal düzen felsefesi etrafında şekillenir ve tarımı destekleyen bu doktrinde Makro ekonomik düzen daha önce hiç denenmemiş bir sistemle, doğal düzenle açıklanmaya çalışılır

3.1.Fizyokratik Doktrinin Doğal Yasaları

Liberalizmin temellerini atan Fizyokratlar, devlet müdahalesinin olmadığı ve doğal kanunların hüküm sürdüğü tam serbest düzenin savunucusu oldular. Fizyokratlara göre bütün dünyada doğal düzen vardı ve bu dünya doğal düzen kanunların yönetiminde idi. İnsanlar kendi akıl ve vicdanlarına göre serbest bırakılınca, doğal düzene yöneleceklerdi (Ülgen, 2000: 89). Fiziğin bu doktrinin ana felsefesi üzerindeki etkisi, Fizyokraziye fizik evren gibi işleyen bir sosyal doğal yasa anlayışını vermiştir. Newton'un "doğa felsefesinin matematiksel ilkeleri" adlı eseriyle kurduğu, kendiliğinden işleyen doğal mekanik evren, iktisat biliminde de kendiliğinden işleyen mekanik işleyişe model olmuştur. Fiziki evreni ayakta tutan ve mükemmel işlemlerini sağlayan kanunlar, iktisat biliminde de bulunmaya çalışılmıştır.

Bu ahlaki tabii kanun felsefesi, bireylerin ve toplumların doğru davranışlarını tanımlayan kuralcı (Normatif yani olması gerekeni gösteren) ahlak düzeninin ilkelerini koymuştu. Bütün insanların doğuştan aynı tabiata sahip olduğunu, dolayısıyla aynı tabiatı taşıyan insanın aynı haklara ve özgürlüklere sahip olması gerektiğini kabul ediyordu. İnsanın tabii (doğuştan gelen haklar) hakları arasında, emeğin ürününe sahip olma yani özel mülkiyet, tabii isteklerini istediği gibi karşılması yani tüketici egemenliği, tabii yeteneklerini en iyi biçimde geliştirmesi yani girişim özgürlüğü gibi hakları vardı. Newton'un fiziği fiziksel evrene, düzenli ve değişmez kanunlara tabii bir sistem görüntüsü veriyordu. Cisimlerin tabii kanunlara göre hareketinin teorisini kuruyor bu sistemin işleyişini inceliyordu. Newton fiziği fiziksel bilimler kadar toplumsal bilimlere de etkiledi. Öyle ki sadece madde dünyası değil toplumların yapısı işleyiş de bu görüşe bağlandı. Toplumlarda anlaşılabilir içsel kanunlara göre işleyen tabii kanunları olan, düzenli sistemler olarak düşünülürdü. Bu görüş iyi ve akılcı bir Tanrının toplumları yönettiğini savunuyordu. Tanrısal iradenin görünmeyen bir el (doğal kanunlar) tarafından toplumları belirli amaçlara yönettiği varsayımına inanıyordu. İktisadi liberalizmin edilgen akılcılığı (sınırlı akılcılığı) toplumların tabii kanunlarının saptanıp bunlara uyulmasını gerektiriyordu. Bu kanunlar piyasa ekonomisinin kanunlarıydı. Toplumlarda fiziksel evrendeki gibi tabii kanunların bulunduğu

inancı toplumların da evrensel kanunlara bağılı olduğu inancına ilham oldu. Öyle ki tıpkı fizik kanunları gibi bunlarında zaman ve mekândan bağımsız ve doğru oldukları sonucuna varılıyordu. Eğer insan tabiatı “tabii” olduğu için her yerde aynı ise, toplum kanunları “tabii”, dolayısıyla evrensel ise, liberalizmin bulduğu kanunlarda evrensel olmalıydı. Tabiatıta bulunan rekabet, en güçlü ve dayanıklı olanın ayakta kalması zayıf olanın tasfiye olması ve eşitsizlik gibi tabii kanunlar, tabii oldukları ölçüde evrensel kanunlardı (Kazgan, 1991: 44,45). Bu kanunlar Tanrının eseri mutlak ve değışmez evrensel yasalardı, ancak insan aklı ile kolayca düşünülerek bulunacak kanunlardı (Eskicioğlu, 1995: 30). Fizikte yerçekimi kanunu ve kütle çekimi kanunu gibi kanunlar iktisattaki evrensel doğal kanunların varlığını gösteriyordu. Bir sosyal organizasyon olan piyasa ekonomisinin de fizik kanunlar gibi doğal yasaları ve toplumu oluşturan bireylerin doğal hakları vardı. Rasyonel birey, özel mülkiyet, girişim özgürlüğü, rekabet gibi doğal yasalar ve bireyin doğuştan sahip olduğu doğal hakları piyasaya tabii (doğal) bir sistem görüntüsü veriyordu.

Rasyonel-Çıkarıcı Birey: İnsanlar kendi akıl ve vicdanlarına göre özgür bırakılırsa en doğru kararları alırlar ve kendi tatminlerini maksimumlaştırmak amacıyla davranırlar ve kendi çıkarlarını izlerler. Doğal kanun buydu ancak bireyin rasyonel-çıkarıcı yönü hürriyet ortamında ortaya çıkıyordu. O halde insan doğal kanunlardan yararlanmak için özgür olmalıydı. Fizyokratlar fertlerin doğal hakkı hürriyet hakkının korunması için insanlar tarafından konulmuş her türlü kısıtlayıcı kuralların kaldırılmasını istediler. Özgürlük doğal bir haktı ve doğuştan geliyordu. Her birey dünyaya özgür olarak geliyor ancak daha sonra özgürlüğünü kaybediyordu. O halde özgürlük doğal bir haktı ve bireyin doğal davranışının akışına kapılarak, rasyonel karar alması buna bağılıydı.

Fizyokratlara göre ekonomik sistemin temelini kişisel çıkar (self interest) ilkesi oluşturuyordu (Savaş, 1997: 228). İktisadi sistemin kendiliğinden işleyen, mekanik yapısını kuran doğal kanunlardan en önemlisi kişisel çıkar kanunuydu. Kişinin özgür bırakılması durumunda onun doğal davranışın etkisinde kalarak çıkarını izlemesi toplumun yararına yol açacaktı. Tıpkı fizik evrende birbirinden bağımsız unsurların kendi doğal akışını izleyerek hareket ettiğinde dünyanın yaşanacak bir yer olması gibi, insanlar kendi akıl ve vicdanlarına göre serbest bırakıldığında, doğal kurala göre hareket edecekler, kendilerinin yararına doğru kararlar alacaklar, bütün bireylerin bu yöndeki eğilimi toplumun doğru kararlar alan bireylerden oluşmasına ve toplum içinde kişisel çıkarlar geliştikçe toplumun genel çıkarının da gelişmesine, neden olacaktı. Bu doğal yasa bireyi yönlendirerek hem bireyin hem de toplumun yararını artırmaktaydı. Bu yasa Tanrısal yasa olmaktan başka bir şey değildi. Ancak Tanrısal bir kural, zıtlıklardan (toplumsal çıkar ve bireysel çıkar) yararlanarak, her zıt unsurdan ikisine birden hizmet edebilirdi. Bu temel yasanın yanında diğere doğal yasalar, özel mülkiyet, girişim özgürlüğü ve rekabet gibi doğal düzenin, Tanrısal kurallarıydı ve ekonomik olayların mükemmel akışından sorumluydular.

Özel Mülkiyet: Özel Mülkiyet insanın emeğinin ürünü olması bakımından doğal bir haktı.

Doğal Düzen, iki deyim ile ifade edilebilir: Özel mülkiyet ve ekonomik özgürlük (Hamitoğulları, 1982: 108). Fizyokratlar özel mülkiyet kavramına önem vermişler ve doğal düzeni yöneten kanunların başında özel mülkiyet

ilkesinin var olduğunu ifade etmişlerdir (Ülgen, 2000: 90). Ancak özel mülkiyetten de iktisadi özgürlüğün olduğu bir ortamda yararlanılabilir. İnsanların, emeğiyle ürettikleri şeyler üzerinde tasarruf hakları yani girişim özgürlüğü olmaz ise özel mülkiyet doğal düzene yarar sağlayamaz.

Fizyokrasi de mülkiyet hürriyeti özellikle toprak mülkiyetinde kendini gösterir. Mülkiyetin hukuki temeli üzerinde ferdiyetçilik gelişecek, kişisel çıkar ön plana geçecektir. Mülkiyet fizyokratlara göre çıkarları ahenkleştiren doğal ve ilahi bir kurumdur. Fizyokratlar tarım mülkiyetinden genel mülkiyet hakkına geçmişlerdir (Özgüven, 2001: 73).

Girişimci ve Girişim Özgürlüğü: Fizyokratlar hürriyeti bir doğma olarak benimsemiş ve savunmuşlardır. Onlara göre mübadele (değişim) hürriyetini, mülkiyet hakkından ayrı değerlendirmek imkânı yoktur (Güriz, 1993: 193). Dolayısıyla girişim özgürlüğü mülkiyet hakkının bir uzantısıdır. Mülkiyetin doğal bir hak olarak değeri ne ise girişim özgürlüğünün de odur. Çünkü salt mülkiyet hakkı ondan yararlanma ve onu geliştirme hakkını içermezse bir anlam ifade etmez. Fizyokratların, Liberalizme götüren bu özgürlük istemleri, önce tarımsal üretim türü içindir. Her çiftçi, kendi tarlasında, özel uğraşlarının işlediği, toprak niteliğinin ve kendi özel yeteneklerinin dikte ettiği ve uygun ekim tipini seçmede ve uygulamada özgür olmalıdır. Genel yarar, bu noktada çıkarını çoğaltmak isteyen özel yarar ile uyuma halindedir. Bundan ötürü bu özgürlüğü özendirmek gerekir (Hamitoğulları, 1982: 104). Fizyokrasi girişimci çiftçiyi, büyük ölçekte üretim yapacak tarımsal üreticiyi ön plana çıkarmak isteyen bir öğretiydi. Bu dönemde tarımsal alanda önemli yenilik ve değişiklikler gerçekleşmişti (Torun, 2003: 188). “Essai sur la nature du commerce en general” çalışmasıyla ekonomik analizde girişimci kavramını ilk kez ortaya koyan Richard Cantillon’dur. Fransa’da yaşayan İrlanda asıllı bir ekonomist olan Richard Cantillon, iktisat teorisinde girişimcinin kritik rolünü farkına varan ilk kişidir. Cantillon’un eseri, girişimcilik tarihinde bir dönüm noktasıdır. Çünkü girişimciyi ekonomik sisteme merkezi bir şahsiyet olarak yerleştirmiştir. Cantillon ekonomideki aktörleri üç grupta sınıflandırmıştır: 1. Toprak sahipleri, 2. Girişimciler, 3. İşçiler. “Essai sur la nature du commerce en general” adlı eserinde ekonomide, 1. ve 3. grup oldukça pasif olarak karakterize edilirken, girişimciler merkezi bir rol oynamaktadır. Cantillon 18. yüzyıl Avrupa’sında oluşmaya başlayan piyasa ekonomisini tanımlarken, girişimciyi toprak sahipleri ile işçiler arasındaki arabulucu olarak ifade etmiştir. Bir başka deyişle girişimciler, tüketiciler ile üreticiler arasındaki bağı kurulmasında bir koordinatörlük rolü oynamaktadırlar. Cantillon’a göre, “Çiftçi; girişimciden elde edeceği kar üzerinden toprak sahibine, çiftliği veya arsası için, herhangi bir teminat vermeksizin belirli bir miktarda para ödeme sözü veren bir girişimcidir”. Cantillon’a göre girişimci belirli bir fiyattan alım yapıp, belirsiz bir fiyattan satış yapan arbitrajcıdır. Bu nedenle de gelir sahibinden farklıdır. Böylelikle Cantillon, geleceğin bugünden tam olarak bilinmeyişi nedeniyle geliri risk içeren aktörü inceleyerek, girişimciliğin risk alma ve risk üstlenme vasfını öne çıkarmıştır (Özkuş, 2007: 345)

Rekabet: Rekabet doğada gözlemlenen bir durumdur, dolayısıyla bir doğal yasadır. Bireyin başarısı doğal yasalara uyumuna bağlıdır. Rekabet bireyin tabii yeteneklerini geliştirmesi bakımından doğal yasalara uygundur. Yalnız, üretim alanındaki bu özgürlük yetmez. Ticaretin de, hem içte hem de dışta serbest olması gerekir. Quesnay, burada, ticaretin tamamen serbest bırakılmasının gerektiğini belirtmekte ve devam etmektedir. Çünkü iç ve dış ticaret, en güvenilir ve en doğru polisi, ulusa ve devlete en yararı olanı, rekabetin tamamen, özgür bir biçimde, cereyan etmesine bırakılmış olanıdır, demektir. Yine bu doktrinin, önde gelen düşünürlerinden bir diğeri olan Mercier De La Riviere, en iyi fiyatın bir ülkede hüküm sürebilmesi, o ülkenin ticaretinde, mümkün olduğu kadar geniş bir ticaret özgürlüğünün var olmasına bağlıdır, demektir. Bu noktada belirtmek gerekir ki, Fizyokratlar, bağımsız olarak ticareti, savunmaktadırlar; fakat tarımsal ürünlerin, en iyi bir fiyata satılmasına olanak verecek, serbest bir ticaret ve rekabeti, savunmaktadırlar (Hamitoğulları, 1982: 104)

3. 2.Fizyokrasinin Ekonomik Analizi

Doğanın egemenliğini savunan bu görüş ekonomik sistemini, doğal düzen çerçevesinde açıklamıştır. Fizyokrasinin ekonomik analizi pek çok açıdan fizik biliminin özelliklerini taşır. Bölüşüm teorisi ise biyoloji biliminden esinlenmiştir. Liberalizmin öncü doktrini olan bu düşünce, ekonomik analizlerinde hürriyeti esas almış, hürriyeti doğal düzenin bir parçası olarak görmüştür. Dolayısıyla ekonomi politikası devlet müdahalesinin olmadığı ve doğal kanunların hüküm sürdüğü serbest piyasa ekonomisidir.

Üretim Teorisi: François Quesnay (1694-1774) ile birlikte, servetin niteliği bir kez daha tartışılmaya açılır. Servet, (tarım) üretimdir. Ekonomi politiğin inceleme nesnesi böylece bir kez daha radikal bir dönüşüme uğramış olur; bu tarımsal üretimdir. Ama Quesnay üretimin yanında, ekonomi politiğin inceleme nesnelere arasına iki alan daha ilave eder: yeniden üretim ve bölüşüm. Tableau économique bunu açıkça vurgular. Merkantilist düşünürlerin para formunda ifade ettikleri ve (dış) ticaretten elde edilecek olan "fazla"nın, "artık"ın (surplus), Quesnay'nin elinde tarımsal üretimden elde edilen "artık"a dönüştürüldüğüne tanık oluyoruz. Nitekim "birikimi" temin edecek olan da işte bu tarımsal artıktır. Ne var ki, tarım üretimindeki artış ülkesinin çıkarıyla özdeş gören ve tek "üretken sınıf" olarak çiftçileri gösteren Quesnay'de tarım üretiminin esas itibarıyla "ticarileşmiş" tarım ürünü anlamına geldiğini unutmamamız lazım gelir. Bu açıdan değerlendirildiğinde fizyokratlarda servetin mahiyeti ticarileşmiş tarım ürünlerinin üretim, yeniden üretim ve bölüşümünden ibarettir denilebilir (Üşür, 2003: 218-219) Fizyokrasie göre bir sınıfın verimli ya da verimsiz olması o sınıfın üretim sürecinde, üretim girdilerinden daha fazla bir çıktıyı, artı değeri üretip üretmemesine bağlıdır. Bu açıdan bakıldığında yalnızca çiftçiler, madenciler, balıkçılar ve ormancılar üretim sonucunda daha fazla çıktı elde etmektedirler. Toprak doğal düzene bağlı bir biçimde yani tamda Tanrının iradesini yansıtan bir biçimde artı değeri yaratan yegâne kaynaktır. Toprak cömerttir. Atılan bir buğday tanesi üreticiye büyük bir artı değer yaratarak geri döner (Küçükcalay, 2008: 171). Fizyokrasinin tarımsal tabana dönük bir düşünce olması fakirleşen köylülerin durumunu iyileştirme, devleti yöneten soyluların ekonomik olarak desteklenmesi gibi siyasal ve sosyal amaçlarla ilgili olduğu kadar tarımın

ekonomik değeriyle de ilgilidir, hatta daha fazla ilgilidir. Çünkü katma değer yaratan tek sektör tarımdır. Fiziki girdiden daha fazla çıktı sadece tarımdan elde edilir.

Bu nedenle tarıma ağırlık verilmesinin en önemli nedeni ekonomiktir, tarımın net hâsıla bırakmasıdır. Tarım kendisine yatırılanı fazlasıyla geriye veren bir üretim faaliyetidir. Buna karşın sanayide toprağın verdiği ürünler işlenir. Sanayi; yaptığı işin sonucunda, bir fiziki miktar artışı sağlayamadığından kısır sayılmıştır. Ülke ekonomisinin gelişiminde ticaret ve sanayinin de önemi vardır. Ancak bunların gelişimi tarımın gelişimine bağlıdır. Çünkü bunlar hammaddesini tarımdan almaktadır (Ülgen, 2000: 89). Fizyokrasi'de tek üretken sektör tarım olduğu için tarım dışı faaliyetler kısır kabul edilmiştir. Burada doğaya karşı müthiş hayranlığın yansımaları görmek mümkündür. Doğanın doğurganlığı bir tek tarımda görülmektedir ve tarım doğal düzenin bir parçası sayılmaktadır. Sanayi ve ticaret doğurgan olmadığı için doğal düzenin dışında ve kısır sayılmıştır.

Bölüşüm teorisi: Bu akım yandaşlarına göre ücret; işçinin hayatını sürdürülebilmesi için zorunlu olan şeylerin karşılığıdır. İşçiye onun hayatta kalmasını sağlayacak kadar ücretin ödenmesi yeterlidir ve doğaya uygundur (Güriz, 1993: 193). Bu düşüncenin bölüşüm konusundaki görüşü doktrinin nihai amacıyla örtüşmemektedir. Ücretlerin geçimlik düzeyde oluşu doğaya uygun olabilir, ancak Fizyokrasinin zenginlik amacına uygun değildir. Fizyokrasi tarımsal üretim artışının yani reel ürün artışının zenginliğe yol açacağını kabul eden bir doktrindir. Ancak bu zenginliğin yaratılmasında emekleriyle rol alanlar sadece hayatta kalacak kadar pay alacaktır. Fizyokrasinin düşünce sisteminde bu çelişki fazla yadırganmamıştır. Çünkü doğada rekabet, hızlı ve güçlü olanın daha fazla kazanması gibi doğal kurallar mevcuttur. Ama sosyal bilimlerde toplumsal dengeyi ve toplumsal huzuru amaçlarlar. Hayatta kalacak kadar gelirden pay almak bu doktrinin ihtişamına gölge düşürmüştür. Doğurgan doğanın bahsettiğini insandan esirgemek, kökeni metafizik yüklü bir doktrine çok yakışmamıştır. Çünkü Tanrısal kurallar yeryüzünde adaleti esas alır, ancak metafiziğe dayanan Fizyokrasi bunu atmıştır.

Fizyokrasi iktisadi düşüncede ilk defa üretilen hâsılanın toplumsal sınıflar arasında nasıl dağılacakını sistematik olarak gösteren bir sistem geliştirmiştir. Fizyokrasıyla beraber ilk defa ekonomik olaylar üretim ve zenginlik açısından incelendiği gibi bölüşüm açısından da incelenir olmuştur. Bu bakımdan Fizyokrasi bölüşümü sistematik biçimde açıklayan ilk doktrindir.

Quesnay 1766 yılında yayımlanan, ekonomik tablonun analizi başlıklı incelemesinde hâsılanın bölüşümünü açık bir biçimde anlatmıştır. Bu şemaya göre toplumda üç temel sınıf bulunmaktadır. Bunlardan ilki üretken sınıf adı verilen kiracı çiftçiler ve tarım emekçilerinden oluşan sınıftır, artı değer yaratan bu sınıftır diğer sınıflar bu sınıfın yarattığı değerden geçinmektedir. İkinci sınıf ise toprak sahipleri sınıfıdır. Bu sınıf hükümdarı, toprak sahiplerini ve kiliseyi kapsamakta ve üretken sınıftan aldığı rantla geçinmektedir. Şemadaki son sınıf ise kısır sınıf dediği sanayici ve tüccarlardan oluşan sınıftır. Bu sınıflar tarım kesiminin dışında kalan diğer işleri yapan ve yine üretken

sınıfın yarattığı gelirden beslenen sınıftır (Kaymak, 2005:4). Quesnay'ın bölüşüm tablosu bir vücutta dolaşan kan dolaşımına benzer. Fizyokrasi'de bölüşüm kapalı devre bir sistemdir. Gelir tarım kesiminde çalışan, kiracı çiftçiler ve tarım işçileri tarafından yaratılır, diğer sınıflara dağılır ve yeniden üretken sınıfta toplanır. Bu kapalı devre model kâinatın fiziki modelinden uyarlamadır. Newton doğal yasalara dayalı olarak fiziki evrenin kurulu bir saat gibi işlediğini, Tanrının müdahalesinin (mucize) istisnai olduğunu savunmuştur. Yani Tanrı, fizik evrene nadiren müdahale ediyordu, genel olarak kâinatın işleyişinden doğal yasalar sorumluydu. Fizyokrasi'nin bölüşüm modelinde de doğal yasalara tabi kapalı devre bir sistem vardır. Buna müdahale edecek güç yani devlet ekonomik sistemin dışına atılmıştır. Doğal yasalara uygun olarak, değeri yaratan üretken sınıf alt kesimlerle hâsılayı paylaşır, alt kesimler zorunlu gıda (doğal ihtiyaç) ihtiyacını karşılamak için ya da hammadde ihtiyacını karşılamak için, üretken kesimden elde ettikleri gelirleri yeniden üretken kesime verirler. Fizyokrasinin bölüşüm şeması biyolojik kan dolaşımını andıran doğal bir sisteme sahiptir, kalpten başlayan ilk hareketle birlikte kanın bütün vücuda yayıldıktan sonra yeniden kalpte toplanması gibi, İnsan vücudunun çalışma sistemi ekonomik bölüşüme model olmuştur. İnsan biyolojisi doğanın mükemmel işleyen bir parçasıdır, bir doğal yasadır ve model alınabilir. İnsan vücudundaki kan dolaşımı mükemmel bir paylaşım ve işbirliği örneğidir. Bütün organların ihtiyaçları, kanda taşınarak vücuda dağıtılır ve kan yeniden başa döner bir yerde toplanır ve tekrar dolaşır. Kan dolaşımı da kapalı devredir, nasıl ki fizik evrene müdahale ya da doğal kanunları yıkmak, fizik evrenin mükemmel işleyişini bozarsa, kan dolaşımına müdahale de (vücudun yararlanması ve kan kaybı ya da vücudun sıkılması veya kan dolaşımının engellenmesi) insan biyolojisinin mükemmel işleyişini bozar. Bölüşümde bunlar gibidir, hâsıla kayba uğramadan doğal yasalara uygun dağılmalıdır. Devletin sisteme müdahalesi fizik ve biyolojik sistemlerde olduğu gibi, doğal düzenin işleyişini bozar. Bu nedenle devlet bölüşüme karışmamalıdır.

Vergi Teorisi: Bu doktrinde tek vergi sistemi savunulmuştur. Toprak sahiplerinin elde ettiği rant, toprağın üretiminde kullanmak için gerekli olmayan bir artık olarak görülmüştür. Vergilemeye elverişli yegâne gelir türü, toprak sahiplerinin aldığı ranttır. Ranttan alınan bu tek vergi, vergi toplama maliyetlerini minimize etmeyi amaçlamıştır (Alp ve Karakaş, 2011: 9). Ayrıca tarımsal üretime hiçbir katkısı olmayan ve emek sarf edilmeden kazanılan bu bakımdan da doğal düzene uygun olmayan haksız gelirin vergilenmesi amaçlanmış olmaktadır.

Fizyokratlara göre mübadelelere engel olan vergiler kaldırılmalı ve yalnız tek vergi ilkesi uygulanmalıdır (Özgüven, 2001: 76).

Dış Ticaret Teorisi: Fizyokratlar ticareti engelleyen bütün tarifelerin vergilerin ve düzenlemelerin kaldırılmasını istemiş sınırsız ticareti savunmuşlardır. Fizyokratların serbest ticarete taraftar olmaları ticareti benimsedikleri ya da ticareti karlı ve verimli gördükleri anlamına gelmez. Ticareti kısır gören fizyokratlar serbest ticarete şu nedenlerle taraftar olmuşlardır (Pıçak, 2013: 137):

1. Doğal düzen ilkesinden hareketle devletin ticari faaliyetler üzerindeki müdahale ve engellemeleri kaldırıldıkça, iktisadi yapının doğal düzene daha çok yaklaşacağına inanılması.

2. Ticarete müdahaleyi özgürlüğe aykırı görmeleri, serbest ticareti girişim özgürlüğünün bir sonucu olarak görmeleri ve mübadele hürriyetini, mülkiyet hakkından ve bireysel özgürlükten ayrı tutmamaları.

3. Piyasada tam rekabet şartlarının oluşması bakımından ticaretin gerekli olması ve serbest rekabetin bütün insanların refahına hizmet edeceğine inanılması.

4. Serbest ticaretin tarımsal net ürünü ve tarımsal ürünlerin daha büyük pazarlara açılarak üretici sınıfların gelirlerini, artırması ve serbest ticaretin tarımı daha karlı hale getirmesi.

Devlet Müdahaleciliği: Fizyokratlar; devlet müdahalesini en aza indirmenin ekonomik sorunların çözümüne yardımcı olacağına inanmışlardır. Dr. Quesnay, devlet görevlerinin ağırlığından şikâyet eden Fransa veliaht'ına "hiçbir şey yapmama" öğüdünü vermiştir. (Güriz, 1993: 193). Fizyokratların ekonomi politikası devlet müdahalesinin olmadığı doğal kanunların hüküm sürdüğü tam serbest düzendir (Ülgen, 2000: 89). Fizyokratlar insanın, tabii ilahi düzenin gerektirdiği doğal kanunlarla, baş başa kalmasını istediler. Bireyin hareket ve davranışlarında serbest olmasını içerde ve dışarıda mal giriş ve çıkışlarını kısıtlayan gümrük duvarlarından kurtulunmasını, iktisadi faaliyette tam özgürlüğü savundumuşlardır, Merkantilizmin tamamen tersine devletin özel girişime kesinlikle müdahale etmemesini istediler (Eskicioğlu, 1995: 31). Tanrı fizik evrene karışmadığı gibi devlette piyasaya karışmaması gerektiğini savunmuşlardır. Nasıl kan dolaşımına dışarıdan yapılan her türlü müdahale organların yeterli kan almasını engeller ve vücuda zarar verirse, devletin de piyasaya müdahalesi kaynakların ihtiyaç duyulan piyasalara akışını engeller ve piyasaya zarar verir inancına sahiptiler. Fizyokratlar devletin her müdahalesinin bir doğal yasayı engelleyeceğine ve doğal düzenin mükemmel akışını bozacağına inanmışlardır.

Zenginlik anlayışı: Fizyokratlar, ekonomik büyüme ve zenginleşmeyi tarımsal üretim artışında görüyorlardı. Tarım dışındaki uğraşların (faaliyetlerin) üretken olmadığını, dolayısıyla da ekonomik refah artışı için tarımda üretimin ve verimliliğin artırılması gerektiğini düşünüyorlardı (Çalçalı, 2013: 92). Bu doktrine göre zenginliğin kaynağı parasal servet değil, reel üretimdir. Reel üretim ancak tarımda mümkün olduğundan, zenginliğin kaynağı tarımdır. Bu nedenle mükemmel kuralları ifade eden doğal yasalar tarımda keşfedilmeli ve zenginlik için tarımdan yararlanılmalıdır. Quesnay'e göre, üretken sınıf, toprakları işleyerek ulusun yıllık zenginliğinin yeniden üretimini sağlamaktadır. Tarım üretiminin gerektirdiği harcamalar, bu sınıfın kullandığı avansla karşılanmakta ve bu sınıf, yıllık olarak toprak sahiplerinin gelirini ödemektedir. Ulusun zenginliğinin yıllık yeniden üretiminin değeri, üretken sınıfın elde ettiği ürünlerin satış değeri ile saptanmaktadır. Toprak sahipleri sınıfı hükümdarı, toprak sahiplerini ve kiliseyi kapsamakta ve üretken sınıftan aldığı rantla geçinmektedir. Kısır sınıf tüccar, sanayiciler ya da daha genel olarak sanayi kesiminde çalışanlardan oluşan sınıftır. Quesnay'ye göre bu sınıf tarım kesiminin yaptıklarının dışında kalan diğer işleri yapan ve

harcamalarının karşılığı gelirleri üretken sınıf ve toprak sahibi sınıf tarafından ödenen yurttaşlardan oluşur. Bu sınıf, üretim sürecinde kullandığı hammaddelerin değerine bir şey katmaz, sadece onların şeklini değiştirir. Bu nedenle verimsiz ya da kısır sınıf olarak kabul edilmektedir. Fizyokratik analizde, toplumsal sınıflar, temelde iktisadi hayatın dinamik unsurunu oluşturan net ürün kavramı eksen alınarak tanımlanmaktadır. Fizyokratlara göre tarım kesimi tek üretken sektördür. Çünkü, tarım üretimi yalnızca çiftçinin bütün üretim maliyetlerini yerine koymakla kalmamakta, aynı zamanda toprak sahiplerine rant adı altında ödenen ve çiftçinin üretim maliyetlerinin üzerinde ve ötesinde bir net ürün ya da gelir sağlamaktadır. Buna karşılık sanayi kesimi, kendi üretim maliyetlerinin üzerinde ve ötesinde bir değer yaratmadığı için kısırır. Bu bakış açısı, değerın tanımını ile ilgili bir karışıklıktan ve bu karışıklığın mantıksal uzantısı olarak artık değerın kaynağı ile ilgili bir yanlış anlamadan kaynaklanmaktadır (Kaymak, 2005: 3-4). Fizyokratlar merkantilistler gibi servetin kaynağını aramakta fakat bunlardan farklı olarak servetin mübadeleden değil, üretimden doğduğunu ileri sürmekteydi. Tahlilleri servet yaratılması ve birikim için gerekli artışın hangi üretim faaliyetinden doğduğunun araştırılmasına yönelmişti (Kazgan, 1991: 56). Servet ve birikimin tarımdan sağlanması bu sektörün reel üretime imkân sağlamasıyla ilgiliydi. Mübadele yoluyla zenginleşme artık geride kalmıştı ve zenginlik yalnızca reel üretim artışından sağlanabilir ve reel üretimi yalnızca tarım sektörü sunabilirdi. Fizyokraziyle birlikte yeni bir zenginlik anlayışı doğmuş ve Fizyokraziyi izleyen doktrinler tarımsal üretim saplantısından çıkarak, ticareti küçümsemeden, reel üretim artışına yoğunlaşmışlardır. Fizyokratlar tek verimli sektör olarak gördükleri tarımı daha da verimli hale getirmek için ekonomik politikalar önermişler, böylece yapay olarak düşük tutulan çiftlik rantının yükseleceğini ve toprağa yatırımın tekrar cazip hale geleceğini belirtmişlerdir. Dahası toprak sahiplerinden alınacak bir vergi teklif etmişler ve maksatlarının onları cezalandırmak olmadığını, tek verimli sektör toprak olduğundan toprak sahiplerinin buna güçlerinin yeteceğini belirtmişlerdir (Buchholz, 2005: 43)

3.3.2.3. Fizyokrat Düşünürler

Burada fizyokratların ileri gelen iki düşünürü üzerinde durulacaktır. Bunlardan ilki Fizyokrasinin kurucusu François Quesnay (1694-1774) diğeri de Fizyokrasinin ikinci büyük ismi Anne Robert Jacques Turgot (1727-1781) dır.

François Quesnay: Asıl mesleği doktorluktur. Quesnay bazılarına göre iktisadın kurucusu olarak kabul edilir. Zenginliğin yaratılması, üretilen hâsılının ekonomik sınıflar içinde dolaşımı ve hâsılının yeniden üretimi konularını açıklaması, teorik bir sistem oluşturması, tümünden gelim metodu uygulayarak çeşitli konular ve düşünceler arasında mantıksal bağlar kurması ve bu şekilde konulara teorik ve sistematik açıklamalar getirmeye çalışması, onu kurucu iktisatçılar arasında sokacak başarılarıdır (Pıçak, 2012: 129). Kral XV. Louis'in saray doktoru olan Quesnay 1756 da ilk ekonomik incelemesini "Çiftçiler ve Tahıllar" isimli çalışmasında yayınlamıştır.

1758'de yayınladığı "Ekonomik Tablo" onu Fizyokratlar olarak bilinen okulun kurucusu yapmıştır. Fizyokratların önde gelen sözcüsü olarak Quesnay tarımı yegâne üretken faaliyet alanı sanayi ise kısır sektör olarak görme yanlıgısına düşmüştür. Öncü bir Fizyokrat olan Quesnay Fransız

Merkantilizm, korumacılığa ve müdahaleci devlet politikalarına karşı gelmiştir (Skousen, 2003: 42)

Quesnay'ın "ekonomik tablosu" gelir dağılımını anlatan bir şematik anlatımdır. Ekonomik tablo Fizyokrasinin düşüncelerinin özetinden ibarettir. Bu tabloda, bir yandan parasal ve reel değerlerin toplumun sınıfları arasında nasıl bir dolaşıma tabi olduğu gösterilirken, diğer yandan da toplumun üç sınıfa ayrılarak bunların ekonomik rolleri anlatılmaktadır (Küçükkalay, 2008: 175). Quesnay'nin Ekonomik Tablo'su (Tableau Economique, 1759) bir girdi-çıkış modelinin eski bir biçimidir. Tablo'nun meşhur zikzak dizaynı yıllık toplamdan başlayarak, Quesnay'nin yegâne üretken sektör olarak gördüğü çiftçiler ile kısır sektör dediği zanaatkarlar arasındaki fon akımını temsil etmektedir. Ortada yer alan toprak sahipleri, çiftçilerden kira toplamak ve onu mamul mallara harcamak suretiyle çiftçilerle çalışanlar arasında bir taraftan öbür tarafa giden harcamaları başlatır. Fizyokratlar imâlâtın, üretimde kullanılan girdilerin yarattığı hâsıla kadar değer aldığını ve dolayısıyla net üretim yaratmadığını öne sürerler. Fizyokratlar mal ve hizmet üretimini tarımsal fazlanın tüketimi olarak görmüşlerdir, fakat bugün iktisatçılar bunların iktisadî büyümeye katılan üretken faaliyetler olduğunu bilmektedir (Forstater, 2013: 26-27). Tarımsal sektörün üzerindeki Fizyokrat odaklanma dolayısıyla, Quesnay, gıda sektörünü yönlendiren toprak sahibi girişimcilere dikkat çekmiştir. Quesnay'a göre girişimci, belirsizlik taşımakta, üretimi organize etmekte ve yönlendirmekte, yeni yöntemler ve yeni ürünler ortaya çıkarmakta ve yeni pazarlar araştırmaktadır. Bunu düzgün bir şekilde yapabilmek için de pazarlara serbest erişim imkanı kazanmalı ve yaptığı eylemlerde azami özgürlük sağlanması için hükümete güven duymalıdır (Özkuş, 2007: 346).

Anne Robert Jacques Turgot (1727-1781): Turgot her ne kadar fizyokratlar arasında sayılsa da görüşleri bakımından Klasiklerle Fizyokratlar arasından kalan bir düşünürdür (Pıçak, 2012: 130). Turgot "Servetin Oluşumu ve Dağıtım Üzerine Düşünceler (Reflections on Formation and Distribution of wealth)" adlı derin eseri (1766) A. Smith'e de ilham kaynağı olmuş olan, ileri gelen Fransız Fizyokratlarındandır. Serbest bir ticaretçi ve laissez faire savunucusu olan Turgot XVI. Lois idaresinde yetenekli bir maliye bakanıydı. Ortaçağdan kalma tüm loncaları feshetmiş, tahıl ticareti üzerindeki tüm sınırlamaları kaldırmış ve dengeli bir bütçe sağlamıştır. Bir fizyokrat olarak tarımın ekonominin en üretken sektörü olduğunu savunmuştur, ancak bunun ötesinde, düşünceleri bir çok konuda Smith'i bile geride bırakacak biçimde derin bir iktisat anlayışı içermektedir. Duru bir dille kaleme alınmış çalışması zaman tercihi, sermaye ve faiz oranları ve rekabetçi bir ekonomide kapitalist girişimcinin rolü konularında parlak bir anlayış sergilemektedir. Hatta Turgot, sonradan Maltus ve Ricardo tarafından popüler hale getirilmiş olan azalan verimler yasasını bile betimlemiştir (Skousen, 2003: 42-43). Turgot'un en önemli çalışması "Zenginliğin Üretimi ve Bölüşümü Üzerine Düşünceler" isimli eseridir. Bu eserde Turgot, sık sık devletin gücü ve kudretinin, toprağın net ürününe bağlı olduğunu vurgulamıştır. Turgot bu eserde Fizyokrasıyla tutarlı bir biçimde toprak rantının vergilendirilebilir tek gelir biçimi olduğunu savunmuştur. Turgot'un Fizyokratlardan farklı olarak ekonomi politığe

getirdiği esas kuramsal yenilik girişimci çiftçinin karını düzenli bir gelir biçimi olarak ele alması ve bu temelde geliştirdiği sermaye tasarruf analizidir. Turgot bu yaklaşımıyla Fizyokrasinin sınırlarını zorlamıştır. Quesnay'ın temsil ettiği Fizyokratik gelenek toprak rantının, tarımsal artık ürünü temsil eden tek gelir olduğunu ileri sürmektedir. Bu nedenle tarımsal girişimciler düzenli olarak kar elde eden kişiler olarak görülmemektedir. Turgot ise girişimci çiftçinin karını düzenli gelir olarak değerlendirmiştir. Turgot bu konuda Fizyokrasi'nin tasarruf karşıtı eğilimlerini eleştirmiştir. Quesnay tasarrufların zenginlik üretiminden bir sızıntı olduğunu düşünüyordu. Turgot ise ister tarım, ister sanayi, ister ticaret olsun, her çalışmanın avans getirdiğini, sermaye birikiminin zenginliğin dolaşımını ve üretimi azaltmadığını tam tersine yatırımı ve büyümeyi artırdığını ileri sürmüştür. Yukarıdan da anlaşıldığı gibi Turgot tarıma değer veren bir fizyokrattır. Ancak sadece tarıma değil ekonomideki bütün sektörlerde yaratılan tasarruf birikimin yatırımı ve büyümeyi artıracaklarını ileri sürerek klasik iktisadı düşünceye yaklaşmıştır. Ancak bu noktadan daha ileriye gidememiştir. Teorik açıdan bir ileri noktaya ulaşmasına rağmen tekrar geri dönerek sanayinin toprağın artık ürününe bağlı olduğunu, sanayi karının toprak gelirinin bir parçası olduğunu ve sermayenin topraktan kaynaklandığını, ileri sürerek, Fizyokratik geleneğe bağlı kalmıştır (Kaymak, 2005: 6-8).

3.3.2.4.Fizyokrasi'nin İktisat Bilimine Katkıları ve Fizyokrasi'nin Eleştirisi

- İktisadi düşünceyi mantığa dayanan sistemli bir yapıya ulaştırarak iktisadın bilim olma hazırlığına hizmet etmişler ve bir ekonomik ekol olmuşlardır.
- Doğal düzen anlayışıyla iktisadi düzenin bütününe açıklamaya çalışmışlardır, belirli bir yöntem dâhilinde tutarlı, bütünlüklü düşünceler geliştirmişlerdir.
- Tarıma dönük görüşleri, tarımda verimlilik artışı ve tarımda sanayileşme fikrini doğurmuştur.
- Ekonomik tablo ile anlaşılabilir bir biçimde üretim sürecini (malların üretim, bölüşüm ve dolaşımını), bunun yanı sıra tüketimle ilgili konuları bütünlüklü bir yapı içinde, gözler önüne sermişlerdir.
- Quesnay ilk defa periyodik olarak yenilenen bir yeniden üretim ve bölüşüm sürecini, ekonomik tabloyla ortaya koymuştur.
- Turgot'un katkılarıyla sermaye-yatırım ve büyüme gibi konular iktisatçıların ilgi alanına girmiştir.
- Fizyokratlar artık değerın sadece tarımdan elde edileceğine inanmaları bakımından başarılarını gölgelemişlerdir. Tarım dışı alanlara bu nedenle ilgisiz kalmışlardır.
- Verginin toprak sahibinden alınmasını önermeleri bakımından verginin servete dönük uygulamasına işaret etmişlerdir.
- Her türlü ayrıcalığa tekel ve imtiyazlara karşı çıkmışlardır.
- Devlet müdahalesini reddetmişlerdir.
- Metafizik kökeni olmasına rağmen ücret teorisi bakımından ekonomik faaliyetin sosyal yönünden uzak kalmışlardır.

- Özel mülkiyet girişim özgürlüğü ve rekabet gibi piyasanın temel kurumlarına ekonomik temel kazandırmışlar ve kapitalist sistemin temellerini kurmuşlardır.
- Fizyokratlar iktisat terminolojisine pek çok kavram kazandırmışlardır. Net hâsıla, artı ürün, doğal fiyat, piyasa fiyatı, genel denge, net ürün, tek vergi, karların azalma eğilimi, ücret, maliyet ve daha yüzlerce kavram daha sonraki doktrinlerde kullanılmıştır.
- Fizyokratlar, zenginlik amacına ulaşma ve emeğin yarattığı zenginlikten ölmeyecek kadar pay alması yaklaşımıyla büyük çelişki yaratmışlardır. Sosyal sorumluluk geliştirememişler, ücret konusunda yanılmışlardır.
- Zenginliğin kaynağı tarım olmasına rağmen tek vergiyle tarımı yavaşlatarak büyük çelişki yaşamışlardır.
- Ekonomik zenginleşmeye odaklanırken tasarruf ve yatırıma ilgisiz kalmaları büyük çelişki olmuştur.
- Parayla ilgili konularda, paranın ekonomik rolü bakımından kısmen ilerleme sağlasalar da genelde, klasik iktisatçıların sınırlarını aşamamışlardır.

SONUÇ

Sonuç olarak doğal bilimler özellikle fizik bilimi akıl ve matematiği kullanarak evreni gözlemlemiş ve kurgusal deneylerle yeni bilgilere ulaşmıştır. Fiziğin ulaştığı yeni bilgi öncelikle skolâstik felsefeyi yıkmıştır. Tanrıyı bir başka gözle görme imkânı tanımıştır. Modern bilimin gelişmesiyle birlikte bilimsel özgürlükler genişlemiştir. Kâinatın yeni bilimsel yöntemlerle keşfi, metodolojik olarak bütün bilimleri etkilemiştir. İktisat bilimi ise 15. yy'dan itibaren önemli ölçüde fiziğin etki alanına girmiştir. Newton'un Doğa felsefesinin matematiksel ilkeleri (1687) adlı eserinin ortaya çıkması, Fizyokrasi, aydınlanma ve Klasik doktrin aracılığıyla fiziğin metodoloji'sinin iktisat bilimine uyarlanmasına yol açmıştır. Newton fiziği akli güçlendirdiği gibi ya da insan aklına olan güveni artırdığı gibi, aynı zamanda onu metafizik alanla da sınırlamıştır. Newton'dan sonra hem doğal bilimlerde hem de sosyal bilimlerde olaylara yön verme iradesi pek itibar görmemiştir. Her alanda doğal yasalar (doğal hukuk, doğal ekonomi kanunları, doğal düzen gibi) keşfedilmiş ve başarının metafizik iradenin belirlendiği bu yasalara uymakla mümkün olacağına inanılmıştır.

Doğal düzen kanunlarına dayanan ilk iktisadi model Fizyokrasi tarafından tarımda kurulmuştur. Newton'un hareket kanunları kâinatın işleyişi hakkında karanlık noktalara ışık tutmuştur. Yerçekimi ve kütle çekimi kuralları evrenin işleyişinin açıklanmasında esas alındığı gibi, kişisel çıkar kanunu iktisadi ilişkilerin açıklanmasında bir sosyal kanun olarak kullanılmıştır. Fizyokrasi; iktisat bilimine doğal yasaları en iyi iktisadi organizasyonun kuralları olarak sunmuştur. Merkantilizmin katı devletçiliği doğal düzen felsefesiyle yıkılmıştır. Klasik fiziği iktisadi alana uyarlayan ilk liberal iktisadi doktrin Fizyokrasi, tarımın üstünlüğünü savunarak kapitalist gelişmeyi

İktisadi Düşünce Üzerinde Doğa Bilimlerinin Etkisi, Klasik Fiziğin İktisadi Alana İlk Uyarlaması: Fizyokrasi

tarımdan beklemiştir. Doğal düzen kanunlarını tarımın dışındaki alanlarda geliştiremeyen bu doktrin, tarımı ihmal eden Fransa'ya çözüm sunsa da kıtlık sorununa evrensel çözüm getirememiştir. Fizyokratlar üretim yapan milletlerin zengin olacağı ve gelişeceği yönündeki savunmaları bakımından modern bilimin gösterdiği yolda ilerlemekle birlikte, ticareti ve sanayiye küçümseyen eleştirileri bakımından modern iktisat bilimiyle ters düşmüşlerdir. Fizyokrasi zenginleşme amacını, fizyolojik ücret açmazının kafa karışıklığından kurtaramamış, ancak iktisadi liberalizme dikkat çekerek Merkantilist çağlarda iyice kökleşmiş olan devlet müdahaleciliğine karşı güçlü bir felsefi savunma geliştirmiştir. İktisadi özgürlüklerin tarımla sınırlı bir alanda savunulması bile modern iktisat biliminin kurucu doktrini klasik iktisadi düşünceye ilham vermiştir.

Klasik fiziğin iktisadi alana ilk başarılı uyarlaması Fizyokrasi, iktisat bilimine liberal bir felsefe kazandırmış ve klasik fiziğin model alındığı doğal yasaların tarım, sanayi, ticaret ayrımı gözetmeksizin iktisadi ilişkilerin bütününe ikinci defa uyarlanmasına ilham vermiştir.

Doğal düzen felsefesine dayalı iktisadi liberalizm, insanlığın entelektüel birikimine yüzyıllardır büyük katkı yapmıştır. İktisadi liberalizme karşı çıkan zıt akımlar, iktisadi liberalizmle hesaplaşırken eleştirilerini, temelini fizyokratların kurduğu doğal düzen felsefesine yöneltmişlerdir. Sonuç olarak doğa bilimlerinin iktisat bilimine ilk uyarlanmasının modern iktisat bilimi üzerinde bıraktığı etki liberal bir etkidir. Fizyokrasiyle başlayan sürece, Klasik İktisat derinlik kazandırarak, iktisat bilimine liberal bir felsefe ve liberal bir iktisadi sistem kazandırmıştır. İktisadi doktrinler tarihine bakıldığı zaman, doğal düzen felsefesinden ayrılan iktisadi doktrinlerin, liberal içeriğini kaybettiği, ya Marksizm gibi otoriter yada Keynesyen iktisat gibi devletçi bir karakter kazandıkları görülecektir. Bu nedenle Fizyokrasinin doğa yasalarından ilham alan felsefesi, ona iktisat bilimine yön verebilmiş bir öncü doktrin olarak kıdem kazandırmıştır.

KAYNAKÇA

- GREENE, B., 2011. Evrenin Dokusu, Çev.:M. Alev, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, 642s
- TOPDEMİR, G. H., 2010. "Isaac Newton ve Bilim Devrimi", Bilim ve Teknik Dergisi, ss. 86-91.
- ORHUN, Ö., TANIŞLI, M., 1998. "Özel Görelilik", Fizik, Ed.: K. Özdaş, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1060, 204s.
- YILMAZ, Z. B., 2010. "Evrenin Bilinebilirliği Ve Bilimsel Realizm Tartışmaları Açısından Galileocu Modern Bilim Ve Aristoteles'e İtiraz", Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar, 3(2), ss. 1-17.
- YANIK, A., 2012. "Pozitivist Modern Bilimsel Yaklaşımın Eleştirisi", Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 7(3), ss. 79-82.
- EREN, E., 2012. Küresel Bunalım, İktisat Eğitimi ve Yeni İktisat, Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara, 14s.
- BATAK, K., 2009. "Doğa Yasalarının Zorunluluğu, İlahi Fiil ve Mucize: Tanrı Dünyada Fiilde Bulunabilir mi?", Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 11(20), ss. 23-47.
- DOKO, E., 2011. Dahi ve Dindar: Isaac Newton, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 86s.

- SONÜSTÜN, B., GÜL, S., 2012. "Ekonofizik: Ekonomi ve Fizik İlişkinine Güncel Bakış", Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 4(1), ss. 35-43.
- KÖK, R., 1999. "İktisadi Düşünce: Kavramların Analitik Evrimi", Anadolu Matbaacılık, İzmir, 297s
- YANIK, A., 2012. "Pozitivist Modern Bilimsel Yaklaşımın Eleştirisi", Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 7(3), ss. 79-82.
- GÜRİZ, A., 1993. "Kapitalizm ve Hukuk", Anayasa Yargısı Dergisi, 10, ss. 191-222.
- ESKİCİOĞLU, O., 1995. İslam Hukuku Açısından Serbest Piyasa Ekonomisi, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 183s.
- ÜLGEN, G., 2000. "Merkantilizmden Liberalizme Geçiş ve Piyasa Ekonomisi", Maliye Araştırma Merkezi Konferansları Dergisi, (40), ss. 85-90.
- KAZGAN, G., 1991. İktisadi düşünce veya Politik İktisadın Evrimi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 503s.
- ÖZGÜVEN, A., 2001. İktisadi Düşünceler – Doktrinler ve Teoriler, Filiz Kitabevi, İstanbul, 229s.
- KÜÇÜKKALAY, A. M., 2008. İktisadi Düşünce Tarihi, Beta Basım Yayım, İstanbul, 498s.
- KAYMAK, M., 2005. "Ulusların Tarımsal Zenginliği: Adam Smith ve Fizyokrasi", Ekonomik Yaklaşım Dergisi, 16(54), ss. 1-15.
- ALP, S., KARAKAŞ, A., 2011. "Doğal Düzen ve Tek Vergi Denemeleri: Fizyokrat Okul ve Takipçileri", 1-15, <http://www.belgeler.com/blg/2biy/fizyokrasi> (29.06.2013).
- PIÇAK, M., 2012. "Fizyokrasi (Fizyokratik Okul)", Ed. M., Masca ve O. Bahar Lisans Yayıncılık, İstanbul, ss. 125-147.
- ÜŞÜR, İ., 2003. "Ekonomi Politik: Zarif Mezar Taşları" Prakis, (10), ss. 211-238.
- FORSTATER, M., 2013. "Büyük Fikirlerin Küçük Kitapları: İktisat" Çev. Ahmet Uzun, Liberte Yayın Grubu Limon Kitapları, 1. Baskı, Ankara, 128 s.
- BUCHOLZ, T. G., 2005. "Ölü İktisatçılardan Yeni Fikirler: Modern Ekonomik Düşünceye Giriş Çev. İsmail Aktar, Adres Yayınları, Ankara, 376 s.
- HAMİTOĞULLARI, B., 1982. "Çağdaş İktisadi Sistemle: Strüktürel ve Doktrinal Bir Yaklaşım", Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 846s.
- TORUN, İ., 2003. "Endüstri Toplumunun Oluşmasında Etkili Olan İktisadi ve Sınai Faktörler, Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi, 4(1), 181-196, <http://www.sosyalbilimciler.cukurova.edu.tr/dergi.asp> (24.05.2013).
- SAVAŞ, V. F., 1997. "İktisadın Tarihi", Liberal Düşünce Topluluğu, Avcıol Yayınları, İstanbul, 1027. s.
- CALCALI, Ö., 2013. "Kamu Maliyesi Perspektifinden Adam Smith", International Journal Of Economic And Administrative Studies, Yıl 6 (11), ss. 89-108.
- AKTAN, C., C., 1995. "Klasik Liberalizm, Neo Liberalizm ve Libertarizm, Amme İdaresi Dergisi, 28 (1), ss. 3-27.
- ÖZKUL, G., 2007. "Kapitalist Sistemin Sürükleyici Aktörleri, Ekonomik Teoride Girişimciler", SDÜ İ.İ.B.F. Dergisi, 12 (3), ss. 343-366.

TIBBİ GÖRÜNTÜLEME HİZMETLERİNİN GEREKSİZ KULLANIMI VE BUNA KARŞI ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Cuma SUNGUR *

ÖZ

Günümüzde ileri görüntüleme teknolojisi tıbbi teşhis ve gelişmiş hasta bakımı için yeni ufuklar açmıştır. Sağlık sektöründe önemli ölçüde kullanılan tıbbi görüntüleme analizleriyle tıbbi müdahale yapmaksızın insan bedeninin işleyiş ve yapısının resmi çekilerek görüntülenebilmesi olanaklı hale gelmekte ve bu sayede insan bedeni, organı ve hücreleri hakkında genel bilgi edinilebilmektedir. Bu sistemler, iyi tıbbi uygulamaları destekler, sağlık hizmetlerinin sunumunu iyileştirebilir ve daha güvenli, daha verimli, adil, düşük maliyetli bakımı teşvik edebilir. Sağlık endüstrisinde görüntüleme teknolojilerin sayısındaki artış, toplumun tıbbi görüntüleme teknolojilerine artan eğilimi, nüfus artışı ve yaşlanması gibi nedenler tüm dünyada tıbbi görüntüleme hizmetlerinin maliyetlerini arttırmaktadır. Hastanelerde tıbbi görüntüleme teknolojileri maliyet ve kullanım açısından gittikçe önem kazanmaktadır. Günümüzde hastanelerin toplam yatırım harcamalarının yaklaşık %50'lik kısmını tıbbi görüntüleme cihazlarına yapılan yatırımlar oluşturmaktadır. Diğer taraftan teşhis testlerinin masrafları genelde tüm sağlık masraflarının yaklaşık %10'unu oluşturmaktadır. Tıbbi görüntüleme teknolojilerinin hem yüksek maliyetli oluşu hem de insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri bu teknolojilere olan bağımlılığın gözden geçirilmesini gerekli kılmaktadır. Özellikle tıbbi görüntüleme teknolojilerinin maliyetli ve Türkiye'nin tıbbi cihazlar temini konusunda önemli ölçüde dışa bağımlılığı nedeniyle tıbbi cihazlara yapılacak yatırımlar ve bunların kullanımı konusunda model geliştirilmesi hem sağlık hizmeti kullanıcıları hem sağlık kuruluşları hem de ülke ekonomisi açısından oldukça önemlidir. Bu çalışma kapsamında öncelikle tıbbi görüntüleme teknolojileri hakkında genel literatür bilgisi sunulmuştur. Sonrasında bu teknolojilerin maddi ve insan sağlığı üzerindeki etkileri ele alınmış ve aşırı kullanımını düşürmek için yapılabilecekler ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tıbbi Görüntüleme Teknolojileri, Maliyetler, Sağlık, Çözüm Önerileri.

---

* Arş. Gör. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü, cumasongur@ksu.edu.tr.

THE IMPROPER USE of MEDICAL IMAGING SERVICES AND SOLUTION RECOMMENDATION

ABSTRACT

Today, advanced imaging technology opens new horizons for medical diagnosis and improved patient care. It is possible to display the function and structure of the human body without any medical intervention and the general information about the human body, the organ and the cells can be obtained through the medical imaging analyzes used in the health sector. These systems can support good medical practices, improve the delivery of health services, and promote safer, more efficient, fair, low-cost care. The increase in the number of imaging technologies in the healthcare industry, the increasing tendency of the community to medical imaging technologies, population growth and aging are all increasing the costs of medical imaging services all over the world. The importance of medical imaging technology in hospitals is becoming increasingly important in terms of usage and cost. Today, approximately 50% of the total investment expenditure of hospitals is invested in medical imaging devices. On the other hand the costs of diagnostic tests generally constitute about 10% of all health costs. Both the high cost of medical imaging technologies and the adverse effects on human health necessitate a review of the dependence on these technologies. Due to the cost of medical imaging technologies and significantly Turkey's dependence on the medical devices to other countries, developing models for investments in medical devices and their use is very important both in terms of health service users, health institutions and country economy. In this study, firstly general literature about medical imaging technologies is presented. Subsequently, the effects of these technologies on material and human health have been addressed and it has been demonstrated that they can be done to reduce their excessive use.

Keywords: Medical Imaging Technologies, Costs, Health, Solution Proposals.

I. GİRİŞ

Sağlık kurumlarında teşhis işlemlerinde hasta şikayeti, fiziksel muayene ve medikal testlerden yararlanılabilir. Bunlardan teknoloji ağırlıklı bir yöntem olan medikal testler laboratuvar, biyo analiz (Elektroensefalografi (EEG), vb.), elektrokardiyografi (EKG) vb.) ve tıbbi görüntüleme analizleridir (MRG, BT, momografi vb) (Strzelecki, 2013: 6).Sağlık sektöründe önemli ölçüde kullanılan tıbbi görüntüleme analizleriyle tıbbi müdahale yapmaksızın insan bedeninin işleyiş ve yapısının resmi çekilerek görüntülenebilmesi olanaklı hale gelmekte ve bu sayede insan bedeni, organı ve hücreleri hakkında genel bilgi edinilebilmektedir (James ve Dasarathy 2014:1; CIHI, 2008: 1; Songur ve Top, 2016).

Diagnostik görüntüleme teknolojisi 1895 yılında Wilhelm Röntgen'in radyografiyi keşfinden (x-ışını) bu yana insan bedeni ve hastalık yapılarını incelemede önemli ilerlemeler kaydedilmiştir (Fabricant Berkes vd., 2012: 416; Krupinski ve Jiang, 2008: 645; Pavli, 2010:1). O zamanlarda geleneksel fotoğrafçılığa benzer ekran-film teknikleriyle başlayan tıbbi görüntüleme

(Radsite, 2011: 1) zamanla X-ışınları kullanılarak tamamen dijital olarak insan bedeni üzerinde film çekimine dönüşmüştür. 20. Yüzyıl sonlarına doğru bilgisayarlı tomografi (BT) ve manyetik rezonans görüntüleme (MRG) keşfedilmiştir (Krupinski ve Jiang, 2008: 645; Pavli, 2010:1). Bilgisayar teknolojisindeki gelişmelerle birlikte bu teknolojilerin kullanımında ciddi artışlar sağlanmıştır. Özellikle de 1950'li yıllardan bu yana radyonüklid görüntüleme, ultrasonografi, BT, MRG ve dijital radyografi gibi görüntüleme yöntemlerinde önemli gelişmeler yaşanmıştır (Doi, 2006: 5). 1980'li yılların başından itibaren bilgisayar teknolojisindeki gelişmelerin etkisiyle muayene işlemlerinde bu tıbbi görüntüleme teknikleri önemli ölçüde kullanılmaya başlamıştır (Kuijpers, 1995:181; James ve Dasarathy 2014:1).

İleri görüntüleme teknolojisi tıbbi teşhis ve gelişmiş hasta bakımı için yeni ufuklar açmıştır. Bu sistemler iyi tıbbi uygulamaları destekler, sağlık hizmetlerinin sunumunu iyileştirebilir ve daha güvenli, daha verimli, adil, düşük maliyetli bakımı teşvik edebilir, böylece sağlık sistemlerinin güçlenmesine katkıda bulunurlar (Del Rosario Pérez, 2014: 276). İleri tanı görüntüleme uygun şekilde kullanıldıklarında hastalığın/rahatsızlığın erken teşhisi ya da ihtiyaç duyulan sağlık hizmetlerin saptanması noktasında fayda sağlamaktadır. Ancak tıbbi görüntüleme hizmetleri(TGH) uygun şekilde kullanılmadığında hastalara çok fazla klinik fayda sağlamadığı gibi genel sağlık hizmetleri maliyetlerinin artmasına ve hatta hasta güvenliği sorunlarına neden olabilir. İleri medikal görüntüleme alanındaki gelişmeler ve bu teknolojilerin en iyi nasıl kullanıldığına dair bilgi eksikliği, hastalar için en etkin teşhis yolları ve en iyi sonuçları sağlama noktasında zorluklar yaratmıştır. Birçok tedarikçi, organizasyon ve sağlık hizmeti sunucuları TGH'nin hastalığın erken teşhisi, komplikasyonları sınırlandırmak, uzun vadeli maliyetleri düşürmek ve hasta sonuçlarını iyileştirmek için bilgi sağladığını savunur iken, genelde ödemeyi yapan taraflar ise gelişmiş TGH'nin çoğunu "atık" olarak görmektedir. Bazıları ise bu hizmetlerin daha fazla kullanılmasının savunmacı tıbbin (defensive medicine) bir sonucu olduğunu iddia etmektedirler.

Bir radyolog ve epidemiyoloji uzmanı olan Dr. Smith-Bindman, Migliorett ve diğerleri (2012) tarafından Amerikan Tıp Birliği Dergisinde yayınlanan 2012 yılı bir çalışmada, 1996 yılından 2010 yılına kadar Birleşik Devletler çapında altı sağlık bakım organizasyonunun yıllık bir milyon ila iki milyon arasında değişen hasta verilerini incelemiş ve birçok görüntüleme hizmetinin ihtiyaç duyulmamasına karşın sunulduğunu tespit etmiştir. İlgili dönemde BT taramaları üç kat artarak 2010 yılında 1000 hastada 149'a, MRG sayısı ise dört kat artarak 1000 hastada 65'e yükselmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde nedenin maddi teşviklerden ziyade, tarama teknolojisindeki gelişmelerden ve bunları hastaların daha sık talep etmelerinden kaynaklandığı tespit edilmiştir. Bazı hekimler ise malpraktis davalarına konu olmamak için "savunmacı tıbbin" gereği olarak test istediklerini ifade etmiştir.

Tanı amaçlı görüntülemenin aşırı kullanımı (yani bilgisayarlı tomografi, nükleer görüntüleme, MRG, radyografi ve ultrason) giderek artan bir endişe kaynağı olmaktadır. İleri görüntüleme tekniklerinden yararlanmak hastalığın daha erken teşhis edilmesini sağlar, ancak masrafları da önemli ölçüde artırmaktadır (örn. Aşırı radyasyona maruz kalma ve sağlık sistemi üzerindeki aşırı mali yük).

Tıbbi Görüntüleme Hizmetlerinin Gereksiz Kullanımı Ve Buna Karşı Çözüm Önerileri

BT ve nükleer görüntüleme, bireylerin potansiyel olarak iyonize edici radyasyona maruz kalmasına neden olur. Diğer taraftan MR kanserojen radyasyon bir etki bırakmamakla birlikte, görüntüleme maliyetini artıran tekniklerin başında gelmektedir.

2. BAŞLICA TIBBİ GÖRÜNTÜLEME TÜRLERİ VE FAYDALARI

Çalışmanın bu kısmında sağlık kuruluşlarında kullanılan başlıca tıbbi görüntüleme teknolojileri, kullanım alanları ve faydaları konusu ele alınmıştır.

2.1. Başlıca Tıbbi Görüntüleme Teknolojileri

Sağlık sektöründe radyografi, mamografi, BT, MRG ve ultrason başlıca tıbbi görüntüleme teknolojileri arasında gösterilmektedir.

Radyografi: Radyografi, düz filmli röntgen olarak da adlandırılır ve tıbbi görüntülemenin en eski formudur. Bu yöntem, geleneksel fotoğrafçılığa benzer yöntemleri kullanarak ekran-film teknikleriyle başlamış ve çoğu kamerada olduğu gibi, son zamanlarda büyük ölçüde dijital hale gelmiştir. Bu yöntemlerin her ikisi de (screen film ve dijital) tipik olarak hasta vücuduna x-ışın demeti saçarak vücut yapıları ve kemik görüntülerinin alınmasını sağlayan bir görüntüleme tekniğidir (Radsite, 2011: 9).

Mamografi: Mamografi memenin iki tabaka arasında sıkıştırılarak röntgen filminin çekilmesidir. Günümüzde en önemli meme kanseri teşhis yöntemidir (Meva, 2017). Radyografiye benzer bir metodolojinin mamografide göğüsü incelemek için (genelde kanserli doku ya da tümör teşhisi amaçlı) düşük enerjili x-ışını kullanılır (Radsite, 2011: 9).

Bilgisayarlı Tomografi (BT): İnsan sağlığında 1970'lerde kullanılmaya başlanmış olan BT ile yumuşak dokular incelenmekte ve kesit şeklinde görüntüler alınmaktadır. BT yöntemi vücudun belli bir bölgesinden geçen x-ışınını dedektörle ölçerek bilgisayar yardımıyla görüntü oluşmasını sağlama esasına dayanır (Çilek ve Dirican, 2008: 535). BT, genellikle kalp krizi ihtimali yüksek olanlar için kalp kası canlılığının incelenmesinde, tümör tespitinde ve kafa travmalarında tercih edilmektedir (American Nuclear Society, 2014: 3).

Manyetik Rezonans Görüntüleme (MRG): MRG, hastalık durumlarının teşhislerini büyük ölçüde kolaylaştıran ve cerrahi müdahale gerektirmeyen tıbbi muayene aracıdır. MRG'da iyonlaştırıcı radyasyon kullanmak yerine; güçlü bir statik manyetik alan, değişen manyetik alanlar, radyo frekansı darbeleri kullanılarak yumuşak dokuların ve diğer tüm vücut içi yapılarının görüntüleri bilgisayar monitörüne yansıtılabilir, elektronik olarak ilgili diğer birimlere iletilebilir ve herhangi bir saklama cihazına (örn. Sabit disk, CD, DVD) aktarılabilir. MRG; esasen X-ışınları, ultrason (US) veya BT gibi daha yaygın ve daha ucuz görüntüleme yöntemleriyle yeterince değerlendirilemeyen vakalar için kullanılır (Jabali, Farid vd., 2015: 563).

İnsan vücudu temel olarak yağ ve sudan oluşmakta ve bu oluşumların moleküler yapısında ağırlıklı olarak hidrojen atomları yer almaktadır. MRG; su ve yağın, dolayısı ile de vücudumuzun büyük bir bölümünün yapısında mevcut bulunan (%63) hidrojen atomlarının, güçlü bir manyetik alan içerisinde, kendilerini rezonansa uğratacak bir radyofrekans dalgası ile uyarılmakta ve mıknatıs etkisi ile hareket eden binlerce atoma ait bilgiler oldukça kaliteli bir kesitsel görüntü ya da resim olarak bilgisayar ekranına gönderilmektedir. Bu

yönü ile MRG en yüksek ileri radyolojik görüntüleme tekniği olarak kabul edilmektedir (Oyar, 2008: 31; Trabzon Kamu Hastaneler Birliği Genel Sekreterliği, 2017). Bu yöntem yumuşak dokuları ayırt etmede bilgisayarlı tomografiden daha başarılı sonuçlar vermektedir. MRG aracılığıyla tümör gibi doku bozuklukları daha iyi tespit edilir. MRG yumuşak dokular (kas ve yağ) içinde ve arasındaki farklılıkları güvenilir şekilde göstermektedir. BT ve MRG çok pahalı ve uygulama masrafları fazla olan cihazlardır. Ancak sınırlı tıp merkezlerinde ve sağlık kuruluşlarında kurulabilmektedir (Çilek ve Dirican, 2008: 535).

Ultrason: Modern tıbbın vazgeçemediği bir görüntüleme tekniği olan ultrason ya da ultrasonografinin insan vücudunun içinde olup bitenleri anlamaya yaramaktadır. Bu amaca ulaşmak için X-ışınlarını kullanmaması yani radyasyon içermemesi, bunun yerine insan kulağının duyamayacağı frekansta ses dalgalarından yararlanılması bakımından diğer görüntüleme tekniklerinden farklıdır (Mumcu, 2017). Ultrason ile yüksek frekanslı ses dalgaları vücuda yansıtılır ve burada sonik yankılar kullanılarak dahili anatominin gerçek zamanlı görüntüsü elde edilir (Radsite, 2011: 5). Bu bakımdan elde edilen görüntünün gerçek zamanlı olması yani işlem yapıldığı sırada görüntünün monitör ekranında izlenebilmesi bakımından diğer görüntüleme tekniklerinden farklıdır. 40 yıldan fazla zamandır tıp alanında kullanılan ultrason günümüzde kadın doğum pratiğinde rutin uygulamaya girmiş, jinekolojik muayene ve gebelik takiplerinin önemli bir bileşeni haline gelmiştir (Mumcu, 2017).

2.2. Tıbbi Görüntüleme Hizmetlerinin Faydaları

Tıbbi görüntüleme teknolojisindeki gelişmeler sağlık sektöründe hizmet sunum şeklini birçok açıdan etkilemekte ve değiştirmektedir. Öncelikle tıbbi görüntüleme teknolojileri sayesinde hekimler insan vücuduna dokunmaksızın görüntülemekte ve bu sayede hasta ya da hastalıklarla ilgili proaktif bir değerlendirme yapmaktadır (NEMA, 2006:5). Özellikle günümüzün modern tıbbi görüntüleme daha etkili cerrahi tedavi, daha kısa hastanede kalış süreleri, tanı amaçlı ameliyatının ortadan kaldırılması, kanser hastalıklarının daha iyi tanı ve tedavisi, yaralanmadan sonra daha etkin tedavisi ve mesenterik iskemi gibi yaşamı tehdit eden vasküler hastalıklara daha hızlı tanı konulması noktasında oldukça faydalıdır (Hricak, Brenner vd., 2011: 890). Daha geniş bir perspektiften ele alındığında ise tıbbi görüntülemenin faydaları şu şekilde sıralanabilir (ESF, 2007:1; Songur ve Top, 2016):

- Hasta Bakımın geliştirme
  - Kişiyeye özgü tedavi yöntemi
  - Sağlık hizmetlerinde daha çok kanıta dayalı karar verme
  - Ameliyat öncesi ve sonrasında daha az komplikasyon
  - Hastalıklarla ilgili olarak tedavinin etkisinin daha iyi anlaşılması
- Maliyet etkin sağlık hizmeti
  - Daha hızlı ve doğru tanı
  - En iyi tedavi yönteminin daha kısa sürede seçimi
  - Ameliyat sonrası daha hızlı iyileşme
  - Daha kısa hastanede kalış süresi

Tıbbi Görüntüleme Hizmetlerinin Gereksiz Kullanımı Ve Buna Karşı Çözüm Önerileri

- Pahalı tanı ve cerrahi ekipmanın maliyet-etkin kullanımı
- Sosyo- ekonomik faydalar
  - Çalışma yaşamına erken dönüş
  - Uzun süreli hemşirelik hizmetini kısaltma.

TGH, sağlık hizmetleri içinde önemli bir harcama kalemini oluşturmasına karşın, ölçülü ve yerinde kullanıldığı takdirde hastalık teşhis ve tedavisindeki verimliliği artırmakta, kaliteyi iyileştirmekte, sağlık sonuçların geliştirilmesine ve hasta güvenliğinin sağlanmasına katkı sağlamaktadır (Medical Imaging Team, 2012: 3; ESF, 2007:1; Watson ve Odle, 2013:1).

3. TIBBİ GÖRÜNTÜLEME HİZMETLERİNİN KULLANIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE BUNLARIN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Çalışmanın bu kısmında gereksiz sağlık hizmeti kullanımının temel belirleyicileri, mali boyutu, insan sağlığı üzerine etkileri ve TGH ilişkin bazı verilerin uluslararası karşılaştırılması konuları ele alınmıştır.

3.1. Tıbbi Görüntüleme Hizmetlerinin Gereksiz Kullanımına Etki Eden Faktörler

Kısaca aşırı kullanım, bir ilaç veya tedavinin tıbbi gerekçeyle verilmemesidir. Basit enfeksiyonlar için insanlara antibiyotik tedavisinin uygulanması ya da daha az maliyetli veya daha az yan etki yaratan etkin seçeneklerin tercih edilmemesi de bu kapsamda değerlendirilmektedir. Örneğin, çocuk kulak enfeksiyonlarında atibiyotik kullanmaksızın üç gün içinde olumlu sonuçlar alınmasına rağmen, yapılan çalışmalarda hastaların %80'ine antibiyotikler uygunsuzca reçete edilmiştir. Sağlık hizmetlerinde daha fazla yararlanmak her zaman daha iyi değildir. Daha fazla harcama ve tedavi, daha iyi hasta sonuçlarını ve sağlığı garanti etmez. Örneğin, uygun şekilde kullanıldığında, MRG'ler ve diğer görüntüleme muayeneleri değerlidir. Ancak MRG genellikle reçete edilen tedavileri veya hastanın sağlık sonucunu değiştirmez. TGH ihtiyaç olmamasına rağmen kullanıldığında, gereksiz bir maliyet oluşturacaktır (National Partnership for Women & Families, 2009: 1).

Yapılan çok sayıda çalışmada tıbbi görüntülemenin çok sık yapılmasının, hasta sonuçlarını iyileştirmediği, hastaların birtakım sağlık sorunları yaşamasına neden olduğu ve maliyetleri artırdığı ortaya konulmuştur (Chou, Deyo vd., 2012:569). Özellikle hekimlerin kendini güvenceye almak, hastanın yararına olmaktan çok kendilerini malpraktis suçlamalarına karşı korunmak için TGH'ni teşhis veya terapötik önlemler olarak kullanmaktadır. Bu durum genel tıp literatüründe savunmacı tıp (defensive medicine) olarak bilinmektedir (Hendee, Becker vd., 2010: 242). Oikarinen, Meriläinen ve diğerlerinin (2009) yaptığı bir çalışmada, bel omurgasındaki bilgisayarlı tomografi (BT) incelemelerinin %77'sinin, baş bölgesindeki BT'nin %36'sının ve karın bölgesindeki BT'nin %37'sinin gereksiz yere çekildiği ortaya konulmuştur. Görüntülemenin dolaylı bir sonucu olarak ek testler, yönlendirmeler ve müdahaleler dolaylı maliyetleri oluşturur. Ekipman ve tesislerin maliyeti, radyoloji departmanı personeli, testin yorumlanması için profesyonel ücretler ve diğer masraflar görüntülemenin doğrudan masraflarını oluşturur. Doğrudan maliyetlerin ölçülmesi genellikle zordur (Chou, Deyo vd.,

2012:570). Aşağıda TGH'yi artıran ve/veya uygunsuz kullanımına etki eden bazı faktörler sunulmuştur(Morrison, 2013: 1):

- Gelişmiş görüntüleme araçlarının üretilmesine olanak sağlayan teknolojik ilerlemeler,
- Nüfusun yaşlanması,
- İleri görüntüleme teknolojilerine olan hasta talebi,
- Teknolojinin kullanılabilirliğindeki artış,
- Hekimlerin artan iş yüküne karşın tıbbi görüntülemenin hasta hakkında hızlı sonuç vermesi,
- Malpraktis suçlamalarına karşı hekimlerin savunmacı bir yaklaşım gütmesi (defensive medicine),
- Hizmet başı ödeme durumlarında hekimlere maddi açıdan menfaat sağlaması,
- Klinisyenler, radyologlar ve hekimler arasında iletişim eksikliği,
- Hekimlerin bilgi eksikliği,
- Hastanın teşhisini hızlandırma yönündeki baskı (özellikle acil durumlarda).

Genellikle doktorlar, tıbbi hizmetlerin kullanımı konusundaki müdahalelerden hoşlanmazlar. Çoğu durumlarda MRG ve diğer radyoaktif görüntülemeler doğru kullanıldığında maliyet etkililiğin anahtarıdır. Birçok araştırmada MRG çekiminin ihtiyaç duyulmadan yapıldığı ortaya konulmuştur. Örneğin, ABD'de askeri hastanede yapılan bir çalışmada MRG çekiminin %62'sinin gereksiz yere yapıldığını ve dolayısıyla gereksiz yere kaynak tüketimine neden olduğu ortaya konulmuştur (Jabali, Farid vd., 2015: 563).

3.2. Tıbbi Görüntüleme Hizmetlerinin Aşırı Kullanımının Mali Boyutu

Sağlık endüstrisinde görüntüleme teknolojilerin sayısındaki artış, toplumun tıbbi görüntüleme teknolojilerine artan eğilimi, nüfus artışı ve yaşlanması gibi nedenlerle görüntüleme teknolojilerinin aşırı kullanımı, sağlık bakım kaynaklarının önemli derecede azalmasına ve radyasyona maruz kalma riskinin artmasına neden olmaktadır. Tıbbi görüntüleme maliyetleri aşırı kullanımına bağlı olarak tüm dünyada artan bir eğilim göstermektedir (Jame, Majdzadeh vd., 2014: 1). Hastanelerde tıbbi teknoloji ve özellikle tıbbi görüntüleme teknolojisinin önemi kullanım ve maliyet açısından gittikçe önem kazanmaktadır. Günümüzde hastanelerin toplam yatırım harcamalarının yaklaşık %50'lik kısmını tıbbi görüntüleme cihazlarına yapılan yatırımlar oluşturmaktadır (Azpiroz-Leehan, Mendez vd., 2007: 88; Pan, Yang vd., 2012: 777). Buna karşın teşhis testlerinin masrafları genelde tüm sağlık masraflarının yaklaşık %10'unu oluşturmaktadır (Newman-Toker, McDonald vd., 2012: 11).

Tıbbi görüntüleme teknolojisi modellemeleri sürekli gelişmekte ve farklı tıbbi görüntüleme teknolojileri hasta bakımında kalite, hasta güvenliği, etkililik ve performansı önemli ölçüde yükseltebilmektedir (Azpiroz-Leehan, Mendez vd., 2007: 88; Pan, Yang vd., 2012: 777). Yapılan araştırmalar diyagnostik görüntülemedeki %20 ile %50 arasında değişen bir payın gereksiz olduğunu ortaya koymaktadır. Başka bir çalışmada yine yapılan tıbbi

Tıbbi Görüntüleme Hizmetlerinin Gereksiz Kullanımı Ve Buna Karşı Çözüm Önerileri

görüntülemelerinin yaklaşık üçte birinin gereksiz olduğu ortaya konulmuştur (America's Health Insurance Plans, 2008: 3).

ABD'de Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın yaklaşık %16'sı (2 trilyon dolara) sağlık hizmetlerine harcanmaktadır; bu oran diğer sanayileşmiş ülkelerinkinden daha yüksektir. Tahminler, yakın gelecekte görüntüleme maliyetlerinin toplam sağlık bakım maliyetinin%10'una ulaşacağına işaret etmektedir (America's Health Insurance Plans, 2008: 3). ABD'de TGH maliyetlerinin yüksek olmasında bölüm 3.1'de ele alınan nedenlerin birçoğunun etkisi olmakla birlikte, sağlık hizmeti fiyatlarının yüksek olmasının önemli bir etkisi vardır. Örneğin, ABD'de sigorta şirketleri BT taramasına ortalama 616 dolar geri ödeme yapmaktadır, buna karşılık Almanya'da sadece 146 dolar geri ödeme yapılmaktadır. Aynı şekilde, ABD'de MRG muayene başına ortalama geri ödeme 1,057 dolar iken, bu Almanya'da sadece 216 dolar. ABD'de sağlık hizmetlerinin yüksek maliyetli olmasında etkili olan ana faktörlerin başında bilgi asimetrisi gösterilmektedir. Yani, hastalar almış oldukları hizmetin bedelini bilmedikleri bir ortamda pazarlık gücü zayıftır ve dolayısıyla fiyat indirme konusunda yeterli bilgiye sahip değillerdir. Örneğin, Medicare kapsamında olmayan bir hastaya bir göğüs röntgen filmi 283 dolar iken, Medicare kapsamındaki hastalar için aynı prosedür 20.44 dolardır (Student, 2013: 2).

McKinsey Global Institute tarafından yapılan bir araştırmaya göre, BT veMRG taramalarının gereksiz kullanımına bağlı olarak sağlık harcamalarının ABD'de 26,5 milyar dolar arttığı ortaya konulmuştur (America's Health Insurance Plans, 2008: 3). Smith-Bindman diğerleri (2012) tarafından yapılan bir çalışmaya göre 1996 ve 2010 yılları arasında, MRG incelemeleri yıllık yaklaşık %10 artarak beş katına; ultrason çekimi yıllık yaklaşık %3,9 artarak iki katına ve BT çekimi yıllık yaklaşık %7,8 artarak dört katına ulaşmıştır. Bu artış benzer şekilde devam ettiği taktirde yakın gelecekte ABD'de görüntüleme maliyetlerinin yılda 100 milyar ABD doları bulacağı tahmin edilmektedir (Clendenin, 2016: 55).

Kamu kurumlarına yönelik finansal baskıların genelde yüksek olduğu bir çevrede, sağlık harcamalarının tüm yönlerinin yoğun bir inceleme altında olması şaşırtıcı değildir. Kanada Sağlık Enstitüsü, 2010 ve 2011 yılları arasında Kanada'da 1,6 milyon MRG ve 4,3 milyon BT çekildiğini bildirmektedir. Yalnızca görüntüleme için yıllık işletme giderlerinin 2,2 milyar doları aştığı tahmin edilmektedir. Bu büyük orandaki muayenelerin küçük bir yüzdesinin bile ortadan kaldırılması Kanada'daki görüntüleme hizmetlerinin sunumunun maliyet etkinliğini önemli ölçüde etkileyebilir. Buna ek olarak, en uygun zamanda sağlanan en uygun görüntüleme muayenesi gereksiz maliyetleri düşürebilir, hastaneye yatışları kısaltabilir ve maliyetleri artıran işlemlere olan ihtiyacı azaltabilir(Editorial ve Sollicit, 2013: 82).

3.3. Tıbbi Görüntüleme Hizmetlerinin Aşırı Kullanımının İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri

X-ışının (radyasyon) keşfedildiği yıllarda onun zararlı etkileri hakkında çok az şey biliniyordu ve radyografi kullanımını gerektiren durumlarda oldukça fazla doz kullanılıyordu. 1895 yılında W. Röntgen'in radyografiyi keşfini takiben bu ışınlar Thomas Edison tarafından radyografi tüpünden kullanılarak lamba geliştirmek için kullanılmaya çalışılmıştır. Ancak, 1990'lü yılların başında

yardımcısı William Joseph Hammer bunun alopesi ve cilt ülserine neden olduğunu 1904 yılında ise metastatik karsinoma (habis tümöral kütle) oluşuna neden olduğunu keşfetmiştir. Radyografinin bulunmasından bu yana, iyonize edici (örn., Radyografi, BT) ve iyonize olmayan (örneğin, ultrason [ses dalgaları sayesinde görüntü elde edilen bir tıbbi teknoloji] ve MRG [radyo dalgaları aracılığıyla görüntü elde etmeye yarayan görüntüleme teknolojisi]) yöntemleri ortaya çıkmıştır. Sık kullanılanları ve daha yüksek dozda iyonlaştırıcı radyasyon nedeniyle BT, bunlardan en büyük endişe kaynağını oluşturmaktadır (Fabricant, ve diğerleri, 2012: 416).Çünkü, radyasyon maruziyeti insan DNA'sına zarar vermekte olup, bu da onların gelecekte doku ve organlarında birtakım hasarların yaşanmasına ve kanser insidansının artmasına neden olmaktadır (Duncan ve diğerleri, 2015: 1). Yapılan çalışmalar başta BT görüntüleme olmak üzere nükleer tıba maruz kalmanın gelecekteki kanserlerin%2'sinin ana sebebi olacağı tahmin edilmektedir (Clendenin, 2016: 55). Dünya geneli nüfus, kişi başına yıllık 1.18 tanı testi alınmaktadır; bu testlerin%35'i BT, MRG, nükleer tıp görüntüleme veya ultrasondan oluşmaktadır (Clendenin, 2016: 55).Wagner, Theel ve diğerlerine(2014: 3) göre tıbbi görüntüleme teknolojisinin aşırı kullanımının olası sonuçları şunlardır:

- Her yıl yaklaşık 4 milyon BT taramasına maruz kalan çocukların 5.000'u gelecekte kanser teşhisi ile karşı karşıya kalabilir.
- Son 15 yıl içinde BT taramaları her yıl %10 artmaktadır, fakat bunların sadece %40'ında tanı amaçlı radyasyona maruz kalınmaktadır.
- 5-14 yaş arasındaki çocuklarda BT, 1996'da 1.000'de 10.5 iken, 2005'te 1.000'de 27'ye yükselmiş ve 2010'da 1.000'de 24'e düşmüştür.
- Gereksiz ve yüksek dozda pediatrik BT taramalarının azaltılması, radyasyon ile ilişkili kanser oranını %62 azaltabilir.

3.4. OECD Ülkelerinde Tıbbi Görüntüleme Hizmetlerinin Kullanım Düzeyinin İncelenmesi

Çalışmanın bu bölümünde tıbbi görüntüleme alanında en yaygın olarak kullanılan MRG ve BT'nin OECD ülkeleri arasında kullanım düzeyi ele alınmıştır.

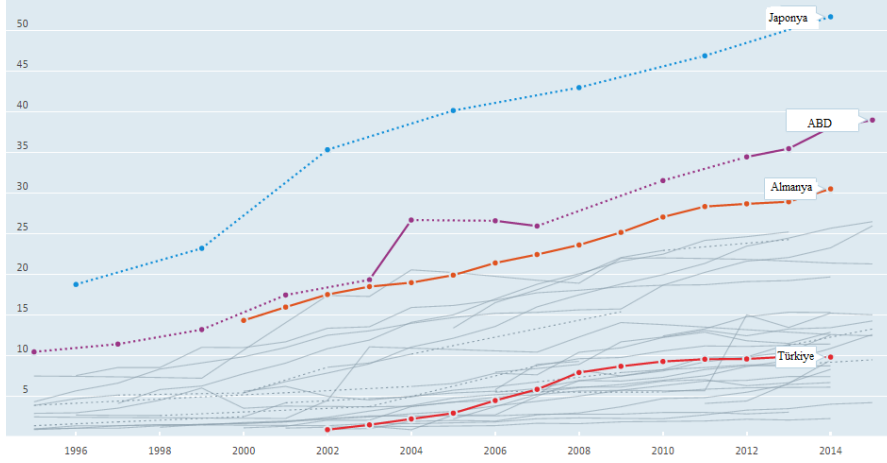
Manyetik Rezonans Görüntüleme: Tüm dünyada nüfus profili, hastalık yapısı, teknoloji, ilaç sektörü, tıbbi tanı ve tedavi alanındaki gelişmeler sağlık hizmeti sunum niteliğini ve ölçeğini önemli ölçüde etkilemektedir (Cruz ve Marques, 2013: 72). Özellikle son 20-30 yıl içinde tıbbi görüntüleme teknolojisindeki ilerlemeler beraberinde hastalık tanı ve teşhis noktasında bu teknolojilerin kullanımını da giderek arttırmaktadır.

Tıbbi görüntüleme alanında en büyük ilerlemelerden biri kuşkusuz MRG alanında yaşanmaktadır. MRG, hidrojen atomlarının rezonans etkisini uyandıran manyetik ve elektromanyetik alanları kullanarak vücudun iç yapılarını görselleştirmek için tasarlanmış bir görüntüleme tekniğidir. Bu atomlar tarafından yaratılan elektromanyetik emisyon, vücut yapılarının görüntülerini üretmek için özel bir bilgisayar tarafından kaydedilir ve işlenir. MRG üniteleri, doktorların vücudun iç organları ve yapılarının görüntülerini üreterek bir dizi rahatsızlığı teşhis etmesine yardımcı olur. Konvansiyonel radyografi ve BT taramasının aksine MRG incelemeleri hastaları iyonize

Tıbbi Görüntüleme Hizmetlerinin Gereksiz Kullanımı Ve Buna Karşı Çözüm Önerileri

radyasyona maruz bırakmaz. Bu gösterge 1.000.000 kişi başına ekipman sayısı ile ölçülür. MR, ayakta ve yatan hastalara uygulanabilir.

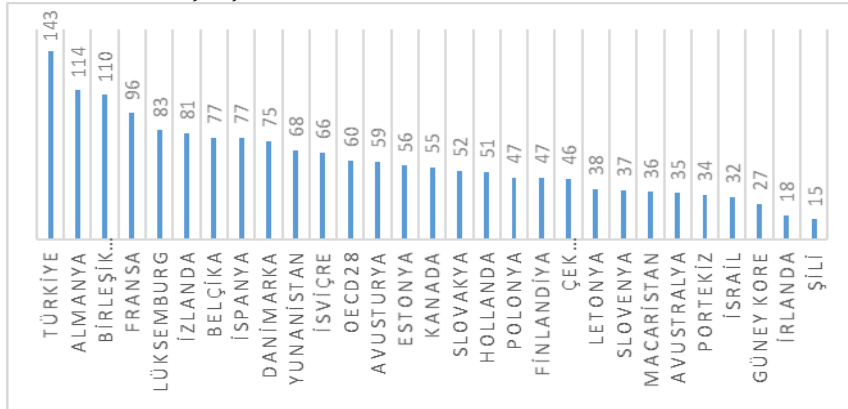
Şekil 1. OECD Ülkelerinde 1.000.000 Kişiye Düşen Manyetik Rezonans Görüntüleme (MRG) Sayısı (1995-2015)

Kaynak: OECD, 2017a.

OECD ülkeleri içinde 1.000.000 kişiye düşen MR cihazı sayısı bakımından en düşük olan ülkelerin başında İsrail, Lüksemburg, Hollanda ve Çek Cumhuriyeti gelmekte olup, bu ülkelerin tümünde 1995-2015 arası tüm dönemlerde 1.000.000 kişi başına düşen MR sayısı 2'nin altındadır. Buna karşılık 1.000.000 kişiye düşen MR cihazı sayısı bakımından en yüksek olan ülkelerin başında ise Japonya, ABD ve Almanya gelmektedir. Bu ülkelerin tümünde 1995-2015 yılları arası tüm dönemlerde 1.000.000 kişi başına düşen MR sayısı 10'un üstündedir. Türkiye ise 1.000.000 kişi başına MR sayısı 2002 yılında 0,88 iken, bu oran 2014 yılında 9,81 olmuştur (Bakınız Şekil 1).

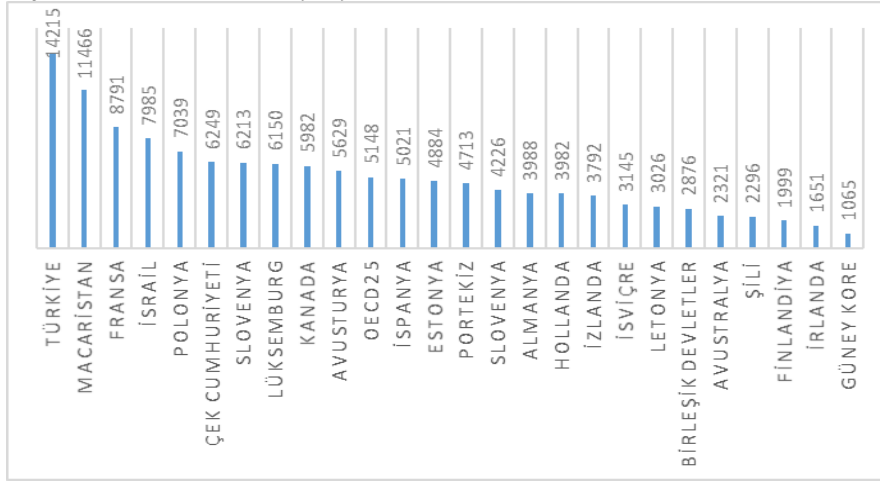
Şekil 2. Yataklı Tedavi Kurumlarında 1.000 Kişiye Düşen MRG Sayısının Uluslararası Karşılaştırılması, 2014

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2015: 161.

Yataklı tedavi kurumlarında 2014 yılında 1.000 kişiye düşen MRG görüntüleme sayısı 28 OECD ülkesinde ortalama 60 iken, Türkiye’de bu oran 143 olmuştur. Başka bir ifade ile 2014 yılında yataklı tedavi kurumuna müracaat eden her 1.000 kişiden 143’ünde MRG talebinde bulunulurken, 28 OECD ülkesinde ortalama 60’ında MRG talebinde bulunulmuştur (Bakınız Şekil 2). Bu açıdan Türkiye’de daha az sayıda MRG cihazı ile daha fazla sayıda görüntüleme yapıldığı şeklinde bir çıkarımdan bulunmak mümkündür. Şekil 3’de bunu doğrular niteliktedir. Şekil 3 incelendiğinde, 2014 yılında yataklı tedavi kurumlarında MR başına görüntüleme 25 OECD ülkesinde ortalama 5.148 olarak gerçekleşirken, Türkiye’de bu oran 14.215 olarak gerçekleşmiştir (Bakınız Şekil 3).

Şekil 3. Yataklı Tedavi Kurumlarında MRG Cihazı Başına Düşen Görüntüleme Sayısının Uluslararası Karşılaştırılması, 2014

Not: Türkiye'nin verisi 2015 yılına aittir.

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2015: 161.

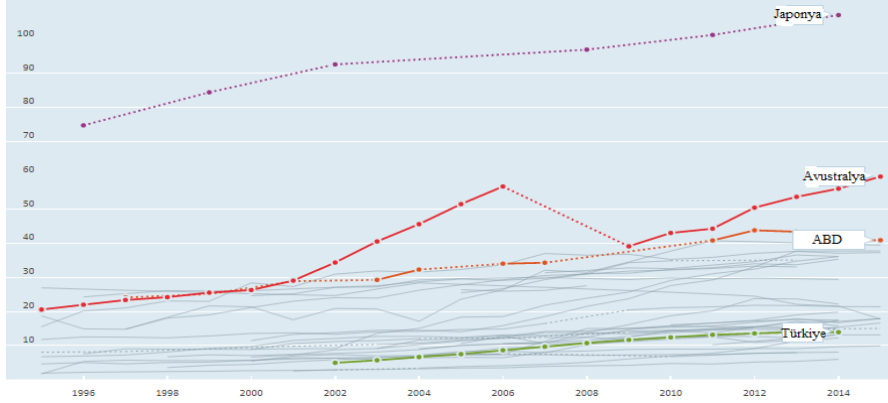
Bilgisayarlı Tomografi (BT): BT, birçok x-ışını aracılığıyla kesitsel görüntüleri bilgisayar yardımıyla birleştiren ve gerektiğinde vücudun iç organ ve yapılarının üç boyutlu görüntülerini ortaya koyan bir teknolojidir. Doktorların, vücudun iç organları ve yapılarının görüntülerini üreterek bir dizi rahatsızlığı teşhis etmesine yardımcı olurlar. Bu gösterge 1.000.000 kişi başına ekipman sayısı ile ölçülür. Ayakta ve yatan hastalara sunulabilir.

OECD ülkeleri içinde 1.000.000 kişiye düşen BT cihazı sayısı bakımından en düşük olan ülkelerin başında Meksika, İngiltere, Rusya ve İsrail gelmektedir. Bu ülkelerin tümünde 1995-2015 arası tüm dönemlerde 1.000.000 kişi başına düşen BT sayısı 10'un altındadır. Buna karşılık 1995-2015 yılları arası 1.000.000 kişiye düşen BT cihazı sayısı bakımından en yüksek olan ülkelerin başında gelen Japonya, Avustralya ve ABD’de 1.000.000 kişiye düşen BT 20’nin üstündedir. Türkiye ise 1.000.000 kişi başına BT sayısı 2002 yılında 4,89 iken, bu oran 2014 yılında 13,88’e yükselmiştir. Genel olarak ise

Tıbbi Görüntüleme Hizmetlerinin Gereksiz Kullanımı Ve Buna Karşı Çözüm Önerileri

Türkiye'nin 1995-2015 yılları arası 1.000.000 kişiye düşen BT sayısı bakımından OECD ortalamasının altındadır (Bakınız Şekil 4).

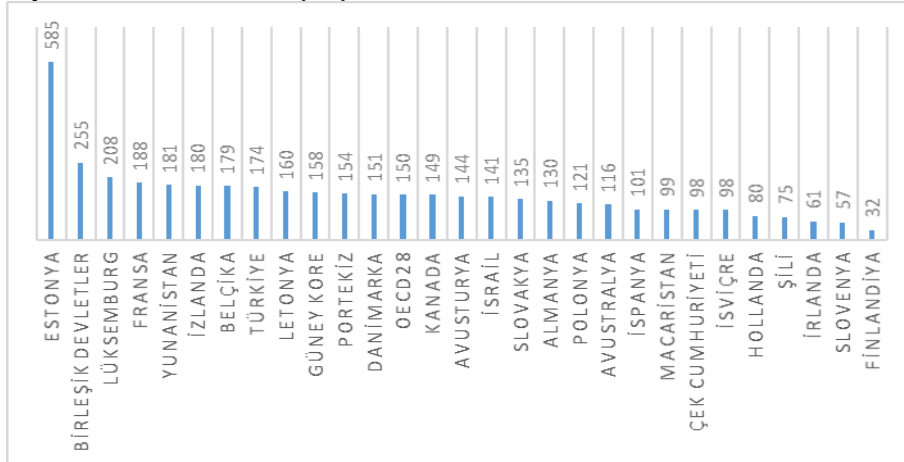
Şekil 4. OECD Ülkelerinde 1.000.000 Kişiye Bilgisayarlı Tomografi (BT) Sayısı (1995-2015)

Kaynak: OECD, 2017b.

Diğer taraftan yataklı tedavi kurumlarında 2014 yılında 1.000 kişiye düşen BT görüntüleme sayısı 28 OECD ülkesinde ortalama 150 iken, Türkiye'de bu oran 174'tür. Yani Türkiye'de 2014 yılında yataklı tedavi kurumuna müracaat eden her 1.000 kişiden 174'ünde BT çekimi yapılmıştır, buna karşın 28 OECD ülkesinde 2014 yılında yataklı tedavi kurumuna müracaat eden her 1.000 kişiden ortalama 150'ine BT çekimi yapılmıştır (Bakınız Şekil 5). Aynı şekilde 2014 yılında yataklı tedavi kurumlarında BT başına görüntüleme 25 OECD ülkesinde ortalama 7.683 iken, Türkiye'de bu oran 12.256 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 5. Yataklı Tedavi Kurumlarında 1.000 Kişiye Düşen BT Görüntüleme Sayısının Uluslararası Karşılaştırılması, 2014

Not: Türkiye verisi 2015 yılına aittir.

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2015: 161.

4. TIBBİ GÖRÜNTÜLEME HİZMETLERİNİN AŞIRI KULLANIMINI DÜŞÜRME ARAÇLARI

Son on yılda ileri tıbbi görüntülemenin kullanımındaki artış ile BT, MR ve nükleer tıp alanında teknolojinin hızla ilerlemesi benzerlik göstermektedir. Bu ilerlemeler, bu hizmetlerin tanınan kullanımında büyük bir genişlemeye neden olmuştur. Bu alandaki gelişmeler kısmen azalsa da devam etmektedir (Duszak, 2012: 4). Rao ve Levin'e göre (2012: 574) görüntüleme testlerinin aşırı kullanılmasını azaltmak için öncelikle şu üç önemli soru göz önünde bulundurulmalıdır. *İlk olarak, görüntülemenin aşırı kullanımı neden olur?* Birçok doktor malpraktise konu olan durumla karşılaşma noktasında oldukça endişeli olmaları ve buna ilişkin bir davanın içinde yer almak istememelerinin bir sonucu olarak daha fazla görüntüleme talebinde (order) bulunabilirler. Gereksiz test sorunlarının çözülmesi için ciddi reformlara ihtiyaç vardır. Radyolog bulunmayan bazı sağlık kuruluşlarında hekimler daha çok gelir elde etmek için daha fazla görüntüleme testi isteyebilmektedirler. Son 40 yıl boyunca yapılan çok sayıda çalışmada, hekim otonomisinin yüksek olduğu sağlık kurumlarında her zaman görüntüleme çalışmalarının daha yüksek kullanıldığı ortaya konulmuştur. Birçok hasta; arkadaş, aile medya veya TGH kullanıcılarının etkisi altında kalarak görüntüleme hizmetine ihtiyaç duyabilmektedir. Radyologlar ve doktorlar kendi aralarında kanıta dayalı kriterler kullanıp, istişare ettikten sonra tıbbi görüntüleme talebinin oluşturulması gereksiz görüntüleme hizmetini azaltır. Bu noktada radyologlar hastanın klinik koşullarına en uygun seçeneği tercih yapma konusunda sorun yaşayan hekime order verme noktasında yardımcı olabilir. Tıbbi görüntüleme sayısını artıran bir diğer neden, görüntüleme sonuçları uygun olsa dahi, hastalar yeni bir hekime danışmayı ve dalayışıyla yeni test talebinde bulunmaya istekli olmasıdır. Son olarak, performans dayalı ödeme ile ücretlendirilen radyologlar ne kadar çok görüntüleme hizmeti sağlar ise o derece kazanç elde etmektedir. Dolayısıyla gelirini artırma güdüsü ile hareket eden bir radyolog daha fazla görüntüleme hizmetini yerine getirecektir. *İkincisi, çok fazla görüntüleme neden kötü ya da zararlı bir şeydir?* Maliyet sorunları bir yana, uygunsuz görüntüleme gereksiz yere aşırı radyasyona maruz kalmak birtakım lezyonların gelişmesini tetiklemekte ve terapötik müdahalelerden kaynaklanan fiili zarara neden olmaktadır (Rao ve Levin, 2012: 574). *Son olarak, gereksiz TGH sorunu nasıl çözülür?* Rao ve Levin'e (2012: 574) göre TGH'nin aşırı kullanımına karşı olarak radyologların gerekli olmayan testlerin iptali için müdahalelerde bulunması gerekmektedir. Bununla birlikte hekimler görüntüleme testi taleplerinde kanıta dayalı uygunluk kriterlerini göz önünde bulundurması, TGH'nin aşırı kullanımına karşı yapılması gereken en doğru politikaların başında gelmektedir (Rao ve Levin, 2012: 574).

Duszak'a (2012) göre genel olarak TGH'nin aşırı kullanımını düşürmek için yapılabilecekler şunlardır:

Radyasyon Bilinci: Çeşitli hasta güvenliği girişimleri, doktor ve hastanın tıbbi görüntüleme ile ilişkili radyasyona maruz kalma konusunda bilinçlenmesine katkı sağlamaktadır. Bu çabaların birçoğu radyologlar tarafından TGH'lerinde dozları azaltmaya yönelik olsa da, hasta taraflı görüntüleme talebini gitgide düşüren ve akılcı bir şekilde kullanmaya teşvik

eden bir kültürü teşvik etmek önemlidir(Duszak, 2012: 4). Toplum üzerinde farkındalık kampanyalarının yürütülmesi, teşhisin güvenliğini ve etkinliğini artırmak için doktor ve hastalar arasında diyalog yollarının geliştirmesi de ayrıca gerekmektedir (Newman-Toker, Mcdonald vd., 2012: 11).

Klinik Bilgi Kullanılabilirliği ve Entegrasyonu: Elektronik sağlık kayıtlarına hızla ve uzaktan erişimin artması klinik ve görüntüleme raporlarına uzaktan erişilebilirliği artırmıştır. Bu durum ayrıca görüntüleme raporlarının değerlendirmesinde hekimlerin radyologların görüşlerine başvurarak daha anlamlı yorumlar yapılmasına izin vermektedir. Bu ise beraberinde TGH'lerinin gereksiz kullanılmasını düşüren bir fırsat olarak kabul edilebilir (Duszak, 2012: 4).

Maliyet Etkililik Bilinci ve Girişimleri: Mevcut ve gelişmekte olan teknolojilerin maliyet etkinliği konusundaki duyarlılığın artmasına ve tıbbi görüntülemenin daha makul kullanılmasına yönelik eğilimin hızlandırılması beklenmektedir. Günümüzde çoğu hekim artık pahalı ve gereksiz testlerin ve sağlık bakım hizmetleri üzerindeki etkisinin farkındalar (Duszak, 2012: 4).TGH'de arzulan sağlık sonuçlarının elde edilmesi için yöntemin maliyet-etkili olması önemlidir. Maliyet etkinliği, tanısal bilgilerin sayısallaştırılabilmesi sayesinde tanısal işlemlerin daha verimli yapılmasını sağlamaktadır (Kuijpers, 1995: 181).

Görüntüleme Hizmeti İçin Geri Ödeme Fiyatının Düşürülmesi: Görüntüleme hizmetleri için yapılan ödemeler, çeşitli girişimlerle düşürülebilir. Fiyat sağlık hizmeti harcamalarının önemli bir bileşenini oluşturmakta olup, belirli bir döneme ilişkin harcama tutarı sabit tutularak (örneğin, harcama = hacim x fiyat) toplam sağlık harcamaları önemli ölçüde düşürülebilir (Duszak, 2012: 4).

Uygunluk Kriterleri: Birçok görüntüleme uygulaması için mevcuttur, ancak bunlar hakkında bilgi yaygın değildir ve bunların kullanımı gönüllüdür. Sonuç olarak, bu ölçütler çoğunlukla yok sayılır. Tıbbi görüntüleme için uygunluk kriterlerinin çoğu, karşılaştırmalı etkinlik araştırmaları, objektif klinik bulgular ve sağlık sonuçlardan ziyade, uzmanların görüş birliğine dayanmaktadır. Fakat, karşılaştırmalı etkinlik araştırmasından elde edilen verilere dayanarak oluşturulan uygunluk kriterleri sunucular ve mükellefler tarafından daha objektif ve evrensel olarak kabul edilecektir. Bununla birlikte medikal görüntüleme için uygunluk kriterlerinin periyodik olarak güncellenmesi ve tıp camiasında yaygınlaştırılması gereklidir (Hendee,Becker vd., 2010: 242).

Konsültasyon: Görüntüleme prosedürünü isteyen birçok hekim, aynı veya daha iyi bilgiyi düşük maliyetle veya hastaya daha az riskle sağlayabilecek teknikler veya olası alternatif prosedürler hakkında çok az bilgiye sahiptir. Bazı hekimler de hastayla ilgili yetersiz bilgiye sahip olabilirler ve hastayı iyice muayene etmeden önce görüntüleme prosedürlerini isteyebilir veya prosedürleri ortadan kaldıracak görüntü sonuçlarının mevcut olup olmadığını kontrol edebilir. Başvuru yapan hekimler, spesifik hastalar için en iyi görüntüleme prosedürlerini talep etmelerine yardımcı olmak için mevcut olan uygulama kılavuzlarını çoğunlukla fark etmez veya yok saymayı seçerler. Son olarak, bir hastanın kusurlu tanısı bazen elde edilemeyecek kadar azdır ve başvuran hekim, tanı konulmasının kesinliğini arttırmak için genellikle ihtiyaç duyulmayan bir girişimde bulunmak yerine birtakım gerekli tıbbi görüntüleme

tetkiki isteyebilir. Bunun için hekimler gerekli durumlarda diğer hekimlere ve radyologlara danışmalıdır. Sağlık kuruluşlarında oluşturulabilecek tıbbi görüntüleme talep sistemi ile her doktorun görüntüleme talep geçmişi izlenmeli ve periyodik olarak her hekimin ilgili görüntülemelerin talep sıklığı diğer hekimlerin ortalama görüntüleme sıklığı ile karşılaştırılmalıdır. Elde edilen veriler ışığında görüntüleme talebi diğer hekimlerin görüntüleme talebinden kıyasla daha yüksek olan bir hekimin görüntüleme talepleri gözden geçirilmesi ve muhtemelen değiştirilmesi önerilebilir (Hendee,Becker vd., 2010: 243).

Uygulama Rehberi: Objektif klinik bulguları temel alan uygunluk kriterlerini içeren uygulama rehberlerin (veya sevk yönergelerinin) kullanılması görüntüleme çalışmalarının yönlendirilmesi için yararlı bir yaklaşım olacaktır. Rehberler kolay ve hızlı bir şekilde erişilebilir olmalı, kamuya açıklanmalı ve amaçlanan şekilde kullanılmalıdır. Teknolojinin hızlı gelişmesine bağlı olarak uygulama kılavuzları, görüntüleme alanındaki en yeni gelişmeleri yansıtmayabilir ve bu yüzden rehberler tıbbi görüntüleme alanındaki gelişmeleri de takip etmelidir. Diğer taraftan görüntüleme, hastanın bakım sürecinin sadece bir parçası olduğu için, sağlık sonuçlarına dayanan uygulama rehberlerinin geliştirilmesi gereklidir (Hendee, Becker vd., 2010: 243).

TGH, bazı toplumlarda az kullanılırken bazı toplumlarda da aşırıya kaçılmaktadır. Bu karşın, Amerikan Radyologlar Koleji (American College of Radiologists) görüntülemenin uygunluğu konusunda fikir birliğine varmak için 1990'lı yılların başında multidisipliner hekimleri bir araya getirmiştir. Amerikan Radyologlar Koleji, çeşitli klinik senaryolara dayalı olarak görüntüleme hizmetinde beklenen hasta yararı ile klinik riskleri ağırlıklandırarak TGH'nin gerekli olup olmadığına karar vermiştir. Bu kapsamda Amerikan Radyologlar Koleji günümüzde toplam 180 konuda uygunluk kriteri oluşturmuştur (Fine ve Dhanoa, 2014: 217). Fine ve Dhanoa (2014) Kanada Radyologlar Derneği'nin hastalık belirtilerine ilişkin Sınıflandırması ile Amerikan Radyologlar Koleji'nin Puan Formu'ndan hareket ile TGH'nin gereksiz kullanımının önlenmesi konusunda bir model önermiştir (Bakınız Tablo 1).

Tablo 1. Fine ve Dhanoa'nın TGH Kullanım Modeli

Kanada Radyologlar Derneği'nin Sınıflandırması	Amerikan Radyologlar Koleji'nin Puan Formu (1-9)	Fine ve Dhanoa'nın Önerisi
Belirti var	Genelde gerekli (7-9 puan)	Öncelikle en uygun görüntüleme talebinin oluşturulması gereklidir. Doğru protokolün izlenmesi açısından hastalık öyküsü ve gerekçesinin radyoloğa bildirilmesi gereklidir.
Sadece belirli koşullarda belirti var	Uygulanamaz	İhtiyaç duyulan alternatif önerilerde bulunulması ya da uzman görüşü gereklidir.
Uzman görüşü gerekli	Gerekli olmayabilir (4-6 puan)	Order vermektan kaçınılması; uzman tavsiyesi veya radyoloji konsültasyonu düşünülmelidir.
Belirti yok	Genelde gerekli değildir (1-3 puan)	Order vermektan kaçınılmalıdır.

Kaynak: Canadian Association of Radiologists, 2012; American College of Radiology, 2009; Fine ve Dhanoa,2014.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Son zamanlarda radyasyon bilinci toplumlarda giderek artmaktadır. Aileler, çocuklarının gereksiz iyonlaştırıcı radyasyona maruz kalmasından endişe etmektedirler. Örneğin, "Washington 100K Çocuk Kampanyası" kapsamında çocukluk dönemindeki kişilerde doz optimizasyonu ve azaltılması noktasında hassasiyet gösterilmesi ve bu kişilerin iyonlaştırıcı radyasyona maruz kalma riskini en aza indirgenmesi hedeflenmektedir. Görüntüleme hizmetinin aşırı kullanılmasının önlenmesi daha iyi bakım, daha iyi sağlık ve daha düşük sağlık masrafı sağlar. Washington'daki hastaneler ve diğer sağlık kuruluşları pediatrik popülasyondaki BT muayenelerinde radyasyon dozunu azaltmıştır, fakat yine de bazı sağlık kuruluşlarında optimal ve yeterli dozda radyasyon kullanılmaya devam etmekte olup, hastalar gereksiz BT prosedürlerine ve radyasyona maruz kalmaktadır (Wagner, Theel vd., 2014: 3). Tıbbi görüntüleme çalışmaları (MRG ve BT) yalnızca ciddi, ilerleyici nörolojik defisitleri olan, ciddi veya spesifik bir duruma işaret eden özellikleri taşıyan hastalarda yapılmalıdır. Tıbbi görüntülemenin aşırı kullanımının önüne geçmek için klinisyen davranışları, hasta beklentileri, eğitim ve maddi teşvikler üzerinde durulmalıdır. Radyologlar, görüntüleme bulguları ve potansiyel klinik önemi (veya önemsizliği) konusunda danışmanlık sağlayarak görüntü kullanımını azaltmaya yardımcı olabilir (Chou, Deyo vd., 2012:569). Araştırmalar apandisit şüphesi ya da küçük kafa travması nedeniyle hekimlerin derhal BT'den bir ultrason istemesi yerine pediatrik hastalar için gözlemin daha doğru bir tanılama tercih olduğunu ortaya koymaktadır. Bir BT klinik olarak gerekli ise doktorlar hasta bünyesine uygun tek fazlı BT taraması yapması gereklidir. Sonuç olarak gereksiz radyasyonun azaltılması gelecekteki kanser riskini azaltmaktadır (Wagner, Theel vd., 2014: 3).

Tıbbi görüntüleme dahil tanı testlerinin aşırı kullanılması sağlık hizmetlerinde maliyetlerin artmasının en önemli nedenlerin başında gelmektedir. Iglehart'ın 2009 yılında hazırladığı bir raporda, Medicare kapsamında olanların 2000 ile 2007 yılları arasında TGH'de daha fazla oranda yararlandığını göstermektedir. Ayrıca, Amerika Sağlık Sigorta Planı'nın (America Health Insurance Plans) hazırladığı bir raporda %20 ile %50 arasındaki yüksek teknolojideki TGH'nin hiçbir yarar sağlamadığı ve dolayısıyla gereksiz olabileceği iddia edilmiştir. Bu ve benzeri raporlar Kongre Bütçe Ofisi, Hükümet Sorumluluk Bürosu ve Medicare Ödeme Danışma Komisyonu (Congressional Budget Office, Government Accountability Office, Medicare Payment Advisory Commission) gibi kilit federal kurumlar arasında maliyet endişesine yol açmış ve son yıllarda tıbbi görüntüleme için yapılan geri ödemeleri azaltmak için adımlar atılmıştır. Bu bağlamda TGH'yi sınırlandırmak için gereksiz, israf ve uygunsuz tedavilerin sınırlandırılması daha iyi bir yaklaşım olabilir (Rao ve Levin, 2012: 574).

Mayor (2010) tarafından ABD'de TGH'lerinin aşırı kullanımını düşürmek için hazırlanan raporda görüntüleme hizmetini talep eden hasta sayısının giderek arttığı, hizmet başı ödeme sisteminin sağlık hizmeti sunucularını daha fazla TGH sunmaya teşvik ettiği, hekimlerin malpraktis suçlamalarına karşı savunmacı tıp yaklaşımlarının tıbbi görüntüleme maliyetlerini %5-25 arasında arttırdığı ifade edilmiştir. Raporda TGH'lerin aşırı kullanılmasını engellemek için kanıta dayalı kriterlerden ve uygulama kılavuzlarından daha fazla yararlanması, bunun için ise ulusal seviyede stratejiler geliştirilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca doktorların görüntüleme hizmetleri taleplerinin uygun olup olmadığının denetlenmesi suretiyle mevcut rehberlere uymayı teşvik eden önlemlerin alınması, halkın ise görüntüleme hizmetlerinin yararlı olduğu durumlar ve riskler hakkında bilgilendirilmesi gerektiği ileri sürülmüştür. Keshtkaran, Bagheri ve diğerleri (2012: 131) tarafından İran'da bir hastanede TGH'nin gerekliliği araştırılmıştır. Yapılan çalışmada RAND Uygunluk Yöntemi (RAND Appropriateness Method-RAM) kullanılmıştır. Yöntem, herhangi bir alanda uzman ve değerlendirme yapabilecek kişilerin bir araya gelerek oluşturdukları bir panel huzurunda etkileşimli ya da etkileşimsiz olarak fikir birliği sağlama şeklinde gerçekleşmiştir. İlgili çalışmada alanında uzman dokuz kişilik (iki sinir cerrahı, iki ortopedik cerrah, iki radyolog, bir nörolog, bir romatolog ve bir fizyatrast) bir panel oluşturulmuştur. Panel üyeleri toplamda 97 hasta dosyasını birincisi etkileşimsiz ikincisi etkileşimli olacak şekilde iki turda incelemişler. Sonuçta 97 hasta dosyası üzerinde yapılan incelemede çekilen MRG'ların %58'inin kesinlikle gerekli olduğu, %28'inde gerekliliği konusunda net bir görüş belirtilemeyeceği, %3'ünde ise gerekli olmadığı hususunda fikir birliğine varılmıştır.

Gereksiz görüntüleme; balon maliyetler, bekleme süreleri ve gereksiz yere radyasyona maruz kalma konularında politika yapıcılar yalnız bırakılmamalıdır. Bunun için hekimler ve radyologlar ve diğer sağlık hizmeti profesyonelleri hastaları ve sağlık sistemimizi korumak ve uygunluk kriterlerini uygulamak için işbirliği içinde olmalıdır. Radyologlar TGH'nin gerekliliğine karar vermede daha aktif bir rol üstlenmeli, hekimler günlük

Tıbbi Görüntüleme Hizmetlerinin Gereksiz Kullanımı Ve Buna Karşı Çözüm Önerileri

uygulamalarında uygunluk kriterlerine bağlı kalmalıdır. TGH'nin uygunluğu konusundaki hekim liderliği sağlık sisteminin bir bütün olarak sürdürülebilir olmasını sağlayabilir (Fine ve Dhanoa, 2014: 217).

6. KAYNAKÇA

- America's Health Insurance Plans, (2008) Ensuring Quality through Appropriate Use of Diagnostic Imaging Mart 2017, http://www.medsolutions.com/clinical_quality/facts/AHIP%202008%20Imaging%20Stats.pdf.
- American College of Radiology, (2009) ACR appropriateness criteria Mart 2017, <https://www.acr.org/Quality-Safety/Appropriateness-Criteria>.
- American Nuclear Society, (2014). Medical Use of Radioisotopes. Mart 2017, http://www.nuclearconnect.org/wpcontent/uploads/2015/09/Medical_Use_of_Radioisotopes_web.pdf.
- Azpiroz-Leehan, J., Mendez, M. C. ve Licon, F. M. (2007). Analysis of the medical imaging services at three hospitals of the Mexican national health system. *Journal of Medical Systems*, 31: 288-294.
- Canadian Association of Radiologists, (2012) CAR diagnostic imaging referral guidelines Mart 2017, www.car.ca/en/standards-guidelines/guidelines.aspx.
- Canadian Institute for Health Information (CIHI). (2008). Medical imaging in Canada Ottawa. Ontario:CIHI.
- Chou, R., Deyo, R. A. ve Jarvik, J. G. (2012). Appropriate use of lumbar imaging for evaluation of low back pain. *Radiologic Clinics of North America*, 50(4): 569-585.
- Clendenin, B. R., Conlon, H. A., ve Burns, C. (2017). Overuse of diagnostic imaging for work-related injuries. *Workplace health & safety*, 65(2): 54-56.
- Cruz, C.O. ve Marques, R.C. (2013). *Infrastructure Public-Private Partnerships: Decision, Management and Development*, Verlag Berlin: Springer.
- Çilek, S., ve Dirican, S. (2008). Koyun Karkaslarının Derecelendirilmesinde Ultrasonografik Yöntemlerin Kullanımı. Türkiye 10. Gıda Kongresi; 21-23 Mayıs 2008, Erzurum.
- Del Rosario Pérez, M. (2015). Referral criteria and clinical decision support: radiological protection aspects for justification. *Annals of the ICRP*, 44(1), 276-287.
- Doi, K. (2006). Diagnostic imaging over the last 50 years: research and development in medical imaging science and technology. *Physics In Medicine and Biology*, 51(13): 5-27.
- Duncan J.R., Swensen S., DeMers B., Wagner C. ve Theel A. (2015). Campaign to Improve Medical Imaging for Our Nation's Children. Mart 2017, https://www.childrenshospitals.org//media/Files/CHA/Main/Events/2015/Conferences/Quality/Posters/quality2015_poster174_100K_Children_A_Campaign_to_Improve_Medical_Imaging_for_Our_Nations_Children_ePoster.pdf.
- Duszak, R. (2012). Medical imaging: is the growth boom over?. *The Neiman Report*, 1: 1-7.
- Editorial G. ve Sollicit E. (2013). Appropriateness of imaging in Canada. *Canadian Association of Radiologists Journal*, 64: 82-84.
- European Science Foundation (ESF). (2007). Medical imaging for improved patient care. *Science Policy Briefing*, 28(September), 1-8.
- Fabricant, P. D., Berkes, M. B., Dy, C. J., ve Bogner, E. A. (2012). Diagnostic medical imaging radiation exposure and risk of development of solid and hematologic malignancy. *Orthopedics*, 35(5): 415-420.

- Fine, B. ve Dhanoa, D. (2014). Imaging appropriateness criteria Why Canadian family physicians should care. *Canadian Family Physician*, 60(3): 217-218.
- Hendee, W. R., Becker, G. J., Borgstede, J. P., Bosma, J., Casarella, W. J., Erickson, B. A., ... & Wallner, P. E. (2010). Addressing overutilization in medical imaging. *Radiology*, 257(1): 240-245.
- Hricak, H., Brenner, D. J., Adelstein, S. J., Frush, D. P., Hall, E. J., Howell, R. W., ... ve Thrall, J. H. (2011). Managing radiation use in medical imaging: a multifaceted challenge. *Radiology*, 258(3): 889-905.
- Iglehart JK. (2009). Health insurers and medical-imaging policy—a work in progress. *N Engl J Med*, 360:1030-1037.
- Jabali, A. K., Farid, K. Y., Matani, A. A. ve Al Mulhim, F. (2015). Key factors influencing the usage of MRG in Saudi Arabia. *Procedia Computer Science*, 65: 562-571.
- Jame, S. Z. B., Majdzadeh, R., Sari, A. A., Rashidian, A., Arab, M. ve Rahmani, H. (2014). Indications and overuse of computed tomography in minor head trauma. *Iranian Red Crescent Medical Journal*, 16(5): 1-6.
- James, A. P. ve Dasarathy, B. V. (2014). Medical image fusion: a survey of the state of the art. *Information Fusion*, 19: 4-11.
- Keshtkaran, A., Bagheri, M., Ostovar, R., Salari, H., Farrokhi, M. R., Esfandiari, A. ve Yousefimanesh, H. (2012). Developing criteria for lumbar spine magnetic resonance imaging (MRG) using RAND appropriateness method (RAM). *Iranian Journal of Radiology*, 9(3): 130-138.
- Krupinski, E. A. ve Jiang, Y. (2008). Anniversary paper: evaluation of medical imaging systems. *Medical Physics*, 35(2): 645-659.
- Kuijpers, F. A. (1995). The role of technology in future medical imaging. *Medicamundi*, 40: 181-189.
- Mayor, S. (2010). US Report Calls for National Strategy to Reduce Overuse of Medical Imaging. *BMJ: British Medical Journal*, 341: 46-58.
- Medical Imaging (NEMA). (2006). How medical imaging has transformed health care in the U.S.. Temmuz 2017, www.medicalimaging.org.
- Medical Imaging Team. (2012). Appropriate use of medical imaging in Canada. *Medical Imaging Team Day*, 17: 1-8.
- Meme Vakfı (Meva) (2017). Mamografi Mart 2017, <http://www.memekanseri.org.tr/mamografi/>.
- Mills, A. M., Raja, A. S., & Marin, J. R. (2015). Optimizing diagnostic imaging in the emergency department. *Academic Emergency Medicine*, 22(5): 625-631.
- Morrison A. Appropriate Utilization of Advanced Diagnostic Imaging Procedures: CT, MRI, and PET/CT [Environmental Scan Issue 39]. Ottawa: Canadian Agency for Drugs and Technologies in Health.
- Mumcu, A. (2017). Ultrason nedir?, Mart 2017, <http://www.mumcu.com/ultrason-nedir/>.
- National Partnership for Women & Families, (2009) Overuse, Underuse and Misuse of Medical Care Mart 2017, http://go.nationalpartnership.org/site/DocServer/Three_Categories_of_Quality.pdf.
- Newman-Toker, D. E., McDonald, K. M., Meltzer, D. O., Newman-Toker, D. E., Butchy, G. T., Lehmann, H. P., ... ve Frick, K. D. (2013). How much diagnostic safety can we afford, and how should we decide? A health economics perspective. *BMJ quality & safety*, 22(2): 11-20.

- OECD (2017a), Magnetic resonance imaging (MRG) units (indicator). Nisan 2017, doi: 10.1787/1a72e7d1-en.
- OECD (2017b), Computed tomography (CT) scanners (indicator). Nisan 2017, doi: 10.1787/bedece12-en.
- Oikarinen, H., Meriläinen, S., Pääkkö, E., Karttunen, A., Nieminen, M. T., ve Tervonen, O. (2009). Unjustified CT examinations in young patients. *European radiology*, 19(5): 1161-1165.
- Orhan, O. (2008). Magnetik Rezonans Görüntüleme (MRG)'nin Klinik Uygulamaları ve Endikasyonları. *Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 5(2):31-40
- Pan, M., Yang, X., ve Tang, J. (2012). Research on interpolation methods in medical image processing. *Journal of Medical Systems*, 36: 777-807.
- Pavli, A. (2010). Nem medical technology and Greek society: A history of issue in the scientific, technical and daily press. Master dissertation, National and Technical Radsite, (2011). Consumer Guide to Imaging Modalities Benefits and Risks of Common Medical Imaging Procedures, Mart 2017, <http://schoonerstrategies.com/sites/default/files/Modality.pdf>.
- Rao, V. M. ve Levin, D. C. (2012). The overuse of diagnostic imaging and the Choosing Wisely initiative. *Annals of internal medicine*, 157(8): 574-576.
- Sağlık Bakanlığı (2015). Sağlık İstatistik Yıllığı, Ankara: Sağlık Bakanlığı.
- Smith-Bindman, R., Miglioretti, D. L., Johnson, E., Lee, C., Feigelson, H. S., Flynn, M., ... ve Solberg, L. I. (2012). Use of diagnostic imaging studies and associated radiation exposure for patients enrolled in large integrated health care systems, 1996-2010. *Jama*, 307(22): 2400-2409.
- Songur, C., ve Top, M. (2016). Regional clustering of medical imaging technologies. *Computers in Human Behavior*, 61: 333-343.
- Strzelecki, M. (2013). Medical imaging introduction to medical imaging. Kasım 2017, http://mstrzel.elel.p.lodz.pl/mstrzel/mi_ife/pdf/mi_1.pdf.
- Student, D. (2013). Hospital Switching and Duplicate Tests: Can Health Information Exchange Reduce Redundant Testing? Mart 2017, <https://www.semanticscholar.org/paper/Hospital-Switching-and-Duplicate-Tests-Can-Health-STUDENT/d620668618cf7f4a882c31e2f9eb448f3e8a8c5c>.
- Trabzon Kamu Hastaneler Birliği Genel Sekreterliği, (2017) MR (Emar) Nedir? Hangi Amaçla Yapılır? Mart 2017, <http://www.akcaabatdh.gov.tr/detay.php?id=598&cid=156>.
- University of Athens (2015) Kasım 2015, http://www.hpst.phs.uoa.gr/ESST/files/thesis/Pavli_ESST_Thesis.pdf.
- Wagner C., Theel A., DeMers B. ve Wilson D. (2014). 100K Children Campaign: Safe Imaging for Children. Washington State Hospital Association: USA.
- Watson, L. ve Odle, T. G. (2013). Patient safety and quality in medical imaging: The radiologic Technologist's role. Albuquerque, NM: American Society of Radiologic Technologists.

ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARININ ULUSAL MUHASEBE KÜLTÜRÜNE ETKİLERİ

Selami GÜNEY*

ÖZ

Sermaye hareketlerinin artmasına bağlı olarak ortaya çıkan çok uluslu işletmeler için en büyük sorunların başında buldukları ülkelerin farklılığı nedeniyle ülkelerin muhasebe uygulamalarına uyumda yaşadıkları sorunlardır.

Ayrıca borsalara kote olan ve bu borsalarda işlem yapan yatırımcıların yatırım yaptıkları işletmeler hakkında ihtiyaç duyduğu bilgilerin en kısa ve zahmetsiz yoldan sağlanması isteği muhasebe uygulamalarında bir yeknesaklık sağlama zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.

Bu amaçla yapılan çalışmalar neticesinde Uluslar arası muhasebe standartları(UMS) ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) denilen ve Türkiye’de de Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) ve Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) olarak kabul edilen standartlar ortaya çıkmıştır.

Dört bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde muhasebe kültürü ve o kültürün standartlarla etkileşimi, ikinci bölümde muhasebenin küreselleşmesinde uluslar arası şirketlerin etkileri, üçüncü bölümde küreselleşen muhasebe ve standartlar, dördüncü ve son bölümde ise uluslar arası muhasebe standartlarının oluşum süreci, amacı ve uluslar arası finansal raporlama standartlarının özellikleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Tekdüzen, Standart

---

* Doç.Dr. Erzincan Üniversitesi, İ.İ.B.F,işletme Bölümü, slmguney@hotmail.com

THE EFFECTS OF INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS ON NATIONAL ACCOUNTING CULTURE

ABSTRACT

The rise in capital mobility has increased the influence of multinational enterprises operating globally. One of the most important problems faced by multinational corporations is the problem of adapting to different accounting practices in the countries in which they operate. In addition, the need for the investors who are listed on the stock Exchange and who trade on these exchanges to get financial information from the enterprises as fast and effortlessly as possible *in making* investments necessitates the establishment of uniformity among accounting practices globally.

The efforts to establish uniformity in accounting principles have resulted in the establishment of a single set of *accounting standards* that will be used internationally, known as *International Financial Reporting Standards* (IFRS) and adopted as *Turkish Accounting Standards in Turkey*.

The study consists of four parts. In the first part of the study, the accounting culture and the influence of the accounting standards on national culture have been examined; in the second part of the study, the emphasis has been placed on the effects of international companies on the globalization of accounting; in the third part of the study, globalized accounting and globalized accounting standards have been analyzed and in the fourth part of the study, the emphasis has been put on the history and the objectives of the international accounting standards and the characteristics of the international financial reporting standards.

Keywords: Culture , Uniformity, Standard

GİRİŞ

Gelişen ekonomilerin bir göstergesi olarak ortaya çıkan büyük işletmeler, finansal yapılarını ve mevcut durumlarını korumak, işletme bünyesinde meydana gelebilecek karışıklıklarla mücadele etmek için muhasebe uygulamalarında yeni kurallar oluşturma zorunluluğu hissetmiştir. Bu yeni kural ihtiyacı için çalışmalar ilk önce ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya gibi dünya çapında işletmelere sahip ülkelerde başlamıştır.

Yaşanan bu küreselleşmeye bağlı olarak hızla gelişen sermaye piyasalarında çok uluslu işletmelerin çoğalması neticesinde bilginin paylaşımında yaşanan sorunlar dünya çapında bilginin paylaşımında bir standartlaşmayı zorunlu kılmıştır. Özellikle borsalarda yatırım yapılan işletmeler hakkında doğru ve anlaşılır bilgi ihtiyacı bu standartlaşmanın uluslararası boyuta taşınmasına vesile olmuştur.

Ülkelerin muhasebe uygulamalarında görülen farklılıklar o ülkenin ekonomik, politik sosyal ve kültürel özelliklerine bağlı olarak değişebilir. Bu durumun sebebi olarak ülkelerin yasal düzenlemeleri, muhasebe uygulamalarına attikleri değer, mesleki kuruluşların etkisi, bilgiye duyulan ihtiyaca bağlı olarak değişir.

Bir yanda dünya çapında işletmeleri olan ülkeler öte yandan ülkelerin farklı muhasebe uygulamalarının ortaya çıkardığı çelişkiler neticesinde özellikle raporlamada bir standartlaşma sağlaması amacıyla Uluslararası

Muhasebe Standartları Kurulu (ISAB) tarafından başlatılan bu çalışmalar Avrupa Birliğince desteklenmiştir.

Yapılan bu çalışmaların amacı dünya genelinde finansal raporlamada tutarlılığın yanında karşılaştırabilirliği sağlamak, dünya çapında ortak bir muhasebe dili oluşturmaktır.

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulunun öncülüğünde ortaya konulan bu standartlar, dünyada birçok ülke tarafından ulusal muhasebe sistemine entegre edilmiştir. Bu entegre işlemi Avrupa Birliği üyesi 27 ülkede borsada işlem gören şirketlerde, yerel uygulamaların yerine Uluslararası Finansal Raporlamaya (UFRS) uygun finansal tabloları hazırlamaktadır. Bunun yanı sıra Asya, Avustralya, Amerika ve Afrika'daki birçok ülkede de yerel muhasebe standartları, UFRS'ye entegre edilmiştir. (Terzi,2009:8).

1. ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARININ MUHASEBE KÜLTÜRÜNE ETKİLERİ

Kültür, bir toplumun yüzyıllar boyunca biriktirdiği olgular sonucu oluşan ve herhangi bir kaynağa sahip olmaksızın toplumun ortak paydası olarak kabul edilen olguların bütünüdür. Kültür bu yönüyle toplumu meydana getiren tüm değer yargılarının ve sistemlerin temeli olarak görülür. Başka bir deyişle kültür toplumu toplum yapan ve diğerlerinden ayrı kılan özellikler olarak açıklanabilir. Bir noktada kültür o toplumun ortak aklı ve vicdanıdır.

Farklı ülkelerde neden farklı muhasebe sistemlerinin uygulanmakta olduğunu araştıran bilim insanlarından biri olan Gray, 1988 yılında bu farklılığın sebebinin ülkelerin kültürlerinden kaynaklanabileceği fikrini ortaya atmıştır. 1980 ve 1983 yıllarında ise Hofstede bu konuyla ilgili ilk çalışmaları yapmıştır. Gray ve Hofstedenin çalışmalarında işletmecilik ve kültür arasında var olduğu düşünülen ilişkiler araştırılmıştır. İşletmeciliğin kültür ile arasındaki ilişkiyi araştıran bu çabalar sonucunda aynı işletmede çalışmakta birlikte kişilerin iş yaşamına farklı açılardan bakmakta ve farklı düşüncelere sahip oldukları gerçeğini ortaya koymuştur.

Hofstede bu çalışmaları neticesinde çalışanların iş dünyasına bakışını dört boyut altında sınıflandırmıştır.(Elitaş,Yıldız ve Üç,2011:14-15). Bu etkileri aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

•Güç Mesafesi Boyutu: Bir toplumda kurumlar arasında gücün eşit olarak dağıtılmadığına dayanır. Bu bağlamda kurumlararası güç dengesinin sağlanması amaçlanmaktadır.

•Bireysel – Kolektif Boyut: Bir toplumda birey kendi ihtiyaçlarını mı yoksa toplumun ihtiyaçlarını mı önemsemektedir.Eğer bir birey kendi ihtiyaçlarını daha önde görmeye başlamışsa bu onun içinde bulunduğu toplumu yeterince önemsemediğini ve kendini toplumdan üstte konumlandığını gösterir.Aksi durumda ise birey toplumun ihtiyaçlarını kendi ihtiyaçlarının önünde görmektedir

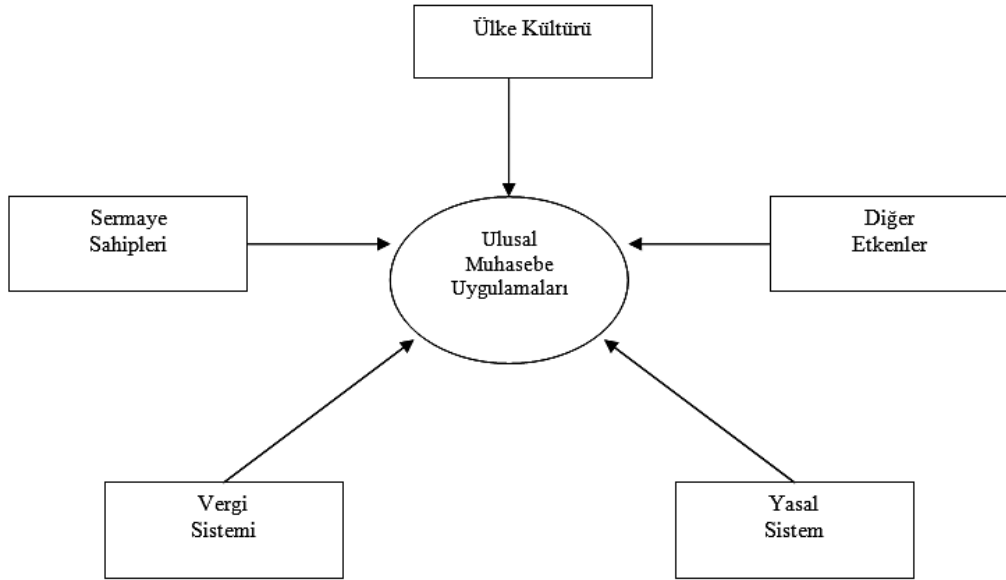
•Dişillik – Erillik Boyutu: Erkeksi kültürün temel özelliği kendini öne çıkarmak, görülebilirlik, para kazanmak iken kadınsı toplumun özellikleri ise daha çok geride kalmak öne çıkmamak,hayat kalitesini artırıcı faaliyetlerde bulunmak,çevreyi korumak,insanlara yardımcı olmaktır.

• Belirsizlikten Kaçınma Boyutu: Bir toplumda insanların hata yapma olasılığına o toplumun tolereans derecesini gösterir. Tolerans derecesi yüksek olursa bireyin başarı şansı artar.

Hofstede'nin aksine Gray ise, muhasebe sistemlerinin uluslararası alanda farklı olmasını toplumların oluşturmuş olduğu kültürel yapıya bağlamış ve bunu iki zıt unsuru içinde barındıran, dört aşamalı bir kavramsal çerçeve öne sürerek oluşturduğu hipotezler ile test etmiştir. Gray'in öne sürdüğü dört boyut şöyledir:

- Profesyonellik- Statükoculuk
- Tekdüzecilik ve Esneklik
- İyimserlik-Tutuculuk
- Şeffaflık- Gizlilik

Muhasebe uygulamalarındaki farklılıkları aşağıdaki şekilde şematize edebiliriz:

Şekil 1: Muhasebe Uygulamalarında Farklılıkların Nedenleri

Kaynak: Terzi,2009:8

2. ULUSLARASI İŞLETMELERİN MUHASEBENİN KÜRESELLEŞMESİNE ETKİLERİ

Uluslararası işletmeler veya çok uluslu işletmeler, iki ya da daha fazla ülkede aynı sermaye sahiplerine bağımlı olarak çalışan işletmelerdir. Bu işletmeler genellikle özel girişimcilere aittir, ancak içlerinde kamu kesimi kuruluşları da bulunmaktadır. İşletmelerin uluslararası olmak istemelerinin çeşitli nedenleri vardır. Başlıca nedenler, satışların artırılması isteği olmak üzere, üretim kapasitelerinden daha fazla yararlanmak ve karı artırmak şeklinde sıralanabilir. Uluslararası işletmelerin başka ülkelerde yatırım yapmak istemelerinin diğer bir sebebi de ilk madde ve başka üretim girdilerine sahip olmak isteğidir.

Madenler ve tarımsal kuruluşlara sahip olmak isteğinin altında da bu nedenler yatmaktadır. Diğer nedenlerin altında ise yeni teknolojilerden yararlanma isteği bulunmaktadır. Yeni teknolojiler dünya üzerinde geniş bir alanda gelişme göstermektedir. Ulusal kuruluşların bu teknolojilerden yararlanma olanakları sınırlıdır. Uluslararası işletmeler bu teknolojileri yayarak geliştirmek ve gidilen ülkelerdeki teknolojik gelişmeleri izleyebilme olanağına sahiptirler. Ulusların kendi imkânlarının dışına çıkması başka ülkelerle olan ticari ilişkileri artırmış, bu sayede aranan imkânlar dünyanın her yerinde bulunabilen bir hale gelmiştir. Küreselleşmenin bir sonucu olan bu etkenle birlikte ticari hayatın canlanması ve karşılıklı olarak işletmelerin finansal tablolarının anlaşılabilmesi için birçok şirketin ortak bir dil geliştirmesi ihtiyacı doğmuştur. Ortak bir standartlaşmaya gidilerek uluslararası muhasebe standartları geliştirilmiştir. Bu gelişimlerle birlikte gerek ticari yapının canlanması ve buna bağlı olarak milli gelirin artması için çalışılmış, gerekse ulusların ortak bir paydada buluşarak ürün-hizmet-bilgi alışverişi yapmaları sağlanmıştır.

3. ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARI VE KÜRESELLEŞEN MUHASEBE

Şirketlerin küreselleşmesiyle birlikte ortaya çıkan muhasebe de küreselleşme ihtiyacı beraberinde günümüzde uluslararası muhasebe standartlar olarak kabul edilen ve ülkeleri bağlayıcı yönü olan kuralları doğurmuştur.

3.1. Uluslararası Muhasebe Standartları

Uluslararası muhasebe bir bütün olarak muhasebe disiplini içinde yer almaktadır ve muhasebenin alt sistemlerinden birisidir. Ekonomi ve uluslar arası ekonomi, antropoloji ve sosyal antropoloji arasındaki karşılıklı ilişkiler muhasebe ve uluslararası muhasebe arasında da mevcuttur (Berberoğlu,2002:3).

Muhasebe konularında uygulama birlikteliği sağlamak muhasebenin evrensel ilkeleri, yöntemleri, kuralları kuramları ve terimlerine uygun olarak belirlenmiş tekdüzen hesap planı çerçevesinde yürürlükteki yasalarla uyumlu yasalarla yapılması zorunlu bildirimlerde tutarlı bilanço, gelir tablosu ve diğer finansal tabloların düzenlenmesinde mevzuatla uyumluluğu sağlayan terime standart denir. (Yılmaz,2007:141).

3.1.1. Uluslararası Muhasebenin Amaçları

Muhasebenin uluslararası işlerde uygulanması, Uluslararası Muhasebe Standartları(UMS)'nin oluşturulması ile mümkündür. UMS'na kısa sürede tam uyum söz konusu değildir. Fakat uyum zorunluluğu her geçen gün artmaktadır. Çünkü gerek uluslararası ticarete, gerekse uluslararası birleşme ve rekabette finansal tabloların ve muhasebe uygulamalarının uyumlu hale getirilmesi, önemli yararlar sağlamaktadır. Aksi takdirde, bir ülkenin kanunlarına istinaden hazırlanan finansal tablolar, diğer ülkelerdeki işletme ve işletme sahiplerine aynı bilgileri vermeyebilir.Bu durum, uluslararası alanda ticari faaliyetlerin geliştirilmesini engelleyebilir.

UMS, çok uluslu kazanç amaçlı kurum ve işletmelerin, uyguladıkları muhasebe tümlerinde değil, bundan sonraki finansal tabloların ayrıca değerlendirme ve sunuşlarında asgari müştereklerde birlik sağlamak için **Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Başarılı Dünya Örnekleri: Danbara, Solidere, Rio De Janeiro**

oluşturulan ve her biri kendi içinde tutarlı bir bütündür; bunlara bir şey eklenmez ve bunlardan bir şey çıkartılmaz; bunlar, çok özenle hazırlanmış, kendi içlerinde tutarlı birer yazılı metindir.

UMS, birçok ülke tarafından uygulamaya konmuştur. Gelecekte küreselleşme kaçınılmazdır. Bu da tüm dünya için tekdüzen muhasebeyi şart kılar. Bu nedenle,UMS'nin benimsenmesi yaygınlaşmakta, kullanılması da giderek benimsenmektedir.Bu standartlar muhasebede ortak dil olma özelliğini yakalamak üzeredir.Bu süreçte 153 üyesi olan Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC),bu ortak dili sağlamak üzere belirli ülkelerle bir araya gelerek kurulmuştur.Bu kuruluşun amaçları şunlardır:

- Kamu yararına, finansal tablolarda ve diğer bazı finansal raporlarda bilgilerin şeffaf, kaliteli ve karşılaştırılabilir olarak yayınlanabilmeleri için anlaşılır,yüksek kalitede ve yaptırımı olan global muhasebe standartları geliştirilmesi,
- Bu standartların kullanımının ve sıkı bir şekilde uygulanmasının sağlanması,
- Yüksek kalitede çözümler üretilebilmesi için ulusal ve uluslar arası muhasebe standartlarının olabildiğince benzer hale getirilmesidir.

IASC'nin Uluslararası Muhasebe Standartları ile ilgili çalışmaları halen Avrupa Birliği, EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi) OECD ve Birleşmiş Milletler Örgütleri tarafından desteklenmektedir (Şenol,2005:2-4).

3.1.2. Uluslararası Muhasebe Standartları'nın Oluşumu

Ulusal muhasebe standartları, belirli bir ülke için konulan, bir ülkedeki kurum ve işletmelerinin muhasebe sistemi içerisinde ve finansal tablolarında uygulama birliği sağlamak amacıyla, muhasebe evrensel terim, yasa, kural, ilke, yöntem ve kuramlarına uygun bir şekilde düzenlenen, tekdüzen mal oluş ve envanter yönergeleri ile tekdüzen hesap çerçevesinde oluşan yasa hükümleri, kanun maddeleri ve bildirimleri ile bütünlenen ve uygulanması gereken bir sistemdir. İşletmeler ve kurumlar oluşturulan sisteme göre hesap tutmakta ve bu sistem uyarınca finansal tablolar düzenleyerek hesap vermektedirler(Kocamaz,2012:107).

Muhasebe Standartlarının oluşturulma amaçlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- Var olan uygulama farklılıklarını ortadan kaldırmak,
- Muhasebe ilkelerinde birlikteliği sağlamak,
- Finansal tablolarda tarafsızlık, uygunluk açıklık ve anlaşılabilirliği sağlamak
- İşletme sahipleri ve çalışanları ile işletmeyle ilgili üçüncü tarafların yanlış değerlendirmelerine ve yanlış karar vermelerine engel olmak,
- Dünya genelinde muhasebe ve finansman alanında bilginin üretimi ve sunulmasında ortak bir dil oluşturmak,
- Farklı muhasebe standartlarından kaynaklanan ve çok uluslu işletmeleri zor duruma sokan sorunları gidermek
- Muhasebeden beklenen sermaye piyasası ve muhasebe sisteminden elde ettiği bilgileri güvenli ve doğru bir şekilde kullanıcıların hizmetine sunmasıdır. Bu sebeple meydana gelen benzer nitelikteki olayları aynı şekilde ifade etmelidir. Toplanan bu bilgiler benzer formatlarla yatırımcıların kullanımına sunulmalıdır. Bu bilgilendirmeyi de oluşturulan ve kuralları belirlenen muhasebe standartları sağlayabilir (Usta,2007,15-16).

UMS'lerin oluşturulmasında etkili olan temel iki faktör; yatırımcılar ve çok uluslu şirketlerdir. Özellikle 1960'lerden sonra yaygın hale gelen uluslararası şirketler, konsolide finansal tablo hazırlarken her ülkede farklı muhasebe ve raporlama sisteminin olmasından dolayı zorlanmıştır. Çözüm olarak 1966 yılında en fazla çok uluslu şirkete sahip Kanada, İngiltere ve ABD muhasebecileri uluslararası çalışma grubu oluşturmuş ve ülkeler arası karşılaştırmalı muhasebe ve denetim uygulamalarının araştırılmasına başlanılmıştır (Uzay,2007:4).

Finansal tablolardan, kullanıcıların ihtiyaç duyduğu işletme sonuçlarını işletmenin gerçek durumunu ortaya koyan, karşılaştırılabilir, tutarlı, güvenilir, anlaşılabilir ve dengeli bir şekilde ortaya koyması beklenir. Bu sebeple uyulması gereken ilke ve kurallar bütünü olarak tanımlayabileceğimiz muhasebe standartlarının, meydana getirilmesi ve ortaya çıkan bu standartlarla entegre olabilme, küreselleşme sonucu ortaya çıkan finansal bilgilere güvenilirliği artırmıştır. Uluslararası muhasebe standartlarının üretilmesinin tek başına yeterli olması beklenemez. Bu nedenle her ülkede ulusal muhasebe standartlarının oluşturulması ve bu standartların uluslararası standartlara uyumlu olması gerekmektedir (Güvemli,2008:4).

3.1.3. Uluslararası Finansal Raporlama ile Uluslararası Muhasebe Standartları Standartları'nın Tanımları ve Özellikleri

Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS), dünya genelinde muhasebe standartlarını birbirlerine yakınlaştırarak, hazırlanan finansal tabloların karşılaştırılmasına olanak vermeyi amaçlayan standartlardır. Uluslararası Finansal Raporlama Standartları uyarınca finansal tabloların, işletmelerin mali performansını ve nakit akışını dürüst bir şekilde yansıtması gerekmektedir.

Hazırlanan tüm tablolar UFRS'lere uyumlu olacaktır. Standartlar ilke temelli olup, finansal tablo hazırlayıcılarına kayda alınma, ölçüm, sunum ve dipnotlara ilişkin rehberlik etmektedir. Standartların çoğu tüm sektörlerde uygulanacak şekilde hazırlansa da, sektörlere özel olarak hazırlanan standartlar da mevcuttur. Finansal raporların hazırlanması ve sunumuna ilişkin olarak yayınlanan Çerçeve Metin (Framework) ise, bir muhasebe standardı olmayıp, şirketlerin, özellikli bir konuyla ilgili standardın veya yorumun yokluğunda, başvurmaları için hazırlanmış bir kaynaktır. Şirketler, Çerçeve Metin'de yer alan genel görüşleri dikkate alarak muhasebe politikalarını belirlerler. Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'nı 2006 yılında Türkçeye çevirmiştir. 31 Aralık 2006'dan itibaren İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'na kote olan şirketlerin, mali tablolarını UFRS'lere göre hazırlamaları gerekmektedir (Güvemli,2008:6-8).

4. MUHASEBE STANDARTLARININ ULUSLARARASI ENTEGRASYONU

Şirketlerin büyümesiyle ortaya çıkan uluslararası muhasebe standartlarının uygulanabilmesi için ülkelerin muhasebe sistemlerine, kavram ve kurallarına bu standartların uyumlaştırılması gerekmektedir. Bu entegrasyon hem uygulanmakta olan sistemlerle çelişmemeli hem de işletmeleri zor durumda bırakmamalıdır.

4.1. Entegrasyonu Gerektiren Nedenler

XXI. Yüzyıl, dünya ekonomisinde çok yoğun değişikliklerin yaşandığı bir dönemdir. Bu önemli değişim, küresel ekonomi, uluslararası para sistemi,

Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Başarılı Dünya

Örnekleri: Danbara, Solidere, Rio De Janeiro

çokuluslu şirketlerin etkinliği ve direkt yabancı yatırımlar gibi kavramları da beraberinde getirmiştir. Bu kavramlarla birlikte özellikle son 20 yılda şekillenmeye başlayan çok uluslu şirket yatırımları da son on yıl içinde büyük gelişme göstermiştir. Bu önemli gelişmeye bağlı olarak uluslararası işlemlerin kayda geçirilmesi, bunların yönetimi, ölçülmesi ve yorumlanması gibi işlevlerin muhasebeciler ve muhasebe bilimi açısından bir sorumluluk şeklinde ortaya çıkması, muhasebenin ve muhasebecilerin bu yeni platform içerisinde uluslararası bir entegrasyon süreci içine girmiş olduklarının göstergesidir. Küreselleşmenin etkisi olan muhasebe standartlarının uluslararası entegrasyonunun, küreselleşmeye benzer nitelikler taşıyan bir süreç olarak algılanması gerekmektedir. Küreselleşen dünya ekonomisinde, ulaştırma ve iletişim alanındaki gelişmelerle birlikte teknolojik ve sosyal değişimler, ulusal düzeyde faaliyet gösteren işletmeleri başka ülkelere açılmaya ve yeni yatırım alanları bulmaya yönlendirmektedir. Yatırımcı açısından yabancı bir ülkede yatırım yapmak belli başlı riskleri de beraberinde getirmektedir. Yatırımcının aldığı risklerden bir tanesi döviz riskidir.

Yatırımcılar, geçmişteki olumsuz deneyimlerine dayanarak, yatırım yapacakları ülkedeki muhasebe standartlarını daha sıkı sorgulamakta, finansal tabloların şirketin gerçek durumunu ortaya koyup koymadığından emin olmak istemektedirler. Yerel muhasebe standartlarında o ülkeye özgü olarak konulan bazı kural ve ilkeler özellikle uluslararası alanda iş yapan işletmeler açısından büyük sorun yaratmaktadır. Uluslararası muhasebe alanında, uygun koşullar sağlanarak gerçekleştirilebilecek bir entegrasyon süreci bu sorunların üstesinden gelinmesine katkıda bulunacaktır (Güvemli,2008:36-37).

4.2. Entegrasyonun Gelişimini Etkileyen Faktörler

Her ülkenin politik, kültürel ve ekonomik yapılanmasının birbirinden farklı olması, ulusal standart ve ilkelerinde de farklılıkların oluşmasına neden olmaktadır. Sağlıklı bir entegrasyon gelişimi ise, ancak ülkeler arasındaki çeşitli faktörler nedeniyle ortaya çıkan farklılıkların azaltılması ile mümkün olacaktır. Muhasebenin uluslararası entegrasyonunu etkileyen faktörler üç ana grupta açıklanmaktadır.

- Politik, Kültürel, Ekonomik ve Hukuki Sorunlar
- Kavramsal Sorunlar,
- Teknik Sorunlardır (Güvemli,2008:55).

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ülkelerin ihtiyaç duydukları bilgi gereksinimi onların oluşturmayı düşündükleri muhasebe standartlarını da farklılaştırmaktadır. Bu farklılıklar, ülkelerin sahip olduğu hukuki alt yapı ve mali sistemlerin yapısı, işletmelerin ortaklık yapısı o ülkede kullanılan finansman biçimleri, muhasebe mesleğinin o ülkedeki gelişimi, muhasebe bilgilerini kullanan kişilerin eğitim seviyesi gibi unsurlardan etkilenmektedir. Küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan bu farklılıkların sorun olması gerçeği, son yıllarda yapılan çalışmalarla, muhasebede alanında ortak bir dil oluşturmaya ülkeleri mecbur bırakmıştır. Bu mecburiyet muhasebe standartları denilen bir olguyla ülkeleri karşı karşıya bırakmıştır. Ülkeler ya bu standartlarını kendi bünyelerine uyumlaştırarak küresel düzeyde bir sisteme katılacaklar ya da sistem kendilerini dışarı atmak zorunda kalacaktır.

Dünya ölçeğinde birçok ülkede yatırım yapan ve faaliyet gösteren, bankalar, şirketler kararlar alırken, farklı ülkelerce uygulanan ve o ülkeye özgü olan muhasebe altyapısına uygun hazırlanmış finansal tabloları karşılaştırmada güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. Oysa dünya çapında faaliyet gösteren büyük çaplı işletmeler dünyanın her yerinde aynı seviyede kabul gören ve ülkeden ülkeye farklılık arz etmeyen ülkeler arasında aynı yaptırım gücüne sahip uluslararası kabul gören muhasebe standartlarına ihtiyaç duymakta ve istemektedirler. Ortaya çıkan bu ihtiyaca cevap vermek farklılıklardan dolayı yaşanan mağduriyetleri gidermek, yatırımcıların karar verirken daha sağlıklı ve doğru karar verebilmesine yardımcı olmak amacıyla uluslar arası muhasebede entegrasyon çalışmalarına başlanılmıştır. Bu çalışmaların öncülüğünü ise 1973 yılında kurulan IASC(Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi) yapmıştır. Tüm dünyada hızla yapılan bu çalışmalar Türkiye’de de etkisini göstermiştir. Özellikle Avrupa Birliğine uyum süreci bu çalışmaların dozunu artırmıştır. Bu amaçla muhasebe standartlarının IFRS’ye uyumlaştırılması ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Avrupa Birliği uyum süreci ve küreselleşmenin etkisiyle, çeşitli kurumlarca, Türkiye’de geçerli olan muhasebe standartlarının UFRS ‘ye uygun olarak yeniden düzenlenmesi ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Türkiye’de muhasebe alanında, muhasebe uygulamalarına yön veren hukuki düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Güncel anlamda muhasebe uygulamaları vergi mevzuatı etkisi altındadır ve muhasebe alanında standardizasyon sağlanması amacıyla çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından çalışmalar yapılmıştır ve yapılmaya devam edilmektedir.

Bu çalışmalar işletmelerin birden fazla finansal tablo düzenlemelerine neden olmaktadır ve finansal raporlama hususunda yeknesaklık sağlanamamaktadır. TMS’lerin ortak ve tek bir dil sağlama konusundaki önemi bu noktada bir kez daha ortaya çıkmaktadır. TMS’ler sayesinde, finansal tabloların hazırlanarak sunulmasında ve raporlanmasında ortak ve tek bir dil oluşturulabilecektir. Ayrıca Avrupa Birliği müktesebatı gereği bu standartların uygulanması zorunludur.

6. KAYNAKÇA

- BAŞPINAR Ahmet, “Türkiye’de Ve Dünyada Muhasebe Standartlarının Oluşumuna Genel Bir Bakış”, Maliye Dergisi, Sayı:146, Mayıs-Ağustos 2004.
- BEKÇİ İsmail ve BİTLİSLİ Ferhat, “Muhasebe- Kültür Değerlerinin Analizi: Muhasebe Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma”, C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 13, Sayı 1, 2012.
- ÇANKAYA Fikret, “Uluslararası Muhasebe Uyumunun Ölçülmesine Yönelik Bir Uygulama: Rusya, Çin ve Türkiye Karşılaştırması”, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 6, 2007, ss. 127-148.
- ÇANKAYA Fikret ve AYDOĞAN Ertan, “Kültürel Farklılıklar Çerçevesinde Muhasebe Standartlarının Uyumunu”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2008; 11(1):299-326.
- ÇANKAYA Fikret ve DİNÇ Engin, “Türkiye Finansal Raporlama Standartlarının Uygulama Başarısını Etkileyen Faktörler: Bağımsız Denetçiler Üzerine Bir Araştırma”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y.2012, C.17, S.1, s.81-102.

Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Başarılı Dünya Örnekleri: Danbara, Solidere, Rio De Janeiro

- DİNCER Banu, "Uluslararası Muhasebe Harmonizasyonu ve Çevresel Faktörler", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hakemli Dergisi, Cilt:9, Sayı:33, Ocak 2010, 135-141.
- ELİTAŞ Cemal, YILDIZ Feyyaz ve ÜÇ Mustafa, "Muhasebe Biliminin Çevresi: Anglo Sakson Ve Kıta Avrupa Karşılaştırması", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt/Vol.: 11 - Sayı/No: 2 : 1-18 (2011).
- GÜNEY Selami, YİĞİTER YÜKSEL Şule, KORKMAZ Murat ve CEYLAN Nesrin, "Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye Muhasebe Standartlarının Uluslararası Muhasebe Standartlarına Uyumlaştırılmasında Geline Son Nokta", Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl : 5 Sayı : 10 Aralık 2012.
- KAYA İdil, "Global Muhasebe Standartları", İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Yayın No:21-22 (Ekim 1999, Mart 2000).
- KOCAMAZ Hilal, "Uluslararası Muhasebe Standartlarının Dünyada ve Türkiye'de Oluşum Ve Gelişim Süreci", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:2, Yıl:2012, 105-120.
- Parlakaya Raif, "Muhasebede Uluslararası Uyum ve Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'de Muhasebe Uyumlaştırma Çalışmaları", Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt:7, 2004, 119-139.
- USUL Hayrettin ve KIYMIK Hakkı, "Uluslararası Muhasebe Standartlarının Entegrasyon Sorunları", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2010/2, Sayı:12.
- TERZİ Serkan, "Avrupa Birliği ve Türkiye'de Finansal Raporlama ve Uluslararası Muhasebe Standartları ile Uyumlaştırma Çalışmaları", Dayanışma Dergisi, Sayı:105, Mayıs 2009.
- UZAY Şaban, "Küreselleşmenin İşletmelerde Muhasebe ve Denetim Uygulamalarına Etkisi", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2007.
- YILMAZ Baki, "Muhasebe Standartlarının Oluşumu ve Uygulanma Alanı", Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt:7, Sayı:13, 2007, 139-155.
- Aydoğan Ertan, "Uluslararası Muhasebe Standartları Uyumlaştırılması ve Ülkelerin Uyumlaştırma Derecelerine İlişkin Bir Uygulama", Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2007.
- BERBEROĞLU Başak, "Uluslararası Muhasebe Standartları İle Ülkemizdeki Muhasebe Standartları Uygulamalarının Karşılaştırılması", Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2002.
- GÜVEMLİ Batuhan, "Uluslararası Muhasebe Standartlarının Çeşitli Ülkelerin Muhasebe Kültürleri İle Etkileşimi ve Türkiye Örneği", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2008.
- KÖTÜOĞLU Şükriye Gül, "Uluslararası Muhasebe Standartları Paralelinde Türkiye ve Amerikan Muhasebe Standartlarının Bazı Standartlarda Karşılaştırılması", Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2008.
- ŞENOL Hasan, "Ulusal ve Uluslararası Muhasebe Standartlarına Göre Varlıkların Değerlemesi: SM ve SMMM'lerin Uygulama Düzeylerinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2005.
- ŞENSOY Hatice Belgin, "Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi İle Muhasebe Standartlarının Türkiye'deki Durumu", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

USTA Hale, "Muhasebe Mesleği İle İlgili Uluslararası Muhasebe Standartları ve Türkiye'deki Düzenlemeler ile Karşılaştırılması",Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Master Tezi,Ankara,2007.
Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu Faaliyet Raporu.

İŞLETMELERİN MALİ BAŞARISIZLIK TAHMİNLEMESİ İÇİN MODEL ÖNERİSİ: BİST'TE FAALİYETTE BULUNAN İMALAT İŞLETMELERİNDE BİR UYGULAMA

M. Mustafa KISAKÜREK *

Öznur ARSLAN **

Hüdaverdi BİRCAN ***

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Borsa İstanbul'da işlem gören imalat sektöründeki işletmelerin mali başarısızlık riskini belirlemek için güvenilir bir model geliştirmektir. Bu işletmelerin, 2008 finansal kriz yılına ait bilançoları ve gelir tabloları yardımıyla mali oranları hesaplanmıştır. Bu işletmelerin finansal olarak başarılı olup olmadıklarının belirlenmesinde Altman Z score kriteri esas alınmıştır. Model oluşturulması ve modelde anlamlı olan değişkenlerin belirlenmesi için öncelikle elde edilen mali oranlara faktör analizi uygulanmış, elde edilen faktör skorları bağımsız değişken olarak alınarak diskriminant analizi yapılmıştır. Modele katkı sağlamayan değişkenler çıkarılarak yeniden faktör analizi ve diskriminant analizi uygulanmıştır. Bu işleme modeldeki değişkenlerin tümü anlamlı oluncaya kadar devam edilmiştir. Diskriminant analizi sonucunda kullanılan modelin yüzde 91,1 oranında doğru sınıflama başarısı gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mali başarısızlık, Tahminleme, Diskriminant analizi, Model.

---

* Doç. Dr. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi , İ.İ.B.F, İşletme Bölümü

** Öğr. Gör. Cumhuriyet Üniversitesi, Hafik Kamer Örnek Meslek Yüksekokulu

*** Doç. Dr. Cumhuriyet Üniversitesi, İ.İ.B.F, İşletme Bölümü

MODEL PROPOSAL FOR FINANCIAL FAILURE OF THE BUSINESS FORECASTING: AN APPLICATION IN THE BIST ENGAGED IN MANUFACTURING BUSSINESS

ABTRACT

The purpose of this study is to develop a reliable model to determine the financial failure risk of businesses in the manufacturing sector traded in the Stock Exchange Istanbul. The financial ratios of these businesses were calculated with the help of the balance of the 2008 financial crisis year. The Altman Z score criterion was used to determine whether these companies were financially successful. In order to determine the model formation and the variables that are significant in the model, firstly factor analysis was applied to the financial ratios obtained and the factor scores obtained were taken as independent variables and discriminant analysis was applied. In the model, non-deterministic variables were applied and factor analysis and discriminant analysis were applied again. This process has been continued until all of the variables in the model are meaningful. As a result of the discriminant analysis, it was found that 91,1 percent of the model used correctly showed classification success.

Keywords: Financial Failure, Forecasting, discriminant analysis, Model.

GİRİŞ

1960'lı yıllarda işletme literatürüne giren mali başarısızlık kavramı 1970'li yıllarda petrol kriziyle daha çok önemsenen bir konu haline gelmiştir. Son yıllarda hem ülkemizde hem de pek çok ülkede mali başarısızlığa uğrayan işletme sayısında bir artış söz konusudur. Bu artış enflasyonu engellemek amacıyla devletin uyguladığı sıkı para politikaları, maliye politikaları, yüksek faiz oranları, işletmelerin kaynak yapılarındaki risk, işletmelerin iyi yönetilememeleri gibi nedenlere bağlanmaktadır.

Mali başarısızlığın tahminlemesi hem ülke ekonomisi açısından hem de toplumda oluşturduğu etki sebebiyle önem arz etmektedir. Başlıca yararları, işletme yönetim politikalarına faydalı olur, yatırımcıların doğru yatırım yapmalarına katkı sağlar, kredi değerlendirirken problemlili kredilerin tespit edilmesine imkân verir. Öte yandan işletmelerin gelecekte karşılaşılabilecek bir mali başarısızlığı ya da iflası önceden tahmin edebilmesi ve önlemler alabilmesi, finansal ve ekonomik sıkıntılardan tamamen ya da en az zararlı kurtulmalarını sağlayacaktır. Bu sebeple mali başarısızlığın tahmin edilmesi, işletmelerin risklerden kaçınabilmeleri, daha kârlı yatırımlar yapabilmeleri ve finansal planlamalar yapabilmeleri ve en önemlisi faaliyetlerini sorunsuz şekilde devam ettirebilmeleri için oldukça önemlidir. Ülke üzerindeki makro ve mikro düzeydeki etkilerinden dolayı mali başarısızlık tahmininin hızla artan önemi, araştırmacıları mali başarısızlık tahmini konusunda her geçen gün daha fazla erken uyarı modelleri geliştirmeye itmektedir. Mali başarısızlığın önceden tahminine ilişkin yapılan çalışmalar işletmelere, hissedarlara, yatırımcılara, kredi kuruluşlarına, bankalara ve toplumun genel refahına büyük yararlar sağlamaktadır. İşletme sahiplerine işletmelerinin faaliyetlerini devam ettirebilmeleri, yatırımcılara portföy getirilerini artırabilmeleri ve kredi

kuruluşları ile bankalara kredi analizlerinde şirketleri daha başarılı analiz edebilmeleri için mali başarısızlık tahmin modelleri yol gösterici olabilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, hisseleri Borsa İstanbul'da işlem gören imalat sektöründeki işletmelerin mali başarısızlıklarının ölçülmesi için güvenilir bir model oluşturmaktır. Bu bağlamda, öncelikle mali başarısızlık kavramı ele alınmış ve mali başarısızlıkla ilgili yapılan çalışmalar incelenmiştir. Daha sonra faktör analizi ve diskriminant analizi tekniklerinin konusu teorik olarak açıklanmıştır. Son kısımda ise diskriminant analizi kullanılarak oluşturulan model açıklanmaya çalışılmıştır.

1. Mali Başarısızlık Kavramı

Mali başarısızlık kavramı, daha çok iflas yerine kullanılmaktadır. Nitekim mali başarısızlık kavramı iflasa göre daha esnek bir kavram olup, araştırma evreninin daha geniş tutulmasına imkân tanımaktadır. İflas mali problemlerle başlayıp mahkemeye neticelenen hukuki bir süreç olup mali başarısızlığın daha özel bir durumudur. Bu durum, araştırmanın gerçekleşmesi için örnek teşkil edecek işletmelerin bulunmasını zorlaştırmaktadır. Mali başarısızlık kavramının tercih edilmesi kuramsal bakımdan da üstünlük arz etmektedir. Ayrıca mali başarısızlık yaşayan her işletmenin iflas edecektir diye bir olgu yoktur. Fakat mali problemlerini tespit ve çözüm noktasında sıkıntı yaşayan işletmeler iflas durumuyla karşı karşıya kalırlar. Bu sebeple iflas kavramı yerine mali başarısızlığın tercih edilmesi hem örnek bulmayı kolaylaştıracak hem de mali başarısızlık geniş kapsamda ele alınacaktır (Aktaş, 1997: 5-6).

Mali başarısızlıktan bahsedilebilmesi için işletmelerin aşağıda sıralanan durumlardan en az birini yaşıyor olması gerekir (Özdemir vd, 2002: 23);

1. İşletme faaliyetlerinin durması veya iflası,
2. İşletmenin, rehin, icra ve haciz gibi olaylarla karşı karşıya kalması,
3. İşletmenin tasfiye edilmesi ve kayyum atanması veya yeniden yapılandırma gibi mahkeme süreçlerinin gerçekleşmesi ve
4. İşletmenin vadesi gelen borçlarının ödenmesi noktasında istekli olarak anlaşmaya gitmesidir.

Bu dört durumdan biriyle karşılaşan işletmeler mali olarak başarısız sayılırlar.

İflasa göre daha genel olan mali başarısızlık, alacaklılara borçlarının, anapara, tahvil ve faizlerinin ödenmemesi, karşılıksız çek yazılması, şirkete kayyum atanması vs. şeklinde de tanımlanır.

2. Literatür İncelemesi

Altman (1968), çalışmasını 1977 ve 2000 yıllarında geliştirerek Z (Zeta) modelini tanımlamıştır. Söz konusu modelde çok değişkenli istatistik analiz olan "çoklu diskriminant analizini" uygulamıştır. Önce 22 mali oran belirleyip daha sonra çeşitli analiz ve teknikler kullanarak bu oranı 5'e düşürmüştür. Araştırma sonucunda işletmeler mali başarısızlık durumunu bir

İşletmelerin Mali Başarısızlık Tahminlemesi İçin Model Önerisi: Bist'te Faaliyette Bulunan İmalat İşletmelerinde Bir Uygulama

yıl öncesinden %95, iki yıl öncesi için %72 , üç yıl öncesi için %48 doğru sınıflama sağlayabilmiştir.

Deakin (1972) çalışmasında, 1964-1970 yılları arasında 64 işletmeyi örneklem olarak seçmiştir. Bu işletmelerden yarısı iflas etmiş, kalan yarısı ise iflas etmemiştir. İşletmelerin mali tablolarına bağlı kalarak Beaver (1967-1968) ve Altman (1968) tarafından yapılmış modelleri karşılaştırmıştır. Araştırma sonucunda Beaver'ın oluşturduğu modelin Altman'dan daha yüksek tahmin gücüne sahip olduğunu tespit etmiştir.

Gu (2002) çalışmasında, ABD'de 36 restoranın mali başarısızlık riskini tespit etmek için model geliştirmiştir. Bu amaçla 12 tane mali oran belirlenmiş ve çoklu diskriminant analizi uygulanmıştır. Geliştirilen modelin %92 doğruluk oranına sahip olduğu saptanmıştır.

Aktaş vd. (2003) 1983-1997 yılları arası sanayi, ticaret ve hizmet sektöründe faaliyette bulunan toplamda 106 işletmeyle oluşturdukları çalışmalarında, mali başarısızlığın öngörülmesinde çoklu regresyon modeli, diskriminant analizi ve logit modeli kullanılarak mali başarısızlık tahmin modelleri geliştirmişlerdir.

Altaş ve Giray (2005) çalışmalarında, 2001 yılında tekstil sektöründe faaliyet gösteren İMKB'ye kayıtlı 33 adet işletmenin bilançolarından elde edilen finansal oranları kullanmışlardır. Bu oranlara önce faktör analizi uygulanmış ve elde edilen faktör skorları, lojistik regresyonda bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Lojistik regresyon analizinin uygulanması sonucunda mali başarısızlığı belirleyen en önemli faktörün likidite oranı olduğu tespit edilmiştir.

Benli (2005) çalışmasında, 38 adet bankanın, 12 finansal oranla mali başarısızlıklarını tahminlemeye çalışmıştır. Bu amaçla istatistiksel tekniklerden lojistik regresyon ve yapay sinir ağı modelini kullanmıştır. Araştırma sonucunda yapay sinir ağı modelinin mali başarısızlığı tahmin etme gücünün, lojistik regresyon modelinden daha üstün olduğu saptanmıştır.

Gepp ve Kumar (2008) çalışmaları ile finansal başarısızlığın öngörülmesinde literatürde yaygın olarak bilinen diskriminant ve logit analizlerine ek olarak mevcut alternatif tekniklerden olan Cox modelini kullanmışlardır. 27 finansal oran üretim ve perakende şirketlerinin bilançolarından araştırma verisi olarak kullanılmıştır. Uygulamada üç yöntemin ilk yıl için doğru sınıflandırma oranı %96 olurken on yıllık periyod da bu oran yaklaşık %82 olarak gerçekleşmiştir.

Liou (2008) çalışması ile finansal başarısızlığın ve hileli finansal tabloların belirlenmesinde benzer ve farklı yönlerin araştırılmasını amaçlamıştır. Önceki çalışmalarda önemli görülen 52 finansal değişken belirlenerek, Tayvan'da finansal başarısızlık yaşamış veya hileli finansal tablo hazırlanmasıyla suçlanan işletmeler seçilmiştir. Bu işletmelere ait değişkenler, lojistik regresyon, karar ağacı ve yapay sinir ağı yöntemleri ile analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, lojistik regresyon yönteminin %99, yapay sinir ağının %91, karar ağacı yönteminin %95 doğru sınıflandırma oranlarına sahip olduğu tespit edilmiştir.

Chung vd. (2008) çalışmalarında, Yeni Zelanda'da 2005-2007 yılları arasında finans sektöründe faaliyette bulunan 40 bankanın mali başarısızlık riskini tahminlemeye çalışmışlardır. Bu amaçla bankaların mali tablolarından elde edilen 36 tane oran kullanılmıştır. Bu oranlara çoklu diskriminant analizi

ve yapay sinir ağı yöntemleri uygulanmıştır. Oluşturdukları modelin doğru sınıflandırma oranı %62 olarak hesaplanmıştır.

Akkaya vd. (2009) çalışmalarında, tekstil ve kimya, petrol ve plastik sektörlerinde faaliyet gösteren 21 şirketin bilançolarından faydalanmışlar ve yapay sinir ağı modelini kullanarak işletmelerin mali başarısızlıklarını bir yıl öncesinden tespit etmeye çalışmışlardır. Çalışma sonucunda model başarılı işletmeleri %82 oranında doğru sınıflandırırken başarısız işletmeleri %80 oranında doğru sınıflandırmıştır. Modelin ortalama sınıflandırma başarısı %81 olarak gerçekleşmiştir.

Çelik (2010) çalışmasında, 36 özel sermayeli bankanın mali oranlarından faydalanarak bankaların mali başarısızlık durumlarını bir ve iki yıl öncesinden ayrı ayrı tahmin etmeye çalışmıştır. Çelik çalışmasında yapay sinir ağı modeli ile diskriminant analiz modeli kullanmıştır. Yapay sinir ağları ile yapılan tahmin sonuçları diskriminant analiz modeli tahmin sonuçlarından daha başarılı olmuştur.

Yap vd. (2010) çalışmalarında, Malezya'da işletmelerin finansal başarısızlık riskini öngörmeyi amaçlayan bir model geliştirmeyi amaçlamışlardır. Toplamda 64 işletmeye 16 tane finansal oran seçilerek çoklu diskriminat analizi uygulanmıştır. Analiz neticesinde 7 oranın başarısızlık riskinin saptanmasında önemli olduğu tespit edilmiştir.

Terzi (2011) çalışması ile BİST'te gıda sektöründe kote olan işletmelerin mali başarısızlık riskini tahmin etmeye yönelik bir model geliştirmeyi amaçlamıştır. Modelin oluşturulmasında Altman Z scoru uygulanmıştır. Gıda işletmelerinin bilançolarına ait 19 tane mali oran kullanılmıştır. Bu oranlara tekli ve çoklu istatistiksel analizler uygulanarak modelde kullanılacak 6 oran belirlenmiştir. Araştırma sonucunda işletmelerin mali başarısızlıklarının tahminlemede modelin %90,9 doğruluk oranına sahip olduğu tespit edilmiştir.

Yakut ve Elmas (2013) çalışmalarında, 2005-2008 yılları arasındaki İMKB'de işlem gören 140 sanayi işletmesinin mali başarısızlık riski için tahmin modeli oluşturmuşlardır. Yazarlar mali başarısızlıkları veri madenciliği ve diskriminant analizi modeliyle tahmin etmeye çalışmışlardır. Araştırma sonucunda veri madenciliğinin diskriminant analizine göre daha iyi sonuç verdiği tespit edilmiştir.

Zeytinoğlu ve Akarım (2013) çalışmalarının içeriğini, 2009, 2010, 2011 yıllarında İMKB'de işlem gören işletmeler oluşturmaktadır. Çalışmada 20 farklı mali oran kullanılmıştır. Diskriminat fonksiyonu için 2009, 2010, 2011 yıllarında sırasıyla beş, üç ve dört önemli finansal oran seçilmiş olup oluşturulan modelin 2009, 2010 ve 2011 yıllarında sırasıyla doğru sınıflandırma başarısı %88,7, %90,4 ve %92,2'dir. Bu üç dönemde de sermaye yeterliliği ve net çalışma sermayesi/toplam aktifler gibi değişkenlerin önemli olduğu görülmüştür.

Cox ve Wong (2014) yaptıkları çalışmada, 2008-2010 finansal kriz dönemlerinde ABD'de bankalarının başarısızlık riskini belirlemek için bir model geliştirmişlerdir. Bunun için 19 tane finansal oran belirlenmiş ve çoklu diskriminat analizine tabi tutulmuştur. Bu dönemlerde bankalarının

İşletmelerin Mali Başarısızlık Tahminlemesi İçin Model Önerisi: Bist'te Faaliyette Bulunan İmalat İşletmelerinde Bir Uygulama

başarısızlıklarının sebebinin yüksek oranda gayrimenkul kredileri ve tahsil edilemeyen borçlar olduğu belirtilmiştir.

Selimoğlu ve Orhan (2015) çalışmalarında BİST'te işlem gören 25 adet dokuma, giyim eşyası ve deri işletmesinin mali başarısızlıklarının tespitinde kullanılabilecek finansal oranları bulmaya yönelik çalışma yapmışlardır. Seçtikleri 23 finansal orandan çok değişkenli analiz sonucunda 7 finansal oranın gruplar arasında farklılık gösterdiğini tespit etmişlerdir. Modelin doğru sınıflandırma başarısı %92 olarak gerçekleşmiştir.

Cengiz ve Kalkan (2015) çalışmalarında işletmelerin finansal başarısızlıklarını faktör analizi ve diskriminant analizi yardımıyla incelemişlerdir. BİST'te işlem gören yüz şirketin 2013 yılı verileri baz alınarak başarılı ve başarısız işletmeler belirlemişlerdir.

3. Araştırma Metodolojisi

3.1.Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, BİST'te imalat sektöründe işlem gören şirketlerin mali başarısızlık tahminlemesini yapmak amacıyla bir model geliştirmektir.

3.2.Değişkenler

İşletmelerin mali başarısızlığını tahmin etmek ve güvenilir bir model geliştirmek amacıyla yapılan bu çalışmada, BİST'te imalat sektöründe işlem gören toplam 124 işletmeden veriler elde edilmiştir. Bu işletmelerin faaliyet alanları; gıda, içki ve tütün sektörü, dokuma, giyim eşyası ve deri sektörü, orman ürünleri ve mobilya sektörü, kâğıt, kâğıt ürünleri, kimya, petrol, kauçuk ve plastik ürünleri sektörü, taş ve toprağa dayalı sanayi sektörü, metal ana sanayi sektörü, metal eşya, makine ve gereç yapımı sektörü, diğer imalat sektörleri, elektrik, gaz ve su sektörü ve inşaat sektörüdür. İmalat sektörünün tercih edilmesinin sebebi ise ekonomide önemli bir yeri olması ve daha önce bahsedildiği gibi birbirinden farklı işletme türünü kapsamasıdır. Bu durum çalışmada kullanılan örneklemin sayısını artırarak tahminlemenin kapsamının geniş tutulmasını sağlamıştır. Tahmin modeli geliştirilirken şirketlerin mali tablolarından yararlanılmıştır. Şirketlerin bilançoları ve gelir tabloları BİST veri tabanından temin edilmiştir. Veriler, 2008 yılının 12 aylık dönemlerini içermektedir. Verilerin 2008 yılından itibaren seçilmesinin sebebi finansal kriz yıllı olması sebebiyle mali başarısızlığa uğrayan işletme sayısının fazla olmasıdır. Çalışmada işletmelerin likidite oranları, borçlanma oranları, faaliyet oranları ve kârlılık oranları değişken olarak kullanılmıştır. Bu oranlar literatürde yaygın olarak kullanıldığı için tercih edilmiştir. 2008 yılı için her bir işletmenin mali oranları hesaplanmıştır. Kullanılan mali oranlar Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Çalışmada Kullanılan Mali Oranlar Tablosu

Oranlar	Oranların Formülü	Oranların Kodlaması
Cari Oran	Dönen Varlıklar/KVYK	X1
Likidite Oranı	Dönen Varlık.- Stoklar/KVYK	X2
Nakit Oranı	Haz. Değ.+ Menkul Kıy/ KVYK	X3
Stoklar / Toplam varlıklar	Stoklar / Toplam varlıklar	X4
Kısa Vadeli Alacaklar / Toplam Varlıklar	Kısa Vadeli Alacaklar / Toplam Varlıklar	X5
Finansal Kaldıraç Oranı	(KVYK+UVYK)/Pasif Top.	X6
Yabancı Kaynak Vade Yap.Oranı	Yabancı Kaynak Vade Yap.Oranı	X7
KVYK Oranı	KVYK/Pasif Toplam	X8
UVYK Oranı	UVYK Oranı	X9
Duran Varlıklar / Özsermaye	Duran Varlıklar / Özsermaye	X10
Duran Varlık/ Özkaynak	Duran Varlıklar/ Özkaynak	X11
Özkaynak Oranı	Öz kaynak/Pasif Toplamı	X12
Yabancı Kaynakların /Öz Kaynaklara Oranı	Yabancı Kaynakların /Öz Kaynaklara Oranı	X13
Duran Varlık/ Özkaynak	Duran Varlık/ Özkaynak	X14
Özkaynak Net Karlılık Oranı	Dönem Net Karı/ Özkaynak	X15
Brüt Satış Karlılığı Oranı	Brüt Satış Karı/ Net Satışlar	X16
Faaliyet Karlılığı Oranı	Faaliyet Karı/Net Satışlar	X17
Dönem Net Karlılık Oranı	Dönem Net Karı/Net Satışlar	X18
Alacak Devir Hızı	Net Satışlar / Ortalama Ticari Alacaklar	X19
Dönen Varlık Devir Hızı	Dönen Varlık Devir Hızı	X20
Dönen Varlıklar Devir Hızı	Dönen Varlıklar Devir Hızı	X21
Duran Varlıklar Devir Hızı	Duran Varlıklar Devir Hızı	X22
Özsermaye Devir Hızı	Özsermaye Devir Hızı	X23
Toplam Varlık Devir Hızı	Toplam Varlık Devir Hızı	X24
Stok Devir Hızı	Satışların Maliyeti /Ortalama Stok	X25

4. Yöntem

Mali başarısızlığın tahmin edilmesine yönelik çalışmalarda sıklıkla başvurulan Altman Z Skoru, faktör analizi ve diskriminant analizi uygulanmıştır.

4.1. Altman Z Skoru

Çalışmada kullanılan veriler, 2007 ve 2008 finansal kriz yılına ait BİST'te İmalat sektöründe faaliyette bulunan 124 işletmenin finansal tablolarından elde edilen finansal oranlardır. İşletmelerin finansal olarak başarılı veya başarısız olduğunu belirlemek için Z score kriteri kullanılmıştır. Z skor kriterine göre 2008 yılı için 37 başarısız, 90 başarılı işletme tespit edilmiştir.

İşletmelerin Mali Başarısızlık Tahminlemesi İçin Model Önerisi: Bist'te Faaliyette Bulunan İmalat İşletmelerinde Bir Uygulama

Z skor formülü aşağıdaki gibidir(Altman, 1968:594).

$$Z = 1.2X_1 + 1.4X_2 + 3.3X_3 + 0.6X_4 + 1.0X_5$$

$X_1 = (\text{Net İşletme Sermayesi}) / \text{Çalışma Sermayesi} / \text{Toplam Varlıklar}$

$X_2 = \text{Dağıtılmamış Kâr} / \text{Toplam Varlıklar}$

$X_3 = \text{Faiz ve Vergi Öncesi Kâr} / \text{Toplam Varlıklar}$

$X_4 = \text{Özkaynakalar} (\text{İşletmenin Piyasa Değeri}) / \text{Toplam Borcun Defter Değeri} (\text{Toplam Borçlar})$

$X_5 = \text{Satışlar} / \text{Toplam Varlıklar}$

Altman Z skoru 1,81'in altında olan işletmeler finansal başarısızlık riski yüksek olan işletmeler olarak belirlenmiştir. Z skoru 1,81 ile 2,99 arasında yer alan işletmeler riski yüksek olmayan anlamına gelen "gri bölge" içerisinde sınıflandırmıştır. Z skoru 2,99'dan büyük olan işletmeler "güvenli bölgede" sınıflandırmıştır. Bu bölgede yer alan işletmeler için finansal başarısızlık riski söz konusu değildir (Hayes vd., 2010:126).

4.2. Faktör Analizi

Faktör analizi (FA), birbiriyle ilişkili verileri, yapıları birbirinden bağımsız ve daha az sayıda yeni veri yapılarına dönüştürmek, bir olayı açıklayan değişkenleri gruplamak amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Diğer bir ifadeyle FA, bağımsızlaştırma ve boyut indirgeme amacıyla uygulanır. FA'nde yaygın olarak korelasyon matrisinden yararlanılarak Temel Bileşenler Analizi yardımıyla faktörleri belirlenir. FA'nde edilen faktörlerin isimlendirilmesi, anlamlı değişkenlerin aynı faktör altında toplanması olarak ifade edilen kavramsal anlamlılığın sağlanması oldukça önemlidir. Kavramsal anlamlılığın sağlanabilmesi için çeşitli tekniklerden yararlanır. FA sonucunda elde edilen bağımsız faktörler, diğer çok değişkenli analiz tekniklerine veri olarak kullanılabilir (Altaş ve Giray, 2015: 17).

4.3. Diskriminant Analizi

Diskriminant analizi, temelleri 1930'larda Fisher tarafından atılan biyoloji, davranış bilimleri ve finansal alanlarında sıklıkla kullanılan çok değişkenli istatistik yöntemlerinden biridir. Hem iş dünyası hem de akademisyenler tarafından kullanılan bu yöntemden tüketici kredilerinin değerlendirilmesi ve başarılı, başarısız işletmelerin belirlenmesi gibi birçok alanda yararlanılmaktadır (Yakut ve Elmas, 2013:243).

Diskriminant analizinin temel iki işlevi bulunmaktadır. Ayırma ve sınıflandırma. Diskriminant analizinin bu işlevlerinden dolayı bazı yazarlarca farklı isimler de verilmiştir. Eğer diskriminant analizi bir ayırma fonksiyonuna yönelik olarak uygulanmış ise Belirtici Ayırma Analizi, eğer sınıflama amacıyla uygulanmış ise Tahmin Edici Ayırma Analizi olarak adlandırılmaktadır (Özdamar, 2013:344).

Diskriminant fonksiyonunun sahip olduğu model aşağıdaki gibidir:

$$Z = \alpha + b_1x_1 + b_2x_2 + b_3x_3 + \dots + b_nx_n \text{ burada;}$$

Z = Diskriminant skoru (-∞; +∞) arasında)

α = sabit terim,

b'ler Diskriminant katsayılarını,

x'ler bağımsız değişkenleri ifade etmektedir.

Sınıflandırma çok değişkenli diskriminant analizinin esası, diskriminant skoruna dayanarak bir işletmeyi başarısız ve başarılı gruplardan birine atmaktadır. Sınıflandırma çok değişkenli diskriminant modeli için

belirlenen bir kopuş değerine göre gerçekleştirilmektedir. Bir işletmenin diskriminant skoru (Z), kopuş derinden daha küçükse o işletme başarısız gruba, diğer durumda ise yani diskriminant skoru kopuş değerine eşit ya da daha büyük olduğunda başarılı grupta sınıflandırılmaktadır. Kimi diskriminant modellerinde tam tersi bir durum söz konusudur. Diskriminant skoru kopuş değerinden küçük olduğunda işletme başarılı olarak, tersi durumunda ise başarısız olarak sınıflandırılır (Yakut ve Elmas,2013:244).

5. Analiz ve Bulgular

124 işletmeye ilişkin yapılan mali verilerin faktör analizi sonucu varyans açıklama oranı toplam 0,84 olan 8 önemli faktör elde edilmiştir. Değişkenlerin yüklerinin düzgün olarak dağıldığı en iyi faktör dağılımı Equamax döndürme işlemi sonunda elde edilmiştir. Değişkenlerin faktörler üzerindeki yükleri Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Değişkenlerin Faktör Yükleri

0 ranların Kodlamas ı	Faktör Yükleri							
	1	2	3	4	5	6	7	8
X10	0,916							
X13	0,876							
X14	0,916							
X15	-0,732							
X23	0,853							
X5		0,589						
X7		0,716						
X11		0,796						
X22		0,764						
X24		0,659						
X6			0,881					
X8			0,675					
X9			0,751					
X12			-0,881					
X1				0,931				
X2				0,935				
X3				0,748				
X16					0,711			
X17					0,916			
X18					0,744			
X19						0,790		
X21						0,825		
X15							-0,691	
X25							0,819	
X20								0,888

25 farklı finansal orandan birbiri ile bağımlılığı yüksek olan finansal oranların, bağımsız olarak toplandıkları 8 faktörün, işletmelerin

İşletmelerin Mali Başarısızlık Tahminlemesi İçin Model Önerisi: Bist'te Faaliyette Bulunan İmalat İşletmelerinde Bir Uygulama

başarılı/başarısız olması üzerindeki etkisi diskriminant analizi uygulanarak incelenmiştir. Diskriminant analizinde 8 faktörden üç faktörün ayırsama gücü istatistiksel olarak 0,05 anlam düzeyinde önemli bulunmuştur (Tablo 3).

Tablo 3: Diskriminant Analizinde Değişkenlerin Ayırsamada Anlamlılığı

Faktörler	Wil k's Lambda	F	Sd1	Sd2	p
1. Faktör	0,946	6,956	1	122	0,009
2. Faktör	0,978	2,725	1	122	0,101
3. Faktör	0,689	55,038	1	122	0,000
4. Faktör	0,970	3,770	1	122	0,054
5. Faktör	0,929	9,392	1	122	0,003
6. Faktör	0,992	1,001	1	122	0,319
7. Faktör	0,996	0,503	1	122	0,479
8. Faktör	0,998	0,190	1	122	0,663

Faktörlere ilişkin diskriminant fonksiyonu;
 $F(y) = 0,452$ 1. Faktör - $0,292$ 2. Faktör + $0,926$ 3. Faktör - $0,341$ 4. Faktör - $-0,515$ 5. Faktör - $0,180$ 6. Faktör - $0,128$ 7. Faktör - $0,079$ 8. Faktör
 şeklinde elde edilmiş ve bu fonksiyona dayalı olarak elde edilen doğru sınıflandırma tablosu Tablo 4'te verilmiştir. Doğru sınıflandırma olasılığı %86,3 olan diskriminant fonksiyonuna göre incelenen 124 işletmeden 107 tanesini başarılı ya da başarısız olmasına göre doğru sınıflandırmış, 17 tanesini de yanlış sınıflandırma yapmıştır. Bunların içinde gerçekte başarısız olan 5 işletme başarılı olarak, gerçekte başarılı olan 12 işletme ise başarısız olarak sınıflandırılmıştır. "Başarısız" olan bir işletmenin doğru sınıflandırılma olasılığı %86,5, hatalı sınıflandırılma olasılığı %13,5, "Başarılı" olan bir işletmenin doğru sınıflandırılma olasılığı %86,2, hatalı sınıflandırılma olasılığı ise %13,8 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 4: Doğru Sınıflandırma Tablosu

		Tahmini Gruplaşma		Toplam	
		Başarısız	Başarılı		
Gerçekte	Şirket Sayısı	Başarısız	32	5	37
		Başarılı	12	75	87
	%	0	86,5	13,5	100,0
1	13,8	86,2	100,0		

Başarılı ve başarısızlık durumuna ilişkin hatalı tahmin olasılığının %13-14 arasında çıkması, çalışmanın amacı göz önüne alındığında önem arz etmektedir. Bu durumda elde edilen diskriminant fonksiyonun iyileştirilmesi amacıyla, diskriminant fonksiyonunda ilk 5 faktörün ayırsama gücü %10 seviyesinde anlamlı olduğu dikkate alınarak, anlamlı faktörleri içerecek bir diskriminant modeli oluşturulmak istenmiştir. Tablo 3'te ayırsama gücü %10 üzerinde olan faktörler (faktör6, faktör7 ve faktör8) ait X4, X15, X19, X20 ve X25 değişkenleri atılarak faktör analizi yeniden yapılmıştır.

Faktör analizi sonucunda 6 faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Faktör açıklama gücü %83,88 olarak bulunmuştur. 6 faktörlü yapıya diskriminant

analizi uygulanmıştır. Faktörlerin ayırmsama gücü Tablo 5’de verilmiştir. Tablo5’deki değişkenleri ayırmsama gücü %14 olan faktör 3’e ait değişkenler atılmıştır.

Tablo 5: Diskriminant Analizinde Değişkenlerin Ayırmsamada Anlamlılığı

Faktörler	Wilk’s Lambda	F	Sd1	Sd2	p
1. Faktör	0,949	6,624	1	122	0,011
2. Faktör	0,654	64,509	1	122	0,000
3. Faktör	0,982	2,207	1	122	0,140
4. Faktör	0,931	9,080	1	122	0,003
5. Faktör	0,949	6,617	1	122	0,011
6. Faktör	0,976	3,056	1	122	0,083

Anlamsız bulunan Faktör 3’e ait X1, X2 ve X3 değişkenleri atılarak yeniden faktör analizi yapılmıştır. 5 faktörlü bir yapı ve açıklama gücü olarak da %82.29 bulunmuştur. Bu faktör yapısını kullanarak diskriminant analizi yeniden yapılmıştır. Faktör ayırmsama gücü Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6: Diskriminant Analizinde Değişkenlerin Ayırmsamada Anlamlılığı

Faktörler	Wilk’s Lambda	F	d1	S2	Sd	p
1. Faktör	0,950	6,431	1	122	0,012	
2. Faktör	0,613	77,037	1	122	0,000	
3. Faktör	0,941	7,712	1	122	0,006	
4. Faktör	0,955	5,748	1	122	0,018	
5. Faktör	0,987	1,561	1	122	0,214	

Yine anlamsız bulunan Faktör 5’e ait X5, X7 ve X9 değişkenleri atılarak yeniden faktör analizi yenilenmiştir. 4 faktörlü bir yapı ve açıklama gücü olarak da %82,007 bulunmuştur. Bu faktör yapısını kullanarak diskriminant analizi yenilenmiştir. Faktör ayırmsama gücü Tablo 7’de verilmiştir.

İşletmelerin Mali Başarısızlık Tahminlemesi İçin Model Önerisi: Bist’te Faaliyette Bulunan İmalat İşletmelerinde Bir Uygulama

Tablo 7: Diskriminant Analizinde Değişkenlerin Ayırsamada Anlamlılığı

Faktörler	Wilk's Lambda	F	Sd	d2	S	p
1. Faktör	0,950	6,481	1	122	0,012	
2. Faktör	0,619	74,938	1	122	0,000	
3. Faktör	0,935	8,456	1	122	0,004	
4. Faktör	0,957	5,440	1	122	0,021	

Dört faktörün ayırsama gücü istatistiksel olarak 0,05 önem seviyesinde anlamlı çıkmıştır. Diskriminant fonksiyonu ise;

$F(y) = -0,439$ 1. Faktör + $0,974$ 2. Faktör - $0,494$ 3. Faktör - $0,406$ 4. Faktör

şekindedir. Bu fonksiyona dayalı olarak elde edilen sınıflandırma tablosu Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8: Doğru Sınıflandırma Tablosu

		Tahmini Gruplaşma		Toplam	
		Başarısız	Başarılı		
Gerçekte	Şirket Sayısı	Başarısız	34	3	37
		Başarılı	8	79	87
	%	0	91,9	8,1	100,0
		1	9,2	90,8	100,0

Tablo 8 incelendiğinde doğru sınıflandırma olasılığı bir önceki analizdeki oranın üzerine çıkarak %91,1 olmuştur. "Başarısızlık" durumunun doğru tahmini %91,9; hatalı tahmini ise %8,1, "Başarılı" durumunu doğru tahmini %90,8; hatalı tahmini ise %9,2'dir. Dolayısıyla söz konusu model bir öncekine nazaran tahminleme de daha iyidir.

6. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada, seçilen 124 şirketin başarılı/başarısız olmasını etkileyen mali değişkenler incelenmeye çalışılırken, istatistiksel analizlerin kapsamlı kullanılması ile daha doğru tahmin modeli elde edilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla benzer bir çalışma için çok değişkenli istatistiksel yöntemlerin birbirilerini destekleyici şekilde kullanılmasına ilişkin bir örnek oluşturulmuştur. Bir başka ifadeyle şirketlerin başarısızlık ya da başarı durumlarını tahmin etmek için mali oranların kullanılmasına ilişkin olarak yapılmış olan çalışmaların istatistiksel analizlerine bir alternatif sunmak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Ele alınan şirketlerin mali verilerindeki Altman Z Skoru tahminleme modeli üzerindeki etkisini belirlemek ve mali verilerdeki bağımlılık yapısının tahmin modeli üzerindeki etkisini kaldırmak ve değişken sayısını indirmek amacıyla, öncelikle faktör analizi uygulanarak 25 açıklayıcı mali değişkenin orijinal değerleri 8 faktör üzerinde toplanmıştır. Elde edilen faktör skorları bağımsız değişken olarak alınarak diskriminant analizi uygulanmıştır. Diskriminant analizi sonucunda ayırsama gücü %10'un üzerinde anlamsız

olan faktörlere ait maddeler atılarak yeniden faktör analizi uygulanmıştır. Bu işleme diskriminant analizinde faktörlerin hepsi anlamlı oluncaya kadar devam ettirilmiştir.

19 değişkenin 4 faktörle açıklanabildiği, %82 oranında açıklama gücüne sahip bir yapı elde edilmiştir. Diskriminant analizi sonucunda bu dört faktörün ayrımsama gücünün anlamlı olduğu (Tablo 7) ve bu modelin yüzde 91,1 oranında doğru sınıflama başarısı gösterdiği tespit edilmiştir (Tablo 8). Bu modelin gerçekten bir önceki modele nazaran “başarılı” ve “başarısız” gruplar için hatalı tahminleme oranını düşürdüğü görülmüştür. Geliştirilen modelde 4 faktör içerisinde yer alan mali oranlar:

Faktör1’de: X10 (Duran Varlıklar/Özsermaye), X13 (Yabancı Kaynakların/Özkaynaklara Oranı), X14 (Duran/Öz Kaynak), X15 (Öz Kaynak Net Karlılık Oranı), X23 (Özsermaye Devir Hızı).

Faktör2’de: X6 (Finansal Kaldıraç Oranı), X8 (KVYK Oranı), X12 (Öz Kaynak Oranı).

Faktör3 ‘de: X11 (Dönen Varlıklar/Toplam Varlıklar), X22 (Duran Varlıklar Devir Hızı), X24(Toplam Varlık Devir Hızı).

Faktör4’te: X16 (Brüt Satış Karlılığı Oranı), X17 (Faaliyet Karlılığı Oranı) yer almaktadır.

4 faktör düzeyindeki sınıflamada yer alan oranların %50’sini Finansal Yapı Oranları, %28,5’ini Karlılık Oranları ve kalan %21,5’ini ise Faaliyet Oranları oluşturduğu görülmüştür. Bu oranlar ile oluşturulan modelin %91,1 oranında doğru sınıflamaya sahip olduğu, geliştirilen bu modelin imalat sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin finansal başarısının belirlenmesinde kullanılabileceği öngörülmektedir.

Diğer sektörler için de benzer çalışmalar yapılarak elde edilen sonuçlar bu çalışmanın sonuçları ile karşılaştırılabilir.

6. KAYNAKÇA

- Akkaya, Cenk Göktuğ; Demireli, Erhan ve Yakut, Ümit Hüseyin(2009), “İşletmelerde finansal başarısızlık Tahminlemesi: Yapay Sinir Ağları Modeli İle İMKB Üzerine Bir uygulama”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:10 Sayı: 2, s. 187-216
- Aktaş, Ramazan (1997), Mali Başarısızlık (İşletme Riski) Tahmin Modelleri, 2.bs, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aktaş, Ramazan; Yıldız, Birol ve Doğanay Mete (2003) “Mali Başarısızlığın Öngörülmesi İstatistiksel Yöntemler ve Yapay Sinir Ağı Karşılaştırması”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:58, Sayı:4, s.1-24
- Altaş, Dilek ve Giray Senay (2005), “Mali Başarısızlığın Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemlerle Belirlenmesi: Tekstil Sektörü Örneği”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:2 Cilt:5, s.13-27
- Altman, Edward I. (1968), “Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy”, The Journal of Finance, Vol. 23, No. 4, s.589-609

İşletmelerin Mali Başarısızlık Tahminlemesi İçin Model Önerisi: Bist’te Faaliyette Bulunan İmalat İşletmelerinde Bir Uygulama

- Benli, Yasemin Keskin (2005), "Bankalarda Mali Başarısızlığın Öngörülmesi Lojistik Regresyon ve Yapay Sinir Ağı Karşılaştırması", Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:16, s. 31-46
- Cengiz, Dicle; Turanlı, Münevver; Bağdatlı Kalkan, Seda ve Köse, İnanç (2015), "Türkiye'deki İşletmelerin Finansal Başarısızlığının Faktör Analizi ve Diskriminant Analizi İle İncelenmesi", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İktisat Dergisi, Sayı:23 s.62-79.
- Chung, Kim-Choy; Tan, Shin Shin ve Holdsworth, David K. (2008), "Insolvency Prediction Model Using Multivariate Discriminant Analysis and Artificial Neural Network for the Finance Industry in New Zealand", International Journal of Business and Management, 3 (1): s. 19-29.
- ÇelikKurtaran, Melike (2010), "Bankaların Finansal Başarısızlıklarının Geleneksel ve Yeni Yöntemlerle Öngörüsü", Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt:17, Sayı:2, 129-143
- Deakin, Edward B. (1972), "A Discriminant Analysis of Predictors of Business Failure", Journal of Accounting Research, Vol.10, s.167-179
- Gepp, Adrian; Kumar, Kuldeep (2008), "The Role of Survival Analysis in Financial Distress Prediction ", International Research Journal of Finance and Economics, Vol:16, s.13-34.
- Gu, Zheng (2002), "Analyzing Bankruptcy in the Restaurant Industry :A Multiple Discriminant Model", International Journal of Hospitality Management, 21, s.25-42.
- Hayes, S. K., Hodge, K. A., & Hughes L. W. (2010). A study of the efficacy of Altman's Z to predict bankruptcy of specialty retail firms doing business in contemporary times. Economics & Business Journal: Inquiries & Perspectives, 3(1).
- Liou, Fen-May (2008), "Fraudulent Financial Reporting Detection and Business Failure Prediction Models: A Comparison" , Managerial Auditing Journal, 23(7): s.650-662.
- Özdamar, Kazım (2010), Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi (Çok Değişkenli Analizler), Eskişehir: Kaan Kitabevi
- Özdemir, Fevzi Serkan; Choi, Frederick D.; Bayazıtlı, Ercan (2012), "Finansal Başarısızlık Tahminleri Yönüyle UFRS ve Bilginin İhtiyaca Uygunluğu", Mali Çözüm Dergisi, Sayı:112. s. 17-52.
- Selimoğlu, Seval; Orhan, Abdullah (2015), "Finansal Başarısızlığın Oran Analizi ve Diskriminant Analizi Kullanılarak Ölçülenmesi: BİST'te İşlem Gören Okuma Giyim Eşyası ve Deri İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma", Muhasebe Finansman Dergisi, Sayı 66, Nisan s. 21-40.
- Terzi, Serkan (2011), "Finansal Rasyolar Yardımıyla Finansal Başarısızlık Tahmini: Gıda Sektöründe Ampirik Bir Araştırma", Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:15 Sayı:1, s. 1-18
- Yakut, Emre ve ElmasBekir(2013), "İşletmelerin Finansal Başarısızlığının Veri Madenciliği ve Diskriminant Analizi Modelleri ile Tahmin Edilmesi", Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 15 Sayı:1, s. 237-254
- Yap, Ben; Chin-Fook; Yang, Davit Gun-Fie ve Poon,Wai-Ching (2010), "How Well Do Financial Ratios and Multiple Discriminant Analysis Predict Company Failures in Malaysia", International Research Journal of Finance and Economics, 541; s.166-175.

Zeytinoğlu, Emin ve Akarım, Yasemin Deniz (2013), "Financial Failure Prediction Using Financial Ratios: An Empirical Application on Istanbul Stock Change," Journal of Applied Finance & Banking, Vol.3, s.107-116.

İşletmelerin Mali Başarıszlık Tahminlemesi İçin Model Önerisi: Bist'te Faaliyette Bulunan İmalat İşletmelerinde Bir Uygulama

---

KAHRAMANMARAŞ ESNAFININ SOSYO EKONOMİK DURUMU VE SURIYELİ SİĞINMACILARA İLİŞKİN GÖRÜŞÜNÜN BELİRLENMESİ¹

Muazzez HARUNOĞULLARI*
Zeynep HATUNOĞLU**
Yadigar POLAT*** Mustafa KILIÇ****

ÖZ

2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş milyonlarca kişinin evsiz ve işsiz kalmasına yol açmış ve bu insanların bir kısmı uluslararası koruma sağlamak amacıyla Türkiye'ye göç etmiştir. Türkiye'nin sınır illeri başta olmak üzere pek çok şehirde Suriyeli sığınmacılar yerli halkla birlikte yaşamaktadır. Bu illerden biri de Kahramanmaraş'tır. Çalışmanın amacı Kahramanmaraş şehrindeki esnafın Suriyeli sığınmacılara yönelik görüşlerinin belirlenmesidir. Bu amaçla açık uçlu soruları içeren bir anket ölçeği geliştirilmiştir. Çalışmada Kahramanmaraş esnafının, Suriyeli sığınmacılarla derin bir uyum probleminin olmadığı belirlenmiştir. Esnafın sorun olarak gördüğü başlıca konular; güvenlik, işsizlik, Türk vatandaşlığının verilecek olması, ev kiralarındaki artış, sosyo-kültürel hayatın etkilenmesi, sağlık ve çevre kirliliğidir.

Anahtar Kelimeler: Sığınmacı algısı, Suriyeli Sığınmacılar, mülteci, göç.

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü – KİLİS. muazzez@kilis.edu.tr

** Prof. Dr. KSÜ İİBF İşletme Bölümü – KAHRAMANMARAŞ. zhatunoglu@hotmail.com

*** Dr. Öğr. Üyesi Kilis 7 Aralık Üniversitesi SHMYO- KİLİS. yadigarpolat@kilis.edu.tr

****KSU Sos. Bil. Enstitüsü. YL Öğrencisi, m.mustafakilic@outlook.com

¹Bu makale 12-14 Ekim 2017 tarihlerinde Kahramanmaraş'ta yapılan I. Uluslararası Kahramanmaraş Yönetim, Ekonomi ve Siyaset Kongresi'nde sözlü olarak sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

DETERMINATION OF KAHRAMANMARAS TRADESMAN'S OPINION IN RELATION TO SYRIAN REFUGEES

ABSTRACT

The civil war that started in Syria in 2011 millions of people to become homeless and unemployed, and some of them migrated to Turkey to provide international protection. Syrian asylum seekers live with native people in many cities, especially in the border of Turkey. One of these cities is Kahramanmaras. The aim of the study is to determine the opinions of tradesman's toward Syrian asylum seekers in the city of Kahramanmaras. For this purpose, a questionnaire scale including open-ended questions was developed. It has been determined that Kahramanmaras tradesman does not have a deep compliance problem with Syrian asylum seekers. Main issues that tradesmen regard as problems: security, unemployment, the possibility of giving Turkish citizenship, the increase in house rents, the influence of socio-cultural life, health and environmental pollution.

Keywords: Asylum seeker perception, Syrian Asylum seekers, refugee, immigration.

1.GİRİŞ

Göç, çeşitli nedenlerle insanların coğrafi olarak yer değiştirmesidir. Bu değişim aynı ülke sınırları içerisinde olabileceği gibi sınırlar aşarak da yapılabilmektedir. Sınırlar aşarak yapılan göçe uluslararası göç denilmektedir. İnsanların bir kısmı ekonomik ve sosyal olarak daha iyi koşullarda yaşamak amacıyla gönüllü olarak göç ederken bir kısmı ise terör ya da savaşlardan dolayı zorunlu olarak göç etmektedirler.

2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş, milyonlarca kişinin evsiz ve işsiz kalmasına yol açmış, bu insanların bir kısmı uluslararası koruma sağlamak amacıyla Türkiye'ye ve bazı Avrupa ülkelerine göç etmişlerdir. Yapılan son resmi açıklamalarda Türkiye'de bulunan Suriyeli sığınmacı sayısının 3.500.000'e ulaştığı ifade edilmiştir. Türkiye'nin sınır illeri başta olmak üzere pek çok şehirde Suriyeli sığınmacılar yerli halkla birlikte aynı mahallede, aynı sitede, aynı binada yaşamaktadır. Suriyeli sığınmacıların bir kısmı ise kendileri için özel olarak hazırlanan kamplarda yaşamlarını sürdürmektedir. Göç, gönüllü ya da zorunlu, kısa veya uzun dönemli olsun insanların yaşamını toplumsal, siyasal, kültürel ve ekonomik olarak etkiler (Aksoy, 2012:294). Aynı etkiler, göç edilen yerde yaşayan insanlar için de söz konusudur. Bu insanlar farklı dilden, farklı kültürden, farklı yaşam tarzına ve alışkanlıklarına sahip sığınmacılarla zorunlu olarak birlikte yaşamak durumunda kalmaktadırlar.

Bu çalışmada öncelikle uluslararası göç hakkında bilgi verilecek, ardından her gün Suriyeli sığınmacılarla gerek alışveriş nedeniyle gerekse Suriyeli işçi çalıştırmaları dolayısıyla iletişim halinde olan Kahramanmaraş esnafının sığınmacılara ilişkin görüşleri değerlendirilecektir.

2. ULUSLARARASI GÖÇ

Göç, insanların geçici ya da kalıcı olarak bir bölgeden diğerine yerleşmek amacıyla yer değiştirmesidir (Akşit vd, 2015:93). Oxford sözlüğünde,

göç, yabancı bir ülkede kalıcı bir şekilde yaşamak olarak tanımlanmıştır (Oxford Living Dictionary). UNESCO göçü, idari ve politik bir birimin sınırlarının belirli bir zaman dilimi için geçilmesi olarak tanımlamıştır (www.unesco.org). Göç, ekonomik, politik, sosyal ve diğer başka sebeplerden dolayı insanların coğrafi yerleşimlerini değiştirme eylemidir. Göç, aynı ülke sınırları içerisinde kırsaldan kente şeklinde ise iç göç, bir ülkeden diğer bir ülkeye yapılmış ise uluslararası göç olarak ifade edilir.

Uluslararası göçlerin farklı sınıflamaları yapılmaktadır. Jennisen (2004) yaptığı çalışmada batı Avrupa ülkelerindeki uluslararası göçü dörtlü sınıflamaya tabi tutmuştur. Bunlar; işçi göçü, geri dönme göçü, zincir göçü, sığınmacı göçüdür. İşçi göçü, bir ülkedeki işgücünün diğer bir ülkedeki işgücü açığını kapatmak için göç etmesidir. İşçi göçü, göç edilen ülkede işgücü piyasasında rekabeti artırmakta ve yerli halkın işsiz kalması sonucunu doğurmaktadır. Göç eden işçiler daha düşük ücrete çalışmaya razı olmaktadır (Sayın vd., 2016:3). Geri dönme göçü, daha önce yabancı bir ülkeye göç etmiş olanların, kendi ülkelerine tekrar dönmeleri ve en az bir yıl ana vatanlarında ikamet etmelerini ifade etmektedir. Zincir göçü, aile bireyleriyle tekrar buluşma ya da aile oluşumu için yapılan göçlerdir. Sığınmacı olmak amacıyla yapılan göçler de sığınmacı göçüdür (Wickramasinghe ve Wimalaratana, 2016:17). Koçak ve Terzi (2012: 173-175) yaptıkları çalışmada uluslararası göçü üçe ayırmışlardır. Bunlar; beyin göçü, işçi göçü ve mübadele göçüdür. Beyin göçü, iyi eğitim almış, nitelikli, işgücünün genellikle az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeden gelişmiş ülkeye göç etmesidir. Ülkemizden özellikle batı ülkelerine beyin göçü yaşanırken, son yıllarda diğer ülkelerden de Türkiye'ye beyin göçü gerçekleşmektedir. İşçi göçü, insanların çalışmak için başka ülkelere göç etmesidir. İstihdam fazlası olan ülkelere istihdam açığı olan ülkelere işçi göçü gerçekleşmektedir. II. Dünya savaşından sonra bilhassa 1960'lı yıllarda Batı Avrupa ülkeleri ekonomilerini yeniden kurmak amacıyla diğer ülkelerden işçi talep etmişlerdir. Mübadele göçleri, iki ülke arasında yapılan antlaşma şartlarına uyularak her iki ülkedeki vatandaşların yer değiştirmesidir. Kurtuluş savaşı sonrasında Yunanistan'da bulunan Türkler anavatanına gelirken, Türkiye'de yaşayan Rumlar ise Yunanistan'a göç etmişlerdir.

Everett Lee'nin 1966 tarihli 'A Theory of Migration' isimli makalesinde ortaya koyduğu itme ve çekme kuramına göre (Aksoy, 2012:295) göç, çekici ve itici bazı faktörlere bağlı olarak gerçekleşir. Bu kurama göre hem yaşanan hem de gidilecek yerde itici ve çekici faktörler vardır (Çağlayan, 2006:7). Göçü çekici kılan faktörler; daha iyi yaşam standardına sahip olma, daha iyi eğitim alma, iş bulma, daha iyi sağlık hizmeti alma, güvenli bir ortamda yaşama ve ailevi nedenler olarak sıralanabilir. İnsanları göçe zorlayan nedenler ise yeterli iş imkânının olmaması, fırsat yoksunluğu, yaşam standartlarının düşük olması, sağlık hizmetlerinin yetersizliği, politik korkular, gelecek endişesi, doğal afetler, din özgürlüğünün olmaması ve savaş şeklinde sıralanabilir. Birleşmiş Milletlerin 2015 yılı raporuna göre, uluslararası göçmenlerin büyük bir çoğunluğu gelir düzeyi yüksek ülkelerde yaşamaktadırlar. Bu göçmenlerin büyük bir çoğunluğu ise orta gelirli ülkelere göç etmişlerdir (www.un.org).

Tüm dünyada uluslararası göçmen sayısı dünya nüfusundan daha hızlı artmakta olup, 2015 yılı verilerine göre toplam nüfus içerisindeki göçmen sayısı %3,3'e ulaşmıştır. Birleşmiş Milletlerin 2015 yılı raporuna göre uluslararası göçmen sayısı 2000 yılında 173 milyon iken, 2010 yılında 222 milyon olmuş, 2015 yılında ise 244 milyona ulaşmıştır. Uluslararası göçmenlerin 76 milyonu Avrupa'da, 75 milyonu Asya'da, 54 milyonu Kuzey Amerika'da, 21 milyonu ile 9 milyonu Latin Amerika ve Karayipler'de, 8 milyonu ise Okyanusya'dadır. 2015 yılı verilerine göre, uluslararası göçmenlerin %67'si yirmi ülkede yaşamaktadır. 47 milyon kişi Amerika'da, 12 milyon kişi Almanya'da, 12 milyon kişi Rusya Federasyonu'nda, 10 milyon kişi ise Suudi Arabistan'da ikamet etmektedir. 2014 yılında dünyadaki toplam göçmen sayısı 19.5 milyon olarak hesaplanmıştır. Türkiye 1.6 milyon kişi ile dünyada en fazla sayıda göçmeni misafir eden ülke olmuştur (www.un.org). OECD'nin 2017 yılı raporuna göre, 2016 yılında OECD ülkelerinde safi milli hasıla büyümesi 2015 yılının çok az altında %1,7 olarak tahmin edilmiştir. Aynı dönem için işsizlik oranı %6,3'tür. Göçmen akışı 2015 ve 2016 yılında mültecilerin akın etmesine ve Avrupa içerisinde artan hareketliliğe bağlı olarak artmıştır. 2014 yılından bu yana OECD ülkelerindeki göçmen akışı Suriye'deki çatışmaların neden olduğu insani krizler ve Libya ve Irak'ta devam etmekte olan istikrarsızlıktan etkilenmektedir. Bunun sonucu olarak çok fazla sayıda kişi Türkiye ve Avrupa'ya sığınmacı olarak giriş yapmıştır.

3. KAHRAMANMARAŞ ESNAFININ SOSYO EKONOMİK DURUMU VE SURİYELİ SİĞINMACILARA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELERİNE YÖNELİK ALAN ÇALIŞMASI

3.1. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

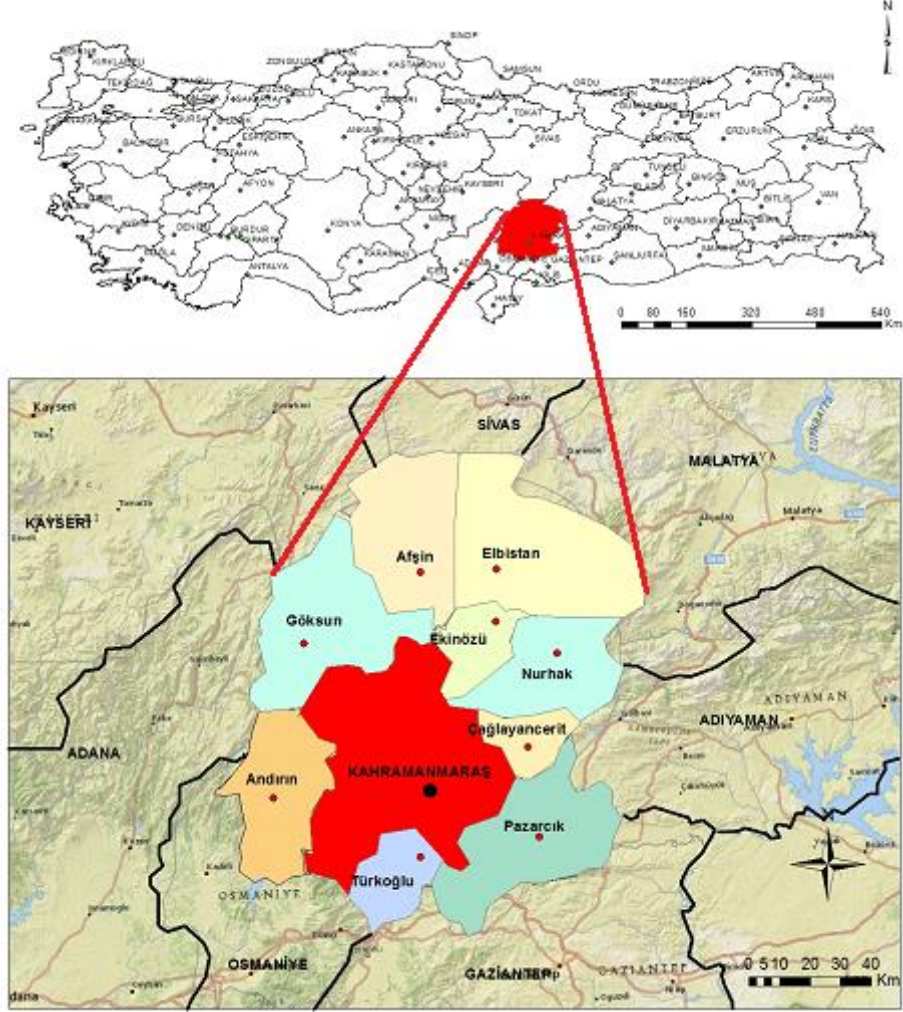
2011 yılında Suriye iç savaşından kaçarak Türkiye'ye sığınan Suriyeliler özellikle sınır ve sınıra yakın şehirlerde ikamet etmektedirler. Kahramanmaraş'ta bir barınma merkezi bulunmakta olup, burada yaşayan sığınmacıların barınma, gıda, sağlık ve temel ihtiyaçları ücretsiz olarak verilmektedir. Suriyelilerin bir kısmı ise barınma merkezleri dışında kiradıkları evlerde Türk halkı ile iç içe yaşamlarını sürdürmektedir. Sığınmacılar alışveriş yaparken marketler, lokantalar ve diğer işkollarındaki esnaf ile sürekli iletişim halindedirler. Çalışma çağındaki Suriyeli gençlerin bir kısmı esnafın yanında işçi olarak çalışma hayatının içinde yer almıştır.

Araştırmanın amacı Kahramanmaraş esnafının sosyo-ekonomik durumunu ortaya koyarak Kahramanmaraş şehrindeki esnafın Suriyeli sığınmacılara yönelik görüşlerinin belirlenmesidir. Bu amaçla açık uçlu soruları içeren bir anket ölçeği geliştirilmiştir. Amaçlı örneklem yönteminde yer alan ölçüt örnekleme ve tabakalı amaçsal örnekleme yöntemine göre belirlenen 1002 esnaf ile yüz yüze anket yapılmıştır. Elde edilen veriler SPSS programı aracılığıyla işlenmiş ve veri analizi yapılmıştır.

3.2. Araştırma Sahasının Yeri, Sınırları ve Genel Coğrafi Özellikleri

Akdeniz Bölgesi Adana Bölümünün kuzeydoğu ucunda yer alan Kahramanmaraş ili, 37⁰-38⁰ kuzey paralelleri ile 36⁰-37⁰ doğu meridyenleri arasında bulunmaktadır. Akdeniz Bölgesinde yer almakla birlikte coğrafi konumundan dolayı Güneydoğu Anadolu ile Doğu Anadolu bölgelerinin

birleştiği alandır. Batısında Adana ve Kayseri, doğusunda Malatya, Adıyaman, güneyinde Gaziantep, Osmaniye, kuzeyinde Sivas illeriyle komşudur (Şekil 1). İlin yüzölçümü 14.328 km² iken, şehir merkezinin yüzölçümü ise 3.605 km²'dir. Ahır Dağının güney yamacında aynı adı taşıyan ovanın kuzey kenarında yer alan Kahramanmaraş'ın ortalama yükseltisi 650 m'dir.

Şekil 1. Kahramanmaraş ilinin lokasyon haritası.

Anadolu ile Arabistan levhalarının birbirlerine kenetlendiği bir alanda yer alan Kahramanmaraş ve çevresi, kıta-kıta çarpışması sonucu jeolojik açıdan karmaşık bir durum arz etmektedir. Kıta-kıta çarpışmasından sonra Arap levhasının kuzeye doğru hareketini sürdürmesi, bölgede Miyosende yeni bir sıkışma rejimine bağlı olarak büyük fay ve kıvrımlar meydana getirecek biçimde yoğun deformasyonların oluşmasına yol açmıştır (Varol vd., 2012:44). Doğu Anadolu Fayı ile Ölüdeniz Fayının etkisi altında bulunan ilin depremselliği

Kahramanmaraş Esnafının Sosyo Ekonomik Durumu ve Suriyeli Sığınmacılara İlişkin Görüşünün Belirlenmesi

yüksektir (Sandal ve Karademir, 2013:475). Yeryüzü şekilleri açısından çeşitliliğe sahip olan Kahramanmaraş dağlar, platolar ve ovaların birbirini tamamladığı bir topoğrafyaya sahiptir. Şehrin hemen kuzeyinde Ahır Dağı, güneybatısında Amanoslar (Yavşan tepesi) en önemli yükseltileri teşkil ederken, ilin kuzeyinde ve kuzeybatısında Berit, Engizek ve Binboğa dağları bulunur. Maraş, Elbistan ve Göksun ovaları, ilin en önemli ovalarıdır. İlde yükselti 350 ila 3000 metre arasında değişmektedir (Karademir vd., 2013: 433).

Topoğrafyanın çeşitliliği sebebiyle yörede farklı iklim tipleri etkisini göstermektedir. Şehirde Akdeniz iklimi etkisini gösterirken kuzeye doğru gidildikçe yükseltinin artmasıyla birlikte iklim tamamen karasal özellik gösterir. İlin başlıca akarsuları; Ceyhan, Aksu, Göksu, Göksun, Hurman, Erkenez, Söğütlü, Fırnas, Körsulu, Tekir, Andırın ve Keşis Suyu'dur (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2013:11). Kahramanmaraş; Hititler, Asurlar, Medler, Persler, Romalılar, Bizanslılar, Sasaniler, Müslüman Araplar, Dulkadir Beyliği, Osmanlılar gibi pek çok medeniyetin etkisi altında kalmıştır (TÜİK, 2013:13). Tarih boyunca doğu-batı kültürlerinin temas halinde olduğu bir bölgede yer alan Kahramanmaraş hem doğal hem de tarihi ve kültürel özellikleri bakımından zengin bir çeşitliliğe sahiptir (Karademir vd., 2013:435).

2016 yılı il nüfusu 1.112.634 iken şehir nüfusu ise 616.301 kişidir (TÜİK, 2017). Göç idaresinin 5 Ekim 2017 tarihi itibarıyla yayınladığı rakamlara göre Türkiye'de toplam kayıtlı Suriyeli sığınmacı sayısı 3.222.000, Kahramanmaraş il nüfusunun sayısı 1.112.634 iken kayıtlı Suriyeli sığınmacı sayısı 95.664 kişidir. Bunların 17.632 kişisi Kahramanmaraş'taki barınma merkezlerinde kalmaktadır. Suriyeli sığınmacılar il nüfusunun %8,6'sını meydana getirmektedir. 12 Şubat 2018 tarihi itibarıyla Kahramanmaraş nüfusu 1.127.623 iken, ildeki kayıtlı Suriyeli nüfusu 99.447'dir. Bu nüfusla birlikte ilin nüfusu 1.227.070'e çıkmıştır (www.goc.gov.tr). Kahramanmaraş nüfusunun %8.82'sini Suriyeli vatandaşlar meydana getirmektedir. Yolların kavşak noktasında olduğundan ekonomik yatırımların yıllar içerisinde artışına bağlı olarak nüfusta da artış yaşanmıştır. Kahramanmaraş, tarım ve tarıma dayalı sanayi sektörlerinde gelişme göstermiştir. Tekstil, metal mutfak eşyası, gıda, kâğıt sanayi ve kuyumculuk, Kahramanmaraş ekonomisine yön veren dinamizm sağlayan sektörlerdir (DOĞAKA, 2016:7).

3.3. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Bu bölümde ankete katılan esnafın demografik, sosyo-ekonomik durumuna ilişkin bilgilerine ve Suriyeli sığınmacılara ilişkin değerlendirmelerinin analiz sonuçlarına ve yorumlarına yer verilecektir.

3.3.1. Ankete Katılan Esnaf İle İlgili Demografik Bilgiler

Bu bölümde katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin verilerin analizi yapılacaktır.

Tablo 1: Kahramanmaraş Esnafına İlişkin Demografik Bilgilerin Analizi.

Cinsiyet			Medeni Durum		
Kadın			Evli		
Erkek	41	4,1	Bekar	10	0,9
Toplam	61	5,9	Toplam	91	9,1
	002	00,0		001	00,0
Memleket			Kendini K. Maraşlı Olarak Görme Durumu		
K.Maraş			Evet		
K.Maraş	84	8,3	Hayır	8	6,9
değil	17	1,7	Kararsızım	13	2,3
Toplam			Toplam	5	0,8
	001	00,0		18	00,0
Yabancı Dil			Yaş		
İngilizce	122	12,2	18-25	77	7,7
Arapça	26	2,6	26-33	201	20,0
Almanca	30	3,0	34-41	336	33,5
Kürtçe	37	3,7	42-49	224	22,4
Fransızca	3	0,3	50-57	113	11,3
Rusça	3	0,3	58-65	43	4,3
Yok	781	77,9	66 ve üzeri	8	0,8
Toplam	1002	100	Toplam	1002	100
Eğitim Durumu			N		
Okur Yazar Değil				6	0,6
İlkokul				91	9,1
Ortaokul				222	22,2
Lise				423	42,2
Yüksekokul veya Üniversite				255	25,4
Yüksek Lisans veya Doktora				5	0,5
Toplam				1002	100

Anket çalışmamıza katılan esnafın 85,9'i erkek, 14,1'i ise kadındır. Katılımcıların %80,9'u evli, %19,1 ise bekar. Erkek ve kadın katılımcıların evli olma oranına baktığımızda erkeklerde evlilik oranının %82,0 kadınlarda evlilik oranının ise %74,5 olduğu görülmektedir. Ankete katılan esnafın %33,5'i 34-41 yaş aralığında %22,4'ü 42-49 yaş aralığında %20,0'i 26-33 yaş aralığında bulunmaktadır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun (%76) 26-49 yaş grubunda olduğu görülmektedir. Katılımcılar en çok (%12,2) İngilizce, en az

(%0,3) ise Rusça ve Almanca dillerini bilmektedirler. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%77,9) anadili dışında başka bir dil bilmemektedir.

Tablo 2: Kahramanmaraş Esnafına İlişkin Yaş Grubu ile Yabancı Dil Bilgilerinin Analizi.

Yaş		Yabancı Dil							Ki-Kare	P
		İngilizce	Arapça	Almanca	Kürtçe	Fransızca	Rusça	Yok		
18-25	F	23		5	3	1	0	39	83.658	0.007
	%	29.9	7.8	6.5	3.9	1.3	0.0	50.6		
26-33	F	37	2	7	11	0	2	142		
	%	18.4	1.0	3.5	5.5	0.0	1.0	70.6		
34-41	F	36	6	8	9	2	0	275		
	%	10.7	1.8	2.4	2.7	0.6	0.0	81.8		
42-49	F	19	7	6	5	0	1	186		
	%	8.5	3.1	2.7	2.2	0.0	0.4	83.0		
50-57	F	5	4	3	8	0	0	93		
	%	4.4	3.5	2.7	7.1	0.0	0.0	82.3		
58-65	F	2	1	1	1	0	0	38		
	%	4.7	2.3	2.3	2.3	0.0	0.0	88.4		
66+	F	0	0	0	0	0	0	8		
	%	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0		
Toplam	F	122	26	30	37	3	3	781		
	%	12.2	2.6	3.0	3.7	0.3	0.3	77.9		

Yaşa göre bildiğiniz yabancı dil karşılaştırmasında (Tablo 2), 18-25 yaş grubunda olanların %29,9'u, 26-33 yaş grubundaki kişilerin %18,4'ü, 34-41 yaş grubundaki kişilerin %10,7'si, 42-49 yaş grubundaki kişilerin %8,5'i, 50-57 yaş grubundaki kişilerin %4,4'ü, 58-65 yaş grubundaki kişilerin %4,7 ve 66 yaş ve üzeri kişilerin %0,0'ı İngilizce bilmektedirler. 18-25 Yaş grubunda olanların %50,6'sı, 26-33 yaş grubundaki kişilerin %70,6'sı, 34-41 yaş grubundaki kişilerin %81,8'i, 42-49 yaş grubundaki kişilerin %83,0'ı, 50-57 yaş grubundaki kişilerin %82,3'ü, 58-65 yaş grubundaki kişilerin %88,4'ü ve 66 yaş ve üzeri kişilerin %100,0'ü hiçbir yabancı dil bilmemektedir. Ankete katılan esnafın yaş grubu ile yabancı dil bilgisi arasında anlamlı fark bulunmaktadır (Ki-Kare=83.658, p=0.007). Ankete katılan esnafın %42,2'si lise, %25,4'ü üniversite, %22,2'si ortaokul mezunudur. Katılımcıların %0,6'sı okur-yazar değildir ancak %0,5'i lisansüstü (Yüksek Lisans/Doktora) mezunudur.

Katılımcıların yaş grupları ile eğitim durumunu incelemek için Ki-Kare analizi yaptığımızda (Tablo 3); 18-25 Yaş grubunda olanların %5,2'sinin, 26-33 yaş grubundaki kişilerin %9,5'nin, 34-41 yaş grubundaki kişilerin %21,7'sinin, 42-49 yaş grubundaki kişilerin %30,8'nin, 50-57 yaş grubundaki kişilerin %33,6'sının, 58-65 yaş grubundaki kişilerin %32,6'sının ve 66 yaş ve üzeri kişilerin %62,5'nin ortaokul mezunu olduğu görülmektedir. 18-25 Yaş grubunda olanların %48,1'nin, 26-33 yaş grubundaki kişilerin %36,3'nün, 34-41 yaş grubundaki kişilerin %29,2'sinin, 42-49 yaş grubundaki kişilerin %15,2'sinin, 50-57 yaş grubundaki kişilerin %9,7'sinin, 58-65 yaş grubundaki kişilerin %4,7'sinin Yüksekokul ve/veya Üniversite mezunu olduğu

görülmektedir. Katılımcıların yaş grupları ile eğitim durumları arasında anlamlı fark bulunmaktadır (Ki-Kare=200.386, p=0.000).

Tablo 3: Kahramanmaraş Esnafına İlişkin Yaş Grubu ile Eğitim Bilgilerinin Analizi.

Yaş		Eğitim						Ki-Kare	
		Okur Yazar Değil	İlkokul	Orta kul	Lise	Önlisans/ Ü niversite	Y. Lisans Veya Doktora		
18-25	F	1	1	4	33	37	1	200.386	0.000
	%	1.3	1.3	5.2	42.9	48.1	1.3		
26-33	F	2	6	19	99	73	2		
	%	1.0	3.0	9.5	49.3	36.3	1.0		
34-41	F	1	22	73	140	98	2		
	%	0.3	6.5	21.7	41.7	29.2	0.6		
42-49	F	0	22	69	99	34	0		
	%	0.0	9.8	30.8	44.2	15.2	0.0		
50-57	F	1	25	38	38	11	0		
	%	0.9	22.1	33.6	33.6	9.7	0.0		
58-65	F	0	14	14	13	2	0		
	%	0.0	32.6	32.6	30.2	4.7	0.0		
66+	F	1	1	5	1	0	0		
	%	12.5	12.5	62.5	12.5	0.0	0.0		
Toplam	F	6	91	222	423	255	5		
	%	0.6	9.1	22.2	42.2	25.4	0.5		

3.3.2. Ankete Katılan Esnafın Sosyo-Ekonomik Durumuna İlişkin Bilgilerin Analizi

Kahramanmaraş esnafının sosyo-ekonomik durumu aşağıdaki göstergeler ışığında tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu göstergeler,

- Katılımcıların gelir durumu, hane halkı sayısı ve mesleği
- Gelirdeki artış/azalış durumu, işyerini kapama riski ve işyerinin kira durumu
- İkamet edilen ve/veya kiraya verilen konut durumu

3.3.2.1. Katılımcıların Gelir Durumu, Hane Halkı Sayısı ve Meslek Bilgisine İlişkin Verilerin Analizi

Ankete katılan esnafın gelir ve eşinin çalışma durumu, çocuk sayısı, hanede yaşayan kişi sayısı Tablo 4'te yer almaktadır. Tablo 4'te ankete katılan esnafın gelir dağılımı incelendiğinde %35,0'ının 1501-2000 TL gelir düzeyinde, %32,0'ının 2001-3000 TL gelir düzeyinde, 17,2'sinin 1001-1500 TL gelir düzeyinde olduğu görülmektedir. Ankete katılan esnafın eşinin aile bütçesine

Kahramanmaraş Esnafının Sosyo Ekonomik Durumu ve Suriyeli Sığınmacılara İlişkin Görüşünün Belirlenmesi

çalışarak katkı sağlayıp sağlamadığına baktığımızda %24,2'sinin eşinin çalıştığı, %75,8'nin eşinin ise çalışmadığı görülmektedir. Katılımcıların çocuk sayısına baktığımızda, %34,0'ının 2 çocuğunun, %25,3'ünün 3 çocuğunun, %8,8'inin 4 çocuğunun olduğu, %1,9'nun 5 çocuğunun olduğu, %16,9'unun ise çocuğunun olmadığı görülmektedir. Ankete katılan esnafın evde kaç kişi yaşadığına baktığımızda, %39,6'nın 4 kişi, %22,5'nin 5 kişi, %21,7'sinin 3 kişi yaşadığı görülmektedir.

Tablo 4:Katılımcı Esnafın Gelir Durumu Analiz Sonuçları

Gelir Durumu	N		Eşin Çalışma Durumu		
500 TL ve Altı	9	0,9	Evet	198	24,2
501 TL - 1000 TL	36	3,6	Hayır	620	75,8
1001 TL- 1500 TL	172	7,2			
1501 TL- 2000 TL	351	5,0			
2001 TL - 3000 TL	321	2,0			
3001 TL'den fazla	113	1,3			
Toplam	1002	100	Toplam	818	100,0
Çocuk Sayısı	N		Evde Kaç Kişi Yaşadığı		
1	120	12,6	1	14	1,4
2	325	34,0	2	67	6,7
3	242	25,3	3	217	21,7
4	84	8,8	4	396	39,5
5	1	1,9	5	225	22,5
6	5	0,5	6	65	6,5
Yok	161	16,9	7 ve daha fazla	17	1,7
Toplam	955	100,0	Toplam	1001	100,0

Evli olan esnafın yaş grubu ile eşinin çalışıp çalışmaması durumu Tablo 5'te incelenmiştir. Buna göre, 18-25 yaş grubundaki kişilerin %44, 4'ünün, 26-33 yaş grubundaki kişilerin %41,2'sinin, 34-41 yaş grubundaki kişilerin %29,6'sının, 42-49 yaş grubundaki kişilerin %18,0'ının, 50-57 yaş grubundaki kişilerin %9,1'inin, 58-65 yaş grubundaki kişilerin %5,0 ve 66 yaş ve üzeri kişilerin %14,3'ünün eşinin çalıştığı görülmektedir. Evli olan Kahramanmaraş esnafının yaş grubu ile eşlerinin çalışma durumu arasında anlamlı fark bulunmaktadır (Ki-Kare=51.807, p=0.000).

Tablo 5: Kahramanmaraş Esnafına İlişkin Yaş Grubu İle Eşlerin Çalışma Bilgilerinin Analizi.

Yaş		Eşin Çalışma Durumu		Ki-Kare	P
		Çalışıyor	Çalışmıyor		
18-25	F	4	5	51.807	0.000
	%	44.4	55.6		
26-33	F	47	67		
	%	41.2	58.8		
34-41	F	95	226		
	%	29.6	70.4		
42-49	F	39	178		
	%	18.0	82.0		
50-57	F	10	100		
	%	9.1	90.9		
58-65	F	2	38		
	%	5.0	95.0		
66+	F	1	6		
	%	14.3	85.7		
Toplam	F	198	620		
		24.2	75.8		

Katılımcı esnafın yaş grubu ile aylık gelir dağılımı Tablo 6'da incelenmiştir.

Tablo 6: Kahramanmaraş Esnafına İlişkin Yaş Grubu ile Aylık Gelir Bilgilerinin Analizi.

Yaş		Aylık Gelir (TL)						Ki-Kare	P
		00 ve altı	01-1000	001-1500	501-2000	001-3000	000 üstü		
18-25				27	3	7	5	151.273	0.000
		7.8	11.7	35.1	9.9	9.1	6.5		
26-33		2	15	38	0	52	14		
		1.0	7.5	18.9	9.8	25.9	7.0		
34-41		1	4	44	29	121	37		
		0.3	1.2	13.1	8.4	36.0	11.0		
42-49		0	3	30	8	94	29		
		0.0	1.3	13.4	30.4	42.0	12.9		

Kahramanmaraş Esnafının Sosyo Ekonomik Durumu ve Suriyeli Sığınmacılara İlişkin Görüşünün Belirlenmesi

50-57			20	7	3	0
	0.0	2.7	17.7	32.7	29.2	17.7
58-65			11	3	2	7
	.0	0.0	25.6	0.2	7.9	6.3
66+	0	2	2	1	2	1
	.0	5.0	25.0	2.5	5.0	2.5
Toplam	9	6	172	51	21	13
	0.9	3.6	17.2	5.0	2.0	1.3

Katılımcıların yaş grubu ile aylık gelir dağılımları arasında istatistiki olarak anlamlı fark bulunmuştur. 500 TL ve altı gelire çalışanların neredeyse tamamı 18-25 yaş grubunda yer almaktadır. Genç yaştakilerin gelir düzeyi ileri yaşlardakilere oranla daha düşüktür. Yaş ilerledikçe gelirden de artış görülmektedir (Ki-Kare=151.273, p=0.000).

Katılımcıların mesleğine ilişkin veriler Tablo 7’de incelenmiştir.

Tablo 7: Katılımcıların İcra Ettikleri Meslekler

Meslek	İş Alanı / N	N	Meslek	İş Alanı / N	N
Giyim Mağazası	33	3,2	SMMM	8	0,8
Lokanta	30	3,0	Müteahhit	1	0,1
Kafe	25	2,5	Tuhafiye	10	1,0
Manav	25	2,5	Güzellik Salonu	7	0,7
Kuaför	34	3,3	Düğün	3	0,3
Ayakkabı Mağazası	23	2,3	Organizasyonu		
Fırın	25	2,5	Saatçi	13	1,3
Market	32	3,2	Çilingir/Anahtar	9	0,9
Kasap	23	2,3	Manifatura	7	0,7
Berber	22	2,2	Petrol Ofisi	2	0,2
Kuyumcu	17	1,7	Oto teyp/Aksesuar	7	0,7
Döner Salonu	28	2,8	Bilgisayar/Bilişim	9	0,9
Kırtasiye	26	2,6	Sandık/Oyma	8	0,8
Telefon Bayi	17	1,7	Aktar	4	0,4
Terzi	17	1,7	Hediyelik Eşya	12	1,2
Bakkal	23	2,3	Tarhana/Firik	16	1,6
İnternet Kafe	15	1,5	Halıcı	6	0,6
Boya İnşaat	15	1,5	Oto Lastik	4	0,4
Kozmetik	16	1,6	Eczane	7	0,7
Tüpçü	10	1,0	Yorgancı	2	0,2
Elektrik ve Su	19	1,9	Çantacı	6	0,6
Tesisatçısı			Rent A Car	8	0,8
Züccaciye	10	1,0	Börek/Simit	9	0,9
Büfeci	14	1,4	Kıraathane	6	0,6

Gelinlikçi	10	1,0	Paça/Kebap	10	1,0
Pastahane	16	1,6	Bıçakçı	2	0,2
Yem, gıda	7	0,7	Hırdavatçı	6	0,6
Oto yıkama	11	1,1	Kumaşçı	7	0,7
Unlu mamüller	8	0,8	Toptancı/Halci	5	0,5
Tenekeci, demirci	10	1,0	Matbaa	4	0,4
Hububat, bakliyat	6	0,6	Spor Salonu	1	0,1
Veteriner	11	1,1	Bisikletçi	3	0,3
Emekli	2	0,2	Doğal Ürünler	6	0,6
Çiçek ve	16	1,6	Değirmenci	1	0,1
Organizasyon					
Dershane	7	0,7	Mobilya	4	0,4
Sürücü Kursu	12	1,2	Reklamcı	5	0,5
Emlakçı	14	1,4	Hamam	2	0,2
Camcı	6	0,6	Balıkçı	8	0,8
Taksi	11	1,1	Dişçi	4	0,4
Kuruyemiş	15	1,5	Av Malzemeleri	5	0,5
Çeyiz, perde	11	1,1	Pet Shop	6	,6
Tatlıcı	15	1,5	Kaportacı	1	,1
Turizm Acentalığı	5	0,5	Kalaycı	2	,2
Fotoğrafçı	16	1,6	Gözlükçü	4	0,4
Sigortacı	15	1,5	Pencere/PVC	4	0,4
Beyaz eşya	12	1,2	Kaynakçı	2	0,2
Otobüs Şoförü	7	0,7	Tornacı	2	0,2
Avukat	2	0,2	Toplam	1002	100

Katılımcı Esnaflar çok geniş bir yelpazede faaliyette bulunmakta olup %3,3'ü kuaför, %3,2'si Giyim mağazası ve %3,2'si market işletmektedir.

Katılımcıların yaşlarına göre meslek dağılımında istatistiki olarak anlamlı fark bulunmaktadır. 18-25 yaş grubunda olanların en yüksek oranda (5 kişi %6,5) berber ve telefon bayisi olduğu, 26-33 yaş grubundaki kişilerin en yüksek oranda (15 kişi %7,5) kuaför, 34-41 yaş grubundaki kişilerin en yüksek oranda (14 kişi %4,2) kuaför olduğu, 42-49 yaş grubundaki kişilerin en yüksek oranda (11 kişi %4,9) lokanta işlettiği, 50-57 yaş grubundaki kişilerin en yüksek oranda (5 kişi %4,4) giyim mağazası, fırın, market, kasap işlerini yürüttükleri görülmektedir. 58-65 yaş grubundaki kişilerin en yüksek oranda (3 kişi %7,0) lokanta, manav, fırın, boya inşaat, saatçi ve 4 kişinin (%9,3) market çalıştırdığı tespit edilmiştir. 66 yaş ve üzeri 8 kişinin her biri (%12,5) giyim mağazası, manav, ayakkabı mağazası, market, bakkal, tüpçü, bıçakçı mesleğini icra etmektedirler (Ki-Kare=745.315, p=0.000).

Katılımcıların cinsiyetlerine göre meslek seçiminde istatistiki olarak anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Kadınların %20,6 oranında kuaförlük mesleğini icra ettikleri, %6,4 oranında pastane ve %5,7 oranında gelinlikçi ve kozmetik firması işlettikleri, %5,0 oranında ise terzi dükkânı işlettikleri tespit edilmiştir. Erkeklerin icra ettikleri meslekler ise sırasıyla %3,5 oranında lokantacılık, %3,4 oranında marketçilik, %3,2 oranında giyim mağazası ve

Kahramanmaraş Esnafının Sosyo Ekonomik Durumu ve Suriyeli Sığınmacılara İlişkin Görüşünün Belirlenmesi

döner salonu, %2,8 oranında fırın ve kırtasiye dükkânı çalıştırdıkları, %2,7 oranında manav ve kasap, %2,6 oranında kafe, berber ve bakkaldır (Ki-Kare=410.251, p=0.000).

3. 3. 2. 2. Suriyeli Sığınmacılar Geldikten Sonra Gelirdeki Artış ya da Azalış Durumu İle İşyerini Kapama Riskinin Mevcudiyetinin ve İşyerinin Kira Durumunun Analizi

Ankete katılan esnafların 2011 yılında Suriyelilerin şehirde yaşamaya başlamasından sonra gelir düzeylerinde artış olup olmadığı sorgusu Tablo 8'de incelenmiştir.

Tablo 8: 2011 Yılı Sonrası Gelir Durumdaki Değişiklikler

	N	%
Evet	5	0,5
Evet %10- %20	598	59,7
Evet %50	3	3,6
Hayır	40	4,0
Hayır, ekonomik kriz var	125	12,5
Hayır, Suriyeliler birbirleriyle alışveriş yapıyorlar	25	2,5
Hayır,ekonomi kötü, giderler gelirden daha fazla	172	17,2
Toplam	1001	100

Kahramanmaraş esnafın %63,8'i Suriyelilerin Türkiye'ye sığınmacı olarak gelmelerinden sonraki dönemde gelirlerinde artış olduğunu, %29,7'si ekonomik anlamda sıkıntı yaşadıklarını, %2,3'ü ise Suriyelilerin sığınmacıların Suriyeli esnaftan alışveriş yapması dolayısıyla ekonomik anlamda kendilerine bir katkıları olmadığını belirtmişlerdir.

Katılımcıların işyerlerini kapatmayı düşünüp düşünmedikleri ve bunun nedenleri Tablo 9'da incelenmiştir.

Tablo 9: İşyerini Kapatma Durumuna İlişkin Analiz

Evet	4	0,4
Evet, işler düştü	55	5,5
Evet, emekli olmak istiyorum	31	3,1
Hayır	85	8,5
Hayır, gelirim ve yaşantım iyi	195	19,5
Hayır, başka mesleğim yok	263	26,2
Hayır, eşime ve aileme destek oluyorum	36	3,6
Hayır, çalışmayı seviyorum	94	9,4
Hayır, hayır öğrenci ve Kahramanmaraş halkı için	12	1,2
	227	22,6
Hayır, işimi seviyorum	902	100
Toplam		

Ankete katılan esnafın %9'u işyerlerini kapatmayı düşünürken, %91'i ise işyerini kapatmayı düşünmemektedir. İşyerini kapatmayı düşünen

esnafların, %5,5'i "işlerinin azaldığını" %3,1' ise "emekli olmayı düşündüğünü" belirtmişlerdir. İşyerini kapatmayı düşünmeyen esnaf kapatmama nedeni olarak; "gelirlerin ve yaşantıların iyi olduğunu" (%19,5), "başka mesleklerinin olmadığını" (%26,2), "çalışmayı sevdiğini" (%9,4), "Kahramanmaraş'ta yaşayanlara hizmet etmeyi sevdiğini" (%1,2), "işlerini sevdiğini" (%22,6), "başka mesleği olmadığını"(%26,3), "çalışarak ailesine destek olduklarını" (%3,6) ifade etmişlerdir.

"İşimi seviyorum işyerimi kapatmayı düşünmüyorum" diyen erkeklerin oranı %22,2 ve kadınların oranı %25,5'tir. "Kapatmayı düşünmüyorum başka mesleğim yok" diyen erkeklerin oranı %28,6 ve kadınların oranı %12,1'dir. "Gelirim iyi yaşantım iyi kapatmayı düşünmüyorum" diyen erkeklerin oranı %19,7 ve kadınların oranı %17,7'dir. "İşyerini kapatmayı düşünenlerin" oranı ise erkeklerde %9,4 ve kadınlarda %6,4'tür. Cinsiyete göre işinizi kapatmayı düşünüyor musunuz? Sorusuna verilen yanıtlar arasında anlamlı fark vardır. Erkekler yüksek oranda "hayır başka mesleğim yok", (%28.6), "işimi seviyorum kapatmayı düşünmüyorum" (%22.2) ve "hayır gelirim yaşantım iyi" (%19.7) şeklinde yanıtlarken, kadınlar yüksek oranda "işimi seviyorum kapatmayı düşünmüyorum" (%25.5), "hayır eşime ve aileme destek oluyorum" (%24.8) ve "hayır gelirim yaşantım iyi" (%17.7) şeklinde yanıtlamışlardır(Ki-Kare=225.940, p=0.000).

Kahramanmaraşlı esnafın işyerinin kira olup olmadığını, eğer kira ise aylık kira bedelinin ne kadar olduğu Tablo 10'da incelenmiştir.

Tablo 10: İşyerinin Kira Olması Durumu ve Aylık Kira Tutarı

	N	%
Evet	37	3,7
Evet 400 TL	8	0,8
Evet 600 TL	20	2,0
Evet 450 TL	20	2,0
Evet 500 TL	38	3,8
Evet 700 TL	72	7,2
Evet 250 TL	1	0,1
Evet 550 TL	11	1,1
Evet 300 TL	5	0,5
Evet 650 TL	36	3,6
Evet 350 TL	6	0,6
Evet 800 TL	93	9,3
Evet 900 TL	134	13,3
Evet 950 TL	52	5,2
Evet 1000 TL	134	13,3
Evet 1500 TL	64	6,4
Evet 2000 TL	32	3,2
Evet 2500 TL	5	0,5
Evet 3000 TL ve yukarı	13	1,3
Hayır	221	22,1
Toplam	1002	100

Ankete katılan Kahramanmaraş esnafının büyük bir çoğunluğu (%77,9) iş yeri kirası vermektedir. İş yeri kirası veren esnafın, %13,3'nün 1000 TL kira verdiği, %13,3'nün 900 TL kira verdiği, %9,3'nün 800 TL kira bedeli verdiği görülmektedir.

3. 3. 2. 3. İkamet Edilen ve/veya Kiraya Verilen Konuta İlişkin Verilerin Analizi

Esnafın ekonomik durumunu ortaya çıkarmak amacıyla ikamet ettiği konutun da kira olup olmadığı sorulmuştur. Konutun kira durumu ve bedeline ilişkin bilgiler Tablo 11'de yer almaktadır. Tabloya göre, katılımcıların %54,8'i kirada oturmakta, %45,2'si ise kendi mülkünde oturmaktadır. Kirada oturan katılımcıların, %14,0'nin 700 TL, %11,3'nün 650 TL, %6,6'sının ise 800 TL kira verdiği görülmektedir.

Katılımcıların cinsiyetine göre kirada oturma durumu arasında istatistiki olarak anlamlı fark bulunmaktadır. Kadınların %52,5'nin, erkeklerin ise %44,4'ünün kendi evinde ikamet ettiği görülmektedir. Erkeklerin %15,1'i 700 TL, %11,7'si 650 TL, kadınların ise %9,2'si 650 TL, %7,8'i 700 TL kira ödemektedir. Bu verilerden kadınların daha düşük fiyatlı konutları tercih ettiği söylenebilir (Ki-Kare=33.284, p=0.010).

Tablo 11: Esnafın Konutunun Kira Durumu

	N	%
Evet	14	1,4
Evet 400 TL	22	2,2
Evet 600 TL	59	5,9
Evet 450 TL	30	3,0
Evet 500 TL	37	3,7
Evet 700 TL	14	14,0
Evet 250 TL	1	0,1
Evet 550 TL	2	0,2
Evet 300 TL	46	4,6
Evet 650 TL	1	0,1
Evet 350 TL	114	11,3
Evet 800 TL	6	0,6
Evet 900 TL	66	6,6
Evet 950 TL	7	0,7
Evet 1000 TL ve yukarısı	3	0,3
Hayır	1	0,1
Toplam	453	45,2
	1002	100

Kişilerin ekonomik durumunun göstergelerinden bir diğeri yaşanılan konutun özellikleridir. Konutun oda sayısı, Isınma şekli, gün ışığı alıp almaması ve benzeri durumlar Tablo 12'de incelenmiştir.

Tablo 12: İkamet Edilen Konutun Özellikleri

Yaşadığınız konutun oda sayısı			Konutların gün ışığı alıp almama durumu		
1	7	0,7	Evet Alıyor	829	82,7
2	62	6,2	Hayır Almıyor	134	13,4
3	580	57,9	Kısmen	39	3,9
4	314	31,3			
5+	39	3,9			
Toplam	1002	100	Toplam	1002	100
Konutların ısınma şekli			Konutların sağlıklı yaşam koşullarına uygunluğu		
Doğal Gaz	697	69,6	Uygun	734	73,2
Soba	305	30,4	Uygun Değil	59	5,9
Toplam	1002	100	Kısmen Uygun	209	20,9
			Toplam	1002	100

Kahramanmaraşlı esnafın %57,9'u üç odalı, %31,3'ü dört odalı, %6,9'u ise iki ve daha az odalı evlerde ikamet etmektedirler. Katılımcıların %82,7'sinin oturdukları konut gün ışığı aldığını, %69,6'sı doğal gaz ile ısındıklarını, %73,2'si oturdukları konutun sağlıklı yaşam koşullarına uygun olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcıların daha çok geniş ve ferah evleri tercih ettikleri ifade söylenebilir.

3. 3. 3. Kahramanmaraş Esnafının Suriyelilerle Komşuluk ve Akrabalık Durumuna İlişkin Değerlendirmelerin Analizi

Bu bölümde Kahramanmaraş esnafının farklı açılardan Suriyeli sığınmacılara ilişkin görüş ve düşüncelerin tespitine ve analizine yer verilmektedir. Kahramanmaraşlı esnafın Suriyeli sığınmacılara evlerini kiraya verip vermedikleri, verme ve vermeme nedenleri Tablo 13'de incelenmiştir.

Tablo13: Esnafın Suriyeli Sığınmacılara Evlerini Kiraya Vermeye İlişkin Görüşlerin Analizi

Evet	40	4,0
Evet, ek kazanç	126	12,6
Evet, insanlık için	167	16,7
Evet, bende Suriyeliyim	4	0,4
Hayır	649	64,8
Hayır, kendi vatandaşşıma vermek isterim	2	0,2
Hayır, kalabalıklar ve eve bakmıyorlar	9	0,9
Hayır, burada kalmalarını istemiyorum	5	0,5
Toplam	1002	100

Kahramanmaraş Esnafının Sosyo Ekonomik Durumu ve Suriyeli Sığınmacılara İlişkin Görüşünün Belirlenmesi

Ankete katılan esnafın mülklerini, Suriyeli göçmenlere kiraya verip vermeme durumuna baktığımızda, katılımcıların %33,6'sı evini Suriyelere kiraya verebileceğini %66,4'ü ise evini Suriyelilere kiraya vermek istemediğini ifade etmiştir. Evini Suriyelere kiraya vermek isteyenlerin %12,6'sı "ek kazanç sağlamak", %16,6'sı "insanlık adına hareket etmek", %0,4'ü ise "kendi uyruklarından oldukları için bu yönde düşündüklerini" ifade etmişlerdir. Evini Suriyelere kiraya vermek istemeyenlerin bunun nedeni olarak; "Türk vatandaşlarına kiraya vermek istemelerini", "Suriyelilerin çok kalabalık olduklarını ve evi iyi kullanmadıklarını" ve ayrıca "Suriyelilerin memleketimizde kalmalarını istemediklerini" göstermişlerdir.

Kahramanmaraşlı esnafın Suriyeli sığınmacılarla komşu ya da akraba olma durumuna ilişkin değerlendirmeleri Tablo 14'te yer almaktadır.

Tablo 14: Suriyeli Sığınmacılar İle Komşu ve/veya Akraba Olma Durumuna İlişkin Görüşlerin Analizi

Suriyeli komşunuz olmasını ister misiniz?			Suriyeli sığınmacılarla akrabalık bağınız var mı?		
Kesinlikle isterim	23	2,3	Evet	6	0,6
İsterim	270	27,0	Evet, dedem Suriyeli	3	0,3
Benim için fark etmez	306	30,5	Evet, kökenim Suriyeli	29	2,9
Hayır, istemem	403	40,2	Hayır	964	96,2
Toplam	1002	100	Toplam	1002	100

Ankete katılan esnafa Suriyeli komşu isteyip istemediklerini sorduğumuzda, esnafın %30,5'i "komşusunun Suriyeli ya da Türk olmasının bir öneminin olmadığını", %27,0'ı "Suriyeli komşusunun olmasını istediğini", %40,2'si ise "Suriyeli komşu istemediğini" ifade etmiştir.

Ankete katılan esnafın %96,2'si "Suriyeli mültecilerle aralarında akrabalık bağının olmadığını" belirtmiştir.

Tablo 15: Suriyelerin Kalıcı Olması Durumu

	N	%
Kesinlikle isterim	18	1,8
İsterim	130	13,0
Benim için fark etmez	209	20,9
Hayır istemem	645	64,4
Toplam	1002	100

Katılımcılara Suriyeli sığınmacıların ülkemizde kalıcı olması durumuna ilişkin görüşleri sorulduğunda (Tablo 15) %64,4'ü "Suriyelilerin kalıcı olmasını istemediğini", %14,8'i ise "Suriyelilerin kalıcı olmasını istediklerini" belirtmişlerdir.

Tablo 16: Kahramanmaraş Esnafına İlişkin Yaş Grubu ile Suriyelilerin Kahramanmaraş'ta Sürekli Kalmasını İsteyip İstemediklerine İlişkin Görüşleri

Yaş		Suriyeli Mültecilerin Kalmasını İster misiz?				Ki-Kare	
		Kesinlikle İsterim	İsterim	Benim İçin Fark Etmez	Hayır İstemem		
18-25		1	4	12	60	3.351	.023
		1.3	5.2	15.6	77.9		
26-33	2	5	24	39	133		
		2.5	11.9	19.4	66.2		
34-41	3	2	43	66	225		
		0.6	12.8	19.6	67.0		
42-49	4	4	26	57	137		
		1.8	11.6	25.4	61.2		
50-57	5	6	22	21	64		
		5.3	19.5	18.6	56.6		
58-65	5	0	9	12	22		
		0.0	20.9	27.9	51.2		
66+	6	0	2	2	4		
		0.0	25.0	25.0	50.0		
Toplam	T	18	130	209	645		
		1.8	13.0	20.9	64.4		

Suriyeli Mültecilerin Kahramanmaraş'ta Sürekli kalıcı olmasını ister misiniz? Sorusuna verilen cevap ile katılımcıların yaş grubu arasında istatistiki olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır. Tablo 16'da görüldüğü üzere, gençler arasında Suriyelilerin kalıcı olmasını istemeyenlerin oranı, ileri yaşlardaki katılımcılardan "Hayır" cevabını verenlerin oranından daha yüksektir. 18-25 yaş grubunda olanların %77,9, 26-33 yaş grubundaki kişilerin %66,2, 34-41 yaş grubundaki kişilerin %67,0, 42-49 yaş grubundaki kişilerin %61,2, 50-57 yaş grubundaki kişilerin %56,6, 58-65 yaş grubundaki kişilerin %51,2 ve 66 yaş ve üzeri kişilerin %50'si "Hayır" yanıtını vermiştir (Ki-Kare=33.351, p=0.023). Görüldüğü üzere gençler Suriyelilerle birlikte gelecekte bu ülkede yaşama düşüncesine sahip değildiler.

3. 3. 4. Suriyeli Sığınmacıların Sosyal Kültürel Etkilerine İlişkin Görüşlerin Analizi.

Kahramanmaraş esnafının Suriyeli sığınmacıların sosyal kültürel yaşantıya etkilerine ilişkin düşünceleri aşağıdaki göstergeler ışığında ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu göstergeler;

- Sosyal kültürel yapıya etkileri
- Suriyelilerin evlilik kurumuna etkileri
- Suriyelilerle iletişimde kullanılan dil
- Suriyelilerle yaşanan sorunlar ve Suriyelilerden rahatsız olunması durumu

Kahramanmaraş Esnafının Sosyo Ekonomik Durumu ve Suriyeli Sığınmacılara İlişkin Görüşünün Belirlenmesi

- Esnafın müşteri profili ve 2011 sonrası kazançlarında artış olup olmaması durumu
- Esnafın çalışan profili ve nedenleri
- Suriyelilerin çalıştıkları işkolları ve Kahramanmaraş ekonomisine katkıları
- Savaş sonrası Suriyelilerle ilişkilere ilişkin değerlendirmeler

3.3.4.1.Suriyeli Sığınmacıların Kahramanmaraş'ın Sosyal Kültürel Yapısına Etkileri

Katılımcılara 2011 yılı sonrasında Kahramanmaraş'ta sosyal kültürel yapı değişimi olup olmadığı sorulmuş ve alınan cevaplar Tablo 17'de analiz edilmiştir.

Tablo 17: Kahramanmaraşlı Esnafın Suriyeli Göçü Sonrası Kahramanmaraş'ta Sosyal Kültürel Yapı Değişimine İlişkin Görüşlerinin Analizi.

	N	
Evet, belirgin olumlu değişimler oldu	95	9,5
Biraz etkileşim oldu	308	30,7
Hayır, hiçbir değişim olmadı	98	9,8
Buranın kültürüne uyum sağladılar	67	6,7
Fikrim yok	114	11,4
Evet, belirgin olumsuz değişimler oldu	320	31,9
Toplam	1002	100

Suriyeli göçmenlerin Kahramanmaraş'ta sosyal kültürel yapı değişimine sebep olup olmadıkları sorusuna katılımcıların %31,9'u "belirgin olumsuz değişimler olduğunu", %30,7'si "biraz etkileşim olduğunu", %9,5'i "belirgin olumlu değişimler olduğunu", %9,8'i "hiçbir değişim olmadığını" ifade etmişlerdir.

Katılımcılara ayrıca Suriyelilerin Kahramanmaraş'ta kültürel yozlaşmaya neden olup olmadıkları sorulmuş, verdikleri cevaplar Tablo 18'de analiz edilmiştir.

Tablo 18: Kahramanmaraşlı Esnafın Suriyeli Göçü Sonrası Kahramanmaraş'ın Kültürel Yozlaşma Durumuna İlişkin Görüşlerinin Analizi.

	N	
Evet, belirgin şekilde bozulma oldu	388	38,7
Hayır, hiçbir değişim olmadı	191	19,1
Buranın kültürüne uyum sağladılar	219	21,8
Fikrim yok	204	20,4
Toplam	1002	100

Tablo 18 incelendiğinde, ankete katılan esnafın, 38,7'sinin "belirgin şekilde bozulma olduğu", %21,8'inin "Suriyelilerin Kahramanmaraş kültürüne uyum sağladığını" %20,4'ünün "kültürel yozlaşma olup olmadığına dair bir fikrinin olmadığı" yönünde görüş bildirmişlerdir.

Suriyelilerin Kahramanmaraş'ta kültürel yozlaşmaya yol açtığı görüşü ile cinsiyet arasında istatistiki olarak anlamlı fark bulunmuştur. Erkek

katılımcıların %20,2'si, kadınların ise %12,1'i "hayır hiçbir değişim olmadı" görüşüne katılırken, erkek katılımcıların %38,3'ü ile kadın katılımcıların %41,1'i "bozulma oldu" görüşüne katılmışlardır. Kadın ve erkek katılımcılar "Suriyeli sığınmacıların Kahramanmaraş'ta kültürel yozlaşmaya neden olduğu" görüşüne farklı oranlarda katılmışlardır.

Katılımcılara Suriyeli sığınmacılarla aralarında hangi yönde kültürel etkileşim olduğu sorulmuş ve alınan cevaplar Tablo 19'da incelenmiştir.

Katılımcıların %49,6'sı "Suriyeli sığınmacılarla aralarında kültürel bir etkileşim olmadığını" ifade ederken, %12,3'ü "dil ve giyimde", %10,6'sı "Suriyeliyle evlenmelerin arttığı", %6,0'ı "Türkler arasında boşanmaların arttığı", %6,8'i "kültürel yozlaşmaların olduğu", %5,7'si "dil probleminin olduğu ve ahlakın bozulduğu" yönünde görüş bildirmişlerdir.

Tablo 19: Kahramanmaraş Esnafının Suriyeliyle Kültürel Etkileşim Durumuna İlişkin Görüşlerinin Analizi.

Evet	6	0,6
Evet, karşılıklı dil ve giyimde etkileşim oldu	123	12,3
Evet, Suriyelilerle evlenmeler arttı	106	10,6
Evet, evlilikler ve boşanmalar arttı	60	6,0
Evet, kültürel yozlaşma oldu	68	6,8
Evet, dil problemi ve ahlak bozuldu	57	5,7
Evet, çocuklarımıza kötü örnek oluyorlar	21	2,1
Evet, komşuluk, evlenmeler ve yeni iş yerleri açmalar	56	5,6
Evet, erkekleri Türk erkeklerine ve Türk yaşamına özeniyorlar	8	0,8
Hayır	49,7	49,6
Toplam	1002	100

3.3.4.2.Suriyelilerin Evlilik Kurumuna Etkileri

Katılımcıların "Suriyeli bir eşiniz olmasını ister misiniz?" sorusuna verdikleri cevaplar Tablo 20'de incelenmiştir.

Tablo 20: Suriyeli İle Evli Olmayı İsteme Durumu

	N	%
Evet	56	5,6
Hayır	943	94,4
Toplam	999	100

"Suriyeli birisiyle evlenir misiniz" sorusuna Kahramanmaraşlı esnafın %94,4'ü "hayır", %5,6'sı ise "evet" cevabını vermişlerdir. Bu soruya kadın ve erkeklerin hangi oranda cevap verdiklerine baktığımızda (Tablo 21) erkeklerin %93,6'sının, kadınların ise %99,3'nün Suriyeli bir eş istemedikleri ortaya çıkmıştır (Ki-Kare=7.438, p=0.009).

Kahramanmaraş Esnafının Sosyo Ekonomik Durumu ve Suriyeli Sığınmacılara İlişkin Görüşünün Belirlenmesi

Tablo 21: Cinsiyete Göre Suriyeli Bir Eşiniz Olmasını İster misiniz?

Cinsiyet	Suriyeli bir eşiniz olmasını ister misiniz?		Ki-Kare	P
	Evet	Hayır		
Erkek	55	803	7.438	0.009
	6.4	93.6		
	1	140		
Kadın	0.7	99.3		
	56	943		
Toplam	5.6	94.4		

Katılımcılara eşinin Suriyeli olup olmadığı sorulduğunda (Tablo 22) %99,3'ü "hayır", %0,7'si "evet" cevabını vermişlerdir.

Tablo 22: Kahramanmaraş Esnafının Suriyeli Birisiyle Evlilik Yapma Durumuna İlişkin Görüşlerinin Analizi

Eşiniz Suriyeli mi?	N	P
Evet	6	0,7
Hayır	826	99,3
Toplam	832	100

Suriyeli birisiyle evli olma durumu ile katılımcıların yaş grubu arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır (Tablo 23). Katılımcılardan 34-41 yaş grubunda iki esnaf, 42-49 yaş grubunda 3 esnaf, 66 yaş ve üzeri yaş grubunda ise bir esnaf Suriyeli bir bayanla evlidir (Ki-Kare=24.758, p=0.027).

Tablo 23: Kahramanmaraş Esnafına İlişkin Yaş Grubu İle Eşin Suriyeli Olma Durumu

Yaş	Eşiniz Suriyeli mi?		Ki-Kare	P		
	Evet	Hayır				
18-25	F	14	24.758	0.027		
	%	0.0			100.0	
26-33	F	0				
	%	0.0			100.0	
34-41	F	2				
	%	0.6			99.4	
42-49	F	3				
	%	1.4			98.6	
50-57	F	0				
	%	0.0			100.0	
58-65	F	0				
	%	0.0			100.0	
66+	F	1				
	%	16.7	83.3			
Toplam	F	6				
	%	0.7	99.3			

Tablo 24'de Suriyeli çalışan sayısı bilgisi yer almaktadır.

Tablo 24: Suriyeli çalışan sayısı

	N	%
1	153	70,5
2	56	25,8
3	4	1,8
4	3	1,4
5	1	0,5
Toplam	217	100

Tablo 24'e göre, katılımcı esnafın %70,5'i 1 (bir) Suriyeli, %25,8'i ise 2 (iki) Suriyeli işçi çalıştırmaktadır.

Tablo 25'de Kahramanmaraşlı esnafın Suriyeli işçi çalıştırma ve çalıştırmama nedenlerine ilişkin verilerin analizi yer almaktadır.

Tablo 25: Kahramanmaraş Esnafının Suriyeli İşçi Çalıştırma/ Çalıştırmama Nedenlerinin Analizi

Suriyeli işçi çalıştırma nedeni			Suriyeli işçi çalıştırmama nedeni		
Çok çalışkanlar	47	21,7	Verilen işi özenle yapmıyorlar	14	31,8
Verilen her işi yapıyorlar	72	33,2	Dil kısıtlarından dolayı	29	65,9
Düşük ücretle çalışıyorlar	69	1,8	Anlaşamıyoruz		
Daha hızlılar	12	5,5	Diğer	1	2,3
Türkler çalışmak istemiyor	17	7,8	Toplam	44	100
Toplam	17	100			

Katılımcılar Suriyeli işçi çalıştırma nedenleri olarak "çok çalışkan olmalarını" (%21,7), "verilen her işi yaptıklarını" (%33,2), "düşük ücretle çalıştıklarını" (31,8), "daha hızlı olduklarını" (%5,5) ve "Türklerin çalışmak istemediklerini" (%7,8) belirtmişlerdir.

Kahramanmaraşlı esnaf Suriyeli işçi çalıştırmak istememe nedeni olarak "verilen işi özenle yapmamalarını" (%31,8), "dil kısıtlarından dolayı anlaşamadıklarını" (%65,9) ifade etmişlerdir.

Kahramanmaraş esnafının Suriyeli çalışanlarından memnun olup olmadıkları ve Suriyeli işçi çalıştırma nedenleri Tablo 26'da incelenmiştir.

Tablo 26: Kahramanmaraş Esnafının Suriyeli Çalışandan Memnun Olma Durumu ve Memnuniyetinin Nedeninin Analizi

Suriyeli çalışanlardan memnuniyet durumu	N	%	Suriyeli işçi çalıştırma memnuniyetinin nedeni	N	%
Evet	91	41,9	Başka şansım yok	6	3,4
Kısmen	62	28,6	Maliyeti Düşük	106	60,9
Çok memnunum	14	6,5	Az ücretle daha fazla kişi	61	35,1
Az memnunum	1	0,5	ÇalıştırıyorumDiğer	1	0,6
Hayır	49	22,5	Toplam	74	100
Toplam	217	100			

Katılımcıların %22,5'i Suriyeli çalışandan "memnun olmadıklarını", %77,5'i ise farklı oranlarda "memnun olduklarını" ifade etmişlerdir. Esnafın %60,9'u "Suriyeli çalışanın maliyetinin düşük olduğunu", %35,1'i ise "az ücretle daha fazla kişi çalıştırma imkânlarının olduğunu" belirtmişlerdir.

3.3.4.7. Suriyelilerin Çalıştıkları İşkolları ve Kahramanmaraş Ekonomisine Katkıları

Suriyeli sığınmacılardan sermaye sahibi olanlar şirket ortağı (26 şirket) olurken, sermaye sahibi olmayanlar ise farklı işkollarında çalışarak işgücüne katkı sağlamaktadırlar.

Tablo 27'de görüldüğü üzere Suriyeli sığınmacıların %16,1'i "lokantada", %15,6'sı "Tekstil atölyesinde", %12,5'i "sanayide işçi olarak", %9,9'u ise "inşaat işlerinde" çalışmaktadırlar.

Tablo 27: Suriyelilerin Çalıştığı İşkollarına İlişkin Verilerin Analizi.

Suriyeli Mülteciler Kahramanmaraş'ta hangi işkolunda daha çok çalışmaktadır?	N	%
Bakkaliye	98	9,8
Lokanta	162	16,1
Berber	64	6,4
Atölye(Tekstil)	157	15,6
İnşaat İşleri	99	9,9
Lokanta ve İnşaat	70	7,0
Ne İş Bulurlarsa Çalışıyorlar	86	8,6
Sanayi	125	12,5
Kaçakçılık	21	2,1
Atölye, Tekstil, İnşaat	56	5,6
Plastik, Kağıt Toplayıcısı	42	4,2
Bakkaliye, Berber, Telefoncu	22	2,2
Toplam	1002	100

Tablo 28'de görüldüğü üzere, katılımcı esnafın %38,6'sı Suriyeli sığınmacıların "ekonomiye olumlu yönde katkı sağladıklarını", %44,3'ü "ekonomiye olumsuz yönde katkı sağladıklarını", %17,1'i ise bu konuda "fikir sahibi olmadığını" ifade etmişlerdir.

Tablo 28: Kahramanmaraş Esnafının Suriyeli Göçmenlerin Kahramanmaraş Ekonomisine Katkılarına İlişkin Görüşlerinin Analizi.

	N	%
Çok olumlu yönde	37	3,7
Olumlu yönde	350	34,9
Çok olumsuz yönde	383	38,2
Olumsuz yönde	61	6,1
Fikrim yok	171	17,1
Toplam	1002	100

Suriye'den gelen mülteciler Kahramanmaraş'ın ekonomisini nasıl etkiledi? Sorusuna verilen yanıtlarla yaş arasında anlamlı fark çıkmıştır (Tablo 29). 18-25 yaşındakiler "olumsuz yönde" (%42,9) ve "Çok olumsuz yönde"(%22,1), 34-41 yaş grubundakiler %46,7 "olumsuz yönde" yanıtını vermiştir. 50-57 yaş grubundakiler "Olumlu Yönde" (%46,9) şeklinde ifade etmişlerdir (Ki-Kare=81.356, p=0.000).

Tablo 29: Kahramanmaraş Esnafına İlişkin Yaş Grubu ile Suriyeli Mültecilerin Kahramanmaraş Ekonomisine Katkısı

Yaş		Suriyeli Mültecilerin Kahramanmaraş Ekonomisine Katkısı					Ki-Kare	P
		Çok olumlu yönde	Olumlu yönde	Olumsuz yönde	Çok olumsuz yönde	Fikrim yok		
18-25	F	3	14	33	17	10	1.356	.000
	%	3.9	18.2	42.9	22.1	13.0		
26-33	F	5	72	74	12	38		
	%	2.5	35.8	36.8	6.0	18.9		
34-41	F	8	107	157	13	51		
	%	2.4	31.8	46.7	3.9	15.2		
42-49	F	14	84	80	11	35		
	%	6.2	37.5	35.7	4.9	15.6		
50-57	F	6	53	21	6	27		
	%	5.3	46.9	18.6	5.3	23.9		
58-65	F	1	16	16	2	8		
	%	2.3	7.2	37.2	4.7	18.6		
66+	F	0	4	2	0	2		
	%	0.0	50.0	25.0	0.0	25.0		
Toplam	F	37	350	383	61	171		
	%	3.7	34.9	38.2	6.1	17.1		

3.3.4.8. Savaş Sonrası Suriyelilerle İlişkilere İlişkin Değerlendirmeler

Kahramanmaraş Esnafının Sosyo Ekonomik Durumu ve Suriyeli Sığınmacılara İlişkin Görüşünün Belirlenmesi

Katılımcılara Suriye’deki iç savaş sonrası Suriyelilerle ilişkileri ile ilgili öngörülerini sorulduğunda, (Tablo 30) %25,6’sı “ilişkilerin daha iyi olacağını”, %12,9’u “değişen bir şey olmayacağını”, %11,0’ı “ticareti bizden öğrendiklerini ve ticari olarak geliştireceklerini”, %9,9’u ise “savaşın biteceğine inanmadığını” belirtmiştir.

Sizce savaş sonrasında Suriyelilerle ilişkileriniz nasıl olacak? Sorusu ile yaş arasında anlamlı fark bulunmaktadır. Özellikle 18-25 yaş grubu 50 yaş ve üzeri kişilere oranla yüksek seviyede olumsuz düşünmektedirler. Olumsuz düşünce oranı kısmen 26-33, 34-41, 42-49 yaş grubunda da yüksektir. Yaş ilerledikçe düşünceler kısmen olumlu yönde artmaktadır (Ki-Kare=97.021, p=0.034).

Tablo 30: Kahramanmaraş Esnafının Suriye’deki İç Savaş Sonrası Suriyelilerle İlişkilere İlişkin Öngörülerin Analizi.

Güvenlik sorunu çözüldürse Suriyeliler istedikleri yerde kalabilir	33	3,3
Suriyeliler az çok uyum sağladı ilişkiler değişmez	59	5,9
Eski günleri arıyorum, savaş öncesi gibi olsun	8	0,8
Bizden ticareti öğrendiler, ticari olarak gelişir	110	11,0
Suriyelilerle ilişki devam etmez	69	6,9
Savaşın biteceğine inanmıyorum	99	9,9
Değişen bir şey olmaz	129	12,9
İyi olmaz, bize karşı kin beslerler, kıymet bilmezler	41	4,1
İlişkiler daha iyi olur	255	25,6
Ticari olarak ilişkiler zayıflar	19	1,9
Buraya alıştık burada kalacağız diyorlar	48	4,8
Devlet Suriyelileri ülkelerine göndersin, ekonomik olarak çökerttiler	50	5,0
Suriyelilerin hepsi ülkesine dönerse iyi olur, kalırlarsa kötü olur	79	7,9
Toplam	99	100

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye’de bulunan Suriyeli nüfusun önemli bir kısmı özellikle sınır illerde ve sınıra yakın illerde ikamet etmektedirler. Bu illerden biri de Kahramanmaraş’tır. İldeki Suriyeli sığınmacı nüfusun büyük kısmı Kahramanmaraş şehrinde ikamet etmektedir. Suriyeli sığınmacıların şehirde yerli halkla iç içe yaşamasıyla birlikte toplumsal yapıda bir değişim meydana gelmiştir. Sığınmacıların kent nüfusuna katılmasıyla birlikte kent yaşamı sosyo-kültürel ve ekonomik olarak birtakım değişimlere sahne olmuştur. Nüfusun ani bir şekilde yükselmesiyle birlikte Kahramanmaraş şehrinde ekonomik hareketlilik artmıştır. Ekonomideki hareketliliğin olumlu yönleri olduğu gibi toplumu olumsuz etkileyen yönleri de bulunmaktadır. Yapılan çalışmada Kahramanmaraş esnafının %60’tan fazlasının gelirinde bir artış olduğu bununla birlikte yaklaşık %30’unun gelirinde yaşanan düşüş nedeniyle ekonomik

sıkıntının yaşandığı tespit edilmiştir. Ekonomik anlamda kayıp yaşayan esnafın bir kısmı iş değişikliği yapmayı düşünmektedir.

Esnafın yaklaşık %34'lük kısmı Suriyeli sığınmacılara evlerini kiraya vermeyi tercih ederken, diğer geri kalan kısım bunu tercih etmemektedir. Evlerini Suriyeli sığınmacılara kiralamak isteyenlerin bir kısmı bunu kazanç sağlamak, bir kısmı ise insanlık adına yapmak gerektiğini belirtmiştir. Evlerini kiraya vermek istemeyenlerin ise genel görüşü, Suriyeli sığınmacıların kalabalık olması ve aynı zamanda yerli halka kiraya vermeyi tercih etmeleridir. Her ne kadar esnafın Suriyeli sığınmacılarla akrabalık bağları olmasa da esnafın %27'lik kısmı Suriyeli komşuları olmasından rahatsızlık duymamaktadır. Bununla birlikte ankete katılanların yaklaşık %65'i Suriyeli sığınmacıların savaş sonrasında ülkelerine dönmelerinin daha isabetli olacağı görüşündedir. Araştırma bulgularına göre Kahramanmaraş esnafından büyük kısmı Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de daimi bir biçimde yaşamasını istememektedir.

Esnafa göre Suriyeli sığınmacılar kentte sosyo-kültürel değişmeye sebep olmuş, bu değişim olumlu olduğu gibi büyük oranda olumsuz bir biçimde gerçekleşmiştir. Kentte yaşayan sığınmacıların kültürel uyum sağladığı yönünde bir görüş belirlenmiştir. Bununla birlikte ankete katılanların %40'ı kent kültüründe bir yozlaşmanın yaşandığını ifade etmiştir. Sığınmacıların büyük kısmının Türkçe bilmemelerinden kaynaklanan dil problemleri esnaf için sorun olarak görülmektedir. Esnafın büyük çoğunluğu Suriyeli sığınmacılarla Türkçe iletişim sağlarken bir kısmı da işaret diliyle iletişim kurmaktadır. Aynı zamanda yerli halk arasında boşanmalarda ve Suriyeli kadınlarla evliliklerde artış yaşanması, ahlaki anlayışta yaşanan değişim toplumsal olarak bir sorun olarak algılanmaktadır. Suriyeli kadınla evli olma durumu değerlendirildiğinde esnaf içinden olan bazı kişilerin de evlilik için Suriyeli kadınları tercih ettiği, Suriyeli kadınlarla yuva kurdukları tespit edilmiştir.

Suriyeli sığınmacıların Kahramanmaraş kentinde yerli halkla birlikte yaşaması, halk tarafından az da olsa bir tedirginlik nedeni olarak görülmektedir. Esnafın %40' Suriyelilerle ilgili gelişmelerden tedirgin olmazken, %15'lik kısmı "Türk vatandaşlığının verilmesi" hususunda kaygı duymaktadır. Bununla birlikte işsizliğin ve kira fiyatlarının arttığı yönünde bir yargı da söz konusudur. Suriyeli sığınmacıların kentte rahat hareket etmesi, Suriyeli nüfusa bağlı olarak yerel işsizlikte meydana gelen artış, kira fiyatlarının yükselmesi, kurallara uyulmaması gibi nedenlerle esnafın %60'ının tepkisini çekmekte ve esnafın %90'ı Suriyeli sığınmacıların ülkelerine gitmelerinin daha sağlıklı olacağını düşünmektedir. Esnafın yaklaşık %10'u savaş bittikten sonra Suriyeli sığınmacıların Kahramanmaraş'ta yaşamalarında bir sakınca görmediklerini ancak geri kalan esnaf ise sığınmacıların ülkelere dönmelerinin daha doğru bir karar olacağı yönünde fikirlerini beyan etmiştir.

Sığınmacılar Kahramanmaraş şehrindeki işgücü içindeki yerlerini almışlardır. Esnafın işgücü olarak Suriyelileri tercih etmesindeki sebepler; "çok çalışkan olmaları", "verilen her işi yapmaları", "düşük ücretle çalışmaları", "daha hızlı olmaları" ve ihtiyaç duyulan alanlarda "Türklerin çalışmak istememeleri" şeklinde sıralanmıştır. Esnafın yaklaşık %78'i Suriyeli çalışandan memnundur. Bu memnuniyet "Suriyeli çalışanın maliyetinin düşük olmasına"

Kahramanmaraş Esnafının Sosyo Ekonomik Durumu ve Suriyeli Sığınmacılara İlişkin Görüşünün Belirlenmesi

ve “az ücretle daha fazla kişi çalıştırma imkânlarına” dayanmaktadır. Kentte yaşayan ve maddi durumu iyi olana Suriyeliler, sermaye sahibi olarak çeşitli şirketlere ortak olarak yerel ekonomiye katkı sağlamaktadırlar. Bunun dışında çeşitli iş kollarında çalışan Suriyeli sığınmacılar da kentin ekonomik hareketliliğine büyük oranda olumlu etkide bulunmaktadır. İşgücüne katılan sığınmacılar daha çok “lokantada”, “tekstil atölyelerinde”, “sanayide işçi olarak” ve “inşaat işlerinde” çalışmaktadırlar. Esnafta savaş sonrasında Suriye ile olan ticari ilişkilerimizin artacağı yönünde bir görüş hâkimdir.

Göç sonucu yaşanan nüfus artışları sebebiyle göç alan yerlerde sosyo-kültürel, toplumsal ve ekonomik hayatta farklılıkların ortaya çıkması, kültürel uyum ve uyumsuzluk, iletişim, giyim-kuşam ve yeme alışkanlıklarının değişmesiyle birlikte aile yapısında bir farklılaşma söz konusu olmaktadır. Türkiye’ye yapılan sığınmacı göçleri sonucunda Türkiye’nin özellikle güney illerinde bu değişimler hızlı bir şekilde yaşanmaktadır.

6. KAYNAKÇA

- Aksoy,Z. (2012), “Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(20), 292-303.
- Akşit, G. Bozok, M. Bozok N. (2015), “Zorunlu Göç, Sorunlu Karşılaşmalar: Hisar Köyü, Nevşehir’deki Suriyeli Göçmenler Örneği”, T.C. Maltepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi, 1(2), 92-98.
- Çağlayan, S. (2006), “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, Muğla Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler araştırmaları Dergisi, Sayı 17, Güz.
- DOĞAKA (T.C. Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı) (2016). Kahramanmaraş İli Ekonomik Görünüm Raporu 2010-2015.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2017). Göç İstatistikleri, www.goc.gov.tr. E.T. 11 Ekim, 2017.
- International Migration Outlook 2017, Publication of OECD
- Jennissen, R.P.W. (2004), Macro-Economic Determinants of International Migration in Europe, Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Karademir, N. Sandal, E. K. Tıraş, M. (2013). Kahramanmaraş’ın Ekoturizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi, 3rd International Geography Symposium - GEOMED 2013 Symposium Proceedings, ISBN: 978-605-62253-8-3, ss. 429-449.
- Koçak Y. Terzi E. (2012). “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri”, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(3), 163-185.
- Oxford Living Dictionary
- Sandal, E. K. Karademir, N. (2013). Kahramanmaraş’ta Depremsellik Bağlamında Zemin - Yerleşme İlişkisi, 3rd International Geography Symposium - GEOMED 2013 Symposium Proceedings, ISBN: 978-605-62253-8-3, ss. 474- 488.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2013). Kahramanmaraş İl Çevre Durum Raporu (2012), Kahramanmaraş.
- TÜİK (2013). Seçilmiş Göstergelerle Kahramanmaraş.
- TÜİK (2017). Seçilmiş Göstergelerle Kahramanmaraş.

- UNESCO Social and Human Sciences, International Migration (2015).
<http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/internationalmigration/glossary/migrant/>
- United Nations (2015). International Migration Report 2015,
http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2015_Highlights.pdf
- Varol, L. Kop, A. Darbaş, G. (2012). Koçlar-Sarıgüzel (Kahramanmaraş Kuzeyi) Arasında Kalan Bölgenin Jeolojik Özellikleri, Doğu Toroslar. KSU Mühendislik Bilimleri Dergisi, 15 (1), 43-56.
- Wickramasinghe, A.A.I.N. Wimalaratana, W.(2016), "International Migration and Migrationtheroies", Social Affairs, Vol. 1, No. 5, 13-32, Fall

YAZIM VE YAYIN KURALLARI

1. Makaleler metin, tablo, şekil ve kaynak kısımları ile birlikte toplam 2.500 kelimedenden az, 7.500 kelimedenden fazla olmaması (derginin sayfa düzenine göre yaklaşık 8-20 sayfa aralığından olması) incelemeye alınmasının ön koşuludur. Makaleler; Microsoft Word programında, kenarlardan (alt, üst, sağ, sol) 4,5 cm. boşluk bırakılarak, Cambria yazı tipinde, 10 punto ve 1 satır aralık ölçüsü kullanılarak yazılmalıdır.
2. Makalenin ilk sayfasında; makalenin başlığı büyük harfle, sayfa ortalanarak ve koyu olarak verilmelidir. Bunun altına ise yazarların isimleri ve adresleri başlıkla aynı şekilde verilmeli ve yazarların unvanları ve kurumları, isimlerin yanına konulacak yıldız işareti ile ilk sayfanın altında yer alacak not ile belirtilmelidir. İsimlerden sonra makale hangi dilde yazılmışsa (Türkçe veya İngilizce) önce o dilde en fazla 100 kelimedenden oluşan öz (abstract), altında ise diğer dilde (İngilizce veya Türkçe) yazılan en fazla 100 kelimedenden oluşan ikinci bir abstract (öz) verilmelidir. Türkçe ve İngilizce dilde hazırlanacak özler makalenin amacını, uygulanan metotları, bulguları ve sonuçları açıklamalıdır. Özlerin altında yer alan anahtar kelimeler ise Türkçe ve İngilizce olarak makalenin içeriğini en iyi anlatan; en az 3, en fazla 9 kelime (key words) olarak verilmelidir.
3. Makalenin ikinci sayfasından başlayacak metnin içerisindeki her paragraftan sonra 1 satır boşluk bırakılmalı ve paragraflar içeriden başlamalıdır. Metin içinde yer alacak ana başlıklar ve alt başlıklar 1., 1.1., 1.1.2. şeklinde numaralandırılmalı, koyu ve sola bitişik olarak yazılmalıdır.
4. Tablo, grafik ve şekiller metnin içerisinde yer almalı ve bunlara sola yanaşık başlık ve sıra numarası verilmelidir. Başlıklar tabloların ve şekillerin üzerinde yer almalıdır. Tablo ve şekiller sayfa içerisinde dikey olarak verilmelidir. Tam sayfa olan tablo ve şekiller sayfaya yatay olarak yerleştirilebilir. Denklemler sayfaya ortalı olarak verilmeli ve denklemlere verilecek sıra numaraları parantez içinde ve denklemin sağına yerleştirilmelidir.
5. Kaynaklara yapılan göndermeler, dipnotlar yerine metin içinde parantez arasında gösterilmeli ve sırasıyla yazarın soyadı ve tarih yazılarak verilmelidir. Örneğin; tek yazar olması durumunda (Jarvick, 1996:98), iki yazar olması durumunda (Frantzich ve Sullivan, 1996:87), yazarlar ikiden fazlaysa (Caroline, Pauwels, v.d., 2000). yazarın aynı yıl içinde yayımlanmış birden fazla eserine gönderme yapılıyorsa (Noam, 1991a:65) kullanılmalıdır. Birden fazla kaynağa yapılan göndermeler birbirlerinden noktalı virgülle ayrılmalıdır. (Jarvick, 1996:54; Noam, 1991:43; Dörr, 2000:32).
6. Açıklama gerektiren durumlar için hazırlanan dipnotlar metnin içinde numaralandırılmalı ve atıf yapılan sayfada yer almalıdır. Dipnotlar 10 punto ile satır aralıksız Cambria yazı tipinde yazılmalıdır.

7. Atıf yapılan bütün kaynaklar, çalışmanın sonunda "Kaynakça" başlığı altında gösterilmelidir. Kaynaklar alfabetik sırada ve aşağıdaki örnekler dikkate alınarak verilmelidir.

YAZIM VE YAYIN KURALLARI

i. Kitap

Çolak, Ö. F. (2001). *Finansal Piyasalar ve Para Politikası*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Frantzich, S. ve John, S.. (1996). *The C-Span Revolution*. Oklohama:Oklahoma University Press.

ii. Derleme

Arıcı, K.. (2003). Sosyal Yardım Hakkı. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri ilişkileri-Seçme Yazılar, (Ed.) E. Tuncay Kaplan ve Bülent Bayat. Ankara: Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayını.

iii. Dergi

Aydoğmuş, O. ve Çatık, N.. (2006). Türkiye'de Para ikamesi Altında Para Talebi:1986-2005. *Tisk Akademi*, 1(1): 58-74.

iv. Çalışma Tebliği

Shirley, M. M. ve Walsh, P.. (2000). Public versus Private Ownership. *World Bank Policy Research Working Paper*, No:2420.

v. İnternet

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, (2007) Aylık Bülten Şubat 2011, www.tcmb.gov.tr

MANUSCRIPT STYLE AND FORMAT

1. Articles including text, tables, figures and bibliography should not exceed 7500 words and should be minimum 2500 words (depending on the page format, should be between 8-20 pages). Papers should be written in Microsoft Word, manuscript should be single spaced, in Cambria font, and font size 10, page layout is 4.5 cm at left, right, up and bottom.
2. Paper title should be in the center of the first page in capital letters, bold and centered. The author name(s) and address(es) should be centered under the title. Name(s) and address(es) of the author(s) should be in the same format as the paper title. There should be a "*" sign next to the name of each author, referring the academic title and institution of the author, located in footnote. Abstract should be both in Turkish and english, maximum 100 words, containing the purpose of the study and minimum 3 maximum 9 keywords should be given both in Turkish and English under the abstract.
3. Each paragraph of text is begin with a blank line. Sections and sub-sections should be numbered as 1., 1.1., 1.1.2. and should be written bold and left justified.
4. Tables, figures and graphics should be numbered consecutively. The titles should be placed and left justified at the top of tables and figures. Mathematical equations in the text should be centered. Equation numbers should numerate in parentheses and this numbers should be placed at the equation's right size.
5. Reference to a publication should be made in the text by citing the surname of the author, the year of publication, and the page number. Reference for publications with single author (Jarvick,1996:98), reference for publications with two authors (Frantzich and Sullivan, 1996:87), reference for publications with three or more authors (Caroline, Pauwels, v.d., 2000:76), reference for more than one publications by author published in the same year (Noam, 1991a:65), reference for more than one sources: (Jarvick, 1996:54; Noam, 1991:43; Dörr, 2000:32).
6. Footnotes should only be used if absolutely necessary. They should be numbered and should be typed on a separate page under the heading "Notes", Cambria font and font size 10 points.
7. All the sources used in the article should be listed at the end of the article under the title "Bibliography" on a separate page. Examples illustrating general guidelines for bibliography are shown below.

MANUSCRIPT STYLE AND FORMAT

i. Book

Çolak, Ö. F.. (2001). Finansal Piyasalar ve Para Politikası. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Frantzich, S. ve John, S.. (1996). The C-Span Revolution. Oklohama: Oklahoma University Press.

ii. Edited Book

Arıcı, K.. (2003). Sosyal Yardım Hakkı. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri ilişkileri-Seçme Yazılar, (Ed.) E. Tuncay Kaplan ve Bülent Bayat. Ankara: Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayını.

iii. Journal

Aydoğmuş, O. ve Çatık, N.. (2006). Türkiye'de Para ikamesi Altında Para Tale-bi:1986-2005. Tisk Akademi, 1(1): 58-74.

iv. Working Paper

Shirley, M. M. ve Walsh, P.. (2000). Public versus Private Ownership. World Bank Policy Research Working Paper, No:2420.

v. Internet

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, (2007) Aylık Bülten Şubat 2011, www.tcmb.gov.tr